DE PURGANDA MEDICINA A CURARUM SORDIBUS, UBI DETECTO...

Philippe Hecquet, Francesco Pignocco

DE
PURGANDA MEDICINA
A CURARUM SORDIBUS,

Ubi detecto Evacuantium fuco, Solidorum Systema, ac
Purgantium Leges veræ, Tempora, & Rationes,
nec non Morborum Ætiologiæ solidiores,
& nobiliores Curæ stabiliuntur.

In hac prima Neapolitana Editione accessit

NOVUS MEDICINÆ CONSPECTUS,
ET APPENDIX DE PESTE.

AUCTORE

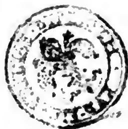
JOANNE HECQUET M. D.

EXCELLENTISSIMO VIRO CLARISSIMO

FRANCISCO PIGNOCCO

M. D. Expertissimo.

PARISIIS,
Et denuò Neapoli Expensis BERNARDINI GESSARI
Typis Felicis Caroli Mosca MDCCXXXVII. *SUP. PERM.*

Medici, nobiliores animos erigant, neque toti sint in Curarum sordibus. Bacon. Histor. Vitæ & Mortis Præfat.

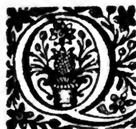
EXCELLENTISSIMO VIRO CLARISSIMO

FRANCISCO PIGNOCCO

Medicinæ Doctori Expertiſſimo.

S. P. D.

BERNARDINUS GESSARI.

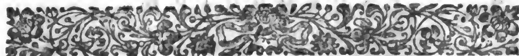

Uam, ad obſervantiæ erga te meæ tuæque in me benevolentiæ ſignificationem, jamdiu votis omnibus optaveram; aliquando tandem ſeſe dedit occaſio. Recudendis enim Joannis Hecquetii operibus dum allaboro, ſtatim occurris nobili tuo illo Scientiarum, ac Virtutum apparatu clarus, ac, ut ea Tibi ſacra deponam, animum addis. Atque licèt vereor ne levius hocce meæ ſervitutis monumentum Viro tam præſtanti indignum cuipiam videatur; ſingularis tamen Humanitas tua, qua nihil habes antiquius, me planè recreat, hortaturque ut nonnihil audax potiùs, quàm ingratus audiam. Ecquis enim mihi non vertat vitio, ſi tot inter Doctrinæ tuæ admiratores, totque laudum tuarum præcones æquiſſimos, quot in Arte Medica, ac in omni Scientiarum genere Viros Clariſſimos Urbs hæc noſtra habet, ego unus ſileam, quem pro tua ſingulari benevolentia tot voluiſti beneficiis auctum? Hinc eorum omnium voluntati facturum me ſatis exiſtimavi, ſi hæc denuò Typis tradita claro Tuo nomine inſcriberentur opera. Quid

ad

ad hæc quod Auctoris famæ, atque honori non alia potiore ratione consulere poteram? Tuo Mehercle! patrocinio fretum Opus hocce Literatorum plagas liberius pervagabitur, atque felicius: nullusque procul dubio erit, quem ejus habendi studium non incessat, Tuas quam maximè laudes perlustrandi gratia, quas jampridem fama divulgarat. Atque jam mihi videre videor, cum in dissitas è nostris regiones illud asportabitur, præclara illa Scientiarum Lumina, scilicèt Archiatros tam benè de Medicina meritos, summoperè lætari, quod Te Auspicante Lucem denuò aspiciat Novus Medicinæ Conspectus, atque de Purganda eadem Medicina a curarum sordibus. Norunt enim omnes ex iis, quæ a Te transmissa sunt pro tutanda plurimorum Procerum valetudine, sapientissimis consiliis; quanto polleas ingenii acumine, quanta in componenda cum Mechanice Arte Hippocratica felicitate. Norunt qui ex hujus Neapolitani Archilycei Parentibus te familiariter usis, audire potuerunt, in perscrutandis penitioribus morborum principiis quanta subtilitate, in adinveniendis præsidiis, aut prænoscendis morborum eventibus quanta dexteritate, ac judicii maturitate præstes. Loquentur alii tuam in dicendo Tullianam eloquentiam; dignis alii tuam humanitatem cohonestabunt laudibus, omnes inclytam Virtutem tuam prædicabunt. Quod si nonnullus Tui ignarus de Te percontabitur, ad unum omnes responsi loco dabunt: Hic est summum Trinacriæ Decus, & Ornamentum: Quo duce studiosæ Juventuti scientiarum adytus patet: Quo magistro egregiorum Discipulorum catervæ maximo Reip. literariæ bono student: Quo denique operam dante plures ex Excellentissimis Siciliæ Proregibus, Panormitani Magnates penè dixerim omnes, ac Religiosorum Illustriores Familiæ propriæ sanitati egregiè consultum arbitrantur. Vale igitur Vir omni laude superior, atque munusculum hoc qualecumque sit ea mente excipias, qua Tibi dicatum volui, nempe in Observantiæ erga Te meæ perenne monumentum, atque Hecquetianæ doctrinæ Decus & Præsidium.

PRO-

PROLOQUIUM
DE
TOLERANDIS MEDICINÆ
NOVIS LIBRIS,
UBI

De illorum utilitate aut damno, de censura illorum aut judicio.

EDICINAM agro comparaveris, quem infestaverint noxiæ aut inutiles herbæ, adeo frumentum superat zizania! Id incommodi pessimo *hominis mali* consilio commissum fuisse nemo crediderit; ecquis enim in genus humanum gratis & malignè sic animatus fuerit, ut etiam sæviendo mortuus, hominum strages & homicidia patrare voluisset! Isthæc enim sors est medicinalium librorum, si pravi fuerint, ut hominum vitis insidientur. Verùm malè feriatorum, otiosorum, imperitorum, invidorum & iracundorum culpâ, id admissum fuisse comperiet, qui sedulus, studiosus veri & iracundiæ purus, rem perspexerit. Hæc illi confessa fiet, qui secum periculo facto, ex scriptis medicinalibus ea sejunxerit, quæ circà dissidia aut lites authorum occupantur, aut quæ inutilia, merè theoretica & *interminabilia* tractant, quæque ad nauseam usque repetita sunt; stupendum enim quot mala veluti genimina, quot frutices cassi, quot spurii fructus, verbo quot superfluæ plantæ terram inutiliter occupabunt, quæ runcandæ venient & exherbandæ. Interim indè fit, ut vitæ, quæ brevis est, pars melior, juventus nimirùm in studendo frustrà sæpè deteratur; qua de caussa fit non rarò ut postquam libris medicinalibus impallueris, novitius in arte medendi consenescas. Hinc quoque videas non paucos naturalis historiæ rebus infuecatos, vel medicinam totos eructantes, nihil tamen minùs quàm medicos; medendi enim peritiâ vacui sunt, utpotè qui artis amœnitates venando, utilitates omisêre. Errandi occasio fuit de medicina præconcepta opinio, illam eruditionis titulo habuerunt, quæ multa scire debet, cùm sapientia sit quâ multùm scire convenit. Concedendum intereà, medicum non dedecere *polymathiam*, at illum non facit, adjuvat tantùm, aptiorem medicinæ reddendo; igitur ut eruditio omittenda medico non est, facienda pluris est sapientia. Ingenium hæc est ac mentis capacitas, germana naturæ, ideòque moribus il-

lius,

lius, semitis & institutis capiendis, internoscendisve facta; quæ ingenita animo est non ascititia; quam alit meditatio, sed quam labefactare potuerit eruditio aut offuscare. Itaque eligendum medico id lectionis aut studii genus, quod animum vegetando, veritati rerum, naturæque contemplationi parem efficiet, ab altero cavendo, quod delectando mentem aut collustrando hallucinatur, mendaci aut erroneo fulgore, qui quam monstrat viam perdit ac suffuratur; certiùs in præcipitium ducturus.

His luminum præstigiis cautum fuisset, si in describendis rebus medicinalibus in ea perseveratum fuisset, scribendi ratione, quæ medicorum principi consueta fuit. *Aphoristica* hæc erat, cujus generis apud *Hippocratem* sunt *coacæ prænotiones*, *aphorismi*, &c. aut simplici, conciso, ac necessario stylo exarabatur, cujusmodi sunt apud eundem *prognostica*, libri *de aeribus*, *locis & aquis*, &c. exemplaris loco adhuc esse potuissent *epidemiorum* libri iis quibus cordi fuisset morborum historias, curationes & remedia tradere; illinc edoctis non in verborum ambagibus aut lenociniis, non in *ætiologiarum* commentis aut tædiosis enarrationibus ea esse ponenda, at in expositione simplici, obvia, & historia eorum, non quæ ratio aut ingenii sagacitas effinxerit, sed quæ prodiderit assiduum cum naturæ motibus commercium, quæ exploraverit usus, & tempus comprobaverit. Ejusdem styli exempla præbuissent quoq; suis in scriptis primævi medicinæ antistites, qui utpote *Hippocratis* dogmatum tenaces, structuræ orationis ejusdem æmulatores se præstiterunt. Hujus censûs sunt *Aurelianus*, *Celsus*, *Aretæus*, qui in rebus medicinalibus describendis Hippocratem æmulando ipsissimæ naturæ *ichnographiam* delinearunt.

Exinde verò degeneres *Arabes* in rebus & verbis miserè nugando, à simplici, historico & brevi stylo recedere docuerunt, summâque rerum (temporum ignorantiâ) potiti, posteris errandi occasionem dederunt. Posthàc veritatis simplicitati successit opinionum multiplicitas, garrulaque facta, quæ muta nata fuerat, & silentio nobilis medicina, in pugnas verborum, disputationum tumultus & authorum odia desinere cœpit, tanto autem medicinæ damno, ut *Rhasi* excepto, vix in aliquorum fastidiosis voluminibus *Hippocratici*, styli non dicas, sed dogmatis umbram invenias. Ampliùs, summo artis malo, per imperia, regiones grassando *Arabismus*, *Arabum Philosophia*, authoribus innumeris, non paucisque scholis imitamento fuit. Quot indè manarint scripta, quæ *Hippocraticam* phrasin & indolem mutaverunt, nemo est qui non intelligat, tantoque & tam infeliciter grassanti malo subjaceret adhuc medendi ars, nisi auxiliatrices manus adhibuisset, *hoc vel solo titulo saluberrima* dicenda, *medica facultas Parisiensis*. Prælvit suprà laudes omnes *Fernelius*, facundus in dicendo non minùs quàm simplex, sermone brevis, sensu copiosus, quàm utilis, tam amandus. Ex eodem facultatis gremio nati sunt adhuc *Duretus*, *Hollerius*, *Ballonius* gallicæ medicinæ principes, qui labantem *Hippocratis* cogitandi & scribendi rationem restituerunt. Sub his gloriosè quia feliciter merebatur medendi scientia, quorum scriptis, exemplo & documentis redivivo facto *Hippocrate*, medentium magistra & artis domina facta est *facultas Medica Parisiensis*. Reverà, exindè quasi volitantes per orbem redivivi *Hippocratis* manes, medicorum mentes, nullius non gentis, in *Hippocratis* amorem, studium & æmulationem exsuscitando accenderunt; sic ut pullularint undique nobiliores *Hippocratis* interpretes aut asseclæ. Tales fuêre *Foesius*, *Mercurialis*, *Cornarus*, *Martianus*, *Marinellus*, *Pinus*, *Zuvingerus*, *Lindanus*, *Valesius*, tùm è Parisiensi schola *Martinus Casterius*, tot artis heroes, qui revocando in orbem medicum *Hippocratis* genio feliciter allaborarunt. Nihilominùs tamen clanculùm serpebat radix amaritudinis, quæ

sen-

sensìm surgendo otiosè fruticabat, philosophiam intellige *scholasticam*, quæ ut ut illaudanda, nescio quo altercandi spiritu fœta, authorum non paucorum scripta, rixarum, & disputationum aspergine fœdabat; unde ab Hippocratica simplicitate descivit librorum medicinalium pars maxima.

Jejuna ut visa fuit isthæc philosophandi ratio, ad utiliorem veritatis indaginem mentes incitavit, vocibusque barbaris sæpè, sæpiùs sensu vacuis res ipsas sufficere aggressi sunt, an bono medicæ artis & incremento, fama erat; at quod extrà dubitationis aleam positum est, altera labes medicorum scriptis hinc inusta est. Materiæ *proprietatibus* enodandis dicatam esse totam philosophiæ operam multi existimantes, has omnes *proprietates* materiæ motu & hujus speciebus, tum divisibilitate & hujus formis contineri docuerunt. Insecabilem suscipientes alii materiem, hujus moleculas individuas, hoc vel illo situ ordinatas, hac vel illa determinatione pulsas statuendo, totam physices œconomiam consecutos se putaverunt. Saltem, quod pro confesso erit, suum ad arbitrium ordinandam ut placebat materiem suscipiendo, philosophandi minùs quàm fingendi licentiam sibi indulserunt: maximè cùm excusso veterum autoritatis jugo, factâque comminiscendi copiâ, cuique, ut placitum fuit, de physicis dicere, interpretari ea & exponere concessum sit. Ad medicos serpens blandum id contagii genus, immò horum molliens animos isthæc philosophandi lascivia, fecit, ut physicam, quæ illis abdicanda fuisset, ut medicinam ingrederentur, amabiliter amplexi fuerint, undè in tantùm physicum non exuerunt, ut medicum vix induerint, adeò posthàc eorum libri visi sunt in philosophando luxuriari.

Non hic constitit medicinæ jactura, mali fons uberior ex altero philosophandi genere scaturivit, ex *chymia* scilicet, quam absit tam infestam medicinæ quàm imperio adulterâtam monetam habueris, ut chymiam exosis placitum est, at quæ mendacibus suis *analogismis*, medicinam lusit non infrequenter. Forrassis id convicii genus ad *alchymiam* spectare videbitur, utpotè quæ *panaceis* suis, *auro-potabili*, aut panchrestis remediis, multis decipulæ fuerit; at ut ut sublimes sese profiteantur animos arcanæ illius philosophiæ adepti, ferientesque sydera vertice, fidei quam dederant defuere totiès, ut vix hodie inveniant cui fraudi sint, aut verba dare valeant. Ut ut sit emendata quantumvis & ad meliorem frugem revocata ut credebatur *chymia*, suis errandi occasionibus facta superstes, mendaciis suis medicinam adhuc incertavit. Hic autem, ut aliàs, vitio fuit novandi cupido, quâ castigando se *chymia*, seipsam perdidit. Quinarium enim principiorum numerum circumcidendo, incassùm se mutilavit, cùm duo, *acidum* & *alcali* quæ adoptavit, curta adeò & manca senserit tam sæpè medendi ars, ut ab his resilire fuerit coacta, eadem quæ repudiarat quinque sibi reconciliando. At mihi hic videas in ipsâ arte *analytica*, analysis vanitatem, cùm sua sui ipsius principia *extrahendo* contrahendove *chymia*, in auras ferè sese *resolverit*. Nihilominùs tamen, sive decurtata fuerit, sive fuerit redintegrata, medicorum perseveravit sic fascinare animos, ut omnia illorum scripta chymiam crepent. Eò gravi s crevit malum, quòd facilè fit & ad omnium manus; suppostitia enim ut sunt *chymiæ* principia, utpotè quæ prodit una ignis *tortura*, eadem à tortura imaginationis obtinet chymista recoctus, eo successu, ut quæ in officinis operabitur, ea in humano corpore crearerit. Apprehenderit v. g. *acidum* in stomacho, *sulphur* in jecore, *alcali* in sanguine, acorem in lympha, hæcque omnia confligere jubeat & concertare, quot ex *equo trojano* milites, tot ex liquoribus ac visceribus pullulare videbis *fermentationes*, *ebullitiones*, *luctas*, *effervescentias*, easque calidas, frigidas, arcanas, manifestas, plùs minùs tumultuantes;

tes; undè habeas quæ exponant tibi aut supponant morborum species, materias, symptomata, caussas, horumque omnium rationes. Hæc nugamenta erant & ludibria, in quibus evagantes nuperi medicinæ scriptores, ab *Hippocratica* phrasi non tantum aut scribendi ratione, at ab illius quoque mente, ingenio & dogmate aberraverant. Tolerandi quidem, si in verbis dissentientes, convenissent in rebus, at nihilo seciùs quam si cùm inerti materia, quæ ipsis ad nutum secanda daretur & ordinanda, res esset, naturam ipsam suum ad arbitrium cogunt, suisque aut suorum commentorum legibus subjicere aggrediuntur.

Præteribis illos, qui cùm è limine nondùm medicinam salutarunt, & à scholarum pulvere recentes adhuc, methodum quâ ægrotantibus sibi propè diem curandis medebuntur, secùm in musæo cudunt. Observabis alios esse nec paucos, nec inferioris notæ, de quibus suspicio non levis est, suis *systematis* naturam mancipare, ita ut caussæ quas incusant, quæ commemorant symptomata, quas tradunt curationes, quæ recensent remedia, quas auctarii instar assumunt morborum historias, pro mendaciis habere possis. In caussa est in nonnullis præjudicata opinio de partium fabrica & functionibus, quibus eruditè & ad pompam stabilitis naturam addicere tentant. Verùm obvia magis est errandi occasio iis, qui liquorum officinalium proprietatibus assueti, eas transferunt ad animalis succos, his aptando quæcunque in illis observarunt. Hùc spectat illorum error, qui quas in materia supposuit *philosophia* affectiones, sanguini attribuendo, *de falso supponente* in medendo ratiocinantur. Sed frequentius chymicorum erratum est, qui ex sanguine eadem quæ ex aliis mixtis aut liquoribus extraneis eliciendo, utrisque non absimilia inesse sanguini concludunt, nec dissimilibus rationibus tractanda venire, similiter proindè, *contemperanda*, *edulcanda*, *absorbenda*, *concentranda*. Interim utrinque mendacium est, utpotè cùm tam supposititia sint, quæ ex extraneis liquoribus fabricata sunt, quam ascititia quæ è sanguine elicita fuere principia. Inde tamen factum est, ut in recentium plurimorum libris, à se mutata natura jam ignoretur, ægrè saltèm agnoscatur; quòdque de mulieribus proditur, quod *Hippocratem mendacem fecerunt*, arthritidi, à qua eas ille vindicaverat, culpâ suâ factæ obnoxiæ, recentiorum scriptis non ineptè aptaveris; mendacem enim arguunt *Hippocratem*; cujus sic obscurarunt effata, verba, observationes & dogmata, ut naturæ imposuisse Hippocratem, aut verba posteris dedisse, crederes. Pro minimo fuisset, si neglecta aut omissa *Hippocratis* dictione, naturæ rerum, observationum historiæ, & narrationum gravitati, simplicitativè servatus fuisset honos, aut habita reverentia, talium enim imitaminis auxilio, morborum, quos tractandos suscepissent neoterici, historiam, symptomatum seriem, hincque tutò deductas *ætiologias*, traditione quâdam, nobis communicassent: è contrà spuriis *systematum* fulgoribus abrepti, imprimis principiorum *chymiæ* fuco delusi, naturam præoccupant, suas consiliorum naturæ loco substituendo conjecturas, prævertendo motus & conamina illius præpediendo. Hinc facto primo morbi insultu, positâ nondùm insilientis morbi historiâ, ancipiti adhuc *diagnosi*, operæ manum eos adhibere videas, à remediis auspicari docendo tùm cùm spectamini vacandum est & explorationi, quantùmvis inconscii sæpè sint, quæ futura morbi nascentis indoles, quæ species, qualis forma, quale ingenium. Donandum id audaciæ artis magistrorum in medendo perspicacitati, qui statim præludente morbo, id auxilii illicò usurpare norunt, quod venturis turbis, quas usu longo subolfacere didicerunt, præire solitum est; at ut omnes non penes est id sagacitatis, medentis sapientiæ fuerit morborum initio, ab his temperare remediis,

quæ

quæ *drastica* erunt, stimulantia plurimùm, turbasque datura: his defuisse describendis præcautionibus, libros medicinales confusione, tenebris, aleâ & incertis respersisse est, maximè cùm juniorum & novitiorum sint non pauca quæ in lucem eduntur volumina, qui speculationibus eruditis ebullientes, quæ cogitando, non quæ exercendo congesserunt, produnt in vulgus cruda studia, generalioribusque tantùm medendi intentionibus instructi, quas sanandis morbis satis esse confidunt, nulli morbo curando, vincendo symptomati nulli impares se putant. Nihilominùs tamen in medendo maximè *dimidium facti qui bene cœpit habet*; enimverò in auspicanda apposité morborum curatione, tota medelæ sita felicitas est, quandoquidem si inter initia morborum graviter delictum fuerit, damnum indè emergens vix posthàc resarcire dabitur, cùm morbi speciem, formam, ingenium, prævertere soleat, id delicti genus. Re verâ, quod medentis memoriâ nunquam excidat, morbi nòn naturæ vi fit primus morbi insultus, quem proindè sequetur nusquam nec æmulabitur medicus, qui naturæ non morbi ministrum se gerere debet. Igitur grave quodvis *symptoma* unà cùm oriente morbo se prodens, naturæ vias quantùmvis affectet, pro morbi impetu erit non pro naturæ motu; hi enim nisus est, quo ad *secretoria* tendit morbidus humor, præcipitantia ille est, quâ eò ruit: ille fit bonis ægri rebus cum *euphoria* & levamine; hæc ægrotantis damno, cum labore & periculo: sub illo, talia, qualia, eaque noxia excernuntur; sub hàc vel utilia quoque prodiguntur: argumento sunt *hæmorrhagiæ*, quæ vel prima morborum initia infestant. At nùm erumpente, nascente morbo, sanguine, sub hoc intelligendam esse naturæ *tendentiam*, imitandamve concludes? Facinorosum certè; at piaculum huic proximum est, cuivis alii evacuationi quæ ineunte morbo contigerit, favere. Hæc sunt *Hippocratis* documenta, quorum exemplo innuerent recentiorum scripta, & inculcarent, per initia morborum *nihil esse movendum*; at ex quo super isthac nimiùm vulgari doctrina nauseare cepit, ut putant, medicina recens, in verbis, sic in factis facta audacior ad inconcessa prorupit. Hinc surgente morbo *nausea*, *cardialgia*, *vomituritio* se produnt? Ad *emetica* illicò confugere moris est: *sudor* erumpit? *Sudorifera* statim adhibentur: *maculæ*, *papulæ*, *pustulæ* per cutem efflorescunt? *Cardiaca* citò oggeruntur. Prætereundo *nauseas*, sæpè sæpiùs esse argumenta interclusi sanguinis corporis centro, retrogradi nempè & resilientis à *peripheria*, undè repellitur ad corporis interiora; omittendo, tunc temporis prodeuntes *sudores*, impulsi fortiùs & adacti sanguinis esse indicia, qui factus difficilè redux, *serum* exprimit; non intelligendo tandem cutis *maculas* aut *efflorescentias*, non purgantis se, sed strangulati sanguinis indices esse; verbo tot argumenta esse dejectæ, maleque se tuentis naturæ. Porrò his annuere naturæ lapsibus adeonè tutum erit? Quasi diceres, *alvo* currenti, statim oriente morbo, addendos venire *purgantis* stimulos; *micturitione* oriundâ cum febre, jubenda esse *diuretica*; datâ *tussi*, quæ *seri* multùm extundat, *hydrotica* & *expectorantia* esse adhibenda; tandem vi febris protrusis *mensibus*, *emmenagoga* aut *aperientia* venire usurpanda. Neque disparilitatem causaberis, ut enim *secretionum* omnium materies est *lympha*, sic omnium *excretionum* materia est *serum*; cujusque fit per *vomituritionem* aut per *sudores* immatura protrusio, tam hostilis est & invitâ naturâ facta, quam quæ per alia emissaria cogitur; ubique naturæ vim inferri, mutatosque, perversos aut inversos illius motus, intelligit naturæ familiaris.

Atqui tot *emeticis*, *purgantibus*, *cardiacis*, *sudoriferis* referta videas recentiorum volumina, tàmque densâ formularum farragine respersa, ut medendi rationem, & cautiones ab arte hodiè exulasse crederes, adeò in libris hodier-

diernis rara sunt, quæ ad observationem aut artis sapientiam pertinent. Reverà tamen, historiæ morborum qui tractantur & curationes, non paucas librorum paginas occupant, sed qua fide incompertum relinquunt, omittendo morbi tempora, occasiones & circumstantias, sub quibus remediorum exiit felix exitus, prætereundoque casus ubi fuisset infelix. Adde, non illis infrequens esse, non constare seriem symptomatum quæ recensentur, ægrèque in istis morborum enarrationibus animadverti sinceros aut naturæ proprios morborum exitus, utpotè quos mutat, anteverrit aut opprimit tumultuaria & incondita remediorum vis.

Intereà, absit credat aliquis, hæc omnia malo aut invido animo, aut unicè suggillandi causâ dicta esse; ut enim authorum fermè nemo est, per quem ars aliquatenùs non profecerit, nullus est cui non habendus sit honos: at succensere liceat, quòd utiliùs, ut digni erant, operam suam non impenderint. Potuissent autem, ad *Hippocratis* normam temperando ea quæ addenda habebant; qua ratione librorum & lectionum compendio consulentes, suo & lectorum tempori pepercissent. At authorum non paucorum vitium aut ambitio est, si novum aliquid aut inauditum de morbo scribendum habeat, cætera quæ ubique prostrant invento suo addenda suscipiunt, quasi de mole magis quàm de utilitate voluminum decertandum haberent. Modestaque erit isthæc eorum ambitio, si de uno morbo facta scribendi occasione, morbos omnes lustrare non aggrediantur. Cæterùm, sua quisque communicando inventa, ut ferè nemo foret artis curiosus qui asymbolus defungeretur, consiliis, monitis, remediis, cautionibus locupletata videretur, non obscurata medicina; quæ omnia si *Hippocratis* stylo simplici & sincero, tradita forent, brevi & facili conspectu ab *Hippocrate* ad nos usque descripta videretur locupletior sanandi scientia. Reapse minueretur voluminum moles, non autem numerus, si enim quæ tantùm sibi propria sunt authores contribuissent, quod voluminum moli decrevisset, utilitate & delectu pensaretur, quantoque magis minueretur magnorum voluminum numerus, tanto magis densaretur tractatuum singularium seges; quo autem artis & temporis lucro intelligent utriusque curiosi.

Librorum lectioni diffisus hàc nostrâ memoriâ medicus inter Anglos celeberrimus, meritoque celebrandus D. *Sydenham*, quod operæ evolvendis libris impendunt alii, meditationi insumendo, labantem aut obliteratam *Hippocratis* scribendi rationem æmulando restituit: quâ arte id beneficii contulerit & consecutus sit, ostendit insignis illius sollicitudo, & indefessus labor in congerendis ordinandisque observationibus, tùm circà symptomata propria naturæ, ex quibus nempè nascuntur morbi, in quibus pergunt, in quæ desinunt; tum circà remedia, corporis exercitationem & diætam, quæ proficua recognoverat; qua occasione, quo in sexu, qua durante aeris constitutione subjungendo Porrò ex his omnibus ideam morbi statuendo, quæ medentem ad praxim informat, magis quàm causæ rationem, quæ erudiret ad garrulitatem, medicinam provexit efficaciùs, paucioribus heu! quibus vixit annis, quàm vel integris sæculis factum fuerat.

Sydenhamio successit D. *Morton* apud Anglos adhuc nobilissimus medicus, in describendis morbis tam accuratus, in curandis tam prudens, in explicandis tam perspicax, ut vel solus de *phthisi* tractatus posteris imitamento esse possit, qui naturam pingere voluerint; non imparis erit valoris & pretii ille alter, qui de *febribus* inscribitur, ubi ea est illius industria in revelandis febrium speciebus, involucris & metamorphosibus, ut naturæ contubernalis fuisse videatur, adeò moribus illius, ingenio aut indoli assuefactus apparet: nec illaudandus qui de *variolis* est, sic enim eas *graphicè* describit, & ad vivum,

vum, ut earum naturam exprimat; lapsus interim in admovendis paulò audaciùs calidioribus remediis, ideò fortè quia *systemati fluidorum* aut præjudicio paulò nimiùm indulsit. De cætero observationum doctrinæ strictè addictus est, dignusque quem medicinæ scriptores æmulentur; nam, in *physicis chymicis & anatomicis* rebus, usum, ut illi moris est, rationi assiduè præponit, undè, dùm artis, quam cum splendore profitetur, theoriæ honori est, praxeos utilitati & profectui servit adhuc magis.

Nec perperàm aut cæco casu hic laudatur *sydenhamiana* sedulitas, in observandis diæta & *corporis exercitatione* quæ morborum curationibus debentur, inter tot enim ac tanta quæ in scriptis recentiorum desiderantur, veteribus alitandè usitata, *diæta* imprimis annumeranda est, tanti autem olim habita, ut in pluribus licet defecerint *Arabes*, ab *Hippocrate* degeneres facti, *diætam* sic excoluerint, ut etiamnùm illorum laudi sint, quæ de *diætis* reliquerunt volumina. *Diæta* comes assidua fuerat priscæ medicinæ corporis exercitatio, quæ quanti fuerint tunc momenti, produnt veterum monumenta; immò in ea sola medelæ summam posuerant non ignobiles veteris ævi medici. Hanc autem necessariam curationum conditionem in recentiorum libris sic obliteratam videre datur, ut ei authori non mediocris gratia habenda sit, qui tam insignis auxilii memoriam refricaverit.

Duplex autem illud librorum recentium erratum indè venit primo, quia diætæ factum satis crediderunt, jubendo generatim inter medendum ut victus *euchymus* ægris exhiberetur; at *euchymum* cibum sigillatim persequi, tùm variis morborum generibus, occasionibus & temporibus, tùm ægrotantium temperamentis, sexui, conditionibus, item constitutionibus aeris, regionum moribus illum attemperando omiserunt; quod *diætas* particulares olìm vocitabant. Neglectûs ejusmodi duplex ratio fuit recentioribus; prior, nimia in medicaminum potentiis confidentia; altera de *euchymis* ex vulgi præjudicio imbibita animis opinio. Eam vim remediis inditam esse rati, quæ sanitati restituendæ par esset, in illis unis medicinam collocaverunt; tùm laudabiles judicando cibos qui actuosi sunt, *sulphurei*, *spiritibus* fœti, præstantiores illos æstimaverunt, qui ex carnibus animalium succosis, utpotè vividioribus & jurulentis constant; non observando dari morbos, in quibus pinguibus & *sulphureis* uti tam ominosum est, quàm faustum & felix usurpare *hordei*, *orizæ*, &c. cremores, cæteraque id genus pulmenta, universæ notæ veteri medicinæ, *Hippocrati* imprimis, illius non paucis operibus, pluribusque operum locis. Hìnc mirari desines *Sydenhamii* monitum ex carnibus juscula indulgentis in morbis *inflammatoriis*, eo tantùm tempore, quo ab iis reconvalescunt ægrotantes, qualium jusculorum loco *avenata*, *hordeata*, &c. jubet, quandiù ii morbi vigent. Indè patet adhùc ratio, propter quam *sero lactis* affatim hausto, *dysenterias & rheumatismos inflammatorios* feliciter medicabatur idem ille Anglus *Hippocrates*; istiusmodi enim sunt affectus, quos alit sanguis præfervidus aut *inflammatorius*, *sulphuribus* tumens, ac tumendo lentescens, qui insuccari indiget minùs quàm dilui, molliri, tenuari.

Fecit occupata nimiùm circà *fluida* recentis medicinæ sollicitudo, ut despicatui, neglectui saltem habita fuerit *solidorum* cura; undè sua laus periit corporis exercitationi. Fama fuit publicaque fides, sui ipsius motûs authorem esse sanguinem, undè hunc actuasse, omne punctum tulisse sibi persuaserunt, in *cardiacis*que, volatilibus & sudoriferis omnem impenderunt artis operam; sed quo successu, aperit perversus non paucorum morborum exitus, qui in incurabiles, difficiles saltèm & morosos affectus, ab adusto, cremato, *alcalisato*, aut *incinerato* sanguine desierunt; auspicatiùs suus eorum labor iis cessisset,

fiſſet, ſi confirmando, roborando aut reſtituendo *ſolidorum tono* ſtuduiſſent, tantò magis quantò *ſolidorum* vis, ſanguinis ſeu *fluidorum* potentiam ſuperat. Revera, ſtupendum quantò vegetiores ſint, tùm qui rura colunt, tùm qui laborando vitam ſuſtentant, præ iis qui otio torpent & inertia, ſic obſervante latino *Hippocrate*, *ignavia*, inquit, *corpus hebetat*, *labor firmat*. Id ipſum confirmavit præſentis & præteritæ ætatis uſus, nam *quæ neque medicamenta, neque ferrum, neque ignis ſanant, ideòque inſanabilia æſtimantur*, ſanat & expedit corporis exercitatio. *Colica ſpaſmodica* omnem eluſit medentis curam? Sanat *equitatio*; *arthritis* ſanari tardat, aut dubii exitûs ægrum fatigat? Auxilio venit opportuna deambulatio. *Phthiſi* tabeſcens morti fermè nomen dedit? Hunc ab inferis vindicat *peregrinatio*. Denique non numerandis morbis, ad aquas *thermales* vehi, remedio eſt; an quia *ſulphureæ* ſint & æſtuoſæ, id quoque in partem venit; at ideò magis, quod cum diſſitæ ſint, ad *vectionem* cogant. *Vectionis* utilitatem, ex ſuccuſſu & agitatione abdominis concludes, quæ viſcerum fermenta exſuſcitent? Non paucorum interpretatio fuit, ſed veriùs imputabis exſuſcitatæ *ſolidorum ſyſtoli*, quæ oblitas fibrarum vibrationes actuando, *occillationes* partium otiantes, feriantesque *ſpirituum undulationes* refocillando, *coctiones*, *digeſtiones*, *ſecretiones* reſtaurat ac reſtituit.

Sub iiſdem circiter temporibus apud Italos aliud fulgere cepit medicinæ lumen, *Baglivium* intellige, *Hippocratis* dogmatum & ſcribendi rationis aſſeclam fidiſſimum, zelatorem generoſum & aſſertorem, aſſiduum æmulatorem. Is ille eſt apud quem obſervandi methodum ac ſcientiam reperire daretur, ſi medicinæ periiſſet. Artis genium putares, adeò inventorum tenax eſt, curax inveniendorum, addendorumque capax. Enimverò obſervandi ſcientiam tenet non tantùm & peritiam, ſed & viam docet & modum. *Baglivium* igitur obſervationis doctorem facilè nuncupabis, utpotè qui, quod ſtudendo, meditando, & imitando didicit docere aggreditur, adeo ut per exempla non ſolùm proficiat, ſed & per præcepta. Solis his titulis factus inſignis, de arte medendi optimè meritus habendus eſſet, aliunde tamen venit adhuc æſtimandus; notus enim ut erat naturæ, hujuſque aſſuetus ingenio, mores illius ſentiens, pinxit aut expreſſit ſyſtemate ſimplici, facili & obvio, quod vel ſolis his conditionibus naturam redolere videretur. Interim aliis adhùc titulis eam refert; ſinceræ, veræ & confeſſæ corporis œconomiæ conſonat; iterum nedùm in his conſiſtit, priſcis reſpondet & novis, imò & novandis obſervationibus; aut futuris, quò uſquè profeciſſe, nunquid non artis apicem monſtraſſe eſt, aut ſpondere? *Solidorum ſyſtema* illud eſt, quod *fibrarum ſyſtola*, aut *elatere* continetur. Fibræ autem *homogeneæ* partes ſunt & ſimpliciſſimæ; inſuper ſuo cum elatere nemini non confeſſæ ſunt, potentiſſimæque habentur; nam cùm præ cæteris partibus, *fluidis* non exceptis, frequentiores ſint, multiplices, communeſque maximè, diſperſæ nempe per partes univerſas, ac ſingulis propriæ, potentiæ præ cæteris erunt & vegetioris & univerſalioris, vixque ab ullis aliis viribus ſuperandæ.

Sub illa fibrarum textura naturæ potentiam intueri licet; ſub illarum conſenſu ejuſdem contemplaberis induſtriam. Fibrarum enim conſonantias, affinitates & commercia revelat *Baglivianum* ſyſtema; quæ ſi pauca videbuntur, *ſolidorum* cum *fluidis* amicabile æquilibrium oſtendet. Illa ad ſanitatem, ſeu ad nativam corporis œconomiam faciunt, hæc ad morbidam partium *diatheſin*. Undè regulas *Baglivius* ſcribit & canones, quibus æſtimabuntur partium *proportiones*, vires & *æquilibrium*, quæ modulum omnium judicent & exuperantias, ut quantùm aſſequendis ſanitatis legibus, tantùm obtinendis morborum *ætiologiis* inſerviat.

Ne-

Neque gratis & temerè effutita isthæc omnia suspicaberis, tutores enim sui systematis habet *Baglivius* & sponsores, quotquot perspicaciores habet *geometria*, quotquot numerat oculatiores *anatomia*, quot habet & habuit medicina sapientiores.

Antesignanus est *Borellus*, qui quasi ex trutina & ad libellam metiretur partium vires ac *potentias*, mittit has in digitos & ad calculos reducit.

Compar est *Bellinus*, fibrarum *contractilitatis* assertor insignis & accuratus, qui demonstrando quantùm *fluidis solida* præpolleant; aperiendo quantula *fluidorum* quantitate opus sit vitæ sustentandæ, computandoque, quàm exiguæ molis sit *lympha* nervorum, quam *spiritus* vocant, genuinos innuit indicationum fontes, eruendos nimirùm ex *solidis*, undè proficiscitur morborum vis major.

His comitem se dedit *Pitcarnius*, *Scotorum* medicinæ decus, qui ludibrio habitis pororum *configurationibus*, *fermentorum* nugamentis, tùm quæ de *secretionibus* spargebantur fabellis; firmis rationibus, inconcussis argumentis, certis observationibus, immò & calculis demonstravit quod in *œconomiâ* animali caput est, rationem intellige coctionis alimentorum in ventriculo, quam sic exposuit, enucleavit, expedivit, juxtà *systematis trituræ* mentem, quæ eadem est cum *solidorum* dogmate, ut meliùs, certiùs, & utiliùs nemo *solidorum* doctrinam tractaverit.

Partium *æquilibrium* quod stabilierat *Baglivius*, suggillare visus est *Strom* in suo tractatu de *methanices* theoria, at sepositâ *æquilibrii* vocula, quàm secùs ac *Baglivius* interpretatur, de *solidorum potentiis* rationes & argumenta prodidit minùs quàm effata, *demonstrationes* & axiomata.

Solidis *solidorum* basibus superstructi fuere deinceps nobilioris notæ *physiologici* tractatus, cujusmodi sunt de *œconomiâ animali* D. *Cockburn*; de *instauranda medicina* D. *de Moor*; de *sanguinis methanismo* D. *Hoffman*; *dissertationes* D. *Stalhl*; de *natura humana* D. *Bergeri*; tùm de *physiologicis* D. *Boerhaave* opusculum, si molem spectes; opificium, si utilitatem attendis aut meritum.

Pathologicis operibus quæ posthàc evulgatæ sunt, stabiliendis serviit non minùs *solidorum systema*; nam omissis iis quæ de *solidorum* morbis tentavit *Baglivius*, jam prodierant *Bellini* tractatus de *febribus*, de *urinis*, de *morbis capitis*, de *venæsectione*, ubi totus est author ille clarissimus, in exponendis, curandisve morbis, ad *proportionum*, *determinationum* & *æquilibrii* leges. Ejusdem scopi sunt & instituti illustrissimi *Pitcarnii* dissertationes, ubi non pauca utilissima de *morbis oculorum*, de *febrium* curatione, de *purgantium* & *corticis peruviani* operationibus prælibat.

His annumerabitur *pathologia* cerebri D. *de Moor*, eruditum opus & singulare, *mechanicæque* legibus superstructum, quod authoris & artis sapientiam redolet, movendæ salivæ idoneum, tùm lectoribus quos sui ad amorem studiumque pertrahet, tùm authoribus quos ad imitationem sui invitabit.

Neque omittenda D. *Freind* docta simul, jucunda & utilis *emmenologia*, ubi *physico-mechanici* industriam, scientiam *chymici*, *medici* peritiam, medicinæque sapientiam ostendit.

Cæterum exponendis, sanandisve morbis serviit non tantùm *solidorum systema*, contribuit quoque enucleandis venenorum effectibus, ut videre est in tractatu de venenis D. *Linder*, ubi industriè non minùs quàm utiliter, tam sapienter quàm doctè revelat præclarus author, nefandas venenorum operationes, quas in *solidas* partes imprimis exerceri probat.

Denique quod *solidorum systemati* adhibitam fidem & authoritatem evincit, in methodum redigi cepit illius doctrinæ principiis fulta *pathologia*; hu-

jus enim fortis & ingenii ea est, quam nuper exaravit doctissimus Leidensium medicinæ professor D. *Boerhaave*; si enim, ut ajunt, *ex ungue leonem*, ex hoc artis specimine augurari decet, quantas, faxit Deus, pandet imposterùm artis divitias, qui primo in limine tam multas compendio coercere novit.

At quò, inquient, hæc præludia? Quid illis omnibus cum hoc de purgatione opusculo? Certè ut tutelam inveniat & indulgentiam. Cum enim prædictorum authorum doctrinam referat, horum patrociniis uti ambit. An adulatoris titulo, qui laudationes laudum fœnore rependi vellet? Longè secùs est; in clientelam eorum recipi cupit, non quidem ut promeritas illis probos apud & doctos laudes dividat, at ut sub umbris eorum, per quos stat restitutæ & renovatæ medicinæ salus, delitescens, artis utilitati natum videatur; fide ac tutelâ eorum exceptum, qui revalescunt à nugalium opinionum ludibriis, in quibus aut otiando elanguebat, aut perperàm exercita medendi ars evagabatur. Enimverò non secùs ac strage facta exercitûs, errantium militum, qui generosi sint officii est, ad vexilla pedem referre, sic qui *systematum* turbine dissipati sunt medentium muneris est, eò reverti undè discessum fuit; ad artis veritatem, quam ut invenit, sic tuitus est *Hippocrates*; quòd si fuerit inconcessum, confugiendum quoque ad eos qui ad *Hippocratem* proximè accesserunt, qui licet dissiti adhuc ab illa ipsius simplicitate sincera, aut sinceritate simplici, in medendo, in scribendo, in enarrandove, hanc in curando saltem invenerunt philosophandi rationem, quæ genuinam *Hippocratis* medicinam, quæ simplices illius curandi vias, quæve sinceras illius indicationes, revocet, instauret & restituat.

Revera optabilius fuisset facunda inter mutæ artis silentia, naturam in suâ majestate observando contemplari, tacitoque mentis intuitu intellecta illius narrare consilia, ne ornata verbis adulterarentur: medicum enim naturæ actuarium putes, qui gesta illius describat, qui gressus, qui calles, qui tramites, qui vestigia notet, de suo addendo nihil præter fidem & veritatem, loqui dediscens ut agere discat; adeò ut historiæ scriptoris instar, interpretando nihil, annales ac monimenta ordinet, verba non effutiat aut interpretamenta. Exemplaris enim aut speculi loco habebit naturam, facta cujus factis magis & operibus reddere curabit quàm sermonibus, quibus interpretata curiosius natura, sæpè minuitur. Absit enim ignaros naturæ speculatores commendatos hìc velimus; quàm enim altè se condunt operum illius arcanæ rationes, tam apertè se produnt imitanda illius opera, quantumque jubent illæ silentii, tantum hæc suadent laboris. Interim utilitatis non minùs & nominis afferrent hanc ad mentem descripta volumina, spondente quam sibi fecerunt *Hippocratis* libri celebritate, tùm & posterum, qui dogmatum illius & observandi ritûs assertores se præstiterunt, nominibus, scripta quorum fama durat, pessumdatis intereà mille millium opellis, quibus *Hippocratis* philosophiam suggillare tentaverant aut despicere. Similem expectabis sortem audaculis illis homuncionibus, qui scholarum pulvere sordidi adhuc, juvenili petulantiâ & imperitis sermonibus naturæ exprobrando insultant. Eja (non secùs ac *cornix aquilam provocaret*) exprobrando, inquiunt, tandem se monstret decantata tantùm, quæsita tandiù, incognita adhuc illa natura. Hæc se det æquiparandam cum *fermentis* & *fermentationibus*, famosis illis recentioris medicinæ numinibus; quantùm habet illa vanitatis & mendacii, tantùm hæc prodent veritatis & pretii: dùm nullibi est isthæc naturæ chimæra, adsunt ubiquè omnipotentia *fermentorum* entia; ubivis præest non obscura *fermentatio*, tam commoda iis à quibus colitur, tam aptè serviens eorum votis & obnoxia, ut ex iis discipulos minùs quàm procos sibi faciat, imitatores

mi-

minùs sibi devinciat quàm amasios, dignissima tandem (eorum palato) quæ sit illi vice magistræ, aut domicellæ loco. Sic est, ludibriis phantasiæ delusi, in scenam vertunt, jocoseque habent artem omnium maximè seriam, hominumque vitas ridiculè tractant. Mimographos garrire putares, *fermentationes* debellandas ubique videre sibi videntes, quò suos frequentent triumphos; similes scurræ * illi urbano sale noto, qui in obviis quibuscunque moletrinis ponebat sibi expugnandos gigantes: proh Deus, quos, heu infelix nimiùm *fermentatio*, formas discipulos! quos medicos paras!

Has peperit insanias systematum furor, quo ferventibus animis, systematis indulgendum fuit, ne pejora audiret natura; nam enim motibus illius despicatui habitis, *fermentationum* potentias substituere cœptum erat. Igitur garrulâ factâ quæ muta nata fuerat medicinâ, systematis indiga facta fuit, quibus obsistere diutius cum negabatur, cùm tolerabilius ei veniebat, quàm quod ipsi referebat naturam & repræsentabat? Tale autem est *solidorum*, quod idem est ac *tr tûs* & *æquilibrii* dogma, vestigium nempè *ordinis* illius, digito creatoris operibus suis insculpti. Motus est in humano corpore jussus adeò, tandiu constans, quandiù duratura, undè dependet, partium symmetria, proportio, æquabilitas, *solidorum* cum *fluidis* concors & mutuus consensus, placidum utrorumque *æquilibrium*. *Horologii* enim naturam intelligis? Qui tensus est *elater*, actuat sic, informat aut animat singulos illius orbes ac machinulas, ut hæc æquabiliter in menses circumagat aut hebdomadas? Corporis humani naturam habes, quæ nihil est aliud quàm stabilitus à Deo partium *elater*, nitens in annos, à quo evibratæ *potentiæ*, sanguinem circumpellunt, quamque à creatore vibrationem acceperunt retinent, usque dùm detritis partibus, cadentibusque harum *proportione*, consonantiâ, atque consensu, *æquilibrium* pereat; ut enim labante aut titubante *æquilibrio*, morbi contingunt, pessundato, mors consequitur. Sic definiendo naturam à calumniis vindicabis, quibus illam ut inanem deridenr; sic enim tam certa erit, quàm confessa numinis omnipotentia in condenda rerum universitate, firmandisque hujus legibus, quibus cùm satisfuerit unico verbo creante expressa Dei voluntas, his conservandis sufficit ex hoc eodem verbo manans, perseveransque creatoris intentio. Quò loci observari convenit, quàm digna sit, quàm nobilis medici institutio, quâ voluntatum creatoris suis in operibus imitator est aut custos. Quàm aliundè spectabilis, quàm antiqua medicina, quàm verè ab *altissimo creata*, utpotè quæ ipsi mundo concreata fuerit, digitoque Dei suis in operibus, exarata; in ipsis nempè motuum illorum legibus, iis, inquam, ipsissimis, quæ medendi arti imitandæ veniunt, sic ut princeps medici laus sit, quòd illum in regendo microcosmo administrum posuerit rerum conditor. Undè liquet, quantæ molis erat & necessitatis, *solidorum* nobile systema usurpare, in exponendis *purgationum* operationibus; hæ enim dogmate fallaci *fluidorum* obscuratæ, altero indigebant, quod ex ipso naturæ gremio nasceretur, ut naturæ scopo & intentionibus in purgando restituendis serviret nobiliùs, meliùs & commodiùs.

Appositè, ex artis nempè & naturæ ingenio, à majoribus traditæ fuerant *purgandi* leges, quas ex eorum operibus, non secus ac inconcussa *theoremata*, exscribere satis fuisset, si simplicitati suæ superstites, non *systematum* fuco, non peregrinis opinionum coloribus, non deviantibus interpretationum cuniculis

---

* *Dom Guichotte.*

culis adulteratæ fuissent. Ast illas impuritatum notionibus sordidatas repurgare, fumorum chymicorum nigrore obsitas abstergere, *tartarorum* denique & crassaminum pinguibus ideis offusas emundare opus erat, quod beneficii expectare decebat ab eo *systemate* quod è sinu naturæ profectum, naturæ nitori famulabatur.

Cæterùm, id consilii temerè hîc susceptum nemo facilè putaverit, penès quem fuerit rerum artis, purgationis præsertim historiæ cognitio. A pluribus retrò sæculis adhæc usque nostra tempora, medicos inter nobiliores non paucos numerare est, qui labantes purgationis leges animadvertendo, identidem reclamarunt. Ex his sunt *Martianus*, *Fuchsius*, *Vallesius*, *Sylvaticus*, *Septalius*, *Ballonius*, *Hollerius*, *Duretus*, *Helmontius*, *Poterius*, *Stisserus*, *Konig*, *Thomson*, *Cnoefelius*, *Kergerus*, *Garmers in Rubei* exercitationes, *Heurnius*, *Waldschmidius*, *Sydenhamius*, *Mortonus*, *Baglivius* singulares autem hic sunt *Heinsius* suo tractatu doctissimo de *purgantium abusu*; tùm *Pancratius Bruno* libro de remoris & impedimentis purgationis. Quibus addideris *Stalh* dissertationes multiplices, eò, ut videtur, collimantes, ut ostendant, quàm aut noxiæ esse possint aut inutiles purgationes. Sub densa hac tutorum nube improtectum hoc opus nemini certè videbitur, si materiem aut institutum spectes, secùs autem si instituti rationem. Ecce, inquient, mutanda iterùm venit tota medicinæ facies; linquenda erunt *subtilis materiæ*, *atomorum*, *configurationum* amabilia nomina? Obliteranda *acidorum*, *alcalium*, *fermentorum*, *fermentationum*, *explosionum* memoria? *Humoribus*, *sordium saburris*, *excrementorum acervis*, *seri colluvionibus* dicendum vale? De *solidis*, *fluidis*, *æquilibriis*, *systole*, *spasmo*, *triturâ* unicè imposterùm sermo erit, utpotè quibus unis habebitur honos?

In caussa est facta primùm systematis indulgentia; quandiù *Hippocratis* philosophiæ, veterumque patrum decretis fides servata fuit & reverentia, medicorum *populus erat labii unius & sermonum eorumdem*, at ex quo *nomen suum* medici *celebrare* voluerunt in fingenda sublimiori philosophia, ut primævi homines in *facienda turre* Babylonica, confusa sic *lingua eorum est*, *ut non audiat unusquisque vocem proximi sui*. Intereà cùm *lateres* seu *fictilia principia fecerant*, *quos coxerant* chymicorum *igne*, *lateres* tantùm seu fragiles materiaturas recentiorum, pro *saxis* seu solidis veterum observationibus *habuerunt*; porrò fundatam domum *non suprà petram*, *sed suprà arenam*, quid aliud quàm *ruina magna* manebat? Itaque ut sua medicinæ rediret firmitas ad illud *systema* revocanda fuit, quod naturæ fultum basibus, naturam medentium manibus tractandam porrigeret. Id autem prærogativæ à *solidorum* seu *tritûs systemate* expectandum est, utpotè cùm fultura illius sit ipsissima, non ficta, non supposita, non interpretata, sed enarrata simpliciter, corporis œconomia.

Neque audiendi, qui sordium saburras eripi sibi indignè conquererentur; felicitatis enim summa fuerit ab his sordidatis notionibus artem nobilissimam emundare; ast id nitoris fecisse sibi medicinam adhuc inconcessum; solâ obtinebit *solidorum systematis* operâ, ut excrementorum, impuritatum, purgaminum ideæ castigantur.

Neque clamitabunt, ex omnibus medicinæ auxiliis præcipuum, *purgationem* nempè, rescissum iri. Revera, si humorum acervis unicè deberetur id præsidii genus, tam rara evasura esset, quàm sordium, quæ non comparent, densa saburra. At ut crebriores sunt ac compertæ magis *fluidorum stagnationes*, quæ solvendæ; ut frequentissimi *solidorum spasmi*, *crispaturæ*, *stimulationes* qui frangendi, ut omnium morborum caussæ sunt deviationes succorum,

horum-

horumque dejectæ *directiones*, *determinationes*, impetus, frequentissima fe..., dabit purgandi occasio, quæ *stimulationes* humorum impetui oppositas excitando, morbidas determinationes mutabit.

Omnem ergò locum usurpabunt *solidorum* affectiones, inordinationes, habitudines? Nec immeritò; núm enim alicundè expectandum venit fidei plus, plusve constantiæ? Id præstantiæ contingit *solidorum systemati*, ubi fictum nihil, indulgeri nihil sibi postulat, aut suppositum; ubi quibus fulcitur confessa sunt; nam quod *solida* existant, quod dentur *fluida* compertum habetur; *systole*, *elateres*, *contractilitates*, *crispaturæ* palàm sunt; *solidorum* cum *fluidis* luctas, nisus, *potentias*, *rythmos*, pulsus demonstrat; *occillationes* prodit obvia partium *peristole*; hæc cum *acidis*, *alcalibus*, de quibus (an sanguini inexistant) adhuc sub judice lis est, comparata, ea superant tantùm, quantùm viburna cupressi. Quantùm enim *acida* habent figmenti, tantùm hæc omnia rei obtinent.

Cæterùm sic abundè purgabitur *solidorum systema* à novationis labe, quâ mutandam venire ab illo totam medicinæ faciem prætendunt. Non vocum, non verborum, non terminorum scientia est medicina, sed idearum, sed notionum, sed conceptuum; ita ut eadem futura fuerit, suique simillima, quantumvis alia verba usurpet, modò conceptuum eorumdem tenax fuerit; meliùs operandi ars est non eloquendi, undè vocem mutando eadem superest, si manum aut opera non mutet. Id ænigmatis revelat medendi scientiæ conditio; excelsum quid aut sublime est, quod concipiendo assequi paucis datur, eloquendo paucioribus; adeò ut de medicina fortassis sentiant digniùs qui de ea balbutire tantùm videntur, quòd conceptuum gravitate præoccupati, verbis imparibus aut ineptis reddere nequeant grandiora quæ concipiunt. Quo sensu sermonibus, non operibus imperiti videbuntur veteres artis magistri. Ut ut sit, quibuscumque vocibus exponatur medicina aut enuncietur, non dispar erit, sic easdem & longo usu confirmatas medendi ideas voces illæ interpretentur. At sic habet *solidorum systema*, ejus enim sortis est, ut obliteratas, obscuratas saltem medentis naturæ rationes atque conceptus referat in lucem aut revocet. Inconditarum enim ac sine ordine tumultuantium turbarum loco, quas suis in *fermentationibus* medenti sedandas, comprimendas, *concentrandas*ve objiciebat medicina recens, harmoniam, concentum & symmetriam sufficiendo *solidorum systema*, naturæ motuum rythmos, æquabilitatem & consonantias repræsentat, adeò ut fermè mederi in numerum edoceret.

At quò tandem exuberans jam nimiùm ac rescindi dignus librorum numerus, super quo jamdudùm nauseat, ructatve medicina? Quo auctarii genere adhuc indigere potest, *Willisiorum*, *Sylviorum*, *Dolæorum*, *Etmullerorum* copiosis æquè ac eruditis voluminibus abundè locupletata? Nunquid alicundè sanioris medicinæ legum copia uberior venire poterit, quàm ex *Willisii* libris? Nùm artis felicitas major expectabitur, quàm ex *Sylvii* operibus, qui dùm viveret coætaneorum medicorum felicissimus perhibebatur? Si palatum urit *systematum* prurigo, *systematum* pelagus offerunt *Dolæi* libri. Remediorum, observationum, indicationum, curationum, curandique axiomatum vis maxima te juvat? Præsto erit *Ettmulleri* summa medicinæ tam dives & farta, ut medicinæ universitatem verè nuncupaveris.

Certè, quot & quanta his medicinæ recentis antistibus accepta referenda sint, nemo sanæ mentis est qui non intelligat. A nobis igitur abest quàm longissimè ingrati facinoris consilium, tam nobilis notæ medicorum famæ detrectandi. Immò in ea versamur opinione, tam capacibus ingeniis opus fuisse, ut tot bonis cumularetur medicina. At si ex *fructibus* ut arbor, sic progressus cogno-

cognoscitur (absit invidia verbo) non adeò patet, tantis laboribus æquari praxeos medicæ progressum.

Quod ad *Willisium* attinet, ut ut æternùm venerandus, hoc titulo carpendus est, quòd quam affulgentem sibi veritatis lucem toto orbi conspiciendam primus protulit, abjecerit primus, posterisque abjiciendam innuerit, superantem sub morbis *solidorum* potentiam in eximio suo de *convulsivis morbis* tractatu edocendo, dedocuit in altero de *febribus*, ubi *fluidorum* energiis seu *fermentationibus* morborum caussas attribuit. Subolfecit igitur (quod *solidorum systemati* honori est) *solidorum potentias*, quibus si morborum aptavisset *ætiologias* & *curationes*, quantùm decoris & ornamenti theoriæ medicinali apportavit, tantùm (& ampliùs) emolumenti praxi contulisset. Immò tam præclaro illius patrocinio, *fermentationis* doctrina superbiens; stupendum! quantùm invenerit fidem, quàmque nobile sibi fecerit nomen. Fecit enim authoris celebritas, adjuvante dogmatis commoditate, u partis loco quam *fermentationi* obtinuerat Willisius, dominium illi concesserint *fermentationis* zelatores.

Quod apud *Anglos Willisius*, hoc ipsum apud Batavos fuit *Sylvius de le Boe* recentis medicinæ jubar alterum; impari ut videretur exitu; interim licet pauciores nomine visi sint *Sylvii* sectatores, reipsa numero plures fuere. Bilis *alcali*, & pancreatici succi *acido*, generosis illis *effervescentiæ* pugilibus, complexus est *Sylvius* totam sui systematis œconomiam; quod *Systematis Willisiani* compendio laborare erat, nec ingrato posteris labore; hi enim missâ, quam innuerat *Willisius*, *solidorum* ratione, solam quæ ut compendiosior sic facilior est, *fluidorum* doctrinam ambabus ulnis amplexi sunt. Exinde ad *acidum* & *alcali* tota se convertit medicina; ita ut quidquid calamitatis & mendacii natum est ex pauperculo *fermentationis* systemate (fateri piget) systematis *Sylviani* culpâ factum videatur. Hâc eâdem contigit culpâ, ut deinceps de *acidorum* luctis & internecione mentio unicè facta sit inter medicos, quod debellandi genus, cùm ad *fluida* pertineat, de *fluidis* unica cura fuit & sollicitudo. *Sylvium* igitur infestasse potiùs quàm auxisse medicinam concludes? Absit; fecerat medicinæ natum *Sylvii* ingenium, ut vel omissa *solidorum* mentione, *solidorum* curam edoceret, non verbo quidem, sed exemplo, adeò ut quam assecutus fuerat *Sylvius* in medendo felicitatem & industriam didicissent *Sylviani*, seu *acidorum* tutores, si quâ fide *Sylvianum dogma*, eadem *Sylvii* mentem & methodum tenuissent. Hac autem de caussa faustam ac celebrem fuisse *Sylvii* praxin, observaverunt artis peritiores; *purgantium* parcus erat, sed *opii* & *acidorum* amans; quem in finem hinc intelliges. *Purgationibus* non indulgendo, *solidorum* stimulationibus, *crispaturis*, *ataxiis* parcebat; his iisdem, *acida* adhibendo & *opiata*, præibat, quod *solidorum* curæ vacare erat & prospicere.

Spiritus, *salesque volatiles*, quos frequens usurpat, vel cibatni admiscendo cicurat, ut *medicamenti* in *alimento* vices gerant; vel oleosis & pinguibus concorporando coercet & attemperat, undè exurgit nobilis ac celebratus per orbem *spiritus volatilis oleosus Sylvii*. Undè inferet æquus *Sylviani systematis* æstimator, totum illud occupari aut in mulcendis, blandiendis, placandisve, aut in prævertendis *solidorum spasmis*, *crispaturis* & *irritationibus*.

Solidorum curæ mentem adhibuissent attentiorem, *Willisiani* & *Sylviani systematum* sectatores, si circà anatomiam similem, atque illi celebres medici, sollicitudinem impendissent, ut ad partium structuram modularentur morborum ætiologias & curationes. Huic studio non defuisse *Sylvium* recognoscent ii quibuscum familiaris & consuetus fuerit celeberrimi illius *practici* volumi-

num

num usus; at cuilibet obvia hic est *Willisii* sedulitas, qui morbis omnibus quos
describere aggreditur, partium affectarum aut afficiendarum *anatomica* de-
scriptione præludit. Porrò si *solidorum* affectionum curaciores facti nuperi sæ-
culi medentes, illorum *coryphaeorum* artis exemplo, chymiæ non unicè man-
cipati, anatomiam suæ medendi arti præire jussissent, *solidorum elateres* & *po-
tentias* præ *fluidorum* viribus longè superiores intuendo, quam commodarunt
fluidis fidem, *solidis* certè dedissent.

Intereà non dissimulandum decipulæ illis ex parte fuisse ipsummet anato-
mes studium, cui cùm laus maxima fuerat *glandulas* alicubi detexisse, corpo-
ris universitatem glandulas esse in confesso fuerat. Illas autem pro humorum
reconditoriis & incerniculis habere, in his erat *fermentorum* nidulamina desi-
guare. At ecce à quisquiliis & erroribus ejusmodi hodie repurgatam *anatomen*,
& ad purum excoctam manibus eruditis & industria mirabili tradit celeberri-
mus D. *Ruisch*, vir candoris amans, recti tenax, verique cultor, quo duce &
auspice, ab anatomicorum figmentis resipiscere datur. Novo hujus anatomici
oculatissimi & industrio liquorum singularium injectu, revelata sunt admissa
hactenùs circà *glandulas* errata, huicque debetur sincera *glandularum* cogni-
tio. Hoc authore canaliculorum glomeramina sunt, involucro communi aut
tunicâ non involuta, neque cavum, neque cloacam, aut reconditorium sui
centro efformantia, sed quæ in lacinias aut extremitates succosas, bibulasque
aut spongiosas desinunt: succos ergò sanguini continuos, intrà canaliculorum
suorum orbes volvendo, intrà succosas extremitates sorbent atque diffundunt,
tandem & foràs eructant. Quod ergò secernendis intrà sinûs sui cavum succo-
rum moleculis, iisque in *fermenta exaltandis* aut evehendis inserviant cogi-
tare, in anatomicis rebus delirare est. Itaque à glandularum erroribus libe-
ra anatome, dirutis ad planum *fermentorum* sedibus, ab illorum fabulis tuta
facta est medicina; spesque fit non dubia, fore ut *fluidorum* systemati favere
cesset facta castigatior *anatome*.

Neque invidebimus gloriæ spectatissimi *systematum* collectoris D. *Dolæi*,
cujus, quo magis comperta fuit in enarrandis, evolvendis & exponendis cele-
brioribus *systematis* industria, eò incerta magis aut dubia facta est *systematum*
utilitas. Enim verò quasi de illarum rerum numero essent, quæ luci manife-
statæ vilescunt, in vulgi conspectum venire descriptis accuratè *systematis* fa-
tis fuit, ut despicatui haberentur. Stupendum enim qui fieri potuerit, ut fer-
ventibus adhuc systematum studiis & amoribus, evulgata cum laude systema-
tum collectio, ambabusque omnium ulnis avidè excepta, statim emergens il-
licò habita neglectui conciderit: at mirari desines, observando perplura exco-
gitata ingeniosè ab authoribus illuc congeri, perpauca reperiri ab iis usu exer-
cendo comprobata. Sic autem est medentium ingenium, ut ut jucundis recrea-
ri gestiat, utilibus præoptat erudiri. Itaque si judicium quo valet clarissimus
Dolæus, quodque in colligendis medicinæ amœnitatibus, systematumque flo-
sculis adhibuit, in coacervandis, adunandis, provehendisque fructibus artis,
aut operibus impendisset, quem *Willisio* & *Sylvio* honorem servat medica gens
& reverentiam, similem *Dolæo* concessisset. Interìm neque laude frandandum
clarissimi *Dolæi* collectitium opus, quantumlibet enim suis *theoriis* & specula-
tionibus perplaceat, monimentum erit ære perennius provehendæ medicinæ
impares esse phantasiæ labores, cùm tot non injucundè excogitata *systemata*,
tantaque cum laude, à lauditissimo viro enarrata practicis viluisse recogno-
scetur.

Atqui observationum *practicarum* collectorem se præstitit apud germanos
recentis medicinæ decus D. *Ettmullerus*, in immenso illius opere, quod ut no-
bis,

bis, sic & posteris eruditionis erit prodigiosæ monimentum: Totius artis promptuarium facilè nec immeritò nuncupabitur, in quo quidquid comptioris & jucundioris habet theoria recens, quidquid optimi peperit cujuslibet ætatis medicina, nuperæ simul & veteris scholæ, *chymicæ* aut *Galenicæ* factionis, id omne collegit. Posthàc cujus futuri erunt usûs commodi aut utilitatis medicinales libri? Nunquid non *eandem crambem* non bis sed milliès recoquere erit.

Equidem, ita res erit, si de adjuvanda tantùm, refricandaque artis magistro memoria quæstio fuerit, cui penario ejusmodi opus sit, undè collecta sibi depromeret, suoque aptet usui. Undè *Ettmullerianum* opus scrutario aut apothecæ locupletissimæ comparabis, ubi multigenæ mercimoniæ coacervatæ sunt, sùs deque confertæ, undè vetera & nova, ex hisque optabiliora seligi licet. At selectus ille, opus & labor est, concedendus paucis, paucioribus concessus. Immò id operis illaqueandis decipiendisque novitiis fortè serviet, quibus minùs opus est libris, qui observationes congerant, quam qui eligendi doceant aut observandi artem. Verbo, quantùm commodi indè nascitur ei, cujus uni memoriæ serviendum est, tantùm alteri afferet difficultatis aut periculi, cujus instituendum, formandum aut dirigendum erit judicium. Enimverò, quid agendum sit in morbis novisse pro minimo erit, nisi opportunitatem agendi, locum & circumstantias fuerit assecutus, quibus sigillatìm enarrandis cùm defuerit sæpissimè *Ettmullerus*, ei tantùm fuerit accommodus quem usus formaverit, quive legitima medendi methodo præmunitus, ex *Ettmulleriano* opere seligere noverit & excerpere, quæ datis morborum occasionibus aptanda venient.

Attamen non prætereundum, quod *Ettmulleri* non infima laus est quod non pauca occurrant in illius operibus, quæ optimæ methodo medendi præludebant, quæve eam spondebant, si tantùm virum præmatura mors non invidisset. At isthæc methodi semina, iis continentur illius libris, quos legere juvat paucissimos, licet eos legisse omnibus profuisset. Vitium enim eorum est non paucorum qui ad medicinam se accingunt, ut ex authorum libris eos legere præoptent, qui *praxeos* nomine designantur, iis supinè habitis qui praxeos regulas edocerent. Ejus sunt sortis apud *Ettmullerum* dissertationes de *absorbentium abusu, de opii vi diaphoretica; quod parva sunt magnorum morborum principia*; quibus si adjunxeris *commentarios* illius in *pharmaciam Ludovicinianam*, ea habueris quæ methodo medendi utiliora protulit recentiorum medicina. Aliundè, ne recentem medicinam sua laude defraudasse videamur, comites dabimus *Ettmullerianis* istis utilioris notæ dissertationibus *Wedelii amœnitates materiæ medicæ*, in quibus plures quàm in alio quovis opere recentiorum, *praxeos* cautiones describuntur, sed *de tramite in viam*.

Equidem tam vera sunt quàm utilia ea omnia, quæ medicinæ bono contulit medicina recens; at singula (absit verbo injuria) *chymiam* paulò nimiùm sapiunt; quam ad *praxim* medicinæ adhibere, quo dolo, qua fraude aut quibus insidiis, aperiunt *Hoffmannus* lib. de *fero usu & vero abusu medicamentorum chymicorum*; *Billichius* pluribus in libris; *Boylæus de insufficientia acidi & alcali*; *Baglivius*; *de Moor*; *Stahl*, cæterique omnes, palato quorum sapuit *solidorum* doctrina. Insuper, quidquid stabiliunt boni illi omnes melioris notæ recentis medicinæ antistites, id omne *fluidorum* basi fulciunt; *saporibus* nimirùm, *salibus*, *fermentationibus* & liquorum energiis; quæ omnia, laudata hactenùs, nedùm ostensa, etiamsi monstrarentur, ad *fluida* pertinent, in eo proindè suspiciosa futura semper, tantoque invalidiora, quantò *fluida* *solidis* invalidiora sunt. Itaque *systemate* opus erat, quod solidis *solidorum*

ful-

fultum principiis solidandæ recentis medicinæ *praxi* proficeret, cujusmodi cùm sit illud quod hic offerimus opusculum, appendicis aut superpondii titulo gratiam merebitur aut indulgentiam.

Tesseram aut litteras commendatitias quibus fidem, quâ ceciderant huc usque *systemata*, apud posteros nostrum inveniat, indè auguraberis; expressa imago naturæ est, cujus organa, mores, leges, motus mutuatur & repræsentat. Itaque cùm naturæ interpretem assiduum se præstiterit *Hippocrates*, suâ cum posterum scholâ; cùmque tot exantlando labores recentis medicinæ magistri, eandem ipsam revelandam susceperint, credere in proclivi est, *solidorum systemati* assensuros esse omnes veteris & novæ medicinæ patres si reviviscerent; tantùm indignarentur recentis medicinæ heroes, quòd in subliminora naturæ arcana immersi, omiserint apprehendere ea quæ obvia sunt in naturali corporis œconomia, & *mechanismum*, unde spontè manabat quod hic se prodit *solidorum systema*; at eorum pœna est, qui solem intueri audaciùs ausi sunt, cæcutire. Istiusmodi audentiæ sors est in medicina potissimùm, ubi veritatem propiùs intueri negatur, datur odorari. Quod enim de mundo, id ipsum de corpore humano, quod mundi summa est aut compendium, dictum puta, *tradidit Deus disputationi*. Veri enim imagines intueri medico satis est, essentias assequi supervacaneum; has quantumvis scrutetur, attinget nunquam, neque injuriâ, tractandis enim rerum essentiis instituta non fuit medicina, sed veri speciebus apprehendendis; non detegendis veris rerum caussis, sed intelligendis iis ex veris illarum effectibus. In essentias evagando, anteacta systemata corruerunt, dùm ex genuinis naturæ effectibus, ex eorum simplicitate, constantia, ordine, legibus erutum *solidorum systema* solidabitur. Veritatem enim ex naturæ moribus exprimere laborat, apprehendendo naturæ veritatem, essentiam naturæ non comprehendendo, æmulando naturam, non pervidendo. Hinc illius systematis tutamen ac durabilitas, nasci enim ex veris naturæ effectibus, è gremio naturæ oriri est, quæ cùm vera sit, veri *systema* manebit, aut verum inquirendæ veritatis instrumentum.

Tanta est gravitas hujus instituti! Tolerandi ea de caussa quòd illius artis adjuvandæ gratiâ susceptum sit, quæ hominum sanitati adjuvandæ debetur. Si consilii hujus momento paria opponantur rationum pondera, spes erit fore ut amicabili animorum collisione, expolita magis niteat veritas. At, quod arti provehendæ adversatur, quasi senescendo repuerasceret medicina, quæ seniorum sapientiâ protegi vellet aut illustrari, juniorum præoccupatur manibus, qui ætatis ignes & impetus, peritiæ & consiliorum loco sufficientes, audaculè scriptitant in dies, vel ut crudiora studia in vulgus proferant, vel ut quæ ab aliis meditata sunt & exercita usu, vellicent & cavillentur. Artis velites cogites, aut levioris armaturæ pugiles cum obvio quolibet proludium ambientes, quibuscum confligere, ut lectorum, sic authorum otio abuti fuerit; dignæ enim talium scriptiunculæ, quæ alto silentio sepultæ teneantur, usque dùm melioribus studiis tacitè informati, aut pleniori reformati usu, ea prodant quæ exercendo didicerint, aut experiundo.

Altera est litterarum scabies, dicacitas eorum quos aut agit malè loquendi libido, aut quos urit vermis ille qui non moritur, invidiæ vermiculus, qui linguis referunt famosos veteris ævi sanniones, *Palæmones*, *Biones*, *Zoilos*, *Homeromastiges* quemlibet suggillare prurientes. Musarum pædagogos crederes, tam sævum in litteras ambiunt magisterium! In authores ferulam heriliter exercentes, scripta quorum aut arcani livoris aspergine maculant, aut censoriâ virgulâ corrumpunt. Isthæc audent malè memores quale oporteat esse censoris ingenium, quale jus, quæ prærogativa; quàm accuratum, quàm im-

mensum, quàm universale deceat esse, quâ imbuatur, doctrinæ promptuarium. Omniscium enim esse futurum censorem intelligere est, ex incredibili eruditione, quâ referta conspicitur *Photi* bibliotheca, si quosvis, aut de *omni scibili* libros judicandos susceperit. Re vera de medicinalibus libris paulò secùs est, nec enim tam longè, nec tam latè se diffundit verum medicinæ censoris officium; interim quantumvis illius gratiâ minuatur censorii muneris pondus, in hunc cadit ut & in cæteros judicii difficultas isthæc, mentisque hæsitantia; scilicet ut ut eruditus ille fuerit, recens & novitius est illius operis respectu, quod in lucem venit, maximè si inauditi tituli sit, novam vel nova ratione materiem tractando. Enimverò cùm author evulgat ea quæ sola per annos meditando recoxerit, censore suo paratior ad illa reputabitur, utpotè cùm censorem corripiat circà alia occupatum. Adde tale futurum libri objectum quod hactenùs intentatum fuerit, palàm est censori definiendum illud venire, quod ipsi non minùs quàm lectoribus novum est & incognitum. Sola hæc, quæ æquitatis est & prudentiæ, ratio par fuerit frænandæ censoris ardentiæ. At huic observationi comitem se dat hæc altera, quæ ut decet expensa, censoris petulantiam continebit.

Censoris munus, aut judicium est, aut *analytica* expositio; si prius, quàm altâ sapientiâ; si posterius, quanto usu, quàm prompta & facili experientia censori opus erit! alterutrum suscipiet homo de juvenum grege aut novitiorum? Nùm alicundè veniet allucinationum, errorum, deceptionum vis major aut uberior scaturigo?

At in artium nullam cadit magis quàm in medicinam, ætatis, usûs, aut experientiæ consideratio, in qua *difficile judicium est*, ideò quòd *occasio*, quâ hæc ars tota constat, labilis sit & *praeceps*. Igitur medicinæ rerum censorem admittere, nedùm maturum annis, vel immaturum usu, imperiti judicis & novitii decretis annuere est aut fidem dare. Aliundè cavendum à juvenili ingenio: sui impotens non rarò, cordis magis prodit quàm animi sensus; cùmque præcipitem juventuti assidere confidentiam non infrequens sit, metus erit ne suis mancipata opinionibus, mendacii arguere in proclivi habeat, quæ dissentire ab iis videbuntur; hocque occæcata præjudicio, quæ tanquàm rationi & experientiæ contraria sparget in vulgus authoris opera, suggillata ideò comperientur, quòd opinamentis illius adversabantur. Tam castam, tam liquidam, aut omni affectione mala vacuam mentem iis adesse convenit, quibus tractanda erunt artis criticæ jura! Sic ut nullis optabilius magis sit quàm censoribus *apathiæ* bonum.

Cæterùm *extrà oleas*, ut ajunt, hæc omnia projecta esse, aut ultrà hujus instituti lineas, nemo reputabit, qui ad hujus opusculi mentem & materiem attendet. De *purgatione* (ætatis hujus deliciolo) agendum suscipit, de qua actum esse clamitabunt, si huic dissertationi indulgebitur. Ideoque magistrum artis judicium interpellandi consilium est, ab illorum tribunali declinando, qui medicinæ operum ex speculationibus tantùm eruditi, ea carpere aggredientur quæ docuit rerum usus, firmavitque naturæ meditatio. Neque temeraria aut insana videbitur hæc opinio aut præsumpta; licet enim soli provectæ ætatis titulo, usûs aut experientiæ nomen vulgò concedatur, indulgebitur quoquè nec immeritò iis operibus, quæ assiduus nec interruptus per plura annorum lustra pepererit usus. Ut enim non diù esse, diù vivere est; longum è contrà vixerit, cui paucorum annorum perierit nihil, quod virtuti non fuerit impensum; in arte medendi consenuisse dixeris, qui quam à puero suscepit excoluit tam assiduus, ut in ea sola omnes animi nervos intenderit, & eò solùm contulerit curas omnes atque labores.

Alium-

Aliundè usûs nomine dignabitur id omne quod ab antiquo verum est, quod cùm iis operibus contingat, quæ naturæ rerum vetustissimæ consonant, ut recognoscas nùm res aliqua antiquitati æquiparanda sit, perpendendum habes, an naturæ legibus par sit & ingenio. Undè eam tenebis legem quæ arti criticæ semper præfuerit, rerum judicare naturas non accidentia rerum. Igitur opus medicinale judicandum suscipis? Incompti sermonis, mendosi, inconditive tibi videbitur? Authoris non operis culpæ dabis, si dùm inconcinna oratione politioris litteraturæ leporibus deest, medicatricis naturæ legibus reddendis abundè sufficit; grammaticæ elegantiis destituitur, hinc voculas, contextum, barbariem elevas? Pædagium exercere est, non judicium; prætérquamquod enim regiones sunt, eæque non paucæ, undè prodeunt in dies medicinales libri, stylo quorum parcendo, dogmatis & doctrinæ plauditur; inconcinnè loquendo, utiliter cogitare nihil vetat. Cæterùm quod de styli, idipsum de quovis alio vitio putabis; cuivis indulgere, prodesse fuerit, si aliundè sit operis, quod medendi errores declinare docuerit aut emendare. Huic bono ne moræ sis aut impedimento, mentem & editi libri conditionem internosces. Editor erit ætate recens, aut in artem recenter invectus, quem juvenem virum studia aliena distraxerunt, quem juvenem medicum ad scribendum accenderit famæ aut lucelli cupido? Hunc habebis suarum magis studio quàm rerum medicinæ captum. Fuerit alter à puero medicinæ innutritus & familiaris, cujus assecla factus individuus, legibus, præceptis, & operibus illius imbibendis studuerit? Talem artis non famæ, non fortunarum avidum cogitabis. Hanc de illo mentem firmabit dogmatum & principiorum operis illius prodeuntis exploratio. Non placentia sunt quæ loquitur dogmata? Vulgi palato non sapiunt? Consuetudini illius, verbis & operibus sunt contraria? In hoc teneas bene animati pectoris argumentum, bene cordati nempè authoris caracterem: eum enim artis amor occupat, qui rerum suarum dispendio res artis adjuvare aggreditur. Quæ concepta de illo vota an opere compleat, intelliges facto principiorum quæ usurpat examine, institutáve censurâ, solâ, quæ censori convenit, solâve quæ authori non iniquo tolerabitur. Tentabis autem nùm isthæc principia extrà rerum naturam posita non sint, supposita merè, ad nutum efficta & naturæ phœnomenis aut effectibus adaptata ex arbitrio; nùm verò ex ipso naturæ gremio emersa & ex ipsius *proprietatibus* ultrò manantia, conspicienda se prodant. Illa erunt blandientis sibi phantasiæ fœtus, erunt hæc monstrantis & explicantis se naturæ opera; illa philosophi mentem exercebunt, formabunt hæc medentis ingenium. Illis erit parentis loco chymia? Tam mendosa erunt, quàm efficax, undè nascuntur, ignis. His originem fecerit corporis œconomia, partium mechanice, proportio, harmonia? Singularum potentiæ, rationes & energiæ? Universalis omnium symmetria, concentus & consonantia? Tam constantia erunt, quàm vera, quàm certa, quàm indubitata creatoris consilia, in his omnibus jubendis, ordinandis & moderandis. Hæc erit trutina, ad quam æqua censoris lance librata *systemata*, sui fidem facient aut fallent. Hoc erit *sanctuarii pondus*, quo æstimabuntur medicinæ dogmata. Interim memineris, cùm in definiendo auro etiam probato puritatis sint gradus, sit & valoris sua latitudo, ita in æstimando *systemate* medicinali, ut ut legitimæ sortis fuerit, suam esse bonitatis mensuram. At adulterini notâ vacabit, modò ad naturæ normam institutum fuerit, ab illiusque legibus expressum, quas tametsi insinceras reddiderit, sinceras elegerat. Sic enim est hominum labor hac parte infelix, quia humanus, vitii semper aliquid capiens aut affricans. Indè videas benè multorum, quæ bono animo cogitata sunt, infelices exitus, tot iniquas ac deflectentes ab opti-

inis principiis consequentias. Igitur positis etiam principiis, quæ è naturæ sinu deprompta sunt, præposteras conclusiones inferri, aut pravas erui inductiones, fide non carebit; nihilominùs tamen facti, hujusque laudabilis dimidium habere est, arti illi, quæ omnium abstrusissima est, fundamenta tam inconcussa, quàm sunt naturæ consilia stabilivisse.

Observandum tamen quantâcunque curâ stabilitis principiis, succedere non raró mendaces rerum exitus; at ideò certè, quòd spretis circumstantiis, conditionibus aut clausulis suscepta fuerint isthæc opera. Moderaminis enim, rationis & ordinis scientia est ars illa quæ hic innuitur; ut enim monente *Hippocrate* nihil *negligenter*, sic *temerè nihil in medendo* faciendum est. Indè fit ut ea quæ suadent stabilita principia, si seriùs ociùs, fortiùs debiliùs, in hoc vel illo sensu, sub hac aut illa ætate, regione, tempestate, temperie fiant, diversos habeant constitutionum, remediorum, curationum successus. Itaque *systematis* consilia, conclusiones, opera judicare voles aut carpere? Is fueris qui quæ legendo & meditando intellexisse putas principia, in usum non tantùm vocaveris; at eo observandi utendive ordine, ea actionum serie, operumque ordinatione, quam æmulandam suadebant isthæc principia: fulta erunt corporis œconomiæ, mechanismo, ordinationi? Tam ordinata erunt mutuata inde agendi consilia tamque regularia, quàm constans & æquabilis ipsa est harmonia, proportio, consensio.

Sic (quod ad institutum præsentis operis spectat) ostendit *tritûs* seu *solidorum* systema, eam esse *transpirationis* necessitatem, ut ab ea decrescente nascatur morborum pars plurima. In hoc certè tenes principem medendi finem; at eò tumultuariè omnia artis tela dirigere, *attenuantium*, *cardiacorum*, *volatilium*, *sudoriferorum* incondita adhibita farragine, quo *diaphoresin* moveas, successu cadere erit. Ut enim non eò prorumpit natura, at successivè, sensim, & ex ordine, mille modis & locis ab ore ad corporis *peripheriam* verberando, quassando, ac terendo materiam, quæ *transpirando* vaporare debet; non tantùm quò, sed & quâ illùc eundum tibi sit cogitabis, eadem proindè lustrando, relegendove naturæ vestigia. Insuper ex *solidorum potentiis*, quantæ virtutis futuræ sint, qualis considerationis aut momenti ad restituendam *transpirationem* intelligere erit; quamque circumspectè se gerere debeat medicus, quove ordine, quoto tempore pergendum illi sit in hoc negotio. Indè concipiet omnem *coctionum* doctrinam, œconomiam & disciplinam, quæ in succorum comminutione tota sita erit. Deniquè rationem assequetur eur ejusmodi morbi sint, in quibus tandiù tardescit concoctio humoris morbidi; ideò nempè quòd præ lentore nimio corporatus sanguis, partium *systoli* & *oscillationibus* remoram afferat, tempore solo superandam. Exindè colliget adhuc quantâ curâ sudaturus sit medendi sapiens in aucupandis, expectandis & æmulandis naturæ motibus, aptandisque remediis, cùm enim *secretionibus* constet tota sanitatis œconomia, morborum nullus est sub quo non alienetur, tardescat aut acceleretur aliqua *secretio*; cujus leges cùm sanitatem præsentem tueantur, si constant; absentem revocant si restituuntur. Ponas *alvum* morari, sisti *urinas*, *menstrua* comprimi, siccari *sputa*, &c. medenti lustrandæ venient illæ ipsæ agendi rationes quas usurpat natura in regendis, administrandis ac promovendis illis *secretionibus*. Meminerit igitur regulares esse *menstruis* periodos, quas sùs deque habendo negligere, peccaminibus mille fomites erit parare. Attendat, non omnis horæ, diei, aut temporis esse sputaminum screationem, ideoque observandum sibi venire, qualis ritus & industria usurpanda sint, quibus excretio quæ vigente sanitate abesse debet, finiendo morbo invocetur. Longè minùs negotii medico facessere solet *humoristarum* systema; tar-

dat

dat enim alvus, urinæ desunt? Quorsùm inquient, labore vano aut inutili sollicitudine macerari? Purgantia præsto sunt, parataque *diuretica*; his exhibitis pulsi humores obsequentur. At leges addit & clausulas *solidorum* systema, illud enim obsequium quod spondent *humorista*, everberationis fructus est quæ succos comminuerit, comminuendoque secretoriorum *diametris* aut capacitatibus aptaverit. Quantamlibet enim vim inferant *cathartica*, quantos dent tumultus *diuretica*, utraque cassa erunt, quanto tempore, lentescente fortiùs sanguine, spasmoque rigentibus fibris, viarum exitus occludentur. Hæ sunt *fluidorum* cum *solidis* mutuæ *rationes* aut *proportiones*, quas innuit & edocet *tritûs* systema, undè pendet artis felicitas & artificis honos, quibus in medendo carere, cæcutire erit. Hinc enim erudietur quandò minuenda veniat *fluidorum* moles, ne exuperante quantitate, *resistentiam* pariendo obicemque ponendo *secretionibus* officiat. Liquebit, cur *diluentium* usus tanti momenti sit; tùm ut vehiculo multo innatantia *fluida*, *secretoriorum* mæandros permeent faciliùs, tùm ut humore copioso madentia *solida* efficaciùs laxentur. Imprimìs *cardiacorum*, *volatilium*, *aromaticorum* sentiet insidias; optimè gnarus quantæ *elasticitatis*, quàm vividæ & subitaneæ *contractilitatis* sint *solida*, quorum plurima parte constantur corporis universi partes. Cavendum proindè intelliget ab illis, utpotè quæ *fluidorum* simul & *solidorum elateres* immensè elevant. Cæterùm isthæc confessa de *elasticitate* universarum corporis partium observatio imprimis tenenda venit, quòd tantùm præpolleat sub morbis, quantùm sub sanitate valet. Hìc *tonum* faciens aut continens, succorum motibus, *directionibus*, ordinationibus, circuitibus, horumque omnium & singulorum æquabilitati, distributioni, *secretionibus* præest: sub morbis eundem intendens *tonum* perdidit, sic capacitates arctat, exasperat *oscillationes*, *systoles* alienat; undè *directionum* loco *determinationes*, loco ordinationum impetus exercentur; pessundataque æquabilitate circuituum, excretionum series & materiæ turbantur, miscentur, confunduntur, undè anxietatum, dolorum, symptomatum, evacuationum, omniumque rerum corporis immensum cahos. Sed cùm nihil aliud sit morbus quàm ab ordinatione legum naturæ, aut ab æquilibritate recessus, ordinis naturæ, legum & æquilibrii restituendi ratio est medicina; illa autem imprimìs quæ *solidorum* ductu, regimine, modulatione instituitur. Igitur tantam legum vim, tot clausularum aut conditionum numeros in administranda purgatione hìc usurpatos vituperare cavebis, ubi naturam quæ tota ordinata est, suis reddendi legibus consilium est. His autem omnibus inconsultis traditam hìc purgandi normam carpere, iniqui erit aut invidiosi rerum æstimatoris nomen incurrere.

Objurgabunt improtectam esse hanc de purgatione doctrinam, cui intereà opus fuisset graviorum aliquot virorum authoritate, qui illam rationibus firmarent & exemplis.

At mihi vide cavillantis humanæ mentis malignitatem! Authorum testimonia adhibes? Rem ecce, inquiunt, jugas, quæ jugum nescit; medicinam nempè, artium imperiosissimam, quæ suis utitur legibus, non servit alienis, cum authoritate, quæ sui nec juris est nec arbitrii; urgebuntque saltèm admittenda esse nescio quæ graviorum virorum interpretamenta, quæ nascentibus dogmatis pondus addant aut fidem faciant. Ab authoribus abstines? Ut novitium & sine exemplo dogma sugillabunt. At meminerint eam esse praxeos medicinæ conditionem, ut tolerari mereatur etiam improtecta, modò nec improbi viri sit, nec imperiti. Rerum enim gestarum historia est, aut observationum enarratio, cui sinceritate magis quàm eruditione opus est; quæ si ratiociniis identidem aspergatur, excusanda quoque si naturæ rerum expositio-

sitiones fuerint, non ascititia comminiscentis phantasiæ deliria. Cùm autem probitas, cordis affectus sit & rectitudo, quam profiteri licet; peritia sit, ex labore indefesso iterataque observatione facta notitia: opusculi hujus consilium liberè proferre decet. Hic cuiquam verba dandi voluntas non fuit, at sincera fides, in communicando ea quæ usu comperta sunt & observata; neque fuerit animus periti nomen nobis arrogandi, non ignaris, vix unum esse ex artis sapientibus qui moriendo, artis tyrocinia penitùs exuisse nedùm glorietur. Quantùm enim dives & altus est naturæ fundus, inexplebile tantùm medentis officium, cui quò propiùs aut intimiùs naturam intueri datur, eò inexhaustam magis aut minima sui parte revelatam senciet. Innuisse suffecerit, nec eam esse quam hìc describimus medicinam, quæ post rationem inventa sit, nec eam esse quam hìc proferimus rationem, quæ ante medicinam fuerit quæsita, at utramque esse meditatæ inter medendum naturæ fructum. Id igitur ut recognoscat artis provehendæ curiosus, idem observationum iter ipsi remetiendum fuerit, qui in exercendo meditari, & in meditando exercere didicerit. Eum enim qui nostram in purgando sobrietatem criminabitur, cui cum purgationibus res assidua fuerit aut familiaris necessitudo, suarum rerum decoctori comparabis, qui cautum & frugi virum avaritiæ insimularet. Nùm ideò è medicorum albo eradendum pronuntiaveris, quem haberet tantula purgandi intemperies? Procul hinc erit iniqua isthæc suspicio; ut enim heroes inter, quos *Martis* generosa virtus evexit ad cœlos, numeras qui feriendo acriter, alios qui sapienter feriando bella cum laude gesserunt, ex medentibus quoque laudaveris qui audendo, amaveris qui cavendo se gerunt cum morbis. Sic enim est medica virtus ex æquo laudabilis, fortitudinis sit aut prudentiæ, audentiæ fuerit aut industriæ fructus. Abstinebis tamen ne fortitudinis consilia putes, quæ temeritatis sunt facinora. Auspicatos miraberis purgationum eventus, succedente nempè sanitate, modò imperturbata symptomatum serie, quæ morbo propria sunt, sui morbis serventur proprii exitus: quæ istiusmodi sunt purgationes laudi habebis, ut ut festinatæ paulo fuerint, aut plus justo audentiores, ingrediuntur enim naturæ modum, consilia, ductum, cursum & intentiones, quibus comites se dederunt & adjutrices. Non item si purgationum vi à scopis suis dejecta, aut delirante natura, sanitas restituatur; quod suspicaberis, si morbus qui hac aut illa excretione judicandus erat, alienis evacuationibus tollatur; tunc virtus coacta erit, quâ nolens volens natura purgantis vi dederit manus. Pulmonis v. g. affectio erit quæ sputis solvenda erat, sed quam *stibiatis*, *mechlicis*, *sudoriferis* torquendo ad felicem exitum perduxeris? Febris fuerit quæ arcana maturatione solvenda fuisset, at quam catharticorum multitudine opprimendo expedieris? Fortuitis ejusmodi successibus mutuari fidem, ancipitibus cæcæ fortunæ casibus obsecundare est; *judicatoria* sunt non *judicantia*, *abscedentibus*, *apostasibus* infidisque mille & tædiosis morborum reliquiis obnoxia. Certè judicis illius, quem arti formasset tumultuarius iste purgandi ritus, censuram rideret, nostrum de meliore luto formatum purgandi dogma; legibus enim & ordini ut subjectum est, iis tantùm morem geret judiciis, quæ ordinis fructus erunt aut partus.

At itanè, inquies, tam præclarum aut laudabile est hoc de *purgatione* opusculum, ut verendum veniat, aut venerandum? Itanè numeris absolutum, ut castigari non indigeat, nihilque nisi ab iniquis linguæ verberibus habeat carpendum? Ampullas loqui esset, *caudamque jactare popello*; quàm enim dignum est instituti nostri consilium, tam mancum est opus & inabsolutum, in quo pepercisse paucis plura est indulsisse. Neque hæc eo dicta sint animo, quasi lau-

frandum lenociniis & adulationibus tantùm excipiendi veniant libelli qui in lucem prodeunt, at ut utile sit & grave quod de iis proditurum erit judicium, sicque recognoscat medica gens non in quo inutiles, sed in quo proficui fuerint. Igitur opusculi hujus fructus erit, si rei, id est *purgationis* quæ in medendo maximi momenti est & vulgatioris usûs provehendæ ratio incrementum fecisse videatur. Videbitur autem si protulerit certiores purgationis instituendæ rationes. Cùm enim systematum procellâ factum sit, ut à naturæ cardinibus aliquantulùm emotæ hactenùs medicinæ res instabiles factæ fuerint, ut ut in superfluis deliquerit author, aliundè tolerabitur, qui in necessariis certus & felix comperietur, videlicet in restituendis principiis, quæ firmandæ tandem ac solidandæ medicinæ inserviant.

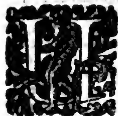
DE PURGANDA MEDICINA A CURARUM SORDIBUS.

CAPUT I.

Secretionem *non esse* puri *ab* impuro *sejunctionem*.

Bilem, succum Pancreaticum, &c. non esse *excrementa*.

Quæ reverà talia sint, quæve purgationi *subjecta*:

HINIS *secretionibus* contineri totam corporis *œconomiam*, in confesso est; in aperto quoque sunt *secretionum* modi, ex quo, missis *fermentorum* nugis, quæ diù nimis animos lusere, à partium *mechanismo* repeti cœperunt. Interim totam rem confici vetat adhuc nedum stabilita satis aut intellecta *secretionum* materies, aut malè positum adhuc *secretionum objectum*.

Secretionis nomine intelligi volunt *puri ab impuro* separationem, undè tàm fœdè conspurcata est corporis *œconomia*, sordidatæ adeò medendi indicationes curandive fines, ut immunda tota vilescat medicina, fæculentiis, *excrementis* undique sordescens; admissis enim & evulgatis his notionibus, *serum*, *bilis*, *succus Pancreaticus*, impuræ fæces habitæ sunt, olidave sanguinis ejectamenta. Alii inhonestis verbis parcentes, sub his concepere spumas inutiles, aut ejectitios succos, *salinos*, *sulphureos*, à sanguine deciduos, incongruos, dignos exilio. Hinc factum est ut circa sordes occupatam *naturam* cernere sit, quasi *functionum* integritati, sanitatisve nitori tantùm

tùm servire possit sanguinis moles, cùm ab iis mundata fuerit; contrà verò ab his impurata, ægritudines mille paritura sit. Au hæc cum majestate naturæ benè conveniant, judicent naturæ dignitatis & industriæ æqui æstimatores. Talia certe malè suadent partium textura sanguinisve constitutio; hæc autem imprimis refragatur, cùm enim sanguis *homogeneus* sit liquor, uniusque indolis, confusioni succorum ac mixtioni potius quàm sejunctioni allaborasse patet. Hanc alit de mixtione conjecturam partium conformatio. Ejusmodi enim est in visceribus præcipuis, ut subigendis liquoribus, atq;terendis dicata hæc conspiciantur. Testes sunt *cerebrum*,*cor*,& *pulmones*,in quibus aperta *tritorii* motûs & agitatorii indicia sunt; eodem collimant membranarum *elateres*,quibus aguntur singulæ partes etiam exilissimæ:tum & vasculorum, quæ ex membranis emersere *occillationes*: quæ omnia, tractandis, miscendis, confundendisque succis manifestè impendi in propatulo est. Scrupulum, si superest aliquis, eximet *ventriculi* munus; quis enim finis illius sit, quævè occupatio si requiris, hæc eadem est quæ cæterarum corporis partium; nam alimenta cujuslibet fuerint saporis, odoris, colorisve, sic terendo miscet atque confundit, ut qui inde nascitur liquor, *homogeneus* sit, & unius conditionis; idipsum affirmabis de singulis visceribus, tot veluti *ventriculis* & tritûs officinis; nam quos à stomacho recepere succos subigendo elaborare pergunt. Igitur chylus è stomacho vasa subiens, dùm omnia, qualis aut quantus sit, totus ingreditur, sic singula percurrit, ut molem quidem aut massam suam exuat non naturam; qualis nempe fuerit in majoribus vasis, talis in minoribus futurus. Nullibi non ergò conspicua sunt in sanguine mixtionis argumenta; non tantùm dum in sanguiferis vasis volvitur, sed & cùm intra *secretoria* fuit admissus.

Serum enim aut *lymphæ secretionis* est materies; at sanguinis pars præcipua, ad essentiamque illius pertinens, *lympha* est, alba scilicet sanguinis portio, rubram sic exuperans, ut *alba* sit ad *rubram* ut 3. ad 1. hoc sensu propriam minùs sanguini *rubram* portionem dixeris, quàm *albam*, præterquamquòd enim curta nimis est *rubra* supellex, quàm ut universis partibus & officiis sufficiat, hac altera ratione inferior *alba* ostenditur, quòd succi nobiliores (teste nervorum succo) albi sint, partis albæ sanguinis sinceræ appendices. Si memineris album esse piscium insectorumque plurium sanguinem, maximè tamen spiritibus fœtum; certè misso sensuum præjudicio, *albæ* portioni, nobilitatis præmium concedendum venit. Ipsissimus est ergò sanguis, *secretoriorum* vasorum succus, mutato enim colore quidquid de sanguine narratur, id omne de *secretoriorum* succo narrari poterit,qui externa sanguinis exuens insignia, sinceras illius induit aut retinet vires. Hæc certè minùs competunt vulgaribus & crassis *secretionum* notionibus, quibus *puri ab impuro* separationes intelligi volunt. Interim quid sincerum magis quàm illa sanguinis *alba* pars, quæ dùm omnium *secretionum* basis est & complementum, in nobiliores corporis succos impenditur? At succorum *excrementitiorum* fingendus fuerat conceptus, qui *purgationum* systemati faveret; aliàs enim quò purgantium omne genus, si nusquam prævertendæ aut evertendæ venissent primarum viarum sordes? Unde tandem venisset morbis sordescentium succorum cumulus, si illorum vel umbræ aut initiamenta sub sanitate desiderarentur? Igitur damnanda fuit corporis *œconomia* succorum immunditiis, quæ dum alerent ægritudinum semina, purgantium quoque pabulo servirent. Præjudicatam hanc opinionem fovit *analogismi* mendacium; ut enim despumando nitere liquores non paucos observatum est, bulliendoque defæcari, id artis ad naturam transferendo, sanguinem quoque bulliendo purgari, eliquarive commenti sunt. Hanc doctrinam stabilivit facilis ad captumque vulgi facta isthæc philosophandi ratio,

clo, qua una de caussa omnium ore celebrari debuit, utpote quæ rudium vellicabat aures, eruditorumque mentes mulcebat.

Posthac quid mirum, si *bilis*, *saliva*, *serum*, *pituita* inter excrementa collocata sunt; de eorum enim genere visa sunt, quæ respuere natura consuevit, maximè cùm foràs ea soleat eliminare. Non diffitendum mitiùs cum iis succis actum esse à neotericis, *salinam* enim, *balsamicam* aut *sulphuream* talium conditionem, aptam credidere cudendis suis *fermentorum* idolis; nihilominus tamen suspicati sunt, sub his suppositas esse sanguinis exuvias, hocque judicio naturæ parùm amicas; cum adeò necessum habeant ultrà vasorum pomæria protrudi, ut si quovis casu intrò resorberi, aut remeare eis contigerit, prope in januis morbum adesse putaverint. Inde nata circà primarum viarum saburram mira sollicitudo, cui everrendæ, non secus ac purgando Augiæ stabulo tot impendere curas. Hinc quoque famam sibi fecerunt & nomen *eccoprotica*, *minorativaque* purgantia, dolosa subsidia, plena periculis, quæ humorum turbas, quibus cavendis aut avertendis adhibentur, movent aut exasperant, primasque vias, quibus vacant sordibus, sæpe cumulant.

Purum ergo *ab impuro* secerni *ab hepate*, *pancreate* & similibus incerniculis (sanum fuerit vel ægrum corpus) fabula est. Sua est *bilis* ut & *succi nervorum* laus & utilitas, sua quoque *seri*, *salivæ*, *succi pancreatici*, *pituitæ*; quod autem hos succos pellat suis è finibus natura, falsum est: ex illius instituto prodeunt omnes, ejusdemque exeunt consiliis. Reipsa, hìc novercam naturam supinamque invenire esset, si inutilibus & malè feriatis succis, visceribus mediis, exitus, vecors illa aperuisset. Hanc autem indiligentiæ suspicionem removet locorum situs, qui eliminandis inutilibus succis, purgandisve fæculentiis dicantur, ea enim est illorum pronitas & dispositio, ut quæ vehunt excrementa extra corpus efferant, nusquam reditura. Exemplo sunt, *alvi faeces*, *sudores*, *urina*, his alveis aut imbricibus excepta, qui ad corporis *peripheriam*, ultimosque & exteriores fines ea protrudant.

Hinc, mutuentur ac definiant sordium curiosi, verum fæculentiarum conceptum, earum nempe quæ segregatæ, semel, non secus ac anathemate tactæ, ab omni functionum commercio exulent. Sed observent has non esse sanguinis spumantis exuvias, superfluas autem tantùm succi nutritii quisquilias, potùs aut chyli superstites reliquias, à saturo sanguine aut partibus ingurgitatis deciduas. Hæc insumant pascendis purgantibus, ex hisque deducant, si possint, in ipso corporis centro, cavoque partium, resides humorum colluvies, aut decantatam primarum viarum saburram, *viscorum* denique, *phlegmatum*, crassaminum congeries, quibus suas meditantur, voventque fundatas malè, ideoque tam sæpe exitiales *purgationes*; quos enim non inveniunt succos faciunt aut evocant, sin minùs reluctantibus succis, viscera deterunt.

Patet itaque quàm longè ab ejectitiis liquoribus discrepent *bilis*, *succus pancreaticus*, similesve primarum viarum incolæ, quibus purgantia objiciuntur. Sed aliunde publicum illud erratum castigat quotidianus illorum succorum usus. Ad *libras* quotidie secernuntur *bilis* & *succus pancreaticus*, quæ ad *uncias* tantùm excernuntur. Igitur tuendæ valetudini opus est *librarum* aliquot horum liquorum in vasa introitus, *unciarum* verò tantùm aliquot exitus. Sed ex hac impendiorum ratione, quo in pretio naturæ sint ejusmodi succi palam est, cùm suis operibus tantam illorum copiam insumat, tantulam verò sibi elabi sinat aut patiatur. Porro utiles an ejectitios inter recensendi sint, quos plurima parte retinet natura, minima dimittit, idiota judicaverit.

Non desunt tamen nonnulla humorum retrimenta, quæ ad *excrementitios*

 succos

fuccos fpectare videntur, de quorum numero funt *fudores, urina, alvi faces*, verùm his demptis quas alvi profufione elui fufficit, fuas elices habent *urina & fudores*, quibus expediendis, referandifve impedimento magis quàm adjumento funt purgantia.

Occlamitabunt igitur, abusûs immenfi, minimi usûs futura erunt purgantia? Immò neceffitatis immenfæ auxilia funt, & in arte præcipua, eò nobiliora, quò minùs evacuandis fordibus addicuntur.

CAPUT II.

De Sanguinis depuratione. *De eliquatis illius fuccis & purgaminibus.*

SUA effe fanguini purgamenta ab antiquis creditum eft. Hinc præter publicam abdominis fentinam, propria vifceribus, colluviaria adjunxerant, privata excrementorum receptacula. Glandulis vifcerum affeclis, id officii impartiebant, quæ quia fœculentiarum eorum diverticula putabantur, eorumdem *emunctoria* audiebant. Hanc illorum fententiam formaverat, concepta de fanguine opinio. Cogitabant purum effe laticem qui defæcando niteret; quam defæcandi neceffitatem à fuccorum nutritiorum confufo commeatu mutuabantur.

Novatores, ut illis fæpè moris eft, mutantes minùs quàm refarcientes veterum conceptus, obfoletas quidem *excrementorum* voces valere jubentes, *fermentationum* ut erant operationibus affueti, fervere fanguinem, *fermento*que defpumare ftatuerunt, unaque à *fermentis præcipitata* fingentes fanguinis ejectamenta, *fpumæ, capitis mortui, fcoriarum* titulos *excrementorum* nominibus fuffecere, fub quibus effœtas *coctionum* reliquias ad inteftina, quafi ad communem corporis cloacam, derivari putarunt, quas purgantibus objecerunt deturbandas. Exinde ingens eos cura cœpit fanguinis *depurandi*, crefcente enim cum *glandulis*, fecretionum & coctionum numero, tota fæculentiis perftrata perhibuerunt; medicinâve, quæ plùs nimiò jam forduerat, fordefcente magis, *depurationum* fama per artem volare cœpit.

At circumcisâ jàm undequaque *fermentorum* turbâ, refectove eorum numero, ut retrimentorum copia minuitur, fic *depurationum* frequentia rarefcit. Aliundè duplici tantùm ex fonte, fanguini veniret *excrementorum* proventus; vel ex chylo qui impurus vafa fubiret, vel ex fuperftitibus aut fuperfluis fucci nutritii particulis, quas faturatæ partes alendæ faftidirent. At neutra de cauffa fanguinem impurari manifeftum eft. Fidem fuperat quàm parùm impuritatis fanguini fuggerant alimenta, quæ pro impuris vulgò habentur. Argumento funt artifices, ruftici, pauperes, barbaræ gentes, quæ pane furfuraceo, cibis craffioribus aut crudis, aquâ cœnosâ aut paluftri, verbo, *pane tribulationis & aquâ anguftiæ* mifellam fuftinentes vitam, nitida facie, obefoque corpore fanidegunt, vegetique laborant: nullique infrequentius cruditatibus, vomitionibus, diarrhæis, languoribus tentantur. Itanè igitur impuritatum minùs importarent alimenta quæ magis impura funt: Abfit, tam apertè pugnantia loquamur; fed præconceptæ opinionis erratum eft; quò fit ut plebeja & quæ ad manum funt alimenta immundis accenfeat medicorum vulgus, dùm ea nutritiis maximè annumerant fapientes, fi tritu faciliora funt, refolvique paratiora. Hinc faltem animadvertere eft, quàm affiduâ naturæ

curâ

curâ ſanguini proſpectum eſt, ne alimentorum vitio ſordidaretur. Parem nec induſtriam minùs oſtendit illius ſollicitudinem inteſtinorum conformatio, ſic inſtituta, ut vel craſſamentorum atomis omnem aditum in ſanguinem præcludat. Ea enim eſt oſcillorum quibus inteſtinis inhiant vaſa, minuties, ut conſpicillorum omnem aciem effugiat. Hæc ſordibus impervia eſſe quivis facilè conceperit. Si addideris vix alibi parem adeſſe ſenſûs teneritudinem, appellentium illuc arietantiumque acrium, quæ cibis ineſſent, particularum repulſam futuram intelligere eſt. At in his non conſtitit artibus natura, vel ſcrupulosè ſaluti corporis provida: ſuccinctam vides interiorem inteſtinorum ſuperficiem muco pingui ſeu glutine tenaci; id mulcediuis illic apponi putant, quò partes illas teneras nimiùm ab acrium occurſu tueatur; hoc quoque concedendum naturæ, ſed miſſo hoc ſcopo, qui vulgaris eſt, en altera in conſpectum venit illius ſagacitas. Sub hac mucagine vili, imitamentum habes bibuli chymicorum panni, quo *ſolutiones* ſuas colare norunt & eliquare. Hic quoque ſpeciem videas aut exemplar bibacis & mollis corii, quo defæcando eliquandove *mercurio* utuntur metallorum effoſſores: Itaque tomentoſum illud tectorium, quod chylo trajiciendum eſt, colum erit fæcibus, craſſamentis ac ſordibus ciborum avertendis dicatum. Id glutinis, aurium cerumini facilè adhùc comparaveris; ut enim hoc interiùs litæ ſunt aures, quò à ſordium ingreſſu vindicentur, altero circumlita ſunt interiùs inteſtina, quo nihil niſi purgatum maximè ac diligentiſſimè defæcatum admittant. Sanguinem igitur inacceſſum videre eſt iis quæ extùs advenirent impuritiis, at & aliis intùs progignendis non inidoneus minùs eſt.

Forſitan exuperans ſanguis, ſuccisque gravis, ſuâ copiâ factus inops & ſui impotens tardabit gradum; quàm autem præceps ſit in vitium ſuccorum otio torpentium lapſus, nemo negaverit, nec aliundè tantum impuritatum ſcaturiret. Hæc quidem confeſſa res eſt, ſed ad *plethoram* (ut ajunt) magis quàm ad *cacochymiam* pertinens. Porrò, hic quæritur origo decantatæ cumulatorum humorum ſaburræ, aut famoſi ſuccorum acervi, quem purgationibus objiciunt. Hanc imputant humorum ſaburram reſidibus alimoniæ reliquiis; qualis enim & quanta ſit gulæ impotentia, ac comeſſandi cupido, quam extimulant mille cupediarum irritamenta, plùs ſatis compertum eſt, ſub hacque comedendi licentia, intrà præfinitos naturæ limites quemque coerceri vix concipias: itaque plus quàm demenſo exſatiatis partibus non pauca ſuccorum ſuperamenta vacare neceſſe erit. Porrò aggeſtis iis alimoniæ particulis, quæ à faſtidientibus partibus reprobantur, enormem inde materiæ ſuperfluæ molem creſcere palam eſt. Hæcque erunt ſuccorum à partibus deciſorum retrimenta, quæ ut morbis fomites, ſic & *purgantibus* pabula ſufficient.

Eſto, hæc convenerint cum illis temporibus, quæ ferebant humorum hic illic conſiſtentium conceptus. Hæc toleranda fuerint ſub primis Medicinæ elementis, cùm artem occupaverat phyſicarum rerum caligo, ignaram imprimis ſinceri ſanguinis motûs. At ex quo circuitus illius lumen Medicinæ affulſit, hæ ſanguinis *ſtaſes* tam parùm cum vita, quàm cum morte vita concordare viſæ ſunt. Re vera, ſua ſingulas partes fovere recrementa, viſcerave cumulatorum recrementorum ſedes eſſe aut promptuaria antiquatæ philoſophiæ ſomnia ſunt. Hunc induxit errorem perperàm intellecta ſucci nutritii diſtributio. Hunc intrà partium interſtitia ſegregari non ſecùs ac in alvearibus putaverant, quaſi ſuccorum fartura fuiſſet nutricatio. Hinc auctâ plus nimio aliturâ, ſuccos coacervari & in molem aſſurgere ferebatur; unde naſci morborum fomites, *purgantibus* debitas materies ſomniaverant. Sed inconditum hunc nutricatûs conceptum emendavit detecta legum naturæ ratio. Docent, uno

tenore ferri sanguinem à centro corporis ad habitum, eumdemque, serie non interrupta, ab habitu ad centrum referri. Alicubi fortè morari poterit, nullibi subsistere, *vasa*, *viscera*, *glandulas*, eundo vel redeundo transmeet, motu indesinenti fluere pergit, nullibi positurus exuvias; quantus quantus sit, totus ad corporis extrema vehitur, usquedum quod alluendis partibus prætercurrendo non impedit, residuum emittat per cutis spiramina. Sub hoc conceptu nutriri partes, idem est ac incrustari, vasa nimirùm præterlabentes succi nutritii, affrictu suo eorum parietibus internis affiguntur; ruderationem diceres qua parietes agglutinata nutricatûs materie intrò loricantur, quidquidque loricationi superfuit, ad ultimos vasorum fines amandatum, per cutis poros vaporat: hi sint igitur unica humorum emissaria, sola nempè efferendis succorum reliquiis dicata; veræ sint colliquiæ, ut pote quibus sanguinis ejectementa derivantur. Quæ cùm vera sint, in centro corporis, mediisque visceribus humorum fæces, succorumve purgamina ponere, naturæ dignitati labem aspergere est. Agunt quoque nugas, qui hæc vel illa viscera, has aut illas *glandulas*, *depurando* sanguini præficiunt, præterquàm quòd enim impurari sanguinem ægrè contingit, quidquid illi semel admixtum est, confusum vehitur, cœcis tantùm cutis spiraminibus eliminandum.

Quæ sors igitur manebit tot succos, qui in dies à sanguine segregantur? Quæ futura *bilis*, *succi pancreatici*, &c. conditio? Certè publicam versùs corporis sentinam amandati hi succi, ad reprobos aut ejectitios pertinere videntur; ast hanc infamiæ notam declinabunt, si ab impuritatis maculâ immunes inveniantur. Porrò non quatenùs impuri exterminantur, sed quatenùs imperfecti, nedùm enim ultimam adepti manum, retractandi bono naturæ consilio, illuc derivantur.

Comminuendo sanguini, seu tenuandæ, quæ pars illius, ut optima sic plurima est, *lymphæ*, tota allaborat natura. Is enim scopus illius unicus est, minutim adeò dividendi nutritii succi, ut vaporosi roris instar, omnes aut singulas, quot quot sunt, fibrillas sensim & tacitè subeat aut impraegnet. Hoc ut exequatur, opus habet, ut materiæ *libra* una aut altera (quæ demensi quotidiani chyli quantitas est) plura ulnarum milliaria vasculorum (incommensurabilia enim sunt) longitudine æquiparat, eaque spiritu magis animet quàm mole. Hoc igitur ut ex voto naturæ succedat, maximè ipsi cavendum fuit, ne succi comminuendi elogandive portio aliqua comminutioni elaberetur; aut *oscillationum* ictus declinaret; vel paulò spissescens, tam longo illius excursui, aut extensioni prolongandæ obicem poneret: quo in negotio, quale sit consilium hinc intelliges.

Magnum corporis torcularium est *stomachus*, seu prelum publicum, quo, dentibus quasi pistillis in ore tusa alimenta detruduntur, ampliùs sed simul & semel terenda. Dehinc intestinis prementibus nedùm dissociata excipiuntur. At millia vasorum oscilla quibus hinc & illinc intrò dehiscunt intestina, præterlabenti & compresso chylo subterfugia aperiunt, quæ, ut secretionum sic & succorum divisionis, sunt initiamenta; tubulorum enim capillis longè minorum myriades subiens chyli massula, in mille ductus aut columnellas dividitur. Verùm è diverticulis in viam, hoc est è minimis in majora, quo tendunt, vasa, ingressus chylus, iterum in unum coit; at tunc majori sub mole recollectus, vasorum *oscillationibus*, divisioni proinde impedimento foret; unde altera partitione succorum opus fuit, quo molis minùs *tritoriis* organis objicientes perfectiùs tererentur. Hunc in finem in varias chylus scinditur partes, variaque illius fiunt segmina, visceribus distribuuntur, ut qui summatim collecti tritui obstitissent, singulatim dispertiti divisioni cedant. *Hepatis* igitur,

tur, *pancreatis* &c. officia si scrutaris, succos imperfectè subactos, trituræque seu divisioni moram facturos sanguini suffurantur, ut ad primas vias, unde profecti erant, seu ad prima tritûs organa reversi, incudi reddantur. *Cohobationis* genus est, quâ quidquid solutione simplici peccatum est, multiplici resarcitur. Hinc se prodit vera secretionum interpretatio, ut pote quibus, non *impuri* ab *impùris*, sed imperfecti à perfectioribus succi segregantur. Impuriorem ergò, præ spiritibus seu succo nervoso, bilem ne statueris, uterque succus ratione sui purus est, alterutrum plus minùs subactum dixeris, de cætero, utrumque, ut decet, & ad naturæ mentem tractatum invenies.

Reclamat, impuritatum systemati astipulando, alvi natura. Hanc totius corporis sentinam uno omnium ore dixerunt, quia corpus à sordibus tuetur. Porrò *puri* ab *impùro* illic secretionem fieri nemo est qui dubitet, cùm alimentorum succus purior per intestina transcoletur, altero, qui impurior est & fæculentus, foras excreto.

At nullibi turpius impegit Medicinæ praxis. Hoc fatuo lumine delusæ omnium mentes, hincque ducto perperàm exemplo deceptæ, loca fecerunt universi corporis emissaria, quæ inutilibus ciborum reliquiis foras evehendis unicè famulantur. Secretio quidem est isthæc eliminatio, eaque impuritatum, sed quæ alimentorum sunt, non sanguinis succorum. Illac enim aliquid impuri è sanguine elabi tam falsum est, quàm inconspicuum. Quæ ergò *impuri* à *puro* illic celebratur *secretio*, ad sanguinem non spectat, illum enim ab impuritatibus servat, non liberat. Id autem veritati tam consonum est, ut quidquid succi stillat aut derivatur in intestina, chylo intermedio intrà sanguinem plurima parte resorbeatur. Sentinandi ergò finem faciant impuritatum tutores, medicinæque praxim destercorari tandem patiantur. Hæc novis mortis & vitæ rationibus jamjam definiendis præludent, & reverà, de felici morborum successu tandiù desperandum erit, quandiù in sanitatis & vitæ caussis desipietur.

CAPUT III.

De sanitatis & vitæ caussis.

IN uno calore poni vitam asserebat Philosophia vetus, illique facto *facultatum* satellitio, omnes vitæ fontes aperuisse sibi persuaserat. Naturam melius interpretari sibi visi sunt, illiusque mentem propiùs assequi, qui melioribus ducti consiliis, *secundis* & ministris qualitatibus, *primas* seu principes substituerunt: dicto igitur repudio *calidis*, *frigidis*, *humidis*, *siccis* qualitatibus, ab *amaris*, *acidis*, *austeris* saporibus vitæ munia deduxerunt. Huic systemati (ut ut castigato) cum solorum *liquidorum* sit, hac ætate repugnarunt non pauci, *solidorum* viribus palmam vindicantes. Hocque nomine ei adversantur, quòd precaria sit sanguinis potentia, de ipsius motu litem illi moventes, quòd mutuatitius sit; à *solidis* nempè veniens, à quorum *elatere* dependet totus qualis aut quantus futurus sit. Suspectos quoque habent illius sapores *amaros*, *acidos* &c. utpote cùm recondendis iis ac *concentrandis* unicè studeat natura in elaborando chylo. Undenam enim sanguini sapores nascerentur, qui in chylo suffocati fuerint? Hinc qua ratione *calidum*, *frigidum* &c. ut ministras qualitates abdicari voluerunt, eàdem *amaros*, *acidos* &c. sapores, quatenùs inertes per se, & supposititios, *solidis* ut pote obnoxios, tunc procùl abesse jubent, *solidis* vitæ dominium adjudicantes.

Præ-

repræsentat, nobilioresque spondet medendi intentiones & à sordibus repurgatas. Sit ergò sanitas fluidorum cum solidis harmonia, à firmo motuum ordine, nec deviantibus liquorum directionibus proficiscens. Quid indè fructus capiet curandi ars, aliàs videbitur; quid emolumenti jàm accedat physiologicis rebus hic exponendum.

Hæc est corporis humani conditio, ut illi pereundum illico foret, nisi quod ipsi continuò decedit, in dies resarciretur. Id officii nutricatûs est, cujus operâ succorum loco, qui assiduè *transpirando* vanescunt, recentes subingeruntur. Hinc functionum integritas, sanitatis ac vitæ tutela. Hoc ut cedat feliciter, necessum est, ut à centro corporis ad cutim aut habitum ferantur sic diluti extenuative succi, ut quæ è partibus saturatis decidunt particulæ, cutis poros ingressæ avolare queant. At immane dictu qualia & quanta sint posita centrum inter & extrema corporis intervalla. *Septiès* superaverint intestina corporis altitudinem, pro modico erit, si conferas quantò arteriarum evolutio corporis mensuram excederet. Ex ungue leonem; trecentarum ulnarum est vasculum unde testiculus coaluit, hoc est testiculi longitudinem milliès & ampliùs superari vasis evoluti longitudine, undè conflatus est. Tali inito cum singulis partibus calculo, immensum evaderet, quàm densis vasculorum glomis, recessibus, plicaturis constet humanum corpus, quàm plurima condat, prodat quàm pauca longitudinis miracula, verbo, quanto sit aut videatur corpus se ipso minus. Cogites autem in his deviantibus ac tortuosis vasculorum glomeribus incomprehensas angustias & arctationes, vix capiendo eris, quantâ sit opus *liquidis* minutie, ut transmeare possint, & ad metam pervenire; *liquidis*, inquam, quales sunt nutritii succi, non omninò dilutis, sed lacteis, pinguibus, succosis, tenacibus. Interim has omnes *resistentias*, obices, repagula, *liquidis* superari facilia intelligeres, si singulares essent, tenoris unius, unius ordinis ac naturæ tubuli. At protheorum instar multiformes facti, qui arteriæ nascendo erant, *in lymphatica*, *excretoria*, *venosa* progrediendo desinunt. Qualis ergò, quàm portentosus adhibendus liquidorum commensus, ut illa, quæ chylus modo est, quæ lympha, quæ succus erit excernendus, quæ tandem sanguis futura est, *liquidorum* portiuncula, proprium quælibet vasculum subeat.

At isthùc, ut ut perbellè gestum sit, operis dimidium tantùm est; *liquidis*, quæ per tot salebras illùc pertigerunt, retrò eundum est. Quidquid enim peragratis corporis itineribus superfuit purpurei laticis, eadem ipsi itinera relegenda sunt, eadem superanda repagula, cavenda diverticula, iisdem ipsi refluo ut influenti obsequendum directionibus, ne quæ eundo declinavit, redeundo incurrat discrimina. Tot conditionibus subjicitur publicus & universalis sanguinis circuitus; sed & aliæ veniunt sanguini servandæ leges, à particularibus viscerum circuitibus profectæ. Ut inæqualis est vasorum quæ per viscera sparguntur numerus, sunt & variæ eorum capacitates. Sic venæ cavæ *diametri*, aortæ duplex est: emulgentis, sodalis arteriæ triplex; *iliacorum* in viris *diametri* breviores sunt quàm in fœminis; verbo, arterias omnes capacitate vincunt venarum omnium propagines. Nihil ergò tàm obvium quàm arteriarum ad venas & vicissim *diametrorum* inæqualitas. Quò hæc omnia? Certè ad servandas *æquilibrii* leges, ut ex angustis in latiora aut è contra decapulandi liquores, tardescant modò, modò accelerentur. Est enim ubi motûs celeritatem locorum angustiis compensari necesse est. Igitur cor fit commune corporis confluvium, quo ex singulis partibus succi revehuntur, tardiùs celeriùs pro locorum distantiis, pro vasorum capacitate, elatere, glomeratione. Ex hoc unanimi & æquali refluxu pendere imprimis sanitatem non ob-

scurum est. Factà ergò eclypsi alicujus succorum molis, quæ ex condicto ad cor è visceribus reversura erat, imminuetur sanguinis fluentum, circuitûsque filum, à vasorum plenitudine pendens, fatiscet; contrà celeriùs cordi redditis, è visceribus redeuntibus succis, vasa cumulabuntur, turgebunt nimiùm, ingurgitarique periclitabuntur.

His anteire incommodis natura debuit, vasorum diametros arctando hic, illic dilatando, breviando vias, vel elongando, nunc adhibendo pronitates, nunc obices interponendo. Hæc omnia ordinando sanguinis circuitui, organicis motibus regendis, firmandæ demùm fluidorum cum solidis harmoniæ instituta sunt, sed his stabiliendis aliundè adhùc à naturä consultum est. Nerveus est vasorum textus, elasticus, arctari proindè laxarique promptus; insuper volubilis est sanguis, utpotè rotundis, quæ *rubram* portionem constituunt, particulis respersus, tùm aliis lubricis, quæ albam. Illas non secùs ac palangas habeto, has ut instabiles, tactum fugientes, utrasque prementibus tubulis conclusas, fugere gestientes. Hæc omnia ad volubilitatem comparata nemo non videt, ne videlicet fluidorum itus ac reditus undequaque impedirentur, aut sanguinis circuitus aliquatenùs nutaret.

Mitto *balsamicam* sanguinis diathesin, sanitatis, si famæ fides, nutriculam; *balsamicum* enim nec olet, nec sapit lacteus liquor. Sapores quoque prætereo, utpotè cùm in sanguine optimi sint qui nulli. Constitutum, ut decet, sanguinem puta, dividuum summè, & immensè divisum. Illi enim saliendo nullibî, dividendo ubique allaboratur. Ubi primùm dilutus est chylus, per intestinorum poros transeundo minùs quàm exudando, in atomos magis quàm succos dispertitur. Pollinis genus est qui sanguini infriatus, millenos omnis generis tubulos subit, per totidem revehendus; certè in tot segmina disjunctus succus, non tàm liquoris quàm roris speciem repræsentabit.

Hîc quòque de sanguinis *depuratione* siletur, pellitur enim non bullit sanguis, recensque fabula est, quæ de illius despumatione circumfertur. Reipsâ in intestinis colatus est chylus, proindeque nihil sordidi secum importat in vasa. Purus ergò putusque liquor est sanguis, *depurationis* non indigus. Si quid vitii contrahit, id omne à lentore capit, undè stagnans moratùs-ve, vel *oscillantium solidorum* fortioribus & crebrioribus ictibus eliquescit, circuituique redditur; aut infrangibilis, duratur magis, motûsque ac vitæ finem accersit.

Id Philosophiæ genus arti ut sanguini nitorem reddit, nitidioribus enim factis vitæ caussis, sanitatem conspicere est totam in industriâ, sagacitate & providentiâ naturæ positam; in fluidorum directionibus, ordine motuum, æquabili circuitu, tandem in unanimi illorum cum solidis responsu, concordi symmetriâ, harmoniâ mirabili. Isthuc esse, inquient in *Physica Metaphysicum* agere. At imò *physici* partes tueri est, cujus non tam munus est tractandi, crepandique materiam, quàm materiæ modos, ordinationes, motus, horum rationes, discrimina, leges; sapientis enim est, rerum animas potiùs, quàm materies prosequi.

CAPUT IV.

Quid morbus. In quo consistat: quis sub illo soli- dorum *status.*

DE Morbi sede hactenùs ambigebant, quam in *liquidis* alii, alii in *solidis* statuerant; hanc autem litem dirimit omnem, prodita modò sa-

ni-

nitatis ratio, quæ utrisque *liquidis* & *folidis* communem eam esse ostendendo, utrorumque affectionem esse morbum perspicuum fit: quanti autem ad felicitatem artis ponderis sit, ritè posita morbi sedes, norunt artifices. Enim verò quò dirigendus sit medentis scopus, quæ curanda pars, huic nosse tam necessarium est, quàm ægrotanti utile. Jam qualis sit isthæc quæ solidis & fluidis ex æquo incommodat affectio, revelat prodita sanitatis idea *Symmetriam* esse dictum est ac harmoniam motuum organicorum, unde resultat circuitûs sanguinis æquabilitas; superest morbum esse *ametriam* eorumdem & *anomalias*, unde circuitûs sanguinis inæqualitas sequitur & confusio. Porrò hic *solidorum* nomine, unica partis species intelligitur, quæ *systema nervorum* erit, quæcumque enim *solida* pars in vitio sit, quatenus nervea est, afficitur. Hac autem de caussa, quòd nullius non partis stamina nervea sint, immò cum omnis partis officium aut actio, ea ratione qua nervea est *occillando* exerceatur, hac eadem ratione læsioni obnoxia venit. Itaque ad nervos maximè pertinere morbi rationem manifestum est. Fidem facit symptomatum indoles quæ morbos incipiunt, quæ comitantur, quæ finiunt. In exemplum venit febris, quam horrores, oscitationes, pandiculationes, dolores *ostocopi* prænuntiant: comites sunt pulsus concitatior (durus & *serratilis*, si inflammatoria fuerit) dolores capitis, cardialgiæ &c. agmen claudunt tendinum subsultus, tremula vox, artuum tremores, convulsio, &c.

De *fluidis* non item, multiplicia sunt, varii ordinis ac diversæ naturæ, ipse nimirùm *sanguis*, *lymphæ*, *serum*, *succus nervosus*, *bilis*, *succus pancreaticus*, quorum interim omnium ut ut dissimilium, simplex & unicum erratum est, in quo sub morbis deprehenduntur, motuum scilicet inæqualitas, aut confusio, quam necessariò importat *liquidorum* situs aut positura. Liquida enim tubulorum alveis coercita, à quibus suam omnem vim, omnimodumve motum mutuantur, totius quæ illis advenit noxæ, in partem veniunt, *solidis* videlicet à motu aut *occillatione* delirantibus, *fluida* plectuntur. Hinc est quòd spontaneæ lassitudines, morborum præambulones sint. Rationem ostendit partium corporis textus, qui ubique nerveus, ubique sentit, ac compatitur. Neque enim rudis est aut inconditus, at sic sibi cohæret, undecunque concors, ut sibi partes consonent, nec rarò quidquid pars aliqua admittit, alteri reddat. Exemplo sunt singulares & *mutuæ* quarumdam partium sympathiæ; cerebri cum hepate & ventriculo, unde fit ut à commoto cerebro vomitus superveniat, succedatve hepatis abscessus. Comperta ejusdem cerebri cum oculis conniventia, illo enim inflammato, oculi rubent & inflammantur. Concordant adhuc mammæ cum utero, pedes & testiculi cum pectore aut pulmonibus, adeò ut malè se habente utero, mammæ condoleant; affectisve testiculis, aut refrigeratis pedibus, tusses contingant. Tandem consonantia datur pedum cùm alvo & alvi cùm oculis, ita ut à frigore pedum obstinatior alvus resolvatur; item facto alvi profluvio, lippientes oculi persanescant. Posthac nihil miri est quòd interdum sub levissimo dolore, corpus universum condoleat; publica est enim & communis partium omnium consensio.

Ex violata hac consensione, emergenda esse generis omnis symptomata aliunde intelligitur. Quid enim incommodi non nasciturum est à stagnantibus, deviis, aliòque derivatis quibuslibet succis? Hæc autem invehit pessumdata partium symmetria; sic enim mutatis motuum *directionibus*: inverso eorum ordine, præcipitibus factis quibusdam succis, alii lentescunt. Aliàs in impetus evadunt *directiones*; crebrioribus enim factis *solidorum occillationibus*, qui sensim ferebantur liquores, violenter abripiuntur. Hæc quidem motuum errata, uni sanguini vulgò imputant, at reliquis succis communia esse ostendit arte-

 ria;

riarum positura. Ea est, qua progrediendo in *lymphatica*, *secretoria* & *venosa* desinant. Hac suppositione, quidquid vitii capit sanguis, consecutione necessaria cæteris è sinu suo fluentibus succis, *lymphæ*, *bili*, *&c.* impertit, quandoquidem omnium eadem est series, idem circuitus. Hac arte infelici, naturalis & necessaria fit motuum, ordinis, directionum confusio. Naturalis, inquam, ut enim *allisionum collisionumve*, sic *impetuum*, *declinationum*, *determinationum* sæ sunt leges. Posito alicubi sanguini obice, illuc necessariò rapietur quò capacioribus ac proclivioribus viis feretur; eò enim faciliùs itur, ubi sentitur resistentiarum minùs. At quia minimorum tubulorum collectæ cavitates, majorum capacitatem æquivalent, alicubi impeditus sanguis, eò loci quò vehunt plures arteriarum surculi, rapietur, Talia sunt autem *viscera*, *hepar*, *pulmo*, *cerebrum*, *&c.* Inde fit ut coorto morbo graviore, in hæc tam facilè insiliat sanguis, *apostases*, *inflammationes*, *apostemata* facturus. Si addideris locorum pronitates, quæ morantem, cespitantemque sanguinem ad se invitant, uberes & faciles lapsus in has aut illas partes, concipere erit, præterquam quod enim ubique locorum in corpore servat natura proclivitates, eæ sunt declivitates quarumdam partium, ut cataractarum more in subjecta loca succos præcipitent. Sic sanguis, quo cumulatum fuerit cerebrum, ad pectus ruere consuevit; nimius enim per arterias appulsus, impotentiùs à venis revehitur: verùm quia ad subjectas partes pulmonum, vasorum mæandris deest par proclivitas, facto gurgite succi ita redundant, ut gravetur pectus & ingurgitetur emissariis defectum, quibus impetu confluentes succi aliò erumpant aut elabantur. Similiter ad uterum frequentes sunt & faciles humorum lapsus; præ hominibus enim has à natura obtinuerunt feminæ succorum colliquias, quò exuberans sanguis derivatur. Itaque sub morbis mulierum impeditus sanguis, aut hærens alicubi, ad uterum sæpiùs elabitur, tensiones, dolores, inflammationes, hæmorrhagias commissurus. Hanc uteri pronitatem æmulatur in viris, vasorum hæmorrhoidalium declivitas, quò ruit quidquid sanguinis ructant abdominis viscera. Quot symptomatum caussas revelarent similes *lymphaticorum*, *nervorum*, &c. positus, si in apertum venirent? Saltem ex his quæ cernuntur, cætera quæ latent adhuc interpretari licebit, eò verosimilius, quòd cum simplex sit natura sibique similis ubique, industria dissimili nusquam utitur. Quo admisso quidquid errati, detorsionis, inordinationis, &c. in sanguine, illiusque succis comitibus contingit, id omne de *lympha* ipsa, de *nervorum* succo non rarò conjicere licebit. Horum ergo ut cæterorum succorum motus impeditos, dejectos, inversos, devios concipere conveniet; partiumque nervosarum *spasmos*, *glandularum* obstructiones, tumores, scirrhos, ab *oscillationibus* violentis, turbatis, turbulentis; à *lympha* tardata stagnante, ingurgitatâ deduces. Nihilominùs tamen è memoria exciderit nusquam, turbarum quascunque patiantur cæteri succi, caussam & originem à sanguine manare: hic etenim ut impetum primus à corde recipit, estque cor prima & princeps motuum potentia, quotquot in corpore motus exercentur, motus cordis consectarii sunt & appendices, adeò verum est quidquid morbidi corpori advenit, ab exlege sanguine, à turbata symmetria, à motuum anomaliis, ab inæquali circuitu nasci.

Hic tamen unus solvendus sese objicit scrupulus. Ambigitur, an tot motuum turbæ aut inordinationes, à potentiarum inertia enascerentur? An ab earum exuperantia aut violentiori impetu; quod idem est, an à frigore aut ignavia, an à calore oriantur.

Reverà succorum mora, inertia partium quam crebrò excipiunt artuum torpor, languor, paralysis, imbecillitas, hæc omnia nihil aliud repræsentant, quàm labantes, infirmas, resolutasque potentias. Imponunt tamen, *solidorum* enim

enim *atonia*, resolutionis, laxitatis nomina frequentia, sed tales eorum affe-ctiones rarissimæ sunt. *Strictura*, ut loquebantur *Methodici*, effectiones sunt. Certè à cuneatis, ingurgitatisque succis in his casibus impediri partes in confesso est; at stagnationum caussa solemnis est, *oscillationum* crebritas, acceleratio, petulantia, quæ fit ut ad vasorum fines succorum copia major pellatur, quàm revehi queat. Mechanices hujus caussa suo loco tradetur, cujus effectus præmitti hic debuit.

Quamlibet igitur speciem offerant morborum symptomata ab aucto *solidorum elatere* scilicet, vel à prementibus nimiùm vasis, vel ab arcano spasmo nasci ut plurimùm suspicio est. Id innuit enormis *solidorum* vis, quæ cum stante sanitate supra *fluida* dominatum obtineat, proclive est, nascente morbo tyrannidem ab ea exerceri eò efficaciùs, quòd permulta sint quæ *solidorum* vim possint elevare, perpauca quæ *fluidorum* augeant potentias. Id autem ex instituto naturæ; *solida* enim exercendo regimini, ferendo *fluida* nata sunt, quorum vis una in resistendo, patiendo proinde posita est; servituti ergo facta famulantur semper fluida, nunquam imperant. Qualis ergo unquam energiæ futura? Interim si vim illis aliquantulam accrescere putaveris, fortiùs inde vellicata *solida* viribus crescent. Est tamen, ubi depressionis aut imbecillitatis speciem exhibent *solida*, cum videlicet placido pulsu, (*concentrato*) vires fatiscunt, hebescunt functiones, torpescunt artus, pulsu interim, urina & sanguine, qui floridus est, à nativa indole vix recedentibus; tunc temporis à statu, aut à viribus dejecta *fluida* dices? Quidquidque subest morbi, à *solidorum* infirmitate provenire? Immò talia quoque committit singularis & insueta spasmi species. Ea est qua à flexibilitate sua desciscentes motrices fibrillæ obscurè rigent; non ita quidem ut *oscillationum* suarum rythmum perdant, ita tamen ut earum modum mutent. *Spasmus* est *tonicus*, sub quo perseverat *oscillationum* tenor, sed impedito gradu, coacto, suspenso. Hinc etiam est quòd ominis infausti esse soleat id *spasmi* genus, non enim has vel illas vasorum fibras, sed totam fibrarum texturam, atque compagem, non *erethismi* fugacis & volatici ritu, sed *spasmi* perennis & continui præsentiâ afficit. Reipsâ hic est vasorum *spasmus*, qui morbis malignis proprius est, eò infensiùs vitæ minitans, quòd pulsus sic constitutus, revehendo sanguini impar, tacitè circuitum illius pessundet. Igitur corvo *albo* rarescit non minùs symptoma morbi, à partium laxitate, aut motûs imbecillitate natum. Alicubi tardata pauxillùm *oscillandi* vis; aliorsum prosilit, ita ut facta alicubi *fluidis* remora, eorum accelerationem alicubi futuram spondeat. Sic, quod fidem vix inveniret, turbarum aut motûs non aliunde fons uberior, quàm à *fluidorum* tarditate, quorum invecta quies, morbidæ inquietis accessio est. Non pauca huc exponenda venirent; at singulatim ea persequi tædio foret, quæ meditata *tritûs* & *oscillationum* doctrina suppeditabit.

Nihilominùs tamen duo sunt non prætereunda, quæ morborum *ætiologiam* juvabunt non mediocriter. Alterum est, *spasmum* qui morbi ponit initia, à majoribus vasis infrequenter, sæpiùs à minoribus seu majorum extremitatibus incipere; eapropter tam lenta sunt & obscura morborum præludia, tamque à longè venit ingentis morbi caussa; sic flammat subito ignis, suppositus diu cineri doloso; dum enim in majoribus vasis non interruptus perseverat circuitus sanguinis; in capillaribus nutans, obicibus mille ansam dat, materiesque sensim cumulat *fluidorum*, *undulationum*, *oscillationumve* commerciis impedimento futuras. Alterum hoc monitum est, ut varii sunt succi qui spasmo vasorum coercentur, sic & variæ dantur *directionum mutationes*, unde symptomatum multiplicitas & discrimina. Coercitus *nervorum succus*, aut tardata *lym-*

pha,

Immò nullum ex morbis invenias sanguinis evacuationibus, quavis ex parte contingant, obnoxium magis, quàm *hydropem*. Adeò ut, calculo inito, nullum ferè *hydropicum* è vivis excedentem, medentibus videre fit, antequam sanguinis aliquid ore vel naribus, alvo aut utero, semel aut iterum reddiderit. At quantum in gignendis morbis valeat aberrando sanguis, nihil aperit magis quàm sæva illa aut lethalia symptomata, quæ *hæmorrhagiæ* maturiùs suppressæ succedunt. Ea sunt *febres, hepatitis, icterus, phelgmone, abcessus*. Huc quoque spectant *hæmorrhagiæ*, quæ membro aliquo curtis tam familiares sunt, adeò ut morbos incurrant, nisi illarum defectui sanguinis missio, diæta aut labor, quæ hinc imminent discrimina, avertant. Quæ omnia, cum obvia sint, definiendæ morborum naturæ servient mirabiliter, palam faciendo nihil allud esse morbos, præter partium affectiones, à devio sanguinis circuitu natas.

Cæterùm hic sanguinem puta vivificam illam sanguinis molem vasis coercitam, quæ ex alba & rubra portione coaluit. Cum enim harum singulæ sua habeant vasa, quibus vehuntur, suis quoque motuum *anomaliis* obnoxiæ veniunt, accelerari proinde, lentescere periclitantur. Porrò quantum inde elucidari poterit morborum qui serosæ colluviei tribuuntur ætiologia, attendenti patet. Sic enim *Catarrhorum* fontes qui hactenus delituerant se produnt, ut & origines immensi illius proventûs succi nutritii, qui per *sputa, coryzas, fluores albos, gonorrhæas* perit, tam aliunde durabilis & inexhausti, ut in *tabem, marasmum* aut *atrophiam* tempore non multo præcipitent; Quorum omnium rationes hic manifestæ sunt. Quæ albæ portioni dicantur vasa, ad corporis peripheriam, aut viscerum cava terminantur, quò *transpirationis* materiem exportant; juxta tritam hanc corporis œconomiæ normam, qua succus nutritius suis officiis (quæ partium rorationis sunt) defunctus, in fumum expirat. Quæ autem sensus fugit isthæc expiratio, ad corporis habitum exportata densa caligine, fumoque manifesto sensus ferit, in apertis vivorum animalium corporibus. Verùm quemadmodum halitûs illius inconspicui materies, vel per se, vel aeris frigidiusculi occursu spissescens, paulisper in serum seu sudorem corporatur, sic quavis de caussa stagnans, morata, lentescens intra viscerum interiora, quò derivatur in transpirationem internam cessura succi nutritii materies, in serum aut pituitam coalescit; stupharumque loco, quas corporis cavum æmulabatur, impluvium succedit; cùm enim horum vasorum tot oscilla sint quot puncta, quibus partes perviæ sunt, harum parietes undequaque sero perstillare intelliguntur. Quam autem affatim hinc ruant tot aquarum imbres, evincit perennis *membranarum* & *tunicarum* mador; cùm enim membranæ sint & vasa, singulæ partes, eædemque ejusdem contextûs sint sub morbis; quæ sub sanitate fuerunt madoris fontes, eas omnes in cataractas solvi sub morbis, serove exundare concipitur. Certè hinc manare *hydropum* quorumvis eluvies suspicio est non mediocris, eò magis quod cùm vasorum parietes interni glandulis perstrati habeantur, in serum, *oscillatione* morbida facta, mutato madore, sanguis ipse sero mergetur. Immò & sicci *hydropis* indidem proficisci caussam conjectari licebit. Succum enim illum nutritium, qui modò in serum liquatus si ultra modum attenuari contigerit (id autem à *motus systaltici* crebritate venire potest) tum non vapurosus udor per partium cava exhalabit, sed salacior erumpet & impetuosus spiritus. *Explosionis* genus erit, qua jaculata *elastica* materies, in partes vibrabitur. Verbo, ventus erit in cava erumpens, tumens inibi, rarefactus & arietans; an flatuum caussa verisimilior magis?

Sed ne extra oleas, ad *fluida* revertendum est. Aliud horum motui vitium accedit. *Rubra* pars sanguinis, *alba* vasa subit; quod errati genus à sanguinis violentiùs impacti culpâ committitur, erratique hujus is modus est & ratio. A san-

sanguine exit succus nutritius, sanguinisque impetu in propria vasa extruditur. Utrique igitur communis impulsio, solisque *collisionum*, *percussionum ac declinationum* legibus alterutriusque in impropria vasa divortium fit. Interim cùm à nimio exercitio sanguis per uretores urinæ loco redditur, cùm in nutricibus vice lactis sanguis mulgeatur, pro pituitâ pulmones sanguinem expuant, pro lymphâ glandulæ cruore imbuantur, quid non futurum discriminis ex commemoratis modò succorum erratis, si à debitis sibi tramitibus & *excretoriis* evagantes, aliena & peregrina subingrediantur? Quæ vis & species morborum non inde nascetur? Ejus ordinis erunt *plica polonorum*, sanguinei sudores, cruentatum, quod *paracentesi* educitur, *hydropicorum*, serum. Quidni à simili circuitûs sanguinis errore, erumperent *morbilli*, *febres scarlatinæ*, *purpuratæ*, *variolæ*, *erysipelata*, & similes cutis affectus, ubi ideò rubedine tota respersa videbitur, quia quæ succo albo unicè admittendo dicantur cutis vascula, adacto vehementius sanguini patuerint?

Hæc in publicis, quæ ad universum corpus attinent, vasis; quid autem si motuum *anomaliæ* & aberrationes, ad vasa visceribus propria, *secretoria* vocant, *hepatis*, *pancreatis*, *testiculorum*, *uteri*, *&c.* pertingant? Quales indè turbæ, qualis confusio, quæ ægritudinum miscellanea! Hinc ancipitis naturæ, dubiæve conditionis succorum stagnantium, refluorum, excretorumve abnormis & indigesta luxuries, quæ mole, colore & effectionibus imponunt, perperàm stabilitis eorum originibus, undè medentium *indicationes*, conjecturæ, consilia incertantur. Exinde tandem tot *profluviorum*, *tumorum*, *scirrhorum*, *apostematum* vix definienda genera, ex malè positis eorum sedibus, caussis & materie.

Suas quoque motuum *ataxias* incurrit nervorum *lympha*, quam *spiritus* dicere aut *succum nervosum* perinde est. Interim motuum *anomaliis explosionum* loco suffectis, roscidus humor, quo imbuendi sunt nervi, in halitum *elasticum*, igneum, flaculentumve desciverit, *undulationum* mollium loco, quibus *oscillare* debent fibræ motrices, allisæ fortiùs, compressæ nimiùm, sæpiùs vellicatæ, *spasmos*, *crispaturas* multiformes edent, à quibus *vaporum*, ut ajunt, seu *affectionum hystericarum* scena versatilis, *melancholicorum*, *splenicorum*, *hypochondriacorum symptomatum* monstra aut prodigia. Quemadmodùm enim perseverans æquabilis *undulationum oscillatio*, tenoris sui ac directionum tenax, *sensationum* seriem tuetur ac constantiam, sic à tramitibus deviando, nervos emovet ac præposterè vellicat. Hùc in auxilium vocant *salium* stimulos, & *saporum* energias, quibus vellicati nervi *spasmos* concipiant; sed vulgi palato sapiat quantumvis isthæc idea, *nervorum* teneritudini & eorum *lymphæ*, quæ mollis & blanda esse debet, omninò repugnat. Prætereà an tam vera sit quàm jactata saporum, saliumque præsentia in sanguine & consectariis illius succis, adhùc ambigitur. Denique æquè juvabunt *oscillationum anomaliæ*, ac salium aculei, & saporum vires ad exponenda nervorum officia; quod enim hæc pungendo præstare prædicantur, illæ motando, agitando, succutiendo exequentur. Sonos acutos, tremulos, graves, &c. edunt citharæ fides ex arte pulsatæ, sic & emotos variè, & ex naturæ instituto agitatos nervos, varias sensationes edere concipitur. Friget ergò aliquis sub morbo aut ardet, artuum ignaviâ aut inquiete laborat? His invehendis satis erunt *oscillationum* insultus, concussus, impetus, tùm *succi nervosi* mora, pernicitas, arietatio; hinc enim nascitur *nervoso systemati* arcana inquietudo, suique impotentia, *ataxiâsque* versùs pronitas. Aliundè non adeò patet animo, qui fieri posset, ut *salini* sapores ad succum nervosum pertingerent. Nonnè frustrà illi tenuando, exuendòque ab extraneis quibuslibet studuisset

na-

natura, tot adhibitis *tritoriis* artibus, vasorum nempè *diametris*, angulis, curvaturis, *contractilitate*, quibus peregrinum omne, aut corporatum quodvis è nervorum ditione arceretur? Salini enim sapores à corpusculis duris, rigidis simul adunatis pendent, quæ aut procul amovisset tot tubulorum toties iterata *systole*, aut penitùs contrivisset. Igitur etiamsi daretur in sanguine, undè sapores in nervosum laticem derivari conjectant, *salia* inveniri, nervorum penetralia subire nusquam eis concederetur. Atqui salina labe sanguinem aspergi à vero abludit; illam enim à chylo in sanguinem scaturire, mendosa opinio est. Equidem *salinis* aculeis scatere chylum à stomachi coctione recentem adhuc, concedendum est; talia enim alimentis adesse debuerunt, tùm ut vellendo palatum, masticationem provocarent, salivamque movendo subactionem juvarent, tùm ut tritu agitata salia, rumpendis, discerpendisque alimentorum moleculis inservirent. Igitur chylo recens confecto, impurato adhuc ea inesse suspicio est, at colatum, ut decet, transmissumque per intestinorum spongiosa oscilla chylum, *salinas* particulas ad sanguinem secum asportare tam impossibile est, quàm inutile; hærentibus enim & inviscatis intestinorum glutine ciborum superamentis; depositâque illic omni salium sarcinulâ, levis, benè nitens, & defœcatus ad sanguinem progreditur, ulteriùs, perfectiùsque subigendus. *Lævigatio* enim est illa *trituræ* pars, quâ chylus ab intestinorum exitu tenuatur, usquedùm *transpirando* expiraverit. Defricandis cibis, ut inde chylus exiret, rudiculis aut fortioribus ictibus opus fuit, qui quassarent, contunderent, comminuerent; hinc autem eliquatus chylus, duris, incidentibus, quales salinæ sunt, particulis admisceri minùs debuit, utpotè qui non ampliùs deteri indigeat, sed tantùm tractari ulterius, emolliri, poliri, ut ductilis evadat, aptus nempè transmeandis vasorum labyrinthis, flexuris & anfractibus. Hoc autem, ut assequatur, id artis adhibet natura. Vasa sanguifera, quò confluit chylus, moleculis *planè ovalibus* volubilibus, rotundis consevit. Cum autem quæ lapillos inter volvitur aqua, limpidior fit ac nitidior, à *plan-ovalibus* sanguinis particulis simile quid venire chylo non ineptè cogitares. Nota quoque quæ ex agitato molliter porphyrio venit politura: an arte non absimili affrictæ invicem rotundæ sanguinis particulæ, interpositas succi nutritii strias volvendo, rotandove dolarent, polirentve? Cotibus tamen meliùs illas comparaveris, lapidibus utpotè lævigationi natis. A salinis partibus expectabis id beneficii genus. Nemo sanè id intellexerit, cùm *ductilitati* nihil tam apertè repugnet, unde illas à sanguine abesse concluditur.

Quin immo, neque à *salinis* inquinamentis nascuntur morbi, illis enim sub morbo aditus in sanguinem non patet magis, quàm sub sanitate. Chylus *acescens* in primis viis, subeundo sanguini tam inidoneus fit, ut illicò repulsam passus, alvi profluvio facto præcipitetur. Cum enim semel à suavitate suâ descivit chylus, *acescendo* autem desciscit, maximè perit mutua illa aptitudo intestinorum cum chylo, non secùs ac coli cum colanda materie, adeò ut admissioni aut *secretioni* via omnis præcludatur. Itaque morbescentem sanguinem peregrinis saporibus inficì negatur. Equidem morbidum jam factum *acescere* dabitur, hac de caussa quòd lentescentes aut stagnantes aquæ vitium capiant, at secundàriò tantùm id accidit; *aciditas* ergò caussam morbi propagare potest, non gignere; symptomatis proindè nomine, non caussæ morbis contribuit; quod jam pluribus discutiendum est.

CAPUT VI.

De morborum caussis.

CAussas proximas aut morbis assidentes invenisse est, *solidorum* posituras sub morbis & *fluidorum* statum definiisse. Curta tamen remaneret morborum *aetiologia*, si in his unicè conquiesceret. Artis ergò felicitatis interest, earum caussarum rationes investigare, quò tutiora fiant medentium consilia, tùm in praevertendis, tùm in depellendis morbis. *Spasmodicae ergò diathesis solidorum*, fluidorum aberrationis caussas stabilire hoc opus certè videtur, hic tamen non labor est. Obvia fit omnibus atque confessa observatio vulgaris, hominem prae animalibus caeteris aegritudinibus obnoxium. Interim ejusdem artis sunt & industriae, non composita minùs, nec motuum legibus minùs subjecta animalium organa; cur ergò haec in brutis à functionibus disjici tam rarò periclitantur, dùm homines vix momento cessant ab incommodis? An eâ parte principe quâ caeteris eminet homo, hâc eâdem, aut illius occasione morborum insultibus pateret magis? Hoc suaderet animae in corpus imperium, vis exercita semper *substantiae* illius *cogitantis*, quae dùm agit assiduè, nervos assiduè tendit. Velit enim, nolit homo, in contentione nervorum vitam degit; tempore ipso quo à cogitando cessat, cogitandi proximus. Igitur indesinenter agunt, aut saltem nituntur illius nervi, qui intenti semper, aut in intentionem proni, cogitandi necessitatem, aut occasionem important. Contrarium brutis evenit, inconscia vivunt, cogitatione ut animâ vacua de alieno animantur, spiritu scilicet extraneo afflata. *Automata* sunt aut suae quâ constant materiae, aut alienae quâ circumdantur legibus mancipata, quae ab objectis incogitanter sic aguntur, ut quidquid sibi praestant obsequii, imperata faciant, cùm ipsi eorum vitae quam sponte trahunt consulatur, non consulant. Licet enim conservationis cura nulla eis deficiat, illa tenet nulla: eorum enim sua est lex universi, cujus pulchritudini ut serviunt, sic ordini obtemperant, acceptis semel à lege aeterna motibus, impetui ac directionibus assuefacta, quas cogitato aut meditamine nullo interturbare norunt. An aliundè, quod obiter dictum erit, meliùs asseretur in brutis animae carentia, certè enim laetâ minùs fruerentur sanitate, si illis cogitare daretur. Reverâ ex hominibus eos videas infelicioris valetudinis, qui meditando vitam terunt. Hos inter ferè numerares caussarios omnes, infirmos, morti debitos, quotquot orbis universus complectitur, ni cordis affectus aut animi pathemata illorum turbam densiùs coagmentarent. Praetereas enim, si voles, luxu perditos, in scorta furentes, in aleam insanientes, temulentiâ vesanos, rixosos, violentos, facinorosos quosvis, aut crimini deditos homines, quos scelerati torquent affectus aut prodigiosae perdunt cupiditates, unus amaror vitae, publicus aut domesticus moeror, omnium cujusvis sexûs, artis, aut conditionis fuerint ossa desiccat, aut inficit medullas. Hoc adeò verum esse perhibetur, ut quos morbos *atro carbone* notare volueris, *melancholicos*, *hypochondriacos*, *atrabilarios* nomines. Caussam referunt ad sanguinem vappidum, *balsamo* spiritûs, seu *volatili* suo defectum, quasi moerendo, meditandove sanguinis pars optima evolaret: rem meliùs interpretantur, qui moeroris aut melancholiae effectus, in *solida* refundunt. Tristitiae sensus est tardescens nervorum *oscillatio*; hinc oborto moerore, cor comprimitur, rarescit pulsus, appetitus (qui oscillatio ventriculi est) dejicitur, haemorrhagiae uteri, & alvi evacuationes illicò sistuntur. Hinc autem detorqueri ac deviare partium undulationes, mutari proin-

dè

dè sanguinis motuum *directiones*, turbari, confundi tandem, palàm est. Hinc succorum circuitûs *anomaliæ*, turbæ, *ataxiæ*, quæ spiritibus imputabantur, eorumdem nutantium in motu, titubantiumve insultus, arietationes, impulsus, succussiones, *spasmodicæ diathesis* (quæ *melancholicorum* affectuum propria est) caussæ vel origines. Sub iisdem affectibus *acore* succos infici, vulgatum est, at indidem, scilicet à succorum morâ, *aciditatem* eorum deducere in proclivi est. Quot ergò, quàmve difficiles, morosos, instabiles hinc enasci debeant morbi, abundè patet; quàmque ferax, quàm publica sit oportet melancholia invaletudinum scaturigo.

Principi huic morborum caussæ, accedit altera, solemnis æquè ac universalis, impotentia gulæ, dira isthæc generis humani carnifex. Inter plurimas illius nocendi artes, duabus imprimis sanitatem corrumpit, ingluvie ciborum & deliciis. His titillata nimiùm exuperat *solidorum* vis, quæ alterius mole saturata fatiscit, æquipondium enim est sanitas ab æquabili *solidorum* cum *fluidis* renitentiâ ortum; altrinsecùs super addito *momento* perit æquilibritas. Ut autem à *fluidis*, sic à *solidis* venire potest id *momenti* genus. A fluidorum mole crescere eorum *potentiam* manifestum est; ab auctâ *solidorum contractilitate* horum intendi vim ex æquo patet. Molem *fluidis* addit ciborum ingluvies; *contractilitatem* addunt *solidis*, titillantes ciborum *lautitiæ*; functionum igitur integritati sine æquilibrio pereundum est. Hìc autem rumpendæ æquilibritatis periculum adest eò majus, quod dùm minimam *fluidorum* copiam tantum (*viginti* nempè circiter sanguinis *libras*) immensæ solidorum potentiæ (quæ pluribus *librarum millibus* æquipollet) objecit natura, illis cumulandis laboret gulæ cupiditas. Porrò *fluidorum potentiæ* sufficit, si æmulæ, quæ *solidorum* est, comparata, sit ut 1. ad 1000. quid ergò futurum si eò ascenderet, ut fieret quasi 1. $\frac{1}{4}$ ad 1000.? Interim id incrementi tam facile est quàm prodigiosum; ab illâ enim in dies exercitâ voracitate, quâ plures ciborum libræ insumuntur, quid tam in promptu, quàm librarum aliquot succorum accessio? Hinc autem *solidorum* potentiæ venit impedimentum duplex, succorum enim pondere gravata vasa impediuntur dilatari, eorumdem mole tumentia atque repleta constringi prohibentur. Verùm sanguinis circuitui sic factis obicibus; stagnantibus, refluis, aut deviantibus à sanguine dependentibus succis; *fluidorum* & *oscillationum* disjici, perverti, aut detorqueri *directiones*, *determinationes*, incursus, impetus, &c. consectarium est. Undè morborum, symptomatum, affectionum, evacuationum multiformis facies, curationum inconstantia, medentium aberrationes, remediorum insidiæ. Isthæc discrimina inferre valebunt vel fatua ignavave edulia, si ingurgitata fuerint, at longè pejora invehent cibi acres, acuti, opimi, æstuosi, quorum succi pugnaces, tumultuarii, sulphurei, salini & in fermentationem proclives, mille modis *solida* lacessent, ac vellicabunt, unde *crispaturæ*, corrugationes, *spasmi*. Sub his consistere sanguinis circuitûs æquabilitatem, motuum tenorem, succorumve *directiones*, tam facilè concipias, quàm turbas inter & tumultus ordinem.

Morborum autem ferax maximè evadet hæc ab eduliis deducta caussa, si vini, ardentiumve liquorum comitem se dederit paulò familiarior usus. Talibus enim inebriaminibus afflatæ partes quæ mulcente *lymphâ* insuccandæ erant, rigescunt, nutant, emoventur, & à *tono* desciscunt. Cumulum addet carnium esus, quæ cùm *sulphureis*, fibratis, tritu proindè difficilibus succis vasa cumulent, cogendo, spissandòque sanguini pabula parant; *fermentationique* dant igniculos, cui cùm locorum inopportunitas, spatiorum angustiæ, sanguinisque circuitus repugnent, collisionum, concussionum, arietationum-

perie alienis, vel multùm abludentibus; simplicius *occillationum tritûsve* dogma. Quidquid sanitati contribuit id omne *occillando* operatur aer. Singulas aeris minucies, spiras putaveris agitabiles, *elasticas*, *compressiles*. Machinulæ erunt à compressione resilientes, renuentes contrahi, dilatari gestientes. Illas contactu sui & accessione sanguinem afficere vulgatum erat; sed quàm falsò, suadet misturæ illius intrà sanguinem inutilitas, evincit ingressus illius intrà vasa impossibilitas. Sic rem exponi juvat. Pulmonum vesiculas primùm ingreditur, inindè id omne mali commissurus aut apportaturus boni, quibus natus est: rem aperit vesicularum fabrica. Sacculi sunt membranacei, sanguiferis vasis respersi, fibrillis *motricibus* instrati, *elastici* proindè, *contractiles*, *musculosi*, *systaltici* motûs capaces. Vesicularum cavo exceptæ in inspiratione spirales illæ *machinulæ*, accedentibus vesicularum parietibus comprimuntur, recedentibus dilatantur. At quam *occillationem* exercent aeris particulæ, eandem patitur sanguis, intrà vesicularum plicaturas compressus, nativum servans *rythmum*, si nativa fuerit & consona *occillatio*, mitis, ordinata, æquabilis; alienum induens, si *occillatio* dissona fuerit, tenoris alieni, imparilis vibrationis. Frustrà hùc accersiveris *nitro-aerii spiritûs* suppetias, qui sincerus, impermixtus, labe carens, sanitatem alat, insincerus autem, degener, malè saporus morbos invehat; utrisque sanitati nempe & morbo, satis erit aeris *elater*, par aut impar, mollis aut edurus, vegetus aut iners; ut enim fuerit variè affectus, sanguinis ac vasorum in pulmonibus *occillationes*, aut concordes servabit, aut à perpendiculo disjiciet. Porrò, quot inde in cæteris partium *occillationibus* turbæ, variationes, tumultuationes enascituræ sint, quasi digito monstrat cordis *palpitatio*; cordis enim & pulmonum *potentiis* respondet, *systaltici motûs* in corpus imperium. Undè quemadmodùm *palpitatione* exortâ, *solidorum* cum *fluidis*, in visceribus cæteris, pessundari libramentum periclitatur, ita imparilibus factis pulmonis vasorum *occillationibus*, libellam ultrà delirare *fluidorum directiones* necessum est; quas errata mille in *functionibus*, in totidem morbos emersura, excipient. Quid autem sint aeris contagia, quid illius *miasmata* non obscurum est; clanculæ sunt & subitaneæ aerii *elateris* affectiones, illicò *solida* stringentis aut laxantis, retinentis *fluida*, aut dimittentis, eò efficaciùs, quò universalior est in corpus aeris effectio. Dùm enim spirando ductus viscerum arcana subit, quæ contactu afficit partium vascula, vel gravitate stipat, aut pondere premit; vel raritate mollit aut levitate reserat: tùnc ad majora vasa retroacti, qui ad habitum corporis ferebantur succi, non secùs ac venti reflantes, turbines movent ac tempestates, susque deque omnia miscent. Hos tumultus, medios unos inter *liquidorum* fluctus agi ferebatur, quos ab *occillationum* turbis verisimiliùs deduces, seu à *solidorum* corrugationibus, crispaturis; verbo, à *spasmodicâ* partium *diathesi*. Verùm ut quidquid mali ab aere sanitati impendet, penitiùs assequaris; aerem, quamcùnque corporis partem subierit, fulciminis aut anteridis vices illic agere concipias; quam enim fulcri rationem habet aer, partium superficiei exterius gravitando incumbens, id ipsum officii exequitur viscerum parietes interiùs premendo. Partium utrinque libramentum est; intùs ne concidant aut conniveant; extùs ne tumeant ultrà modum aut disrumpantur. Quàm crebrò & periculosè peccat sæpiùs exterior aer, confessum est, quantùm noxæ inferat interior, hinc compertum erit. Rarescens aer qui *pulmonum*, *ventriculi*, *intestinorum*, &c. cava occupat, *solidorum* quibus obsidetur *elateri* contrà nitendo impedit, quominùs ea subsidant; itaque depressâ, imminutâ aeris illius *elasticitate*, flaccescere illa oportet aut subsidere, hincque corrugationes & *crispaturæ*, à quibus anxietates arcanæ, latentes & obscuri dolores, tormina &c. Qualia à subsidentibus abdomi-

attinget. In *oleosum, sulphureum*, sanguinem evehi clamitant, verùm isthæc non prodit sapor, nec odor; aliunde mediis aquis nasci, aut *exaltari sulphura* repugnat; porro cæteros sanguinis succos longè superat seri quantitas. Itaque sanguinem acescere, torreri aut *alcalisari*, in *sulphureum* aut putorem verti, verbo corrumpi, vulgaris erroris est. Alterum commentum est, vappidus sanguis aut marcidus, spiritibusve defectus. Hunc *chronicorum affectuum* authorem dicunt, sed suo systematis damno aut mendacio; sub illis enim sanguis eductus, pinguem, glutinosum, tenacem pelliceum, tandem *pleuriticum* refert: testimonio erunt *arthritis, chlorosis, rheumatismus, tabes*, qui omnes affectus, adeò ab effœto sanguine originem non trahunt, ut eum flammatum, vividum, vel *elasticum phlebotomia* prodant. Hæc autem nec temerè, nec perperam adducta fatebuntur ii, quibus cum *chronicis* morbis in medendo versari solitum fuit. Igitur in vappam abire sanguinem, *exaltari*, deprimi, sicque solvi compagem illius, corrumpive mendacium est.

Ad corruptelam propiùs accedit sanguinis colliquatio, qua partes illius dissociatæ videntur; quod sanè putredinis genus est; sic videas pluribus sub morbis, sanguinem eliquescere in *bilem, serum, pituitam*, febre comite, quæ, naturæ commissis ad tempus ejusmodi profluviis, aut arte permissis, ægrotantis saluti desinit. Posthac, inquiunt, an fide carebit, ab ejusmodi humoribus præsentibus committi febrem, quibus absentibus aut evacuatis, illa recedit? Hoc autem concesso, à *fluidis*, eorum saltem viciatis qualitatibus, morborum *symptomata* manare necessarium erit. At ut eliquari sanguinem extra controversiam est, sic illius eliquamina in morborum caussas facessere controversum. Immo isthæc febrium caussas minus esse, quàm symptomata suspicio est non mediocris. Tandem *fluidorum* culpa oriri humorum illa profluvia tam incertum est, ut hæc & cætera, quæ post se trahunt *symptomata, solidorum* viciis, aut viciatis eorum *occillationibus*, primariò debeantur.

Caussa morbi, materies ejus est & origo, id nempe unus morbus fit & enascitur. Sunt alia quæ morbis contribuunt, sed occasionis ratione non originis, comitatûs titulo, non ortûs. Hujus generis esse humores fidem excedit. Morbus motus est, quo in salutem nititur natura, at humores ex se motum non edunt. Re verâ, cùm ipse sanguis sui ipsius motûs non sit author, humoribus bene erit, si eodem quo sanguis, motû ferantur. Porro hunc progressivo motu incedere palam est, simili igitur id est alieno vehi humores consectarium erit: at cum *solida* sint unde venit sanguini motus, ab iisdem suum humores mutuari, concedendum. Itaque humorum profluvia, colluvies & reliqua, quæ post se morbi trahunt *symptomata, solidorum affectiones* sunt, plus nimiò inordinatè, & iracundè *occillantium*. Igitur ad solida primariò referendæ veniunt morborum caussæ, quibus comites se dabunt humores sive fluida, quæ morbis occasioni erunt aut adjumento.

Caussæ rationem meliùs non afferit humoribus colliquatio. Erroris hic ansa fuit, mendosus colliquationis conceptus. *Fermentationi, fluori, præcipitationi* comparavère *colliquationem*, cui communem fecerunt *aciditatem* vel *acrimoniam*, quam illis attribuerant, quæ cum *aciditas* è sanguinis sinu prodeat, quo jure *fluorem* &c. liquoribus chymicis, eodem *colliquationis fluidis* corporis humani propriam dixerunt. Verùm valere jussis sanguinis *aciditatibus* & *fermentis*, aliunde colliquationis caussa erit educenda; haud dubiè à *solidis*; cum enim *tritus* sit, ad *solidaque tritus* pertineat quod *fermentationem* dixere, *trituræ* effectum, *solidorumque* effectionem, colliquationem definire licebit.

Interea non diffitendum, quandoquidem *tritui* subjecta sunt *fluida*, hæc quoque morbis fomites, & materiàm præbere, ita tamen ut agantur, non agant,

mo-

moveantur, non moveant. Itaque morborum caussas esse *materiales* aut *occasionales* esse *fluida* concedendum, at effectricibus annumeranda esse negandum est.

Reipsâ, febris labor est, quo nititur sanguis in eum statum, sub quo sanitas florebat. Is autem erat facilitas circuitûs, æquabilitas, perennitas, quam tuetur succorum liquabilitas immensa, non intellecta liquiditas; quam exequitur in sanis *solidorum tritus*, eandem in ægris restituit *tritura*. Hinc nascentibus morbis ingeminant ictus arteriæ, nativa scilicet *tritus* organa, quibus tardatos, hærentes, & minùs subactos liquores ferient ulteriùs, terant, comminuant.

Laborantium, statim ineuntibus morbis, *solidorum*, hoc aliud argumentum est, vacuationum nativarum subitanea suppressio. Excandescente enim febre siccatur *saliva*, *sputa* cessant, *urinæ* morantur, *menses* desinunt, *sudores* vanescunt, sistitur *alvus* simili de caussa, pallescunt *morbilli*, *variolæ* subsidunt, concidunt *apostemata*; cum enim *secretiones*, de quarum numero vacuationes, *solidorum* sint, quæ illarum caussa stringuntur, aut dehiscunt; eorumdem *solidorum* muneris sunt evacuationes, nutu quorum sistuntur, aut prodeunt. Hæc vera adeò comperies, ut quæ *solida* solvunt, & laxant remedia, suppressas vacuationes restituant. Sic qui substiterant menses, *narcotica* revocant, eadem sub *nephritide* urinas, sub *pleuritide sudores*, *sputa* sub *asthmate*, sub *variolis ptyalismum*, *alvum* sub *colica* solvunt; hac de caussa quòd *opiata* in solida agant: è contra sub iis morbis *menses emmenagoga*, *diuretica urinas*, *bechica sputationes*, *ptyalismum cardiaca*, *sudores sudorifica*, *alvum purgantia* sistunt. Coortâ enim febre, eo impetu in subigendos hærentes succos insurgit *solidorum* vis *systaltica*, ut in *spasmodicam* sponte rapiatur. Quod enim est in horologio manuali perseverans fidaque in reddendis horis consensio, hoc ipsum unanimis functionum sanitatis concentus. Punctum est vel *momentum*, millenorum organorum pondus aut *æquipondium* sustinens; organorum autem *elasticorum*, in contractionem tam facilè propendentium, ut levissimè vellicata ab æquilibritatis puncto abripiantur; eò longiùs, quò magis simplex est, & individuum punctum; citra quod videlicet, vel ultra tantillum evagari, enormis dissensûs periculo fit, eoque majori, quò exquisita magis erat, nec mutabilis rerum consonantia. Posthac quis obstupescat ad *opiatorum* eventus? Cum spasmodicam *diathesin*, unde morbi pendent sedasse, ut plurimum curare sit. Reverâ quæ *peruviano cortici* soli febres obsurduerint, eidem *Narcoticis* sociato morem gerunt.

Sed inquiritur in evacuationum caussas, quibus minùs convenit cum *spasmodica diathesi*, idoneâ magis, ut videtur, retinendis quàm laxandis succis. Interrogant ergo unde ille humorum proventus capacitates cumulans, & viscera mergens? An illorum fontes aperiunt *crispatæ* partes, corrugatæ, constrictæ? Contrarium certè meliùs suadere viderentur, interea nihil feliciùs fervit aggerendis, profundendisve humoribus, quàm partium contractio. Subitaneo aeris frigore contracta cute, atque corrugata, *urinæ* prorumpunt, oculi *lachrymantur*, *sputatio* succedit, *fluxionum* cataractæ solvuntur, strictior alvus humiditatum catervæ corpus objicit; os enim *saliva* mergitur, currunt *urinæ*, crescunt *sudores*. *Mensibus* suppressis succedunt *diarrhææ*, *vomitus*, *sputamina*, *hæmorrhagia*, *arthritis*, *catharrhorum* omne genus. Introacto *albo fluore*, sequuntur *vomitiones*, humentia *asthmata*, *hydropes*, totius corporis *cacochymia*, sordium omnium fœda parens. Memineris autem emissaria esse singularum partium puncta, seu patentes vasculorum hiantium exitus; his contractione occlusis, enormem intromitti excernendorum succorum copiam animadvertis.

Co-

Cogites iterum à centro corporis ad *peripheriam*, & vicissim, continuam esse vasculorum seriem, immensâ ergo succorum colluvie undequaque refluâ, non multis diebus cumulanda esse majora vasa concedes, sicque mergendam humoribus confusaneis sanguinis molem. An alicunde *cacochymiæ* fons uberior? An *catarrhorum, Rheumatismorum, fluxionum* promptuarium locupletius? Amplius, sub hoc reflexu si conciperis retrogradas fieri partium *oscillationes*, rationem habueris tot *symptomatum* (ad quæ vulgò stupent) doloris, *anxietatis, vertiginis*, &c. quæ inopinatò veniunt à rerum externarum occursu, affrictu, insultu, &c.

Ita se habet universalis ab habitu ad centrum corporis succorum conversio, sed & singulares ab hoc, vel illo viscere humorum reversiones ad majora vasa, non raró contingunt ab *hepate*, *utero*, *liene*, *renibus*, &c. unde varius, & multiplex humorum proventus. Horum expositioni præludet indubitata hæc ex mechanicis petita observatio. Ut immensè exporrecta est vasculorum, ad ultimos viscerum fines, longitudo, succos qui vehuntur, indiligentiùs in finibus quàm in eorum medio progredi necessum est; hanc juxta regulam, eò minorem esse *potentiam*, quò longiùs ab *hypomochlio* recedit. Inertior autem longè continget ille regressus, si admissioni obsint majora vasa. At hæc casu aliquo constricta spasmodicè (quod ab animi *pathematis* usu venit) ut *diametrorum* sic *capacitatum* minùs acquirunt, unde succorum reditui impedimento erunt. Similiter aucta plus nimio intra vasa sanguinis moles, hæc opplendo nimiùm, succis redeundis obsistunt. Attamen in hoc uno malum non consistit, inde quoque fit, ut retineantur secernenda, remiscendave excludantur. Simili de caussa, succi bilis proventui debiti, intra majora vasa confusi, ab hepate declinando, ad habitum corporis feruntur *ictericum* prodituri. *Phlogoses* viscerum, *inflammationes*, *obstructiones*, *scirrhi*, hinc etiam prodeunt; enim verò si hæc ad singula viscera transferantur, vix intelligendo es, quot morborum, symptomatum quæ hactenus delituerant rationes in medium veniant. At & humorum miram inde crescere luxuriem liquet. His enim succorum miscellaneis turgens sanguinea moles, enormem eorum copiam ad viscera dimittit. His tumentia *secretoria vasa*, madoris loco (quem rorandis partibus exhalare debuissent) *serum*, *lympham*, *pituitam*ve plorant. Tandem vaporis vice qui partium tractabilitati serviat, serosum profundunt imbrem, qui stagnat aut cumulat partes, quæ tardatis succis ingurgitatæ aquam undique sudabunt.

Hic abutuntur sæpiùs hyatuum, aperturarum, eruptionum nominibus, quasi sanguiferorum vasorum, gementium sub pondere, cederent *anastomoses*, &c. aut *lymphaticorum* surculi rumperentur. Hæc utpote cum immedicabiles morbos pariant, præsentis instituti non sunt: sed caussas eorum investigamus, quos medicandos offert injecta liquoribus mora. Specimen singulare exhibent pectoris morbi. Sub his ingruunt pedum inflationes hydropis aut mortis prodromi. In serosos latices, quos in dissitas quatenùs ignobiliores partes, saturi pulmones exspuerent, caussam refundis? Perperàm. In pulmone lentescentis humoris culpâ, in inferioribus partibus has committi succorum tarditates intelligito. Suffocato enim strangulatove intrà pulmones sanguine, præ mole distentorum nimis vasorum lassus *elater* fatiscit; sic fractâ, in præcipuâ circuitûs succorum officinâ, impulsionis vi ad ultimos vasorum fines propagandâ, succorum reversio ad cor fit ignavior; cumulatâque in *secretoriis vasis*, quæ in vaporem externum aut internum *transpiranda* erat materies, in *serum* cogitur, cessurum in *hydropis* materiem; materiem non caussam, quæ in impeditam *solidorum systalticam* vim referenda est. Prosapiæ similis est pe-

D dum.

dum crurumve tumor, qui *hepati*, *lieni*, *utero*, *vesicæ* obstipatis aut laborantibus succedit, hunc enim invehunt nutantes, deviæ aut impeditæ his in visceribus solidorum *oscillationes*, undè *fluidorum* tarditudo, seguities, humorum denique colluvies. Nec absimilis impedimenti soboles est, faciei tumiditas, graviorum maximè delitescentium, cerebri affectuum assecla, quam infert compressus in cerebro interdùm duplicem inter cranii lamellam, sanguinis circuitus. Hinc patet quàm graviter hactenùs peccatum sit, *fluidis* imputando morborum caussas, quàmque graviùs à legitimo *indicationum* scopo erratum, in assignando telis artis exterminandam humorum saburram, siccandamve serosam colluviem; ubi laxandis *solidis*, solvendis constrictionibus, molliendis fibris, sedandis *erethismis*, pacandis *ataxiis*, ordinandisque *oscillationibus* laborandum erat.

CAPUT VIII.

De humorum *saburrâ*, *de* bilis, pituitæ & seri *colluvie*.

INterim rudioribus his conceptibus parcendum erat, si de sanguine ipso à sordibus purgando cura futura fuisset; at ulteriùs itum est, ad humorum *acervos, congestiones, cumulos, colluvies, saburras*. Enim verò non secùs ac flavum quodcunque vident infecti bile *ictericorum* oculi, sic cœno litæ medentium mentes, nihil nisi sorditatum conspiciebant. Hinc quasi sordes inter ac fæces fuisset illis incedendum, de fæculentiis everrendis, de liquandis mucis, viscis, glutinibus, de averruncandis crassamentis unicè sategerunt. Nec à symbolâ abiit dulcissimè vana chymicorum ars, quæ spissamenta de suo quoque contulit, *tartaros, coagula, capita mortua, terrestreitates*, similesve crassioris minervæ fœtus, quibus artem ut ut dignissimam periculosiùs fœdavit: id autem præter animalis œconomiæ ritum, inconsultâque naturâ, quæ ut simplicitatis, sic munditiei ac nitoris apprimè studiosa est. Revera, semel elapsa, aut post liminiò relicta intestinorum sentina defæcando chylo, nullibi tot inter recessus, tramites, anfractus repositas invenire est fæcum colliquias. Inter eundum quidem terinatur, dolatur, lævigatur, nequaquàm ulteriùs purgandus; hic illic conditurus sui particulas in alimoniam partium, nervorumve lympham, exuvias nullibi positurus.

Incertandis ejusmodi congestionibus satis erat cisternarum defectus, quibus haud dubiè providisset natura, si condendi illi fuissent liquores. His itaque cum abstinuerit, de coacervandis alicubi humoribus cogitasse nusquam argumentum est. Reipsa non benè conveniunt humorum circuitus & congeries, secum repugnantia non minùs quàm motus & quies, motus inquam perennis, qualis est circuitui debitus, qui vel momento intermissus eclypses apportaret microcosmo minaces magis, iis quæ macrocosmo terrori esse consueverunt. Equidem favebat congestionum dogmati, de nidis morborum seu fomitibus habita opinio; succos enim sub morbis hospitari alicubi, eosdem sub sanitate residere posse suadebat. Ejusmodi nidamentis authoritatem quòque fecerat *fermentorum* celebritas; quid enim sonat aliud materiarum suo tempore *evehendarum*, reconditæ glandulis massulæ, quàm nidificia liquorum, ab opere, motu proindè, vacantium? At pessumdatis, quæ sors illorum nunc est, *fermentis*, fomitibus istis simul pereundum est. Tandem iisdem stabiliendis servìit non mediocriter *obstructionum* doctrina, humorum coagulis ac fixitate fulta; sic enim hærentes liquores, à residibus, locòque fixis, abludere non admodum videbantur;

tur; eò minùs quò magis ore omnium confessa erat isthæc medicina. At in verbo erratum fuit, stagnatas partes, obstructas dixère; succos enim segniùs à viscere redeuntes, aut tardiùs circuitui redditos, ibidem quiescere quasi motûs expertes opinati sunt. Inconditum hunc conceptum castigavit circuitûs sanguinis dogma. Revelavit cor esse liquorum omnium confluvium, quò scaturientes ex singulis visceribus succorum amnes corrivantur, sic interim, ut dùm universim simul & ex condicto cordi redduntur, singuli citiùs, seriùs, tardiùs, celeriùs à variis, quibus variè viscera constant vasorum mæandris sese expediant. Contingat igitur, ut qui succus *deciès* singulis horis intrà viscus quoddam rotatus cordi reportandus erat, in arcano visceris sinu fortè tardatus, *duodeciès* & ampliùs veniat rotandus, antequàm ad cor confluat, viscus pervadendo lentiùs, gravat, opplet, ingurgitat. Tunc temporis obstipari illud aut obstrui concludis? Errare est, impeditur lentescentibus non quiescentibus succis, iisque vasorum alveo conclusis adhuc, nedùm egressis, denique circuitûs legibus adhuc subjectis.

Hæc interim cautè accipienda sunt, ut potè aliena ab eorum mente, qui morbi caussam ex mole etiam æstimantes, sic in parvum contraxère, ut eam avellanæ cavo non majorem definierint. Hoc ridiculo, *fermentorum systemati* præluserunt, ut invehendis in medicinam *fermentationibus* fidem præoccuparent. Verùm ut ut feliciter successerit isthæc antecapio, ab hujus & *fermentorum* deliriis resipuerunt posteri, benè conscii illas *fluidi* portiunculas, ut ut actuosas per omnia vasa, vi suâ, non posse diffundi, vel eliquari. Id autem expectandum potentiæ à solidis, quibus unis in immensum materiem exporrigere datum est. Hoc enim aliud, quod obiter dictum sit, obstructionum dogmati vitium accedit, quod *fluidis* donet, quod *solidis* proprium est. Docet enim *fluida* figi seu *coagulari* ab *acido* ex ipsorum gremio emergente, cùm omnis *fluidorum* lentoris & desidiæ caussa deforis veniat, à *solidorum* scilicet *oscillationibus* vitiatis, duris, inordinatis, crebrioribus, tumultuariis.

Cæterùm quæ hactenùs allata sunt, non eò spectant ut paucissimos esse credas succos, qui sub morbis vitiantur, immo enormem esse eorum copiam evincit nunquàm æstimanda satis *transpirandæ* materiæ retrò versa quantitas; hæc autem intrà vasorum alveos reflexa, per omnem sanguinem dispergitur nullibi coacervanda. Igitur in universis corporis partibus multi sunt succi, in singulis pauci; dispertiti in omnibus, in nullis collecti. Cum his conferas saburræ ideas, his accommodes purgantium energias.

Hæc ut succedant alvinam regionem habent nihilominùs quàm publicam corporis cloacam, omnibus apertam immunditiis, quasi illuc universa viscerum, succorum & sanguinis deturbarentur ejectamenta. Porrò, inquiunt, intestina ut capacia sunt, toti objecta corpori, succis undequàque depluentibus, purgaminibusque nulla non ex parte derivatis subjecta saburrari necesse est. Commune impluvium erit, aut patens retrimentis omnibus emissarium. Hæc certè prohibuit vetus, probavitque recens medicina; ast ubinàm tantùm utraque allucinata est? Reclamabat tamen *anatomica* observatio, sensusve feriens partium alvinarum structura. Quæ intestinorum est, monstrat innumeras patentium oscillorum vias, vasorum nempè lacteorum admittendis foràs intrò succis hiantes, ostendens cæteras esse cæcas, nullas saltem apertas intrò foràs eliminandis sanguinis impuritatibus. Pronunciatum, ut videtur, audacius! Saltem verum, quàm insolitum est. Refragarentur *bilis* & *succi pancreatici* tubulorum in intestina exitus, ni assertioni annueret exituum locus. Hic gracilia occupat, non crassa intestina, ut scilicet chylo remistus uterque succus, undè deviarat, cordis iter relegat. Etenim hos ad crassa intestina dimitti pro-

compressioneve strictarum ploratus & collachrymationes. Quod adeò verum est, ut sub harum excretionum facie, sua sic corpori pereat alimonia, ut ægrotans in marasmum præceps ruat.

De *sero* non item, ut illius immensa quantitas intrà cavum abdominis congeri potest, integris adhuc functionibus, hæc eadem nullo virium dispendio per *paracentesin* vacuari potest. Quod interim ut ita succedat, aqueum illud limpidumve exeat oportet; enimverò si cruentum sit, impensè rubrum, bile saturatum, lacteum aut *puriforme*, perniciem minabitur; cùm lapsi *excretoriorum elateris* argumenta sint, tam ineptè conniventium, ut unà cum sero, succis nutritiis ipsique sanguini concedant exitus.

Errore non absimili nascitur peregrina materies, nunquam definienda, quâ turgent *pituitosi tumores* & insueti, *meliceridum, atheromatum, steatomatum* nominibus venientes. Succorum enim alibilium, consusaneorum, miscellaneorum subactorum præposterè, inopportunè colatorum soboles sunt, qui *assimilationi* ineptiores facti, barbaris ejusmodi & inconditis congestionibus serviunt. *Hydatidum* ortus & caussas hinc subodorari in promptu est, verùm locum præoccupat utilior observatio.

Spasmo laborantes & strictæ *membranæ*, succum aliquem in subjecta loca tandiù colare pergunt, quandiù earum *oscillationes*, nativas suas, (versùs nempè extremitates vasorum) *directiones* sequuntur. Contrarium advenit, si acriùs vellicatæ *membranæ*, *excretoriorum* oscilla, comprimendo fortiùs, occludant. Tunc indè nati obicis occursu resilientes, quæ à partibus undulando descendebant *oscillationes*, impetum mutant, seriemque & *directiones*, alioque derivatis succis, qui excernendi descendebant, subjectæ cavitates frustrantur. Nec indiscriminatim; aerii enim vaporis cavitatum incolæ, liberior factus & ultrà modum expansus *elater*, partium parietes plus nimiò premit, tendit, divellit; undè *emphysemata*, sufflationes, inflationes, *hydropes* sicci, *ventosi* tumores, qui tamen remisso tandem paulisper partium *spasmo*, aut tantillùm laxatis viis, serum admittunt, in quo caussam habes propter quam rari sunt adeò *hydropes* sicci, aquæ prorsùs expertes.

Hæc est caussa propter quam *spasmodica* partium *diathesis*, serum modò; modo aliquid sero minus, flatum nempè elabi facit; non absimilis ea est propter quam, *pituitâ* tumores implentur. Hanc interdùm suppeditat loci conditio, partis videlicet, quæ *lymphâ* seu succo pingui magis quàm aqueo succo madere consuevit. Exemplum præbet *articulorum synovia*, quæ copia luxurians sui generis tumores dabit. Aliàs in pituitam abit serum ipsum spissescens, aut succo nutritio gravidatum, quâ ultima de caussa, viscida fit *saliva*, glutinosus evadit stomachi latex, urinæ lactescunt, &c.

Ut ut sit nullibi non animadvertere est, cujuslibet *serosæ colluviei* caussam esse *spasmodicam diathesin*, quæ *oscillationum* series, *directiones*, *determinationes*que turbat aut mutat, sistit, aut interpellat. Indè *serum* aut *lympha* plùs minùs sincera, aquea aut roscida, intrà vasorum modò, modo intrà partium cava cogitur, *catarrhos* cujuslibet generis, omnisque conditionis & naturæ *tumores* datura. At quod medenti observandum maximè venit, hoc ultimum est, quod, hæc eadem *spasmodica diathesis*, quæ *seri* intrà cavitates egressum cogit, ejusdem regressum illa eadem prohibet. Hinc tendi partes aut in *meteorismum* attolli contingit, quo *intemperiei* apicem summum aut ultimam manum poni, veteres vocitabant; tùm enim non *humores* tantùm, sed & partium exin vitiari opinabantur; adeò senserant quæ noverant nondùm, *fluidorum* qualitatibus præpotentiores esse *solidorum* energias.

CA-

CAPUT IX.

De evacuationibus.

TOt artibus vacuari corpus aut tot evacuationibus allaborare; has sub sanitate undequaque manare; has singulis sub morbis vel ab arte celebrari, vel institui à natura; tandem morbos aut allevari iis utiliter, aut salubriter absolvi; certè assidentium humorum aut præsentis colluviei argumenta videntur indubitata; non existentium enim succorum evacuationes fieri ut absurdum, sic dissimile vero. Atqui evacuationes quæ sanitatis statum tuentur, tam multæ sunt, tamque obviæ quàm quæ maximè. Præter illam quæ *transpirando* fit, præ cæteris solemnem & copiosam, nares & os *serum* profundunt, pulmones *pituitam*, bilem *hepar*, suum *succum* pancreas, mille sordes alvus, renes *urinam*. Tantaque est harum evacuationum necessitas, ut si alterutra delinquat, sanitatis detrimento vertatur. Siccis, verbi caussa naribus, *catarrhi* succedunt; salivæ defectui, *stomachi cruditates*; aridis pulmonibus, *tussis*; obstipato hepati, *icterus*; pancreati obstructo, *diarrhæa*; moranti alvo, *cephalalgia*; tardatis urinis, *vomitio*; suppressæ *transpirationi*, morborum ilias. His si accenseas alios quos invehit sanguis utero imbibitus, omnium ægritudinum, quibus subjacet corpus teres origines.

Consonat evacuantium numerus. Singulis enim humoribus sua data sunt, *cholagoga* bili, sero *hydragoga*, *phlegmagoga* pituitæ, humorumque miscellaneis *panchymagoga*. Sua quoque sunt singulorum viscerum, cerebro *errhina*, *masticatoria*, *apophlegmatismi*, *vesicatoria*; pectori *bechica* & *expectorantia*; stomacho *emetica*; intestinis *purgantia*; renibus *diuretica*; *emmenagoga* utero; toti corpori *sudorifera & diaphoretica*: tanta cura, tam solerti industria evacuandi necessitati ab arte provisum est! In superfluis fermè luxuriante, ne deficiat in necessariis. Cæterùm illa omnia artis commenta non sunt, ast sincera naturæ imitamina. Judicio sunt *crises*, in tantùm fidæ & salutares, in quantùm liberales & copiosæ. Hac de caussa insidiosæ non decernunt, quæ nempè excernunt pauca, ut stillas sanguinis & urinæ, sudatiunculas aut *ephidroses*. *Quæ enim parvâ copiâ apparent, velut stillæ sanguinis, urinæ, &c. malum denunciant, potissimùm in lateris dolore, in pulmonum morbis, in omnibus febrium initiis, & in longis morbis; in his enim omnibus damno esse sanguinis stillicidia*, pronunciat *Hippocrates*, undè sigillatim notat *Philiscum*, *Epaminonem*, *Methonem* & *Silenum*, quos oborta *sanguinis stillicidia* perimerunt. Similiter, inquit, *tenuiter exundantes ex tenuibus sudoribus, in gravibus malis, ii malè habent aut malignè*, cui assertioni fidem fecit *Erasini* historia, *qui ex acutiore morbo intrà quintum diem peremptus est*, licet *ad extremum usque febres cum sudore adessent*. Tam periculosa sunt, quæ pauca alvo egeruntur, nisi copiosiores aliundè evacuationes veniant subsidio: *multis enim usu venit ut non ab uno judicarentur, sed ut plurimùm per omnia* (critica signa) *percurrerent & graviùs habere viderentur, qui omnes* incolumes evaserunt. Hùc spectant *grassantes populariter intestinorum difficultates*, teste eodem Hippocrate, *sub quibus ex quatuor maximè signis servabantur ii, quibus aut sanguis è naribus profluxisset, aut urina multa, quique per alvum purgati fuissent, aut in intestinorum difficultatem delapsi.*

Hanc ob rem fallaces tam sæpè per *abscessum crises*, humorum enim evacuandorum copiæ impar locorum capacitas, *anadrome* facta ægrum pessundat: inde *parotidum*, ni geminæ sint ac prominentes, insidiæ, quæ retrogradæ in *lethargum* aut *convulsiones* ægrum miserè conjiciunt. Absimile quid *Temenei nepti*

contigit, *cui ex valido morbo quoddam in digitum firmatum est, qui cum morbo suscipiendo non esset sufficiens, ex interno recursu obiit*. Sic *tumores præter naturam allevando imposturam significant; quale quid Andronici filio intrò recurrens erysipelas portendit*. Igitur *crises* inter, aut solæ securæ sunt, quæ evacuando prosunt, qua conditione gravissimos affectus persanare conspiciuntur, aut si *abscedendo* juvant, ii sint oportet tam multi *abscessus*, aut tam ampli, ut omnem morbosorum succorum copiam exhauriant & complectantur. Præbent exemplum *variolarum* innumeræ pustulæ, quæ febrem summè malignam quam consequuntur, feliciter & *criticè indicant*. Nam bona sunt . . . . . *quæ in cutem abscedunt, foràs erumpentia tubercula, velut putrescentes & purulenti quidam tumores: aut reliqua ejusmodi in cute efflorescentes pustulæ, quæ referto & repentino quodam confluxu, non autem dimidiato & semirepentè abscedunt*. Itaque ut ritè succedat *criseos* negotium, aut illicò materiem omnem evacuari necessum est, aut multiplicibus locis eam committi maturandam tandem & evacuandam.

Non tamen dissimulandum, hanc alteram judicandi viam, eam non esse, quam premere natura consuevit. *Morbi enim omnes solvuntur aut per os, aut per alvum, aut vesicam, aut alium quendam ejusmodi articulum, sudor verò omnibus communis est*; quæ sigillatim vera prodit constans observatio.

Variolarum, maximè *confluentium*, aut malignarum *crisis* est *ptyalismus*, aut *salivatio* putida, ac ingens, tam necessaria, ut si parciùs aut breviùs reddiderit, de ægro actum sit. Sunt inter *morbos cutis, qui judicantur sanguine è naribus fluente*. Sic *inerant*, referente eodem Hippocrate, *in febribus ardentibus affectiones ejusmodi, ut qui benè & largiter sanguinem profudissent, ii ex eo maximè servarentur*, neque enim ullum *cui sanguis benè profluxisset hoc in statu mortuum videre licuit*. Sputis solvuntur asthma, peripneumonia, pleuritis, tusses ac benè multi *pulmonum affectus, in quibus omnibus sputum celeriter promptèque exspui convenit*. Hepatitis, icterus & similes hepatis morbi, *alvo commotâ* solvi solent, quos *etiam sublevat per vesicam expurgatio aut longa narium hæmorrhagia*. Hoc ipsum *Heraclidæ contigit*, qui ictero laborabat, *quippe qui largum è naribus sanguinem profudit, & alvum conturbatam habuit, & per vesicam purgatus est*. *Vomitu vomitum sedari pronunciatum est*, eodemque *alvum coactam solvi* ut & *longa alvi profluvia*; undè vomitionem stomacho criticam fieri nemo est qui non intelligat. Sequitur *diarrhæa* solemnis illa & publica evacuatio, bonorum fermè omnium effectrix, morbos aut præveniens feliciter, aut feliciùs solvens, *morbi enim laterales, pulmonum inflammationes, febres ardentes, & quicunque morbi acuti censentur, raro contingunt, neque invalescere possunt ubi alvi liquidæ fuerint*. Insuper *surditati, ophtalmiæ, leucophlegmatiæ* singulariter mederi visa fuit; his enim superveniens, solutioni est. Non minoris in judicandis morbis efficaciæ sunt *sudores, qui optimi sunt per omnes morbos acutos* non tantùm sed & malignos, teste *constitutione morborum Perinthi*, de qua idem Hippocrates, ubi *judicatio cum sudore facta est*. De *hæmorrhagiis* prodigia quoque narrantur, è naribus enim, utero, hæmorrhoidibus profectæ, innumeris morbis præsentaneo sunt auxilio. Illa quæ narium est, præter imminentia mala à quibus tutatur puberes aut liberat, *menses* supplet, per febres *alvum humectat, surditatem* adimit, liberat ab *abscessibus, cæcitatem* solvit & *cephalalgiam*. Mensium profluvium ut etiam avertit non paucos pubertatis morbos, vomitum curat, totque solvit affectus, quot invexit eorum defectus; imprimis *chlorosin*, hystericos affectus, cæterosque fermè qui puellas & mulieres affligant. *Hæmorrhoidum* ea vis est, ut erumpendo contumacissimas ægritudines expediant; in specie viros à morbis præservant, *atrabilariis* medentur, renum & lum-

CAPUT X.
De evacuationum *fuco*.

UT *quid* autem *perditio* ista humorum qui evacuantium opera eliminantur, si sanguini non insunt? Undenàm aliundè scaturient tam numerosi *sordium* egestus, *bilis* proventus tam copiosi, per os aut alvum affatim prodeuntes. Undè manarent exundantes *seri colluvies*, quas *hydragoga* depromunt? *Pituitæ* glomeres quos obtinent *emetica*? *Phlegmatum* aut *glutinum* acervi quos *bechica* produnt? Nunquid isthæc erunt phantasiæ lusus, num mentis præstigiæ aut ludibria artis? Certè tot evacuationum utpotè sensibilium molem vel aggestus sanguini inesse, harumque succis sua in corpore dari secluforia manifestum est. Fidem addunt oris amaror, linguæ spurcities, nausea immanis & spontanea vomendi cupido, *hypochondriorum meteorismus*, abdominis prominentia, *clysterum* molliorum faciles & uberes proventus, tot indubitata catulientium humorum argumenta. Nùm ementita erit succedens hinc evacuatio, an suppositi tii prodeuntes humores, fallacesve succi?

Fucosæ merces! Adulterini nidi fœtus, morbi mala progenies, mera vacuantium genimina. Nam quod fluminibus, id ipsum humoribus, usu venit; punctum est aut paucum undè illa nascuntur, immensum quò evadunt. Similiter dictu immane quàm obscura sunt aut *parva magnorum morborum principia.* Ultrà fidem est, quàm latè eluxurientur. Quo tempore *fermentis* ludere moris erat, causæ morbi nomine intelligebant *fermentum*, sui mirabiliter *multiplicativum*, & nihil non in se tranformans. Exoleta quidem sunt *fermenta*, unàque evanuit inconditus ille morborum conceptus, constat tamen non minùs à parvo proficisci morbos, ab uno nempè *oscillationum* ordine inverso, quem halituosa materies, inconspicuum *miasma*, aut animi *pathema* commiserit. Exlege aut abnormi hinc facto sanguinis circuitu, hic vel ille succus qui primò pauxillus est, excerni cessat, tùm invalescente *oscillationum* tumultu, præpostera aut sedula nimium accedente medentis manu, ad invita cogitur natura; sic ut pessundatis illius motibus, male subigantur succi, vitiosè *terantur*, perversè coquantur, misceantur, adulterentur. Indè spuria egerminant mille succorum nidamenta, illas spuriorum symptomatum turbas, illàsve evacuationes daturæ, quibus morborum historia interpellatur, dùm eorum quæ nativa sunt & necessaria turbatur ordo, aut vertitur series, quæ morborum naturas & ingenia repræsentaret. Sub his videas non ordinata naturæ, sed indigesta morbi opera; non artis errata, sed artificum delicta. Igitur pullulantes hinc adulterinos succos in caussas morborum cooptare, alienam à natura viam premere est, hisque evacuandis unicè studere effectus morbi aggredi.

Hinc autem medenti mille se dant offuciæ, aperta allucinandi pericula, & ad errorem patens iter. *Liquidis* enim unis curandis, medici mens affigitur, quod *primus* ad fucum gradus est. *Secundus* est, eadem *fluida* in morborum caussas stabilire. *Tertius* indè venit, humores nempè seu *fluida* illa prodeuntia per alvum ægri solatio, vacuata à natura videntur. Agmen claudit *quartus* qui erroris complementum est, illa enim (imitamine malo) purgantibus vacuanda esse concludunt.

Revera, omnium errorum, abusuum, ac delictorum in medicina fons est invalescens nimium ergà humores sollicitudo, in quibus corrigendis, temperandis, *exaltandis*, evacnandisve impensiùs sudatum est. Allucinandi tam graviter ansa fuit, de sanguine altiùs imbibita hæc opinio, suum illi & proprium

adesse motum, proprias ergò vires, quibus ferveret & progrederetur. At quàm iniquo judicio, ostendit illius ad *solida* habita proportio; cum enim *solidorum* potentiæ, ad *fluidorum* vim facta comparatione, hæc cùm illis sint ut 1.ad 1000.nihili esse *fluidorum* potentiam, deducitur; hæc primùm indubitata ratione, quòd 1.ad 1000 minimi sit ponderis; tùm hac altera, quòd immaniter aucta (ut fieri solet) sub febribus *solidorum* vi, tam depressa jaceat *fluidorum* potentia, ut nihil eis agendum, immò patiendum nihil non supersit. Exemplo est cordis pulsus, qui dùm in sanitate *ter milliès*, intrà horam iteratur, duplo & ampliùs sub febribus increbrescit. Insuper, cùm nullatenùs obtineri possit, ut depressa *fluidorum* vis sic erigi contingat, ut solidorum vim assequatur, nedùm superet, ad *solidorum* curationem convertendam esse totam medentis sollicitudinem, monitum est, aut imperium.

In alterum erroris gradum facilis fuit descensus; positi enim in assiduo prospectu humores medicandi, vitiati hi aut exuberantes facti præcipuam medici curam principis instar morbidæ caussæ, postularunt. Hinc *refrigerantium*, *invertentium*, *absorbentium*, *edulcantium*, *evacuantium* facultatibus honos habitus est. *Evacuantium* imprimis, quibus nomen singulare fecit *cacochymiæ* dogma; solo enim *anathemate* aut exilio dignandi veniebant, qui hostiles audiebant aut inutiles succi. Porrò *evacuantium* speciem medico definire natura visa est, in eo quod nihil ferè laudabile evacuando moliebatur, nisi alvum movendo, undè factum est, ut in *purgatione*, salutis & artis summa collocata fuerit.

Ast hæc consectaria sunt, præconceptæ opinionis de *humorum* omnipotentia. Interim quæ pupillorum est, eadem fluidis seu *humoribus* obtigit conditio; ut illi uno tutorum permissu sua exercent jura, solo hæc aguntur *solidorum* regimine. Reipsa ad malum ut bonum ex æquo mancipantur. A *solidis* est quod nativam servent indolem, ab iisdem venit, quod hanc amittant: à motu reguntur ad sanitatem, ad morbum ab eodem jubentur, utrinque enim motus est, æquabilis qui sanitatem, inordinatus qui morbum alit. Atqui motûs proprii expertes sunt sanguis & humores, qui precariò agunt, sponte sua immoti, lentescentes, & in quietem proni, è contrà *elastica*, motiva, *oscillantia* aut *oscillationi* nata sunt *solida*; adde *contenta* esse *fluida*, subditàque *solidis* à quibus continentur, coguntur, mancipantur: *fluidorum* ergò mutuatitius est motus à *solidis* veniens, jussus, influus. At *solidis* vindicato, quod *liquidis* attributum hactenùs fuit motûs imperio, morborum caussæ *solidis* imputabuntur, hisque debebitur præcipua medentis cura. Cæterùm cave credas de remediis actum esse, si aliò quàm afficiendis humoribus dirigantur, præjudicii altera appendix est, qua officiis casura remedia putant, nisi humorum ardoribus compescendis, infringendis saporibus aut edulcandis destinentur. Tot bona supplent aut superant remedia afficiendis *solidis* addicta; nàm perindè erit, si remediis in *solida* agentibus, refrigerium quod vocant, aut humorum tranquillum malaciamve, succedere comperiatur. Porrò ea est remediorum facultas *solidis* adhibita, ut humoribus pacem æquè reddant & temperiem; exasperatas enim alicundè concipito *solidorum oscillationes*, quæ *in ataxias* aut tumultus versæ sint, tunc crebriùs verberatus sanguis, resilit frequentiùs, alternans utrinque elaterium agitatur, comprimens & compressum, undè partium concussus, humorum turbæ, tumultus. Hæc compescere si cupis, medium quid interponito *fluida* inter & *solida*, quod illa deprimat, his autem obsistat, tunc *solidorum oscillatorios* ictus hebescere intelligis, non secùs ac interpositis ex lana aut gossypio stragulis, arietantium instrumentorum impetus frangi, aut intermedio facto molliori corio, hebetari solent aut molliri malleorum ictus hæc attenden-

ti

ti revelabunt *refrigerantium*, *absorbentium*, &c. agendi rationes. Molles & spongiosas moleculas ex *herbis*, *terris*, &c. depromptas, intrà *occillantium* impensiùs vasorum cavitates recipi curas; tot molliora erunt repagula, quæ dùm sanguinem à parietum *resilitione* fortiori cohibent, vasorum vividiores ictus morantur ac temperant. Exindè quòque colligere est, *aqueorum*, *inviscantium*, *edulcantium*, &c. efficacias. Illis *salium* aculeos mergi, aut *elixiviari*, his concentrari eosdem aut retundi fabula fuit, meliùs rem tibi interpretabitur *solidorum* dogma. Aqueis enim ac diluentibus *solida* elata laxantur, mollito eorum *elaterio*. Hoc aliundè clanguescit adhuc intromissis glutinosis, *mucilaginosis*, quibus interiùs lubricantur vasorum parietes; in quo pones *inviscantium* energias; quantùm enim mollescat *elaterium* unguine litum, confessum est. Verbo æquilatationem seu cava vasorum *spasmodicè* seu febriliter *occillantium*, micantiùmve fortiùs impleant aut occupent succi lentescentes, glutinosi, rarescentes, aut tomentosi, quales sunt ex animalium lactariis partibus, ex *hordeaceis*, *avenaceis*, *orizaceis*, quorum familiaris usus est in febribus hecticis; isthæc *temperandi*, *edulcandi*, *infringendi*, *absorbendi* votis satis esse concipitur. Horum *aetiologiam* ut assequaris, sub his concipies *machinulas* ultrò *compressiles* & *contractiles*, molliter resilientes, quæ interioribus vasorum parietibus interjectæ, suum quod molle est elaterium duriori & fortiori quod vasorum compressionis *systaltica* est opponant. Sic horum *occillationes* vividiores temperari, molliri, frangi tandem & in ordinem redigi concludes. Hanc veritatem asserit, instituta ex contrariis succis, quales carnium sunt, diæta, à qua sub his & *inflammatoriis* febribus, incalescunt ægri; altera de caussa quòd pingues ut sunt & oleosi illarum succi, non resilientes nec *elastici*, densari immò & atteri faciles, illicò deprimi se patiuntur; hinc elatiùs se gerendo occillantia vasa, iracundiùs verberant hos succos, & in compacturam solidant, quæ retinendo insuperabiliter, ab *occillationum* ictibus adeò non vincitur, ut illos eludendo vincat.

Fuco fuit non minùs memoratus ille error de erigendis humoribus in morborum caussas; ut enim idem *fluidis superest* sub morbis titulus, qui sub sanitate fuit, utrobique pari eorum conditione, *solidis* ubique *fluida* serviunt non imperant. Nam automata inter, quibus corpus comparant, ad clepsydram propiùs illud accedere credunt. Igitur quod est in *clepsydrâ* pauxillum aquæ, hoc ipsum in corpore, sanguinis seu *fluidorum* summula; neutrum non aqua nec sanguis, motûs caussa princeps, utrobique *momentum*, æquilibritatis author. Neque usquam sub morbis caussæ principis locum *fluida* obtinebunt, quantùmvis furere videantur, patiuntur enim semper, nusquàm agunt. Reipsa caussæ muneris est, effectum præcedere, at humores qui *fluidorum* sunt appendices, adeò non præcedunt morbum, ut illum consequantur, *solidorum* cùm sint vitiosè *occillantium* effectus. A *solidis* igitur, non à *fluidis* aut humoribus, morborum caussæ. Esto interim, caussæ titulo dignentur, an *evacuantibus* solis curari postulabunt? Si *evacuantibus*, an unis *purgantibus*? *Hippocratis* exemplo norunt artis periti, gravissimos affectus inedia sanari aut anteverti: quod *evacuandi* genus est, quandoquidem *siccando fames & labor evacuant*. Nam *evacuationis* nomine manifestam solùm & tactilem humorum eliminationem sibi fingere vulgariter sapere est. Corporis *evacuatio* ad mentem *Hippocratis*, fit etiam *cursu*, *quiete*, *palæstrâ*, *multis obambulationibus*. De harum numero quoque est *equitatio tabidis specifica*, *colicis*, *dysentericis*, ac benè multis *chronicis* affectibus, qui vel *herculeis* præsidiis obsurduerant, mirabiliter proficua. Licèt enim *Herodico* medico suis olim noto periculis non accedamus, qui *febricitantes multis obambulationibus*, *cursibus*, *fame*, *lucta conficiebat*; nihilominùs tamen consultiùs esse putaverimus corporis exercitatione & inedia morbis præire, quàm purgationibus,

 qui,

quibus ad eos præcavendos miserè abutuntur; nec absimilibus, natis iisdem consulere liceret, succorum scilicet *commoderatione, maturatione*, coctione. Cùm enim asseverante Hippocrate, *multi morbi ex humorum incommoderatione oriantur, eodem modo sedantur & commoderati & concocti*. Igitur coorto morbo, medicum ad Hippocratis mentem eruditum deceret hæc prima cura, oblitos naturæ tramites relegere, id est motuum undè deviavit ordinem retegere, abnormesque succos suis reddendo legibus, commoderari: facta enim eorum *contemperatione, reviviscuntur, tùmque febres & molestiæ desinunt*: sic *spontaneas morborum desinentias* reperire concederetur. Quò referenda esse medentium consilia vellet *Hippocrates*, suadètque observationum usus; eò enim spectant curationes stupendæ difficillimarum ægritudinum, quæ cæli mutationibus, peregrinationibus, tempori, &c. dant manus, medicationi cuilibet inconcessas. Artis enim sæpè ultima in naufragio tabula est à remediis vacare, quò se recolligat natura aut in se revertatur, eluctetur ve ut ad relictos aut prætermissos calles redeat.

His non obstantibus, utpotè quæ vulgi palato non adeò sapiunt, à natura discant ii quos vacuandi cupido tenet, purgatione sola id operis non esse suscipiendum. *Morbi enim omnes solvuntur* non tantùm *per alvum*, sed & *per os, aut vesicam, aut sanguine de naribus fluente*; *sudor verò omnibus communis est*. Itaque artis quòque est, odorari *quò vergat natura*, ut eò *ducantur humores*. Sic illorum error est, qui naturæ viarum contemptu, *criticas*que vacuationes ludibrio habentes, suas ad nutum obtrudunt, quasi quod de *sudore* pronunciavit *Hippocrates*, eum scilicet esse morbis omnibus communem, ad *emetica* transferre liberum esset, adeò in *emetica* effusi sunt. In similem incidunt scyllam, qui *sudoriferorum* libidine capti, cæterarum evacuationum loco ea sufficiunt. Illorum is furor est, qui *in ovo*, ut ajunt, *variolas* præfocare prætendentes, harum eruptioni *sudoriferis* potentioribus obviam ire audaci mendacio pollicentur. Hùc quoque alii impingunt, qui omnem *variolarum erumpentium* sævitiem, sudoriferis cicurari confidentiùs prædicant, harum enim pustulosam materiem *suppurationi* debitam, *sudore* exterminari jubent. Non absimilia facinora sunt *pleuritidem*, *sudore* solvi natam, *purgantibus* & *emeticis* miserè tractare; pulmonum morbos sputis sanari solitos, purgatione aggredi; denique *hydropem*, *perirrhœâ* aut urinæ profluvio expediri consuetum, *hydragogorum* turba infeliciter lacessere. Nam non emovenda miscent, movenda non promovent; adeò numerosæ sunt *evacuantium* fraudes, & *evacuationum* imposturæ!

CAPUT XI.

Pergitur in evacuantium *imposturis ostendendo infida esse* humorum saburræ *signa*; *mendacia alvi ejectamenta*; *contraria cadaverum indicia*.

IS fucus eòrum est, quæ ad evacuationes spectant, ut undequaque mentibus imponant. Ipsamet signa insidiantur, mendosa nempè humorum interpretamenta. *Lingua*, monente Hippocrate, *serum quale sit indicat*. *Pallida ex bilis redundantiâ fit*; *nigra ex atrâ bile*; *alba ex pituitâ*.

Indubitata certè humorum testimonia, at humorum nullibi congestorum in primis viis, nec illic stabulantium, quæ vulgi hæresis est. Igitur medenti indicio est *lympha salivaris*, sanguinis serum, *stricturâ* seu *spasmo* vasorum reses factum atque lentescens, hæc vitia cepisse, sicque alienari, ut *bilis* & *pituitæ* speciem mentiatur.

Ad-

Addit Hippocrates; *in omnibus morbis, partes ad umbilicum & imum ventrem, crassitudinem habere bonum; valdè tenues esse malum . . . . ad infernas purgationes*. Similiter, *quibus hypochondria elevata sunt, murmurantia, his alvi humectantur*. Hinc *borborygmos* habuerunt non secùs ac ferventium, exireve gestientium humorum testes, ac alvi solvendæ prænuncios aut anteambulones: tum *ex hypochondriis crassitudinem habentibus*, & ex abdomine prominente, sordibus saburratas esse primas vias pronunciarunt. At quam inepte, docet *crassitudinis*, de quâ *Hippocrates*, natura. Hæc ad *solida* pertinet, non ad *fluida*; illorum non horum affectio est aut qualitas, quæ vasorum, quibus compinguntur partes plenitudinem innuit, non humorum coacervatorum colluviem. Ejusdem fraudis est abdominis prominentia; hanc enim fieri ab acervo humorum qui intra *intestina*, *hepatis* fornicem, aut *mesenterii* recessus, præ copia tumentes, superpositas & adjacentes partes sustollant, eruditum delirium est. Totis hebdomadibus morata alvus vel minima crassitie, abdominis molem auget; contra humore vacuum, at *tympanitide* laborans abdomen immense tumet. Imò non infrequens est, altius eo ac durius inflari abdomen aut intumescere, quo uberius ac crebrius *drasticis*, *hydragogis* aut fortioribus *purgantibus* lacessitum fuit & evacuatum. Abdomen igitur prominere, insuccatarum aut *spasmodicarum* illius partium indicium erit, non autem latitantis infra humorum acervi argumentum. Saltem, ajunt, sordescentes quasi digito monstrare videntur vias, *appetitus dejectus; oris ventriculi morsus, os amarescens*, quæ *sursum purgante opus esse indicant*.

Quare hæc purgationem suadeant, alias exponetur, quam parum humorum repræsentent, hîc declarabitur. *Appetitus* ut famis caussa est *oscillationum* modus, *solidorum* proinde, scilicet nervorum affectus. Idem dixeris de *ventriculi morsu*, qui *solidorum* morbus est, tum & de *amaroris* sapore, qui *sensatio* est, ad mentem pertinens; verbo omnes sunt *nervorum* vibrationes, *solidis* insidentes. His autem *solidorum* affectionibus parum adeo contribuit humorum seu *fluidorum* moles, ut hac *emeticis* ac *catharticis* plusquam exhausta, sæpe crescant adhuc, & exasperentur. Quantum verò dependeant ab ipsis *solidorum oscillationibus* evincitur ex animi *pathematis*, mœrore imprimis, quæ appetitum enecant, turbantque adeo omnem *stomachi* œconomiam, ut illico in nauseam & *apositiam* præcipitent. Hæc dicta tamen accipiat nemo, quasi *fluida* nullatenus veniant in partem horum *symptomatum*; suppressis enim *mensibus* & *hæmorrhoidibus*, ægritudinibus ejusmodi torqueri *stomachum*, medentibus observatum est: imprimis siccato perperam *fluore albo*, hinc enim nauseas oriri frequens est: at ut id concedendum est, aliunde liquet à *fluidis* intra vasa coercitis, nullibique congestis, hæc *symptomata* committi.

Quod ab alvo sequaci, sponteque clysteribus obsequente ducitur argumentum, inviolatam, nedum perversam *solidorum* habitudinem, id est intestinorum *systaltici motus* servatam adhuc directionem ostendit.

Tam infide significant humorum alicubi factam colluviem, laudabilia urinarum *sedimenta*, quæ succos intra vasa *tritu* subactos, victosque & in circuitus ordinem redactos testantur, nullibi cumulatos indicant. Igitur tot inter signa quæ ad *purgationem* invitant, singula vacuationis felicitatem spondent, nulla vacuandorum aggestum aut saburram confirmant.

Sublestæ fidei sunt non minus alvi ejectamenta, quæ quo luxuriant magis, variis tincta coloribus, eo turpiùs ludunt medentium oculos. Fucati sunt enim succi, jusculorum, potulentorumve incoctilium adulterata soboles. E carnibus eduliorum, quibus ægri plus satis indulgent vitium est, quæ cum *tritu* difficilia sint, *trituræ*, quæ *coctio* est, reluctantur; maximeque sub *febribus*,

bus, ubi cum in *stomacho*, ut & ubique corporis partium, male se habeat *tritus*, in fœda eliquamina peregrinosque succos præcipitantur. Hac de caussa in *diarrhœas* tam pronæ sunt alvi sub morbis, quod a simplici priscorum diæta descisceus hodierna medendi ratio, pultibus ex *hordeo*, *oriza*, &c. jusculа ex animalium carnibus suffecerit. Inde redit corpori incommodum multiplex, cum enim *teri* se minus patiantur isthæc alimenta, plurima nutricat us portione defraudatur corpus, dum aliqua eorum parte perperam subacta, quæ vasa subit, inficitur, afflictaturve. Quam varius autem venturus inde sit sordium proventus, innuit multiplex quæ hinc exoritura est cruditatum, succorum nempè incoctilium copia, de quibûs, dum affatim iis primæ viæ exundant, delibat fortè non nihil sanguinis massa. Idque incommodi ingravescit eo magis, quo succosa magis & copiosiora juscula carnium offerentur; quæ cum jurulenta sint, & ad *libras* plurimas diu noctuque crebrius repetita ingeri consuetum sit, numerosas inde humorum copias intestina versus amandari necessum est. Isthæc erunt *purgantium*, *stibiatorum*que pabula, quæ eorum opera amplius eliquata, humorum *serosorum*, *glutinosorum*, *biliosorum*, *phlegmaticorum* formas mentiuntur, dum revera chyli solius præposterè subacti, fucata sunt genimina. Quæ cum ita sint, morborum caussas adeo non attingunt *purgantia*, ut tantum ascititios depellant succos, alienos à caussa morbi, alienos, inquam, utpote à *purgantibus* sobolescentes. Ultra fidem enim est, quam læta corruptelarum seges à purgatione veniat. *Helleborum sanis periculosum* pronunciat *Hippocrates*, id ipsum de *purgatione* quavis affirmaveris; illibata corrumpit, laudabiles labefactat succos, quosque pravos non reperit, facit illico, velutique manibus fabricat. Quem enim vel è sanis robustissimum, in humores non eliquaret *purgatio*, quæ obvium quemvis, à morbo etiam immunem, immensè vacuabit. An aliundè plures fraudes aut præstigiæ? An fallacia magis simulachra? Quæ facticia sunt & supposititia; eo periculosiora, quo verisimilioribus coloribus succos induunt; *biliosis* præcipuè, cum enim *bilis* quantulumcunque integris aquæ amphoris tingendis par sit, in proclivi est succos, quotquot è ventriculo in intestina irrumpent, bilis colore vestiri. Posthac non erit undè stupeas, quod hæc inter humorum nugalia lusitando medicina, sæpius impingere videatur; utpote quæ cum umbris hactenus luctata sit, quasi cum unis rerum imitamentis aut imaginibus res ipsi futura esset.

Nihilominus tamen non hæ solæ hinc medentibus paratæ sunt insidiæ, alter ecce dolus quo luserunt animos alvinæ sordes. Harum copiam, quæ purgationi succedit, in primis viis acervatim cumulari creditum est, unde saburræ colluvies; fomitum ideæ præjudicium progrediendo ulterius, succorum quorumvis qui alicunde manarent, acervos aut aggestus illic delitescere persuasit: quo errore factum est, ut omnes partes sordidatæ habitæ sint, saburrataque omnia viscera, undè *una & eadem*, ut ajunt, *fidelia*, purgatione videlicet, quaslibet ægritudines aggredi cœptum est. Interim aliud suasisset, vel leviter meditata hæc materies. Omnia enim in corpore plena sunt, ubi demptis stomaco & intestinis vacantia spatia vix ulla sunt, raraque humorum conditoria, adeò ut quas visceribus nonnullis natura dedit apothecas, excipiendis eorum inutilibus aut meritis succis, eæ tam arctæ sint, ut vix minimæ portioni profluentis illinc quantitatis continendæ capaces fuerint. Testimonio erunt immensæ succorum jacturæ, quæ a *gonorrhœis* & *fluore albo* contingunt, sic ut subito contabescant ægrotantes, licet promptuaria nulla continendis tot succis paria, in affectis partibus animadvertas. Rem stabiliunt *epiphora*, *ophtalmia*, *coryza* exempla, hic enim *nares* & *oculi* seclusoriis destituti, enormem lymphæ copiam siccant. Tam profusi humorum affluxus rationes aperit exquisitus

excer-

excernentium partium sensus. Is nempè est, qui peregrinæ cujuslibet rei appulsum ferat tam intoleranter, ut illicò exspuat. At verò sub his casibus assiduò vellicatæ, succos incessanter proliciendo, perenniter profundunt. Artis illius umbram exhibent *errhinorum*, *apoplegmatismorum*, *vesicantium*ve operationes, quibus acriùs titillatæ partes ingentem lymphæ copiam plorant. Attamen insperati illius feri proventus est altera caussa. Quæ vellicantur partes *membranaceæ* sunt, tot vasculorum hyantium oscillis quot punctis meabiles. Salientes mille fingas, qui lympham intrò stillent, tot patentes tubulorum exitus, qui continuò lacessiti, sero pluunt indesinenter. Collectorum ergo succorum molem suspicari in visceribus, ex eo quod evacuantibus obsequantur aut morem gerant, crassa allucinatio est; in hos cadens, quos fugit opulenta naturæ paupertas, quæ multiplex in omnibus, in singulis simplex est, at ubique dives. Ut ut sit qui simul & affatim educuntur humores, præsentis ac iteratæ vellicationis fructus sunt, qui continuò exprimuntur, emunguntur, eructantur. Qui ergo summatim prodeunt evacuationum succi, successivè & sigillatim, sed vi torquente partes ac stimulante, excreti sunt; quo loci humorum fucum, evacuationum dolos vacuantium discrimina, tormenta partium, ac medentium ausa observabis.

Hic autem *omne tulit punctum* cadaverum anatome; nihil enim falsitatis tam arguit aut mendacii saburræ dogma, quam viscerum eorum qui morbis denati sunt scapello facta lustratio. *Malignæ febres tartari stibiati* furoribus ac tyrannidi damnatæ, nil minùs quàm humorum acervos aut colluvies exhibent. Illas à tergo sequuntur *inflammationes*, *sphaceli*, *abscessus* in hepate imprimis, quod frequentissimum est, in *liene* qui similia sæpè ostendit, tùm in *pulmone*, ipsoque *cerebro*: *ventriculus* tandem & *intestina*, quæ hic promptuariorum nominibus designantur, iisdem notaculis respersa observantur. *Mesenterium* humorum nidulationibus damnatum, similibus inficitur vitiis, quæ produnt quoque *pancreas* & *renes*, adeò *inflammatoria diathesis* viscera quælibet sub *febribus malignis* invadere solet; hoc tamen addito discrimine, quòd *inflammationis* nota inusta videatur, maximè eorum stomacho qui vomitibus per morbum obnoxii fuerint. Ejusdem sortis sunt, quæ post *febres pestilentes* cadavera produnt, *inflammationum* argumentis ubique perstrata; quæ talia sunt, ut in *stomacho causticorum stigmata* & *escharas* repræsentent.

Inflammationes adhuc sunt & abscedentia quibus notantur viscera eorum, quos è medio sustulerunt *febres continuæ*, à quibus ex æquo abesse videntur saburræ indicia. His autem eò magis deficiuntur post *febres ardentes*, quò luculentiora post se in corporibus relinquunt in *intestinis*, *pulmone*, *meningibus*, *inflammationum* signacula.

Saltem expectares sordidari viscera post *apositias*, *vomitiones*, *diarrhœas*, humorum enim colluviei speciem præ se ferre videntur ægritudines ejusmodi, quæ perennem succorum copiam cumulant aut profundunt. Contraria tamen profert hic adhuc cadaverum inspectio.

Apositias sequuntur viscerum stomacho assidentium, quod sæpè fit, vel dissitorum, quod rarò, *scirrhi*, *tumores*, *apostases*. Post lethiferas *vomitiones* hæc videre quoque est viscerum vitia, quæ *stomachum* infrequentius, *jecur* ut plurimum obsident, dùm *stomachi* cava tersa conspiciuntur, vacua & nitida. Sed quod omnem fidem superat, ab excrementis vacant *primæ viæ*, quas sordidare debuissent *diarrhœæ*, aut *dysenteriæ*, in his qui ejusmodi alvi profluviis perierunt. Interim quæ his succedere comperias vitia, *solidorum* magis sunt quàm *fluidorum humorum* minus quam viscerum. Post *diarrhœas* conspicis *hepar purulentum* aut *inflammatum*; crosum ventriculum sanguineque reside nigrican-

gricantem; *intestina* ejusdem coloris sunt ac similiter vulnerata: *Pancreas* aut *mesenterium* aliquando vitium occupat, idque *tumoris* genus. Partium adhuc peccamina sunt, non humorum, quæ *dysenteriæ* post se relinquunt, *intestinorum* nempè corruptelas, *sphacelos*, *ulcera*, quæ repræsentant quoque *stomachus* præcipuè, tùm *pulmones*, *jecur*, *omentum* & *mesenterium*. His graviora minùs quæ partes illas habent vitia, *inflammationum* vestigia sunt. Quidquod post *fluxus hepaticos abscessus* in hepate, post *tenesmum* erysipelas in intestinis, tumores in utero, aut calculum in *vesicâ*, in *recto* nihil reperias. Deniquè *glandulas*, *ganglia*, *concretiones* in mesenterio produnt *fluxus cœliaci*; in eodem aut vicinis partibus apostemata, *lienterici*. Coronidis loco veniunt *chronici* morbi, qui partium saburratarum sordes nusquàm, texturas autem earum vitiatas semper ostendunt.

CAPUT XII.

De caussis morborum chronicorum; *an ab* humoribus *fiant*, *horum nempè* epigenesi *aut regerminatione*.

VIx quempiam ex *chronicis* morbis invenias, ex *acutis* non deciduum ac sobolescentem. Æquè constat utrorumque communes esse exitus, eadem nempè eorum esse infelicia quæ visceribus inuruntur, linquunturve notacula, *inflammationes*, *abscedentia*, *concretiones*, &c. *chronici* igitur *acutorum* erunt appendices, quibuscum in radice iidem sunt; ab iisdem *symptomatis* nascentes, in eosdem desinentes exitus: immo *acutorum* & *chronicorum*, si infeliciter cesserint, una est & eadem *desinentia*, *hydrops* nimirùm, quò tandem abeunt cujuslibet classis fuerint morbi. Posthac à seipsis multùm diffidere morbos, qui in tam multis conveniunt, nemo facile crediderit. Quæ hos inter major intercedit discriminis ratio, in hoc uno posita videbitur, quod *acuti* celeriùs, tardiùs *chronici* sua percurrant tempora; in hoc aliundè concordes, quod in humorum *stagnationes*, *systases*, *apostases* desinunt. Undè venit conjectura non levis, in omnibus morbis, ut impeditur sanguinis circuitus, unum ubique esse & eundem medicatricis naturæ scopum, sanguinis nempè eriguandi, circuitusque illius cespitantis restituendi. Sic morbus erit per multa impedimenta eluctantis naturæ conamen, quo de tramite quasi de orbitâ unde deliravit, in viam publicam redire nititur. Quod si viarum tricis ac difficultatibus intricata recto ab itinere deflectit natura, ac evagatur magis tunc vel multiplicatis obicibus dejecta lassas dat manus, aut difficultates serius quidem, sed re ipsa eluctata, tandem ad se redit, suis vincens ac imperans legibus. Tentamen igitur naturæ erit quilibet morbus, per vias breviores modò, modò longiores, sanitatis iter relegentis. Viarum illarum repetendarum ambages ostendit vasorum sanguini subeundorum trifida partitio. E corde arterias ultrà exiliens sanguis, albâ sui parte *secretoria* & *lymphatica* vasa subit, in nutricatum partium, nervorumque *lympham* cessurus, deciduis à nutricatu succorum reliquiis per transpirationem vaporantibus, dùm altera, quæ rubra portio est, iterùm tenuanda, terendave venis reddita, cordi remandatur. Perseverante hâc succorum *œconomiâ*, continetur *harmonia* sanitatis, pessundata morbus enascitur, restituta sanitas redit. Hujus autem *harmoniæ* authores sunt concordes *oscillationum* ictus, modificati sic, ut singulis

vasorum

vasorum *diametris* suam dent molem ; at quàm multoties ab illâ consonantiâ deflectere periclitantur *occillationes*, ex *occillantium* partium conditione perspicuum est. Nerveæ sunt, tàm faciles emoveri, quàm tinnire citharæ fides. Illas ergò misceri, turbari aut confundi, non sepiùs prodigium est, coorto in dies tam frequenti corporis & animi motuum turbine. Indè saltèm proveniunt quotquot sunt morborum caussæ ; facto enim *solidorum spasmo* stringunt vasa, decrescit eorum capacitas ; succorum proindè distributionis æqualitas perit. Verùm hàc de caussa angustiora fiunt *excretoria* vasa, dùm capaciora esse perseverant venosa. Vasis ergò à *spasmo* contractis, tantò defraudabuntur *secretoria*, quantò venæ *secretoriis* capaciores erunt; absorptaque venis illâ sanguinis portione albâ, quam *secretoria* non admiserunt, *lympha* cumulabitur in *venis*, glutini albidi facie, quo totiès vestitur sanguis, morbi futura materies. Interim surgente hinc intrà vasa mole majori & obice, *occillando* fortiùs insurgunt, vincere nitentes, undè febris, tritum naturæ instrumentum quo sæpiùs utitur, abutitur nonnunquam in rumpendis superandisve obicibus. Quod si citò obtinuerit, febris *acuta*, si serò, *chronica* dicetur. Porrò hæc erit, si succorum copia aut major, aut numerosiori vasorum labyrintho irretita, à *secretoriorum* oscillis non admissa, venas subierit. Tùnc enim ut copiosior subigenda venit & extricanda materies, diutiùs in *occillationibus* pergendum erit. At vero cum succi diutius & inopportune everberati, ab indole suâ descifcant, horum peccamina, non secus ac humorum proventus in caussas morborum venêre ; eo verisimilius, quo diutius occillando, fortiùs ac perperam perseverantia vasa, succos labefactant; undè scaturigo sordium ingens, *epigenesis* aut regerminatio. Interim verisimiliorem morbidæ caussæ rationem ex *hydraulicis* mutuatam audire juvat. Amnem trifidum fingas, qui æquabiliter tandiù currat, quandiù intrà trifaucem alveum æquabiliter dividetur. Obstipatis autem duobus alvei canalibus, quæ tribus destinabantur aquæ, in unicum refluentes eluvionem committunt. Non absimilis origo est colluviei liquorum, quæ morbis attribuitur; qui simplex est corporis centro sanguinis alveus, in trivium desinit; igitur qui unus erat & indivisus à corde proficiscens liquor, tripartitus fit, in succos secretorios, in *lympham*, tùm in sanguinem venis refluum. Æqualis facta hæc tripartita distributio, sanitatem alit, inæqualis morbum. Quod autem in fontium fistulis *epistomii* munus est, aquarum molem moderandi, hoc æmulatur in sanguinis tubulis *elaterium*, quos modificando, stringendo scilicet, laxandove, capacitatibus auget aut minuit : at ut inæquales naturâ sunt tubulorum *diametri*, inæqualiter etiam immutantur, adeò ut quamvis in genere dilatentur, arctenturve universi, singuli non æqualiter dehiscant aut stringantur. Addendum contigisse non parem singulis *systalticam* vim, undè fit ut ex illis tubuli sint præ aliis stringi minus faciles. Tales sunt *venæ*, quæ aliundè duobus alis vasculis patentiores erunt, quandoquidem ipsis *arteriis* capaciores comperiuntur. Venas ergo utpote naturâ suâ patulas magis, excipiendis succis, ab aliis non admissis, patere semper meritò concludes. Hinc autem quantum crescere possit sanguinis moles, quantum hinc *occillationibus* enascatur *resistentiæ*, quantumve diuturnitatis morbis inde paretur, hàc computatione conjicies. *Arteriis* capaciores quadruplicatò sunt *venæ*; totius ergò sanguinis massæ quadruplum hæ continebunt. At sanguinis *quadrantem* retinere *arteriæ* deprehenduntur, saltem ergò triplo sanguinis aut succorum illius continendo pares sunt *venæ*, proindeque illius demensum, quo *secretoria* & *lymphatica* vasa alluuntur, exiguum erit. Verum *spasmo* arctatis vasorum fistulis, iis imprimis, quæ *contractiles* magis sunt, quales sunt *arteriæ* & *excretoria* vasa, tantò crescet intrà *venas* patulas

F magis

spasmodice & inordinatè *oscillantia*, à serie nativa & *directione* recedunt. Hinc dejecti succi à via terendâ deflectunt, sedes mutant, alveùmque proprium transilientes, peregrinum invadunt. Hos *oscillationum* errores, hæcve liquorum diverticula, tam manifestè monstrant *chronici* morbi, quam parùm manifestant humorum saburras, quas nequidem ostendunt aperta morbis chronicis denatorum cadavera.

Hùc facit *Ballonj* peritissimi medici ac meritò celeberrimi monitum. *Nescio qui fiat*, ait, *ut morborum cerebri notitia difficillima sit, quoniam multi convulsi sunt, pavoribus consternati, phrenitide, apoplexiâ, epilepsia sublati, lethargicis affectibus oppressi, sideratique, in quibus nullum ferè vestigium mali, aperto cranio, inventum est; nec sanguis, nec aqua, nec ichor, quanquàm medici certò affirmarent se inter membranas aut in cavitatibus, &c. aut abscessum, aut sanguinis aut aquæ copiam deprehensuros, &c.* . . . . . . Hanc observationem confirmat altera de epilepsia à celeberrimo *Schuerdero* tradita. Infantium, inquit, *epilepsiâ extinctorum cerebra perspexi, sæpiùs nihil unquam in iis notavi*, &c.

Sed & aliàs medenti molitur insidias, animis imbibitum altiùs de humorum congestionibus præjudicium, quas dùm in parte quæ paret morbi sedes pollicetur, illarum loco inflammationem in altera deprehendis. *Morbi lethargi appellati*, inquit Hippocrates, *idem flatus ac peripneumoniæ*, &c. undè pronuntiat illos *empyicos ut plurimùm futuros, qui à lethargo convalescunt. Cujus ratio*, monente eodem Ballonio, *tenenda est ad unguem, quoniam Medici valde decipiuntur.* . . . . . *Utraque enim comatosa ac lethargica mortua est, affecti valdè pulmones reperti sunt.*

Cæterum, quæ in corporibus post se reliquerunt cerebri affectus vestigia, præterquam quod cerebrum ipsum non semper obsident (in ipsis enim imi ventris visceribus sæpè conspiciuntur) *fluida* rarissimè, *solida* ut plurimùm occupant, hæcque non sub humorum aggestûs specie, sed *tumorum, apostematum*, &c. forma, à sanguinis *systasi* dependentium.

Spe cadunt non infrequentiùs, qui intrà pulmones asthmatis & similium morborum causas, hasque sub excrementitii phlegmatis specie, intrà pulmonum fistulas collecti, in cadaveribus quærunt. Obvium est *dyspnœas* omnes nasci viscerum distitorum vitiis, quæ stagnantis ac morati sanguinis indicia referunt. In ipsis tamen pulmonibus crebriores deteguntur infelicium ejusmodi affectuum causæ, ac unicè referendæ ad *polypos, tubercula, tumores, inflammationes, inflationes*, ipsius pulmonum *parenchymatis* aut substantiæ; aliquando à serosa putrive colluvie intra pectus aut *pericardium* collecta; at quæ, alterutram ex præfatis concretionibus, *polyposis* aut cretaceis, &c. vel sanguinis *systasin, stagnationem*, concretionem, ingurgitationem, &c. comitantur.

Tædet plura recensere, missis enim quæ de *diarrhœis, dysenteriis, vomitionibus* dicta sunt, vix ex mille cadaveribus, quibusvis ægritudinibus denata fuerint, vix, inquam, unum & alterum reperias, quorum lustratæ cujuslibet regionis corporis partes colluvies humorum aut saburras repræsentent: contrà nullibi non conspicere est *stagnationes, inflammationes, abscedentia*, in quæ nulli non morbi desinere comperiuntur. Evidenti argumento, in incondito, inæquali ac devio *liquidorum* circuitu morborum primordia poni. Hic enim *liquidorum* nomine, alii à sanguine succi intelliguntur, ut autem *spirituum*, seu nervorum *lymphæ* suus est circuitus, hic ut & ille qui sanguinis est, impeditus, suspensus aut inæqualis, suas profert ægritudines. Imò unus & idem est liquorum omnium circuitus, qui incipiens à *corde* in ar-

terias, ex his in *lymphatica* &, *nervos* desinit. Facto autem alicubi sanguini obice, cæterorum qui hinc sequuntur liquorum filum rumpi necesse est. Eo magis quod ejusdem impulsoris seu *emboli* vis sit, idem à corde continuatus ad extrema vasorum impetus, vasorum omnium continua *oscillatio*. Corpus ergò, utpote *nervorum* plicis ac curvaturis contextum, reticulum erit, maculis distinctum, *epidromis* instructum, seu *contractilibus* funiculis, secùm sic consentientibus, ut alicubi constrictæ, diffitas illicò retrahant; eò efficaciùs quòd vel minutioribus vasorum surculis sua sit *systaltica* vis, nequidem omissis vel ossium canaliculis; *elasticum* enim *periostium* quo vestiuntur, *compressilis* vagina est, *oscillationis* instrumentum. Hinc patet cur à sanguine incipiens morbus, in ossa tandem serpat & nervos, quave de caussa affectus non pauci, *spirituum ataxias* accersunt, *erethismum* eò usque interdùm provehendo, ut ossa ipsa affectent; undè *hypochondriacarum, melancholicarum, hystericarum* & *scorbuticarum* affectionum causas sobodorari licet; quarum titulis ac nominibus plus nimio abutentes ac decepti medentes, mille modis peccant & allucinantur, obliti primigeniæ morbi causæ, quæ dolose per varias partes propagata, formam mutat magis quam naturam. Hic ubique videas memorata liquorum diverticula, quæ viscerum non solum recessus & *glandularum*, sed & *nervorum* id est ipsorummet corporis staminum anfractus profundè subierunt, undè *morborum chronicorum* versutiæ; symptomatum enim inconcinno migmate incautis imponunt, fallacibus quas mentibus & oculis prætexunt offuciis.

Posthac, mirum minùs videbitur, quod tam varias ac multiformes *apostases*, in visceribus committant morbi, tam diversas, quam differentes sunt partes, in quibus adacti cunctantur liquores. *Phlogoses* erunt, *inflammationes aut abscessus*, si sanguis; *tubercula*, *concretiones* & *scirrhi* si *lympha* fuerit impedita, ipsa ossium *caries* ac putredo, si eò usquè adactus succus eorum nutritius, *stagnatione* sua, ea corrumpat. At quantùm conspicua sunt quæ à tactilibus liquoribus veniunt stigmata, tàntùm obscura sunt notacula quæ profert incorporalis ferè nervorum *lympha*, si hærere illis contingerit; quamobrem nihili ferè sunt aut nullius molis signacula quæ occurrunt in cadaveribus eorum qui *spasmodicis* morbis denati sunt.

At quod semper & ubique in cadaveribus observatum est (cujusvis ordinis aut naturæ fuerunt morbi quibus occubuerunt) ab omni saburrarum conceptu mentes abducere debuisset; nimirùm ex omnibus quæ morbis supersunt causarum vestigiis, occurrunt fermè nulla, extrà vasorum cavitates aut pomœria. Ubi videas *obstructiones*, *oppilationes*, *ingurgitationes*, *coagmentationes*, *concretiones* quibus vasa cumulata corporantur ac solidescunt. Si quædam vasis egressa deprehenduntur, tot ac tam crebris ejusmodi concretionibus stipantur, ut hinc expressa manantiave evidenter appareant. Hujus sortis est *serosa colluvies*, quæ tantùm famæ ac fidei morbidas inter causas sibi fecerat; nuspiàm enim illam reperias, concretionum, in visceribus aut sanguine exsortem. Sic in iis qui *ascite* denati sunt, unà cùm ingenti aquarum mole in abdomine collectà, *hepar*, *lienem*, *renes*, aut ipsos *pulmones* concretionibus fartos comperies. Idem de *anasarcâ*, *tussi*, &c. *sero* adhuc vulgò attributis *autopsia* docet; imò ubinam non adsunt *stagnationum* argumenta? Ubinàm non desunt saburræ indicia? *Chronicis* igitur tam parùm, quàm *acutis* morbis convenit saburræ dogma, repugnat omnibus, competit nullis.

CAPUT

CAPUT XIII.

De purgatione.

HÆc omnia quanquàm vera sunt, malo animo hùc adducta nemo crediderit, quasi purgationem ejurandam velimus, aut exauctorandam. In arte enim, qualis medicinalis est, quæ tenuiora bona lucro apponenda habet, id præsidii genus, quod ab omni ævo principale habitum fuit, & *egemonicum* despicatui habere, ingrati esset animi, aut calumniosi crimen incurrere. At cùm id remedii (quæ audaculorum in medendo hæresis est & imperitorum jactantia) malorum omnium non sit everriculum, immò quandoquidem sæpiùs ausu insano, quasi Delphicus ensis fiat, quo in ægritudinum minùs, quàm ægrorum exterminium abutuntur; talium malæ artes ut dedocendæ, sic laudabiles restituendæ veniunt purgandi leges.

Igitur de purgationis utilitatibus, commodis & prosperis eventibus contendere nec animus est nec consilium; generosa enim inter remedia præsentissimum, inter utilia necessarium nobis habetur. Ast ejusmodi utilitatum rationes expiscari convenit, quò arti redeat uberior fructus & securitas major. Rationes autem intellige, non quas ante inventam medici quærunt, sed quas post inventam medicinam inveniunt. Confessis ergò purgationis utilitatibus, sæculorum tot ac medentium observationibus stabilitis, rimari juvat, undè fiat, ut tam *odibilia* laudabile *medicamentum* opera faciat. Nullum enim dari in medicina antiquius conceditur; nam missa *Melampi* fabula, quæ fabula est, spretisve quæ *heroica* sunt, temporum *heroicorum* figmentis, stabilitus jàm vulgatùsque purgationis usus *Cnidiorum medicorum* ætate, quæ *Hippocratem* tempore multo præcessit, nedùm novitiam fuisse tunc temporis purgandi notitiam, indigitat. Alterum ab antiquo cogniti purgantium usûs argumentum profert, multifaria, ac multis cautionibus jam instructa *Hippocratis* tempore purgantium usurpatio: tritum enim rei usum ostendunt, rei utendæ datæ leges, rei autem cognitionem, ejus usura. Porrò arti, quæ nihil nisi à *posteriori* compertum habet, commendabilius nihil aliundè contingit, quàm ab usu; hinc artis & purgantium honos, artis nempè medendi, quam qui invenit, provexit usus, quam proindè amplificare debuit tandiù explorata feliciter purgantium usurpatio.

Interim aliter cessêre medicæ res, mentibus fucum fecit purgationis eventus, qui cùm in evacuatione humorum positus videretur, humores stabilierunt in morborum causas, evacuationem in remedium. Hinc accidit ut quæ curationis tantùm pars erat purgatio, artis summa evaserit. Sic mutato in initium medicandi fine, cauda in caput versa est. Tandem quæ medendi futura erat, vacuandi ars facta fuit. Ulteriùs invasit animos præjudicium; cepit in humores cæcus amor, miraque propensio aut singularis affectus, adeò ut in illos curationis omnia tela converterint; nam cùm viderent ab humorum exitu prosperos sequi morborum eventus, in illis spem omnem collocandam esse rati, illis unicè abblandiri fategerunt, quò faciles darent manus, ac toleranter vacuari se paterentur. Seductionis ausa fuit medicationis istiusmodi successus; votis enim consentiente *absorbentium*, *edulcantium*, *humectantium*, *refrigerantium*, *diluentium* usu, talium energias, in humores *acidos*, *salsos*, *ferventes* aut crassos exerceri credidère. Eò processit præconcepta hæc de humoribus opinio, ut ab illorum qualitatibus, *diathesi*, aut potentiis, naturæ motus, *crises*, *judicationes*, artisque successus expectandos esse firmum, fixùmque fuerit. Tantùm potuit suadere malorum mendosa vacuationum interpretatio.

At

At iterùm confesso vacuationum successu, earumdem agnita necessitate, harum causas humores esse negat vacuandi ratio, aut corporis œconomiæ ritus. *Liquida* sui juris non sunt, quidquid agunt à motu habent, quem aliundè mutuantur, undè ex eo quòd motûs genus sit *evacuatio*, aliena vi peragi illam concludendum est. Adhæc, quas *liquida* alunt *dyscrasias, salsas, acres, acidas*, aut otiando illas contrahunt, quod aliena culpa, *solidorum* scilicet *spasmo tonico* contingit; aut vitiosè everberata eas acquirunt, quod adhuc operationis alienæ est. Nimirùm hæc omnia præstant *solidorum oscillationes* perversæ, inordinatæ, deflectentes, dejectæ; *oscillationum* argò ordinationes, series, tranquillum ac *directiones* restitutæ, his omnibus castigandis, reducendis ac reconcinnandis remedio erunt. Itaque quæ *liquidis aut humoribus edulcandis, refrigerandis, tranquillandis, diluendis*ve dicantur, vocum ac conceptuum facta conversione, intelligantur *de solidis mulcendis, leniendis, molliendis, laxandis*ve, sic eodem manente remediorum successu, emendata in meliùs & ad naturæ mentem artis consilia securiùs dirigentur, utpotè quò decet directò collimata. Equidem confidentiæ ac celebritatis non parùm *liquidis* aut *humoribus* indè derogari patet, at quæ authoritatis illorum damno fit, artis lucro vertitur. Feliciora enim erunt artificum opera, quorum rectiora erunt consilia, cùm quem destinaverint scopum meliùs attingent: neque interim meta laborum artis mutabitur; hæc enim si evacuatio fuerit, *solidis liquidorum* loco tractatis, tutiùs eò collineabitur. Revera cùm *solidorum systaltica* vis aut *elaterium*, clavis quasi sit & *epistomium*, quo stringuntur aut reserantur evacuandorum emissaria, eò promptiùs succedet ac libentiùs evacuatio, quò paratiora fuerint ac obsequentia magis *solida*. Imitamine à natura ducto, ut enim connatus *solidorum tonus* est, qui naturales excretiones modulatur (vis nempè *excretoriorum* oscilla comprimens molliter ac succos exprimens) ille ipse *solidorum tonus* medentium scopus erit, quò suos omnes referant labores: illius nempè restitutio, ut à *strictura* solutæ partes detentis humoribus effugia concedant. Certè nativa videtur hæc medendi norma, simplex enim est, vivendi causis ac legibus consona. Dissimilis autem altera, quæ *fluida* medicanda proponit, infida proindè ac insincera, sanguis enim & *liquida* functionibus serviunt, non imperant; harum materies & instrumenta sunt, non causæ; non regunt enim, ipsa reguntur.

Insuper, tam verum est *solida* esse quæ curari indigent, ut sola sint quæ remedia contingere valeant, immò verò adeò *solida* morborum solæ sunt causæ, ut vix *fluida* in morbidas causas evadere possint aut assurgere. Argumento sit *aciditas*, solemnis illa, omniùmque calculo publica ægritudinum origo; qua enim mala arte aut infelici casu, foris intrò adveniens, vasa subire possit, aut qua ratione intrà sanguinem queat emergere, vix concipiendo es. De *acido* fabellam narrant, sanguini connato, at in illo desiderari uno ore chymicorum jam asseritur. Intereà supersunt ex iis qui de sanguinis *fluore* ac vappa mussitant adhuc; at quàm molli pede fulta sit isthæc opinio, declarat illorum affectuum indoles, quos à vappido sanguine gigni contendunt, quos è contrà alii sanguis *inflammatorius*, ut potè quos comitantur ardores, terminant *inflammationes*. Esto tamen, consentitur *acidum* è sanguinis gremio exoriri posse, morbis fovendis id fortè par erit, generandis impar, hos enim sequitur non accersit.

Non facilior patet *acido* externo in sanguinem ingressus; illud enim inspiratione per pulmones sanguinem permeare mendacium est, sic enim undequaque externis rebus impervia sunt etiam pulmonum vasa, filo interrupto nullibi sic continua ut exilioribus minutiis aditum præcludant. Publicum autem

tem

tem est, liquorem vase coercitum, quod aeri impervium sit, ab acore tutum esse. Patula quidem sunt *excretoriorum* oscilla, sic autem ut emittendis non immittendis rebus aptentur; liquorum enim motus cui serviunt, intrò foràs, non foris intrò dirigitur. Quæ ergò vacuanda *purgationi* pollicentur ab *acido* cogente sanguinem ac *præcipitante* succorum eliquamina, figmenta sunt; in hæcque dirigere purgationis tela, inanis labor & alea plenus. Sed aliud iterùm ex hac infelici opera discrimen venit. Enim verò ex vasis sanguineis elutriari contendunt humores, quibus emittendis nullibi pervia sunt; quos enim vehunt succos ab arteriis in venas indesinenter decapulari finunt, nuspiam egurgitare. Quas ergò hinc committi fingunt effluentias *seri*, *pituitæ*, &c. corporis rerum ineruditæ phantasiæ deliramenta sunt. Quæ sperantur ex vasis succorum egeries, ex solis *excretoriis* expectandæ sunt, una enim horum oscilla sunt, quibus secernendis sub sanitate succis, excernendis autem sub morbo humoribus paratæ sunt effugies. Atqui *systaltici excretoriorum* motûs operæ sunt *secretiones*, ejusdem ergò *systoles* futurum opus, *humorum* excretio.

Aliud suadere videretur illa, quam circumferunt purgantium efficientia, qua sanguinem colliquescere prædicant. Sanguinem enim lacti, vasa mulctræ, liquefactis coagulis purgantia comparant, quæ sanguinem ingressa glomerant & in serum solvunt. In his hactenùs jucundè deliratum est, at resipiscere jubet castigata hæc de sanguine facta assertio. Cogi enim potest, glomerari non potest; densatur, spissescit, induratur, in coagulationes aut glomeramina non dispertitur. Has fortè æmularentur albidi flocci innatantes aquæ, in quam sanguis è pede missus est, tenaces enim laciniæ sunt ac glomeramina à sanguine decidua. At sanguinis albidæ partes sunt, ab aqua calente dissociatæ, tam parùm in vasis glomerabiles, ut pellicea superficie sanguinem vestiant, in ipsissimis morbis ubi sanguis fundit ejusmodi lacinias. Sanguinem ergò à purgantibus colliquefieri, seu in grumos glomerari, abest à vero. Vellicatio est *purgantium* operatio; vellicatio autem *solidorum*, non *fluidorum*; in *solida* igitur *purgantia* agunt, non in *fluida*, vasa intelliges, ex hisque *excretoria*, utpotè quæ sola stimulantium purgantium incitamentis obsequi valeant, dehiscunt enim sola oscillis mille, in intestinis, ubi titillata succos, quibus turgent, spontè fundunt; eò lubentiùs quò decliviora sunt directione naturali vehentia succos in intestina. Contrarium contingit cæteris vasis, quæ nullibi dehiscunt, semper & ubique contigua non solùm, quod error fuit, sed continua; quæ sanguinem à corde exceptum, nullibi elapsum, serie continuata, cordi revehunt. Augurio non incerto, in illis condendos non fuisse, nec conditos morbidos humores, cùm remedia nequirent illa subire; *quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in morte vivorum, creavit enim ut essent omnia, & sanabiles fecit nationes, & non est in illis medicamentum exterminii*. Porrò *sanabiles* non essent homines, *exterminii*que *medicamentum* evaderet *purgans*, si noverca hac ex parte facta natura fixisset illic morbidæ causæ sedem, quò penetrare nequiret remedium.

Igitur, quod fidem hactenùs vix invenisset, non tàm intrà partium cavitates operantur purgantia, quàm in earum superficies; *tunicas* nempè ac *membranas* quibus vestiuntur. Vasorum enim oscilla quibus hæ pertusæ sunt, sollicitata dehiscunt, quosque vasculis quibus texuntur continent succos exspuunt. Purgantium ergò vis præcipua, exteriora vasorum minùs quàm interiora lacessit. Reverà non desunt quibus alvum movet *catharticorum* aura; alios invenias quibus frigidum per pavimentum incessus intestina solvit: infantibus familiare est purgari *fotibus* abdomini admotis. Totam autem hanc rem aperit *erethismi* natura; ubivis enim sentitur, undè succo quo tan-

tùm

tùm madere deberet ſtimulata pars, mergitur. Sic oculi *lippitudine*, *muco* nares, *phlegmatis* pulmo, *pituitâ* ſtomachus, *glutinibus* veſica, *ichoribus* uterus, dùm ab acri aut peregrine materia punguntur, diffluunt: ad hunc typum, inteſtina intuendo, quàm immenſus ſuccorum proventus manandus ſit ex illis intelligetur.

Inteſtinorum fiſtulam habes rotundam, proindèque maximè latam, altitudinem corporis ſeptiès longitudine ſuperantem, longam ergò maximè; planè membranaceam, omninò igitur vaſculoſam; multo ſucco madidam, copioſòque litam muco, perpluribus ergò foraminibus, quæ excretoriorum exitus ſunt, terebratam: mille ſalientes hîc conſpicis, qui roſcidum imbrem undequàque fundunt, ſeu infinitos aquarum rivulos, ſuccis egurgitantes. Quotos vix numerabis, his enim definiendis non ſufficit humana mens, ſed quantùm innumerabiles ſint evincit enormis copia tubulorum illorum, ex quibus telarum ſuarum fila araneæ depromunt. Ea enim eſt, ut intrà puncti latitudinem tubulorum milliaria diſcernere detur. Porrò tot tubulorum nerveorum extremitates excretioni paratas ultrà modum vellicatas cogitando, inteſtina ſuccorum imbribus ruitura intelliges, totàque ſero perſtillantia. Si etenim pyrethri mica ori (quod præ inteſtinorum capacitate, perexiguum ſpatium eſt) commiſſa, ingentem ſalivæ copiam elicit, quanta alluvies mananda non erit ex pluribus purgantis *tincturæ unciis*, quibus capaciſſimum inteſtinorum ſpatium reſperſum erit? In mentem revoces miram cùm nervis inteſtinorum ſympathiam ac ſocietatem, concipies ſuccos partium ſuperiorum debere conſecutionis neceſſitate deſcendere vacuatas versùs inferiores partes, quave ratione viſceris unius evacuatio occaſioni eſt corporis univerſi evacuationi.

Vaſa autem *excretoria* eſſe, quæ hanc omnem humorum copiam ſufficiunt, manifeſtat evacuatorum qualitas; *ſeroſi* ſunt imprimis, *ſerum* enim quod *ſecretionum* baſis eſt, *excretionum* quoque fit materies. *Seroſi* autem laticis conditoria tam verè ſunt *excretoria* vaſa, ut eò ſpontè confluant quæcunque *ſeroſa* ſunt; prÆterquamquod enim elices ſunt ſucco nutritio, qui *lympha* eſt, à natura dicati, aqua ſyphonis ope in arterias injecta, in *excretoria* vaſa tranſit, adeò aquaria ſunt. Nec te moretur, quòd *glutinoſi*, *pituitoſi*, *phlegmatici*ve ſæpè videantur vacuati humores, ejuſdem enim liquoris, tituli diverſi ſunt ac multiplices formæ; cùm *glutinoſum*, *pituitoſum*, *phlegmaticum* ſeri laticis ſpecies ſint aut effectiones. Idem ſerum eſt quod tingunt *colores flavi*, *virides*, *nigri*, qui ſero inſidentes coloratos exhibent ſuccos, ſpecie diverſos, re ipsâ *ſeroſos*, ſed à mora, *ſtagnatione* variòque verberatûs gradu modificatos. Talium exempla colorum repræſentant *aſthmaticorum*, *pleuriticorum* & *Phthiſicorum* ſputa, quæ ab una *lymphâ* putri, reſide, diutiùſque verberata in pulmonibus formantur. Interim non immeritò hujus vel illius humoris in corpore dominatum ex coloribus concluditur; licet enim hujus vel illius remiſſi aut reſorpti humoris certa parùm fuerint indicia, ſaltem admonent hoc adeſſe in corpore *oscillationum* turbamentum, hàucve confuſionem, ut ſedibus ac locis mutentur; ſic ut quæ *hepatis* v.g. propriæ erant, *pulmonum* aſcititiæ factæ ſint miſtæque ſuccorum officinæ; verbo, eò veniſſe delirantium à modulatione ſua, aut deflectentium *oscillationum* potentias, ut quibuslibet ſuccis non hic vel illic tantùm, ſed ubique procudendis impares non ſint. His, ut ut vera videantur, repugnare fere diceres purgantium naturam. Revera horum non pauca *ſalinum* aut *acre* reſipiunt, quæ mordendo, ſtimulandòve partes vellicabunt! His accedent adhuc quæ triſtis ſunt, ſed manifeſti ſaporis; at dantur, neque pauca numero, quæ inſulſa ſunt, fatua aut inſipida, cujus conditionis ſunt non *eccoprotica* ſolùm, *oleoſa*, *laxantia*ve, ſed *draſtica* inter (non ſe-

secùs ac inter *venena*) reperias, quæ dulcia sunt, mellaria, iniucundè saporata; hæcque vulgaria, ut *cassiam*, *manna*, *mechoncam*, *stibiata* ipsa, complectuntur, quæ sapore aut nullo aut ingrato non acri condita sunt; an talia *stimulantibus* annumerabis? Fundunt intereà, eliquant, evacuant, &c. At hic, si alicubi, animadvertere datur sensuum aberrationes ac fallacias. Alius enim est *linguæ*, alius *oculorum*, alius *stomachi* sensus. *Oleum* amicum *linguæ*, mordet *oculos*; *stibium oculorum* mitigatorium, *stomachum* turbat: similes veniunt ex eduliis insidiæ, *musti*, *mellis*, *lactariorum*, *melonum* pericula comperta sunt non minùs quàm delectamenta; tumultuosa nempè tantùm, quantùm voluptuosa. Igitur sensifera *acria*, *amarulenta* non tantùm, aut quæ linguam vellicant, sed suavia quòque delectabilia, ipsàque insipida, turbas dant & tumultus. Sed à verbo venit dubitandi ratio; vellicari enim, & irritari, pungi putant, quasi nihil nisi aculeos ac spicula sonarent istius modi voces, qui conceptus sic castigabitur. Vellicationis nomine intelligenda est citatior facta *occillatio*; undè *trituræ* nisus aut fortior aut crebrior. Citatur autem non à punctione tantùm, quòd stimulus est, sed ab interveniente obice, quod est incitamenti genus, & nisûs occasio. *Undulatio* enim, quò pertinet *occillatio*, in vetitum nititur, adeò ut in obicem vel levissimum incidens undulando liquor insurgat & enitatur, sic secluso omni stimulo, *vellicationem* concipere datur, in intestinis maximè, quæ ut sensûs sunt exquisiti, facilè horrent & objecta respuunt, imprimis quæ incongruentia, qualia *eccoprotica*, quæ pinguia sunt & laxantia, &c. hæc igitur stomachi vi ac ictibus subacta inconditè, in intestina descendunt, ubi *lacteorum* oscillis incongrua, inopportuna loco, & peregrina; illis partibus delicatulis incommodant, quas inimica præsentia, molesta mole, incongrua natura, ad *excretionem* sui & expulsionem provocant. Sic quæ faciles & patulas se præbuissent oscillorum in intestinis hiantium aperturæ, horrent, nauseant, contrahuntur, retrorsùm occillant, & oblata exspuunt.

Hæc satis erunt exponendis vellicationibus, missa etiàm *stimulorum* opera, sed aliundè suos celant aculeos leviora purgantia, suòque sinu condunt aspritudines, quas occasione data, pandunt. Pinguia enim sint, quale est *oleum amygdalinum*, quo solvitur alvus, pungunt ac mordent. Ut enim *oleosa* sic vellicant *oculos* ut lacrymas proliciant, cutèmque *erysipelate* deturpatam ita exasperant, ut exulcerent; intestina, quæ cute ac oculis teneriora sunt, ab *oleosis* pungi, morbidèque titillari posse verosimile est. Porrò qualis energiæ sint *oleosa* proliciendis *serosis* humoribus, de quorum genere sunt *humores*, quos *purgantia* educunt, monstrant butyro lita *betæ* folia, quæ provehendis *vesicantium* evacuationibus adhibentur. Igitur *cathartica* quævis, non in *fluida*, sed in *solida* agunt; neque *fermentando* aut *præcipitando* evacuant, sed irritando, provocando, vellicando humores profundunt.

CAPUT XIV.

De vomitione.

Vomitio est humorum stomacho per os exsilientium impetu facta ejectio. Evacuationum enim obtigit nulli tanta prosiliendi vis; quæ cùm compressionis, aut *emboli* virtutem resipiat, ad *solida* pertinere vomitionem, argumento est. Adhæc declivia amant liquores, insuetum enim naturæ, artique inexpertum ad aliquam altitudinem, invito pondere, proprioque impetu, ascendere liquorem. Itaque quòd ore, aliquò multùm à stomacho distante

certè de caussa, quòd ex omnibus *fibris* motricibus, undè ducta sunt prima partium stamina, nullæ sint moveri tam faciles, quàm *stomachi fibra*: revera in longum exporrectæ sunt, cingentes partem cavam, fluitantem, suspensam, subjecta basi & adjacentibus fulcris destitutam, visceribus omnibus condolescentem: certè fibras tam teneras, ferè vacillantes, aut malè fultas à suis *directionibus* aut *tono* facilè dejiciendas venire manifestum est. Atque ut debilior est & flecti facilior vectis, qui longior fuerit, sic fibra curvari eò magis periclitatur, quò elongata fuerit magis, retinaculisque rarioribus firmata. Hoc ipsum musculorum fibris contingere solet, quæ quò breviores vegetius musculo robur addunt, imbecillius verò, quò longiores. Hæc ad stomachi fibras translata, caussæ partem exponunt, cur tam proclivis sit in vomitionem; sed rem planè conficit altera hæc circà stomachi fabricam facienda observatio. Cavus est, interioris ergò expers fulciminis: at quod curvari facile est ea parte curvabitur, qua minùs sentiet resistentiæ, seu qua fulcitur minùs. Intrò igitur curvabuntur stomachi fibræ, puta in hanc partem qua vomitur.

Hæc jam benè multa sunt, quæ *vomitionis* caussam *solidorum* vellicationibus attribuunt; at eò efficaciùs, quò *frequentiùs vomitiones* stomacho eveniant, humoribus vacuo, à caussa vellicante externa aut remotissima. Permultis stomachum movet navigatio, non paucis vectio rhedæ; quosdam offendas ad rei fastidiosæ aspectum aut odorem nauseantes. Denique sana ac vegeta mulier imprægnata, vomit; idem experitur virgo vigens aliundè, sed mensibus, quos patiebatur, fortuitò defecta. Neque audienda quam prætexent humorum camarina, sæpiùs enim vomitionis conatibus excruciatæ, vomunt nihil; aut tam infeliciter, ut tunc temporis exhibita *emetica*, augeant pœnam, dùm evacuationem minuunt, ni sanguinem humorum loco proliciant: hæc *stibiatorum* sors, quorum frequentiora martyria numerabuntur, quàm miracula, quoad aut novitiis manibus tractabuntur, aut humorum in stomacho stabulantium saburræ, quæ nusquam est, evacuandæ dicabuntur.

At resipiscant incauti *stibiatorum* decoctores, stibiatorum improbitate, vi, ac tyrannide deterriti. *Cathartico* horæ opus sunt, antequàm alvum solvat; *emetico* sat erunt momenta, ut *stomachum* evertat. Caussa palàm est, *catharticum* ad dissita ferri indiget, *emeticum* ipso in limine operatur. Illi universus intestinorum canalis peragrandus ac vellicandus est, quò humores proliciat; *emetico* sufficit stomachum attigisse, ut illum intactis humoribus convellat. *Convulsio* enim est, aut spasmus vomitio, *solidorum* morbus aut nervorum affectio. Hinc ad manum est, sicque in expedito *emeticorum* virtus, ut illis sufficiat partes attigisse ut eas fortiter stringant, sic ut quos vehunt succos arctiùs complectantur. Fulgurantia crederes, partes tam rapidè pervadentia, ut eas vel lambendo siccent. Hinc irrita facta fuit ac frustanea chymicorum industria, qui suo ac ægrorum periculo, *emeticorum* fraudes infeliciùs experti, in *cathartica* convertere *emetica* tentaverunt. Sed infido ausu & temerario, *mercurii* enim *fixationem* aut *transmutationem metallorum* aggredi erat; adeò *stibii* pernicitas omnes illorum conatus ludit, vel enim malè castigata struit insidias, aut nimis emendata fatiscit & emoritur. An igitur exterminio sic natum esset id pharmaci genus, ut illi facto mortis mancipio occidi, aut occidere injungeretur?

Immeritò sanè & injuria, stimuli enim titulo quo terrent *emetica*, morsicatione qua formidini sunt, iis ipsis à natura datum est succurrere morbis. Id artis fugit eos quos mancipavit evacuandi cacoethes, norunt verò ii quos *oscillationum* in negotio versatos malam hanc artem dedocuit, *solidorum* do-

pituitæ exitus, singularem esse nimis, paucioribusve partibus addictam vellicationem indicat, aut rigidum adeò ac renitentem fibrarum *spasmum*, ut impeditæ *oscillationes* vellicationibus aut obsurdescant, aut ultrà stomachi confinia pandi recusent. Contrarium suadet *bilis* cum *pituitâ* copiosa ubertas indicans sisti nondùm *oscillationes*, perseverare adhùc illarum excursus, illàmque superesse partibus mollitiem, quæ vel vicinarum egurgitationem permittant aut polliceantur. Hic ubique vides non aspernabilem esse humorum proventum; at ulteriùs docet Hippocrates observandos venire humorum illorum *colores*, *odores* & habitudines: *viridis*, inquit, *vomitus*, *niger*, *lividus*, *ruber*, *multùm crassus*, *subputris*, *mali odoris*, *virulentus*, *æruginosus*, *vitiosus est*; tot enim indè ducuntur argumenta labefactati, morantis, peffundati aut perditi succorum circuitûs in his vel illis visceribus; horum proindè *cacoprgiæ*, vitiositatis & habitudinis violatæ notacula. Verbo, quod in morbis pessimum est, à *fluidis* ad *solida* mali contagium non tantùm aut auram transivisse indicia sunt, sed ipsis eorum medullis ipsummet malum adhærere, adunari & concorporari; undè *secretionum* violatio, turbatio succorum, *oscillationum* perversitas, mortis anteambulones aut prænuntii.

Esto igitur impensè sudent artis non incuriosi in cicurandis, corrigendis, castrandisve *vomitoriorum* stimulis, in his enim certè cauto opus est; novisse verò ejusmodi stimulos calcaris instar opportunè partibus addere, hoc opus, hic labor est; occasionem enim, quæ medelæ omnis anima est, loco suo captare, artis ut artificis industriæ summa est quam sapientia moderatur, quam vel unus obtinet usus. Interim quantalibet fuerit ac prudens in usurpandis *vomitoriis* dexteritas, omnes illorum prosperoseventus, universa miracula, eorum stimulandi vi accepta referenda comperiuntur. Revera minora longè occurrunt & infrequentiora *vomitoriorum* quàm *purgantium* pericula; sic ut plures licet *hypercatharsi* extinctos videris, ne unum ex mille vel enormi vomitione jamjàm exanimandis, vomendo periisse observatum sit. Experimentum habes in iis qui cùm maris inexperti animam exhalant cum vomitu, illicò tamen reconvalescunt, redditi terris. A spasmo enim venit tota isthæc vomitionis conturbatio, qua excandescens stomachus, in ejiciendum hostilem hospitem insurgit, ut à mordicante materia illicò sese expediat. Ille autem, quantus quantus sit vomendi cruciatus, *cathartici* operatione, ut ut mitiori, periculosus minùs est hac de caussa: adhæret iis partibus *vomitorii* stimulus, quas subire nequit, quæ enim à stomacho revehunt succos vasa, impervia sunt, nullatenùs subeunda. De *purgantibus* non item; præterquàmquòd horum quàm *vomitoriorum* promptiores minùs sunt stimuli (undè fit ut longiori tempore morentur in *intestinis*, & tardius agant) intrà intestina dehiscunt *lactea*, quæ chylum *purgatrici* virtute imbutum ebibunt, eandem intùs quàm extùs vellicationem paritura. Exploratum est enim intrà vasa syphone injectas purgantium tincturas, alvum quoque solvere. Igitur periculorum à *purgantibus* & *vomitoriis* imminentium differentia in eo sita est, quòd *purgantia* vasa subeant & sanguinem afficiant, solas verò vasorum superficies stimulent *vomitoria*. Quæ perperàm in medium prolata suspicari vetat facta de *vomitoriis* hæc observatio. Norunt artis prudentes, quanti ea sint auxilii in *asthmaticis* affectibus; undè *Nicotianæ* præcipua laus, quam syrupi forma opportunè exhibitam incantamenti instar his opitulari proditum est. Sua dubio procùl stimulatione sola, *stomacho* enim exceptam vasorum interiora ingredi non posse notum est. Hùc iterùm spectat non inutilis, sub iisdem morbis, *stibiatorum* usurpatio; *Bechicis* enim & *expectorantibus* exigua dosi, addita, pulmones stimulando à *phlegmatis* expediunt. Neque prætereunda *stibiatorum* usurpandorum ars, qua

exili

exili quantitate, sed multa aqua ferè obliterata (v.g. ad granula tria vel quatuor intrà aquæ libras tres) alvum non stomachum turbant. Sic enim diluta sufficientem intrà intestina moram trahunt, ut sanguifera vasa subire sibi liceat. Tandem alia medentium industria est, *purgantibus* potionibus *stibii* aliquid admiscere, quotiès è re est ægrotantis, ut *purgans* medicamentum minores det turbas, citiùsque prælerlabatur; ita enim *purganti* addito *vomitorii* calcare, velociter, quasi currendo, partèsque delibando pervadit medicamentum *purgans*.

CAPUT XV.

De clysteribus & suppositoriis.

AT *purgantium erethismum* nihil declarat apertiùs, quàm *enematum*, *glandiùm*que subdititiorum usus. Equidem sunt quibus isthæc evacuantia everrendis, ut ajunt, aut exsterorandis intestinis, facta unicè videntur, & hæc est vulgi, qui in medicina nimius est, opinio. Interim ab hoc errore tueri debuissent *Hippocratis* & vetustissimorum medicorum exempla, arti enim coæva comperiuntur hæc medicamina; at vel primo ab ortu suo in artem prodeuntia, *stimulandi* caussa usurpata fuere. Hinc *acria* sunt quæ descripta olim ad nos pervenerunt curando volvulo adhibita, revocandis proindè *humoribus*, ipsis immo fæcibus, quæ ad superiora, os nimirùm aut fauces sub hoc morbo viam affectant. Undè duplex comprobando *purgantium erethismo* redit argumentum, vis enim illa stupenda, qua ad os ab intestinis fœces ipsæ rapiuntur, *systalticam* partium vim, de qua hactenùs tam multa, sub ipsos ponit oculos. Insuper horrendo malo, vixque medicabili, quod inversa ac præpostera committit intestinorum *peristole*, adhibitum pungens & acre remedium, ostendit stimulando juvare ea medicamina, quæ illi proficua indicata sunt. Porrò quò usquè procedat illa vis, evincit huic morbo superveniens *sedis strictura*, tanta scilicet coarctatio, ut nihil, nequidem *clysteris* fistulam admittat. Hinc volens minister medici (ita enim vocatur *Hippocrati*) *clysterem* suffundere, reperit anum clausum & intrò versùm retractum; quod extremi morbi est, & eventûs lethalis. At quæ hic conspicua est constrictio, affectæ parti propria non est, neque singularis; immo verò *spasmi* internas partes occupantis indicium est, occillationes invertentis adeò, ut visi sint *glandes* suppositiii per os ascendendo remeasse. Sub hoc partium statu, vix alia à *stimulantibus* remedia concipere datur, quæ tali causæ ad votum succurrant, abreptas nempè sursùm *occillationes* deorsùm deprimendo, præcipitandove.

Neque aliò tendit, sub quovis morbo *enematum* usus; quæ ubicunquè fuerint usurpata, si alicujus prosperi fuerint eventûs, stimulando juvant. Succos enim proliciant aut fœces, utrumque stimulando exequuntur. Neque hæc ex conjectura aut opinione dicta crediderìs, sed ex rei necessitate deducta. Et verò, crassa *intestina* quæ perambulant *enemata*, invia sunt, à præterlabentibus non subeunda. *Lacteis* si donentur, tam infrequentia sunt, ut admittendæ *purgatrici* virtuti imparia videantur. *Enematis* interim vellicata hæc *intestina*, humores profundunt; hi ergò dubio procùl iidem ipsi sunt, quos incessanter sub sanitate *intestina* plorant. At qui sub sanitate stillant illùc succi, *excretoriorum* quæ vehunt non revehunt proventus sunt; stimuli igitur extùs non intùs vellicantis hic vides effectus. Reapse ex *enematis* vix reperire est ullum, qualicunque stimulo destitutum, omnia enim utcunque proritant. Ipsa enim aquea

aquea titillant, vellicant emollientia, salina mordent, acria pungunt, *purgantia* torquent, omnia incommodant; peregrina enim ut sunt & adventitia, sola præsentia lædunt. Neque prætereundum, suam quoque esse intestinorum in sentiendo *idiosyncrasiam*, quæ enim *stomacho* maximè sensifera sunt, intestinis fatua deprehenduntur & ignava. Exemplo sit vinum *stibiatum*, id enim ore sumptum stomachum convellit & vertit, *enematis* autem ano infusum, in intestinis reses est, nisi *foliorum orientalium* forti decocto sociatum fuerit & admixtum; ubi videre est quantùm stimuli opus sit *enematis* etiam validissimis, quæ stimulo aliquatenùs defecta, inertia comperiantur & evanida.

Stimuli, quo nomine *enemata* commendantur, testes sunt adhuc illæ evacuationes quas obtinent ab iis partibus quibuscum nullis exituum communitatibus, sed solis fibrarum commerciis associantur. *Lochia*, *mensesve* inopportunè cohibitos, enematis ex *melle mercuriali* & similibus revocare usus est. Cùm autem ad anum non pertingunt, *mensium*, *lochiorumve* viæ, sed ad uterum, indicium est huc evocari vacuationes illas a clysteribus eas ani fibras vellicantibus, quæ cum utero cohærent. At juvant *enemata*, non tantùm confines partes atque vicinas, sed dissitas quoque maximè, locis ac functionibus disjunctis auxilio sunt. Evacuando dices? Suaderet hodiernus medendi ritus, qui *drastica* ano infusa immitti jubet; dissuadet autem *Hippocratis* exemplum, qui *in morbo coxario, salis triti pugillum ad olei heminam & hordei decocti heminas duas* injici jubet; ut & *infusum ex ptisanæ cremore admixto melle*; ubi vides quam dabat *stimulantibus* præ *purgantibus* clysmatis fidem supremus ille artis magister.

Nihilominùs tamen, quod superest antiquæ in medendo virtutis, *Hippocraticam* hanc resipere videtur in exhibendis *enematis*, intentionem, *stimulandi* nempe consilium magis, quam *evacuandi*. Moris est nec illaudabilis, acria *clysmata* adhibere, resolvendis affectibus *soporosis* & *convulsivis*; sic *apoplexiæ* aut *epilepsiæ* paroxysmo correptum *enematis* acerrimis prolui volunt. Num ad anum humoris morbidi proliciendi caussa? *Syphi saxum volveres*. *Pleuritide* aut *peripneumonia* laboranti, mollia *clysmata* sæpius infundi curant, an his, quòd vulgaris sermo est, humoris partem surripi prætendis? *Aquam è pumice postulas*. Iterum (stupendum enim quò usque serpendo se produxit hic error) urente interanea febre ex aqueis *clysmata* frequenter injici consulunt, nunquid hac arte bilem flammatam ex vasis ad intestina præcipitem agi expectabis? Spe cades; non sic dissociabiles sunt corporis succi, neque sanitatis caussa dissociandi. Confusio enim qua tumultuantur non venit ab *intestino* motu qui eos misceat & in turbinem agat, sed a *progressivo* retrocedente, qui *secernendos* retrovehit ac permiscet. Has autem ut dant turbas inordinatæ *oscillationes*, hæ in ordinem reductæ compescent; eoque tendit *enematum* usus, deorsum enim revocando *oscillationes*, quæ aliorsum ferebantur, *liquidorum* mutant impetus, motus emendant, suamque iis reddunt directuram.

Enematum autem eventum hunc spondent locorum quæ stimulantur declivitas & devergentia. Cum enim a vertice ad pedes seu a cerebro ad inferiora undulando repunt sub sanitate *oscillationes*; eodem loci, deorsum nempe retrahendo, quoquoversum sub morbo devergunt, sanitatis iter relegere est. Porro in densa qua laborat ars rerum caligine, cum incompertum sit quò directè reducendi sint deflexi liquores, eos saltem exindè avertere tutum est ubi cladem minitantur. Id autem ex *clysmatum* opera expectabis, maximè cùm qui sic aperiuntur tramites, ii ipsi sint quibus graditur natura, ipsissimæ pronitates quibus ferri amat.

At stimulationem præcipuum quod ex *enematis* sanitati redit bonum esse pro-

probat *glandium* suppositiriorum effectus, adeo enim non *evacuando* prosunt, ut *evacuare* non possint. Incitamenti genus est, quo sanguis, suis comitibus succis circuitus iter pergere cogitur. Metus enim a morbis sæpe est, ne ex *arteriis* exiliens sanguis in *venarum* curvaturas aut divergia cespitando nutet, morarique ac residere periclitetur, in extremis præcipue & inferioribus, qualia podicis sunt, vasis, ubi quasi adverso flumine ad superiora conscendit. Id mali ut prævertat benè provida medendi ars, id aptat auxilii, quo stimulata quæ imbecilior nata est venarum *systole* recolligat spiritus, exceptumque sanguinem efficacius ad cor transmittat. Huc autem non desinit *stimulationis* beneficium, præterfluentem sanguinem fortius urgendo, *apostases*, abscedentia, *hæmorrhoides*, tristes nec innoxias morborum reliquias, præcavet. Prodeuntia tot ex *glandibus* commoda, rudem & ignaram fugiunt medentium plebeculam, quæ corporis *œconomiæ* & *mechanices* benè consciis perspicua sunt atque comperta. Sic autem educatus medendi artifex, humores *glandibus* extorquere non tentabit, nedum cogitabit. Re ipsa tam parùm humoribus dicatur *glandium* operatio, sanguini sic aliundè addicta, ut inopportunè admota, humorum loco sanguinem emulgeat, aut *hæmorrhoides* quas fugare potuerat, provocet. Hac de caussa in morbis *inflammatoriis* intutus est *glandium* usus, iis è contrà proprius qui *soporosi* sunt, *spasmodici*, de illorum genere qui *phœnigmorum*, *epispasticorum*, ac *vesicatoriorum* usum admittunt. Sub ejusmodi morbis *glandes* adhibiti, *vesicantium* operas imitantur, podicem enim morsicando ;evagantes *oscillationes* revocant. Insuper naturæ sensum divertendo dispergunt, plurium enim partium fibris simul stimulatis, singularum irritatio fit minor, faciliùs proindè venit ferendus naturæ, aut discutiendus nervorum *spasmus*. Nihilominus tamen, quæ natura sua siccæ sunt *glandium* subdititiorum operationes, aut *evacuationibus* defectæ, casu aut occasione nata humescunt & fundunt humores. Re ipsa ex *intestinis*, *rectum* imprimis, expromendis ex se humoribus impar est, his ut videtur, non coacervandis, sed exportandis idoneum. Itaque cellulis & plicis quibus contenta condantur aut retardentur destitutum est. Immo recto ductu fertur, textu denso aut densis motricibus fibris firmatum, quo appellentes materies citò eliminet. At superioribus intestinis a quibus appendicis instar quasi dependet, continuum est, ejusdem cum illis *systaltici* roboris particeps. Acriùs ergo extimulatum, quæ *glandium* vis & effectiò est, sic contrahitur, ut superiores quibus adhæret partes retrahat, quasque continent adducat materies; igitur *rectum intestinum* cæteris, quibus substratum est, excipuli loco est, ultrò ea admittentis quæ deorsum venerint. Sed longè dissimilis est superiorum intestinorum adhæsus, alia positura; a stomacho descendunt milleque locis adjacent undequaque sero perstillantibus. *Cysticis* enim non solùm & *Pancreaticis* canalibus receptaculo sunt, millenis adhuc patent *excretoriorum* oscillis, quæ indesinenter succos eructant. Interim uberiorem adhuc humorum scaturiginem aperit stomachus; sub morbis potissimùm, quo nempe tempore vitiata alimentorum digestio, ingentem & assiduam fundit eliquaminum copiam, eò copiosiorem, quò sic tritis præposterè, crassiùs subactis, & malè digestis alimentis, ab illa mole, figura, proportione, commensu descìscunt chyli particulæ, quibus opus habent, ut in *lactea* transmeent aut *transcolentur*. Hinc densatur succorum mira ubertas, scilicet ex iis omnibus qui *lacteorum* oscillis elapsi, resiliunt. Attamen hæc copia adhuc crescit eundo; dissentanei enim & insociabiles facti *pancreatis* & *hepatis* liquores, morbido chylo, qui a stomacho deturbatur, agglomerantur, succisque inutilibus intestinorum fistulam cumulant, ac persternunt. Interim quantumvis succi exuberent intra intestinorum cava, horum meandris ac di-

ver-

verticulis morati, affatim quidem confluent, nusquam præterfluendo effluxuri; eos enim eliminare, virtutis *fluidorum* non est, at unicè *solidorum*, quibus coercentur, roboris & officii. Argumento sunt & documento *colici* dolores *spasmodici*, *hysterica* abdominis inflationes, impraegnationem in virginibus mentientes, *tympanitis*, &c. sub quibus ad dies plurimos silet & siccatur alvus, excrementis aliunde, potulentis, *clysteribus*, potionibus ut ut *purgantibus* ingurgitata. In caussa est *spasmodica* partium *diathesis*; quæ adeo vera sunt ut *purgantibus* admixta *narcotica* immensam illam, quæ vi suæ relicta torpebat, succorum aggeriem abundè & facillimè educant. Porro cum a fibris aut *systole* intestinorum pendeat alvina evacuatio, quantùm energiæ futura sit *glandium* excitatoria virtus palàm est. Hac stimulata inferior intestinalis fistulæ extremitas, succorum qui in superioribus nidulantur descensum prolicit. Potentior adhuc est *enematum* actio, quia diffusior; quem enim podici interiùs affricti *glandes* stimulum singulariter admovent, eundem in singulas longioris & latioris intestini partes exercent *enemata*, quæ vel sola mole sua intestina provocant. Hinc moris est dimidiatos *clysteres* injici, in *alvi fluoribus* & *dysenteriis*, ne pondere suo lacessitas partes & solvi proclives, ad excretionem stimulent. Tandem inter *hystericas*, nonnullas reperire est, emoveri tam faciles, ut *enemata* ex aqua tantillo aceto solùm medicata, *spasmodicas* accessiones illis aut pariant aut revocent. Denique quid valeant ad evacuationem intestinorum fibræ, quidve recusent, iterùm docuit usus. Ex ægrotantibus enim invenias; quorum intestinorum *peristole* constrictioni tam proxima est, ut paulò fortiori injecto *enemate* adeo non solvatur alvus, ut comprimatur arctiùs; contrà si sic constitutis irascique facilibus intestinis, *enematis* mollioribus adblandiris, ultrò cedit & obsequitur. Tam verum est *peristolem* intestinorum non secùs ac ostiariam esse, quæ humoribus egressum concedit aut negat.

CAPUT XVI.

De purganda norma.

MEdicamina coacervari, non paucis mederi est; *purgare*, *cathartica* obtrudi; succos enim extrudere, *purgare* vocant. Interim in nullo alio requiritur ars major quàm in *purgationis* negotio. Artium ars est in medicina eò difficilior, quò diligentes minùs quàm cautos, providos magis quàm felices exigat artifices. Horum enim ludit mentes succedens purgatio, infida tamen ac fallax nisi artis respondeat votis, non ausis. Audere enim peccare est, ubi lacessitus hostis insolescit, qui adblanditus obsequeretur, duci amans non cogi. Igitur disciplina est medendi ars, sagacitas autem artis purgatio; meliùs, naturæ scopus est, non artis opus. Forsan multùm hinc minui putabis de medentis opere, at nihil de consilio; fausta enim, diu si non semper, obiter nusquam meditata purgatio. Cæterùm meditationis nomine absit intelligas dolosas falsiloqui systematis rationes, mendaces dolosi analogismi observationes, falsa medicastrorum documenta. Meditatam cogitabis *purgationem* a naturæ motibus, motuumque legibus expressam, quam ostenderit medendi magister usus. Sic institutus medendi artifex purgationem operari prætendet nunquam, sed ad hanc nusquam non se comparabit. Dies semper, crebrò hebdomadas, menses aliquando numerabit, *solidorum* habitudines perpendet, & *liquidorum* qualitates, non quas invexisse arte dolosa attentaverit, sed quas monstraverint sponte nata malorum solamina, aut inartificialibus *purgationibus* succedentes

morborum *desinentia*. Observaverit morborum naturas, ingenia, labores & phœnomena, quæ alvi fluore judicandos portendunt. Meminerit excretorum calores, adjuncta rerum, temporum circumstantias, in quæ inciderit facta a natura purgatio, similiumque imitamine, purgandi locum & tempus didicerit. Sua sunt enim naturæ signacula quæ ipsius prænunciant eventus. Hæc imitari decet semper, licet aliquando, observasse tamen tutius quàm effinxisse. In illo artis ludibrio, an cessabit medicus? Cessabit, si aliud a natura agere periclitabitur. Siccine ergo otiabitur? Sic, cum otiari præstabit, quàm nihil agere, emovendo scilicet omnia, promovendo nihil; quæ sors eorum est medicaminum, quæ ingesserit purgandi prurigo, qua inopportunè lacessitæ partes rigent, & arctantur magis, quique tempore suo cessuri erant humores, defœcandi nusquam remiscentur. Quid igitur tunc consilii? Præsens periculum urget, terret futurum, visceribus impendent *apostases*, quas averteret adhibito purgante humoribus reseratum iter. Huic nodo sic solvendo eris. *Purgationem* proprio marte aggredi timidè cogitabis, at quam intendit ac meditatur natura, toto pectore adjuvabis, dabis illi dexteram, sic ut obicibus nullis inter operandum impediatur, ab iis abstinendo potius quæ dubitanter naturæ profutura erunt, quàm audendo, quæ inofficiosè oblata nocere possent. Revera, ordinata ut est natura, etiam cum deflectere videtur, utcunque verenda est. Itaque ei tumultuanti etiam auscultandum, fortè parendum est. Quid enim si ex hoc tumultu aliquid exeat boni? Difficiles & anxietatibus graves esse noctes quæ crises præcedunt, Hippocratis monitum est. Ex feminis sunt quas mirè torquent dolores, cruciatus, lassitudines, præfocationes febres aliquot ante diebus, quàm menses illis erumpant. Eò mitiores esse consueverunt in infantibus *variolæ*, quas turbæ majores præcesserint, adeo ut *deliria*, *phrenitis*, *lethargus*, *insultus convulsivi* tam felicibus auspiciis iis præeant, ut benignas spondeant & extrà confluentium ordinem futuras: sub his omnibus casibus naturam interturbasse facinorosum est. Stupendum ergo quotiès intactam medico naturam esse conveniat: castam dices contactu polluendam minùs. Sacra fermè res est cui cespitandi manum admovisse, piaculo sæpe fuit: sic juvamini facta est, ut etiam nocendo prosit. Hinc quos morbos non finit, mutat; quos non expedit humores, transfert, cumque partes omnes tueri nequit, ignobiliores invadit, superiores liberat, expedit internas, principes absolvit. Indè liquet quàm reverenda natura medico sit, cujus etiam utilia sunt peccata. Immo vero cujus *iniquitas* aut malitia *melior est*, quàm ipse medicus *benefaciens*. *Paralysis* enim, v. g. istiusmodi delictum est utiliter a natura commissum ut *apoplexiam* solvat. Veriùs dixeris delinquendi id juris propria naturæ laus est, indebitum arti; quidquid enim moliatur medicus ut horrendi illius morbi discutiat minas, obtinebit id delicti ab adjuvante natura, vel *apoplexiam solvere* impossibile confitebitur. *Tetano* correptum febris curat, quæ si desit *judicandi* ratio, febre pejora succedent, nusquam profutura. Similiter cum *quartanam* superveniente febre continua solvi, fando acceperint, ex his invenias, sinistrè adeo naturam æmulantes, ut *cardiacis*, *sulphureis*, *volatilibus*, *refermentantibus* sanguinem accendant, quo malo dolo *quartanam*, non cum *continua* febre, sed cum morte commutant. Tam infeliciter æmulantur *sudores*, *perirrhœas*, *diarrhœas*, quas bonis ægrotantium rebus, movere novit natura. In caussa est de humoribus præconcepta malè opinio. Hos evacuasse, paginam omnem implevisse autumant, licet in evacuandi modo, tempore, loco, sita sit evacuationum felicitas. *Sudores* enim movere facinus est, nisi morbi natura, symptomata, tempora consenserint. Idem dixeris de *urinis*; at ut in his & illis infelices esse solent medentium curæ propter posthabitas occasionum ac opportunitatum rationes, æquè periculosæ in purgando hæ comperientur, si abfuerint temporum, circumstantiarumve conditiones.

Duo

Duo sunt quibus his conditionibus satisfactum fuisse significatur, *primum* est *euphoria* seu ferendi purgantis facilitas, qua ab exantlata illius operatione levatum se sentit ægrotans; *alterum* est *excretorum* natura. *Tertium* addit *Hippocrates* (horum ut & cæterorum author, quæ optima tenet medendi ars) locorum aut viarum convenientiam. *Humores* enim non quolibet, sed quò decet, eò nempe quò *vergunt ducendi, per loca convenientia*. Ad *alvum ergo* humores derivare, qui *ad habitum corporis, vesicam, uterum* ferri consueverant, quadratis rotunda miscere est. Suæ sunt propriæ morborum *desinentiæ*, utque ex his videas, quos *urinæ*, quos *sudores*, quos *ptyalismus*, quos *hæmorrhagia* terminare solet, his admovere *purgantia*, a naturæ tramitibus delirare est. Quæ enim *evacuantur* non ex *quantitate* metienda sunt; interest non *quanta*, sed *qualia* fuerint, morbi nempe genio & consuetudini consona. Hinc consequitur *euphoria* illa amabilis, qua ægrotans a sarcina liber, a pondere levis, ab inutili vacuus, non exutus utili videtur. Si quid molesti ab evacuatione superest, *sitis* est, quæ ab Hippocrate bonis ducitur, non secus ac indicium feliciter adeo a purgante vessicatas fuisse partes, ut excussis planè succis, quibus præoccupatæ in *occillando* torpebant, exsuscitatæ, suas *occillationes* sic redintegrant, ut corrugari periclitentur.

Tam fausto purgentium eventui necessarius quoque est, temporum & circumstantiarum delectus; interim hujus nomine intelligenda non est, rara, captanda tamen, cum se dat occasio *purgantis* præter morem usurpandi, cum illicò impetus humoris aliquò insilientis frangendus est aut avertendus. At istiusmodi extrà ordinem *purgatio*, ut artis magistros decet, cum ea, qua cum hic res est, non confundenda; hæc enim ordinaria est, morbis singulis *propria*, omnibus communis. Tempus ergo & circumstantias in genere persequimur purgationis illius, qua morbum committens humor depellendus est. Illa autem sunt, quæ vetustior usus aut lònga observatio revelavit. Exindè cautum est tempora purgandi non esse morborum initia; non illa scilicet, ubi tumultuantur humores, ardent viscera, interanea uruntur; ubi os arescit, sitis urget, flammantur urinæ, sicca est alvus aut clysteribus surda; ubi *serratilis est pulsus*, *hypochondria* dolent, tument, tenduntur. At pacatis rebus aut maxima parte sedatis, suum *purgationi* locum adesse pronuntiatum est; sic ut revalescentis, a morboque tuti, signaculum habita fuerit *purgatio*.

Si visceribus morbi insederint, purgari vetitum adhuc fuit, maximè si *systrophica inflammatio* partem obsederit, utpote cum tunc temporis de affecta sede nihil a *cathartico* demarur. Eadem evacuatio prohibebatur sub *catarrhosis* affectibus, dum humor *anarrhopos* erat, egerminans adhuc & irrumpens in partes, sic enim constitutus, *purgantis vires* eludens, furebat magis. In succis verò purgandis tractabilitatem requirebant, eamque motûs mediocritatem, quæ a *purgantis* vi deturbari eos concederent.

Ex his omnibus consequitur inconcessam vulgò fuisse purgationem, nisi post exantlatos morbi labores. Interim non prætereunda *eccoprotica*, quibus uti solitum fuit veteribus medendi magistris, non solùm ineuntibus morbis, verùm etiam nullis non eorum temporibus. At ex veterum intentionibus in adhibendis *eccoproticis* intelligitur, quàm parum ea pugnent cum iis quæ modò traditæ sunt observationibus. *Eccoproticorum* nomine usurpabant quæ frigida sunt & humectantia. *Quæcunque*, ait Hippocrates, *ventrem refrigerant, eadem alvum subducunt; & quæ frigida sunt & humida. Similiter, ex oleribus coctis per alvum secedunt, quæ natura sunt humidissima.* Testimonio sunt quæ *eccoprotica* habebantur, *mercurialis* v.g. *brassica, betæ succi, juscula, decocta*, quæ Hippocrati solita erant. *De ptisanæ succo* huic quoque familiari idem concludere est; at rem manifestat *aquæ frigidæ liberaliter assumptæ* usus, notus ex historia *Metonis*, cui vehementer

 febri-

febricitanti, ex liberali aquæ potione, alvus rectè demisit. Hujus loci quoque est *Galeni* historia de adolescente febre tertiana correpto, qui frigida epota meracam bilem tum evomuit, tum dejecit. Verùm tantùm his convenit cum purgantibus, quantùm insipidis & fatuis cum stimulantibus & *salinis*. Interea horum *eccoproticorum* exemplo, in consuetudinem venêre *minorativa*, barbaræ vocis & originis pharmaca, ab *Arabibus* nempe oriunda. At imitamine malo *eccoproticorum* loco hæc suffecta sunt, quasi ideo *minorativa* dicerentur, quòd *eccoproticorum* more, de humorum copia minuerent tantùm aliquid. Aliundè autem ducenda est illius nomenclaturæ ratio. *Minorativa* vocantur, quia cum antiquis *catharticis*, quæ plurima *drastica* aut *mochlica* sunt comparata, minoris potentiæ comperiuntur, unde *minorativa* vocitantur. De cætero humores non tantùm minuunt, vel eorum portionem simpliciter eluendo, vel illis aperiendo exitus; sed quantumvis benigna aut mitia cogitentur, de *stimulantium* genere sunt, nequaquam *eccoproticis* annumeranda, *purgantium* verò indoli, conditionibus, legibus, subjicienda. Revera norunt artis sapientes, tyronum, aut audaculorum erratis meliùs eruditi, strages quas committit, quas infert anxietates, quos dat tumultus, perperàm aut diligentiùs propinata potio *minorativa*, adeo ut, sit venia verbo, feliciùs fortè in exhibendo *mochlico* peccatum fuisset. Immo tanta opus est erga omnia medicamina, quæ *catharsin* resipiunt, reverentia, si *practicis* sapientium observationibus habenda fides, ut etiam in exhibendis *enematis* leges requirantur aut cautiones. Discriminis minùs aut nihil incurreretur, si purgandi humores, uno conclusi spatio, vi tantùm indigerent, quà foràs effluerent aut eliminarentur. Verùm diversus longè est humorum purgandorum situs, uno spatio non coacervati, mille tubulorum capacitates occupant, tam numerosas quàm multiplices tubuli sunt. *Cathartici* igitur dexteritatis est, singula singulorum tubulorum oscilla reserare, ut suos fundi sinant succos. E memoria enim excitet nusquam, eos unde morbi foventur succos, ipsissimos esse qui in alituram aut *transpirationem* cessuri erant. Porro retrogradi illi & a viis deflectentes succi intrà propriorum vasorum alveos retinentur ac remeant, nisi fortè, ut monitum fuit, ex *arteriis* exilientes pro *excretoriis lymphatica* vel *venas*, aut vicissim, ingrediantur. Hinc confusio succorum, qui alienorum vasorum non suorum cavitates subeundo, nodum Herculeum medico parant; meliùs, nodum vi ac præcipitantiæ insuperabilem nectunt, sagacitati, temporive extricandum. Hic igitur vi non opus est quæ extergat, evellat, aut extorqueat, sed industria quæ, succos discriminando, suos quosque suis reddat exceptoriis vasis. Verbo necesse sit ut illos, quos retinet sanguinis massa, aut quos resorbuit succos, suis emissariis reddat. Sic reparata succorum dispensatione, sua sanguini redit circuitus æquabilitas, *secretiones* suas reassumunt vices, stationes repetunt, functiones redintegrantur, sanitasque succedit. Cogitare igitur inconditam & exlegem esse *cathartici* operationem, quæ temerè & indiscriminatim humores extrudat, hospitis & peregrini est in animalis œconomiæ legibus. Irrita *catharsis* est aut frustranea, quandiu sanguinis gremio confusi volvuntur humores; cassa iterum est, quandiu alienis a suis vasis coercentur. *Biliaria* ad sui evacuationem *cholagogis* stimulare frustrà erit, si aliò deviarit *bilis*, succo enim vacua eructabunt nihil. Exemplum prodet *icterus* aut *hepatitis*, sub his enim affectibus *phlegmone* aut *spasmo* arctatum hepar, obstructum & *secernere* nescium, bilem respuit. Hinc in sanguine facta superstes eique confusa, catharsi non obsequitur; hac enim exinanita *choledocha*, quam non admisere *bilem* reddere recusant. Inde tot infelices aut cassi *purgantium* successus sub his morbis, quandiu *bile* sua frustrari vasa perseverant. At hoc ipsum est quod *concoctionis* aut *cruditatis* nominibus subolfecerunt artis magistri, jubendo *concocta non cruda medicanda esse*, de quibus sit

CA-

CAPUT XVII.

De cruditate *humorum* & coctione.

Hic mihi vide temerè suspicantis philosophiæ fallacias. Quæ observando revelat medicina, philosophia definiendo obscurat. *Coctionum* tempora, caracteres, indicia novisse medici sapientia est; caussas, rationes, naturas scrutari ambitio philosophi. At illi sapere proficuum, huic erudiri gloriosum, medicus enim naturæ prudentis ac ministri, neutiquam ducis aut pædagogi nomine gaudet. Re vera tandiu profecit medendi ars, quandiu sapientiæ addicta, operandi feliciter, non eruditè interpretandi rationes quæsivit; hinc, quòd artificum dedecori vertitur, progredi desiit ars ex quo cœpit philosophari. Qua culpa id obrepserit mali, *Græcorum* posteriorum, *Arabum* aut *chymicorum*, definire tanti non est, quanti monuisse.

Ut ut sit, ex hoc eodem errorum fonte manavit falsa & multiplex de *coctione* opinio. Falsa inquam; stupendum enim incertam adhuc jacere *coctionis* notionem, unde pendet artis felicitas, & artificis honos. Acriter de *coctionis* natura variatum est, num in inspissandis humoribus, num in eliquescendis consisteret. Illuc usque tolerabilis error, at ut alterutrum a calore obtinendum sibi persuaserunt, horrendum quàm multis pravis artibus acuendo calori allaboratum sit. Immensus qui interanea occupat calor, tantus ut canicularem vel in sanis æquare compertus sit, huic opinioni fidem fecit. Auxit naturæ ritus, qui humorem coquere aggrediens, febrem exsuscitat, tam calidam ut *caloris* nomen obtinuerit. Cumulum addidit præconcepta de *cruditate* opinio; *crudum frigidum* sibi finxerunt, *frigidum* autem a *spirituum* defectu, *sulphurum* depressione, & a *vappescentia* natum. Unde cogitarunt de *volatilisandis* succis, de *evehendis spiritibus*, de *exaltandis sulphuribus*. Fraudi tandem fuit *analogismus*; *crudum* senserant in fructibus & aliis, *acidum*, *austerum*, &c. inde *acidum* de *crudis* humoribus pronuntiarunt; hincque *absorbentibus*, *concentrantibus*, *alkalibus*, *lixiviosis*, populosæque *invertentium* catervæ facta fides. At legitimum *cruditatis* conceptum offerebat meditata rerum natura. *Cocti* sunt succi qui sanitati serviunt, *crudi*, qui morbos ingenerant. Sub sanitate, quo tempore cocta sunt omnia, caloris sensus nullus est, qui, ingruente morbo, ubi *crudi* succi æstimantur, æstuando se manifestat. Inde patet, *calorem coctionis* adeo non esse parentem, ut *cruditatum* authorem se exhibeat. Ut igitur qualitatum justa temperies & æquamentum, *coctionum* caracter est & argumentum, *coctio* erit temperies, coctique habebuntur qui temperati erunt succi. Atqui temperiei nota est, indubitata qualitatis cujuslibet sensûs absentia; unde succi temperati sunt, qui faciles & expediti, clanculùm intrà vasa fluentes, nullibi impingunt, illidunt nusquam, non arietant. Æquanimitas ergo est illa temperies, quà succi perfectè subacti, triti penitùs, planè comminuti, vasculorum mæandros & anfractus inoffenso pede permeant. Sic enim non vellicati nervi, nec præterlabentium succorum transitûs admoniti, intacti silent. Hæc omnia quò tendant palam est; primùm ut intelligas, quid medico veniat *coctionis* nomine, tum ut *coctionis* rationem, caussas & *essentiam* assequaris. Scopum enim naturæ prospiciendo, ea intuendo instrumenta quæ adhibet, quasve sibi sumit materies; adde quid agant hæc omnia, quidve patiantur, naturæ manibus tractata, concedes miram illam succorum temperiem quæ *coctio* est comminutionem esse *liquidorum* immensam, sed mollem, sed exquisitam, sed levem, eamque a *solidorum* tractabilitate, *systole* & *oscillatione*

per-

perpetua sed levi, forti sed molli, miti sed efficaci elaboratam. Porro *coctionis* fructus est & figuaculum, *secretionum* facilitas, ordo & sinceritas, quibus fit ut suas *directiones*, tempora & vices servent. Unde concludas licet, definiendam venire *coctionem*, his verbis, quæ *Hippocratis* sunt, conceptam, *humorum commoderationem, permixtionem* & *contemperationem*; *cruditatem* verò, ut idem loquitur, *incommoderationem humorum*. Re vera *digestiones* vocantur *coctiones*, artes nimirum naturæ, quibus esculenta & potulenta quælibet, cujusvis *saporis* fuerint, *odoris, coloris*, & habitudinis, digeruntur, pinsuntur, concorporantur in succum *homogeneum*, qui *lympha* est, unici coloris, odoris, saporis, ejusdem & communis consistentiæ, miræ scilicet fluxilitatis, qua invia permeat & inaccessa loca, *diametros* scilicet quos cogitare datur, figurare negatur.

Hæc cum vera sint, *febris* ideam mutari, & a vulgari notione aliam esse consequitur. Naturæ enim conamen erit, at minùs humoris exterminationem, quàm comminutionem, quàm *directionem*, quàm circuitionem molientis. Eò enim spectat omnis illius labor, ut discordes ab ordine & a circuitu deflectentes succos in viam reflectat; quod ut obtineat, hos acriùs ferit, vehementiùsque flabellat, quò ductiliores facti & sequaciores filum circuitionis & seriem repetant. Unde *cruditatis* nomine, duo importari necesse est, deviantem liquidorum motum, eorumdemque trituræ defectum. At cum ad *solida* pertineat *tritûs* ac *circuitûs* opera, id est *progressivi* simul & intestini motûs negotium, a *solidis* expectanda erit *coctionum* operatio.

Suadebit fortè opinio de caloris necessitate ad coctiones peragendas, ea usurpare remedia, quæ *solidorum elaterem* elevent, ut evecta *systaltica* vis arterias vegetiùs evibret; quasi quò vividioribus *occillationibus* everberati succi, efficaciùs comminuerentur. Sed contrarium evincit sanitatis status, sub quo tacitè micantes *arteriæ*, sanguinis circuitum, æquabilitatem, perennitatem, ordinem tuentur. Igitur ut molles arteriæ ac silentiò *occillantes coctionibus* servandis pares sunt, iisdem redintegrandis satis erunt, ad hanc mollitiem revocatæ. Coctibiles enim sunt succi, non in quantum fortes, sed in quantum commensæ sunt & adæquatæ allaborantes potentiæ. Evibrantes enim fortiùs arteriæ rigent, hancque incurrunt *spasmodicam diathesin* quæ sanitati simul & coctionibus repugnet. Hostiles æquè sunt flaccentes arteriarum ictus, utpotè imbecilliores continendis ac reprimendis resilentium *fluidorum* insultibus ac *resistentiis*. Æquamento has inter potentias opus est, aurea scilicet mediocritate, quæ ut virtutum author, sic coctionum opifex est. *Coctio* enim non simplex est *conquassatio*, sed tritus seu in tenuissimum *pollinem* comminutio. At ut non præceps aut temeraria esse debet terentis *porphiritæ* motatio, sed lenta & successiva circumrotatio, qua tenuandæ materiæ particulæ in ultimas sui minuties resolvuntur; ratione non absimili arteriarum ictibus subigendi succi, iis indigent ictibus, quibus contundantur minus, quassenturve, at quibus sensim ac successivè deterantur, tenuentur, frientur. Has sequi agendi rationes, hos imitari naturæ *rythmos*, coctionibus indulgere est; his contra ire, cruditatibus est allaborare. Aliunde *coctionis* pars est lævigatio, *coctus* enim habetur succus, qui æqualis est, & lævis; *Hippocratis* testimonio, qui notas inter & signa coctionis, lævitatem requirit & æqualitatem. At *levigatio*, non secus ac pumicationis species, sensim fit & successivè. Inde est, quod sub febribus, si vehementiores sint, crudi sint succi, celeriores enim arteriarum ictus sanguinem crebrius tundentes, quassant non dividunt, spissant non tenuant, cogunt non solvunt. Adde mixtionum ad quas spectant *coctiones*, sortem esse & conditionem, ut paulatim fiant, non raptim nec tumultuarie, ne æquabilis mixturæ loco, rudis, indigesta, & in grumos inconcinnè distincta exurgat compactio. Huc iterum spectat conditio ad

pur-

purgationem, Hippocratis judicio, summe necessaria. *Fluxilitas* est seu *fluiditas* humorum, quæ cùm *solidorum* tractabilitate & *fluidorum* comminutione exquisitâ convenit; quod hoc ultimo exemplo demonstratur. Eò tendit omnis *coctionis* labor, ut ille qui conficitur succus, ad ultimos partium fines atquè recessus pertingat exporrectus. *Coctio* igitur actio est, quâ ductilis fit, & sequax succus. At quò tenuatur magis, aut magis tractatur materies, eò magis in longum porrigitur. Argumento sunt bombyx, sericum, & lana, quæ quò tenuiora sunt quòve pressiùs nentur in filum textile, copiosiùs crescunt, textique proventum ampliorem spondent. Similiter tritus affabrè chylus, intimè comminutus, presse tractatus & agitatus ab arteriis in filum tenuatum enormiter & immensè longum extenditur. *Superficiei* enim genus est in longum extensio; ut autem quò magis tenuatur materies, eò plùs *superficiei* capit, res eò crescet uberiùs in longum quò comminuetur magis. Has ut assequantur tenuitatis ac longitudinis conditiones, *tenuantibus* seu *volatilibus* mirè abutuntur, quasi comminuere idem sit ac *exaltare*. At quàm longè absit à vero isthæc comminutionis interpretatio, monstrat in humano corpore comminuendi modus, Hujus operà succi nutritii particulæ solvuntur non dissolvuntur, uniuntur ac compinguntur non dividuntur aut dissociantur, in longum ducuntur non panduntur in latum. Illas ergò infaustas adeò medicandi artes ne mireris, rumpendo vitæ filo non producendo, natæ sunt. Re ipsà bonorum omnium in corpore opifex est *motus progressivus*, pestis aut hostis *intestinus*, nam quò plùs tument in corpore succi, minùs progrediuntur. Hâc de causâ quòd quantum iis tumendo *latitudinis* accedit, tantùm decedit *longitudinis*. Hinc brevior fit & incompletus circuitus sanguinis, qui copiâ minori ad corporis *peripheriam* pertingens centro hæret, stagnat, atquè lentescit. An uberiores aliundè ac potentiores *cruditatum* causæ aut occasiones? Crescente enim cùm mole *liquidorum* resistentiâ, descrescit *solidorum* vis, *liquidorum* proindè *tritus*, qui coctio est, minuitur.]

Nequè perperàm hæc dicta sunto; retrogrado enim ac morante sanguine corporis centro, quæ *solidorum*, quæ *fluidorùm*ve culpâ exurgunt *cruditatis* signa, se produnt. Ea sunt quæ morbis surgentibus adnascuntur, nimirùm corporis inquies, vomitionum insultus, *hypochondriorum meteorismus*, artuum dolores, corporis lassitudo, &c. tot indicia enitentis *solidorum* virtutis, renitentisque *fluidorum* potentiæ. Idem testantur quæ ex *fluidorum* vitio manant alia *cruditatis* testimonia; os arescit, siccatur alvus, nitent urinæ, feriantur *secretiones*, quorum ratio palàm est; refluis intrà præcordia & majora vasa nutritiis liquoribus, his *secretoria* defraudantur; testantibus sanguinis emissi colore consistentiâ, ac habitudine, qui glutine tenaci & albo obductus, *lymphæ* exuperantis & regurgitantis undiquè aggestum repræsentat: imò hærentis & interceptæ lymphæ ipsas intrà arterias argumentum præbet quotidiana observatio. Non infrequens, ineuntibus morbis gravioribus, semel ac iterùm emissam sanguinem, purpureum, mollèmque (sanum imperiti putant) videri, qui tertiò, quartòve missus, putridus, ut ajunt, exit, albâ pelle, tenacique superficie vestitus. In causâ est, oborto de repente *solidis* spasmo, sic conclusus nutritius succus intrà arterias, ut illi intrà venas omnimodè præclusus fuerit aditus, adeò ut venarum sanguis succi illius primùm exsors sit, & videatur. Tempore autem vel vacuationum opera, laxato aliquatenùs aut emollito *solidorum spasmo*, succis, qui in arteriis retinebantur, in venas fit iter, adeò ut qui exinde mittitur sanguis, albore viscoso ac pelliceo, qui *lymphæ* malè subactæ fructus est & indicium, incrustatus conspiciatur.

Concordat altera magistrorum artis observatio: admonent, omnis esse optimi, factam videre in sanguine misso *coloris mutationem*, indicio videlicet

non

non tantum exhaustam esse, at resorptam quoque *secretoriis* suis *lympham* quæ intrà sanguifera vasa retenta, morbo occasionem dederat & fomitem, sicque fluento redditis qui a tramite deflexerant succis, jamjam redituram circuitus sanguinis æquabilitatem, restituendum deniquè illicò liquorum omnium motus æquamentum. Indè colligere est, *lympham*, seu succum nutritium materiem esse cruditatum, interim non qua frigidam seu calore defectam, sed qua deviantem à suis vasis exceptoriis, autiis suffuratam, ab alienisque & peregrinis, sanguiferis nimirùm suppressam, celatàmve. Hoc suadet crudarum urinarum in coctas mutatio. Illæ limpidæ sunt, *sedimentis* destitutæ, hæ succosæ, succis saltem gravidæ, qui facta quiete subsidunt. Hi autem succi albi sunt, chylo congeneres, tam apertè, ut sub *dysuriis*, *stranguriis*, similibusque vesicæ morbis, chylum ipsum repræsentent, oculisque subjiciant. Has urinas puriformes definiunt inexercitati, ulcerisque vesicæ injusti suspicionem movent, quos redargui t eventus. *Criseos* enim seu *coctionis* genus sunt, de naturæ saltèm industria, quà succo nutritio, quem arteriæ retinebant, retecta ad vesicam viâ, humori acri & crudo, qui *dysuriam* commiserat, mulcimentum advenit; pinguis est ac tomentosa chyli materies, quæ succi morbidi aculeos irretiendo vestit, *salinùm*que in lacteum transfigurat.

CAPUT XVIII.

De purgationis usu, tempore, legibus, periculis, cautionibus, &c.

ubi

de præparandis humoribus ad purgationem.

ITà coquere, sic evacuare, naturæ moris est; has igitur esse materies, illòsve humores qui purgationi subjecti sunt consequitur; hos proindè imitandos esse *coctionum* & *evacuationum* modos. Succus qui coquendus venit nutritius est, coquitur autem suis sedibus ac reconditoriis, sicque fluento restituitur. *Evacuatio* ab ejusmodi *coctione* manat, cùm enim liquores suis emissariis ac pronitatibus redditi sunt, tùm foràs eos elabi, necessum est. *Purgationis* ergò scopus est & usus, succum nutritium à cæteris extricandi, versùsque sua secretoria reducendi. Itaquè procùl hinc, valeàntque *præcipitationum*, *colliquationum*, *despumationum*, *depurationum* spuriæ voces, mera agnomenta, infelices aut infeliciter à *chymia* mutuatæ artes, notha functionum corporis simulacra; moribus aut ingenio naturæ tam parum, quam male conveniunt; detritaque *fermentorum* aut *fermentationum* doctrina, exulare hæc omnia aut ruere consectarium est: stimulant enim *purgantia*, non *fermentant*, pungunt, non effervescunt, idque *solida* agendo, non liquando *fluida*. Aliunde humores non faciunt, sed inveniunt; neque eos ad nutum cogunt, ducunt autem quo *vergunt*, ad suaque loca *determinando*. Posthac quid *purgatio* sit si requiras, *determinationem*, *directionem*que humorum restitutam esse audies.

Nec quemquam morentur *bilis*, *pituitæ*, *melancholiæ*, serive colores, his enim internosci volunt purgandos humores, & designari. At quisquis sis o curiose rerum, nimium ne crede colori, ostentat hic superficies, celat essentias; aliundè

aliundè nullis non coloribus tingi lympham potis est, quæ ut omnium succorum, qui sanitatem regunt, radix est & initium, sic omnium humorum, qui morbos alunt materies est ac basis. Corporis autem rerum discriminalia de quibus interrogas, *diametrorum* sunt varietas, *oscillationum* differentia, vibrationum *rythmus*, ac modulatio, tot incudis veluti ictus, qui rebus formaturas dant ac signacula. Hinc cur sub morbis suis a coloribus degeneres fiant succi anxius ne scruteris, mutatis enim una cum *solidorum oscillationibus*, *liquidorum* circuitu, ac *directionibus*, ut horum *stagnatione* vertuntur sapores, colores quoquè alienantur. Interim diversis tingendæ *lymphæ* coloribus apprimè servit locorum, quò fertur, ingenium. Sic impedita *traspiratione*, aut parili de causa intrò versus succus nutritius, loci quò rapietur, ut naturam, sic colorem induet. Venerit ad hepar, *bilis*; ad pancreas, ad stomachum, &c. succorum indigenarum speciem capiet ac mores. Ita in *bilem* aut alios succos versa *lympha*, *biliosas*, &c. purgationi materies cumulabit; in tantùm veniunt a succo nutritio humorum purgamina: verum devius ille semel, & à suis tramitibus deflectens, stupendum quàm longè evagatur, quàm multiplicia, quàm tortuosa subit aut ingreditur diverticula, è quibus ut ad sua aut cognata *secretoria* revocetur, coctionis opus est ac labor. Labor autem arduus semper, sæpè tædiosus, eo difficilior quò plùs in eo impendendum sit industriæ quàm operæ, manus quàm consilii. Hinc est quod suspenso pede ad purgationem progredi conveniat, cujus locus, tempus aut occasio, ut anceps ac lubricus est, ita lentè festinat. Tarditatis illius causa triplex; refluus enim nutritius succus, vel ad viscera, quibus sua sunt *secretoria*, pertingit, vel it ad partes *secretoriis* carentes, vel intrà vasa sanguini confusus coercetur. Si primùm, qua cura, quali otio, quanto tempore medico sudandum est, ut vel a difficitis visceribus, versùs sua emissaria invitetur, vel ut intrà ipsa viscera tam dexterè tractetur præpareturve, ut in eorum *secretoria* eliminandus descendat. Hic enim cauto maximè opus est, nam usu venit ut *hepar* ea pressum copia succi qui retrocedit, affatim adeò egurgitet, ut statim in enormes *diarrhœas* ineunte morbo solvatur. Hos ut ad purgationem invitamenta accipere, impingere ac illudi est, nam cruda sunt & intractata ejectamenta, quibus sub pondere gemens *hepar*, se exonerat. Similia ad purgationem parant illectamenta, nec impares insidias, in micturiendo *vesica*, *stomachus* in vomitando, &c. quibus diffidendum non minus, quàm fatuis ignibus, qui in præcipitia ducunt. Evacuatione illa duce, ad purgationem ibis, quæ moderante ac magistra natura, non coacta nec victa procedit.

Ostendit usus, docuitque facta cum ægris & morbis consuetudo, dari morbos, ubi feriantur universa succorum emissaria, ubi silet alvus, tardant urinæ, siccatur saliva, deficiunt sudores; ubi tandem desiderantur evacuationes, dum febris ardet; viscera tument, rigent partes, tendines saliunt, cerebrum premitur, lethargus urget, ni phrenitis exsuscitet aut pervigilium fatiget. Hoc sub statu lacessita undiquè natura, luctando eluctatur nihil, deflectens enim succus nutritius, insiliit in partes *secretoriis* defectas, *nervos*, nempè, *membranas*, *tendines*, aut similes *nervosi systematis* appendices. Hos partium fremitus pro conaminibus naturæ colluctantis & affectantis evacuationem concipies? Frustratus eris, insultus morbi sunt & tendiculæ, maleque se tuentis naturæ molimina; quibus auscultare, morbo parere est.

Tertium est, ubi videas æstuantia viscera, micantes arterias, febrem urentem, exacerbationibus lævientem intrà vasorum cancellos, ita tamen coercitam; ut viscerum ulli insidiari vix videatur. Non infestat catharrhus pulmone hepar phlegmone non obsidet, mens integra est, intactum cerebrum, se continet alvus, fluunt urinæ sed rubentes aut rutilæ. Videris alias sub febre ad sensum

I miti,

niti, *homotono*, nullis recrudescente exacerbationibus, cùm pulsu, urinis, spiritu naturam æmulantibus, ægrum fatiscentem, fractum viribus absque causa, omissisque evacuationibus. Illinc habes imaginem febris ardentis aut æstuosæ; hinc malignæ exemplar, utriusque intrà vasa fomitem habentis aut causam. Hæc autem causa est succi nutritii *retrogradi* intrà vasa tarditas & suppressio. Hæc vasa si *secretoria* ipsa fuerint, intrà quorum capacitates coercitus lentescat, hanc dabit morbo malitiam, qua educto licet purpureo & rutilante, sano proindè quoad speciem sanguine, fatiscit ægrotans, viribus lapsus. Ratio se prodit, præterquàmquòd morante intra propria vasa succo nutritio iisque ingurgitato fultura aut nutricatu fraudantur alendæ partes, chylo dilutus minùs nec redintegratus volvitur sanguis, advenit circuitus singularis; in sanguinis enim portione rubra & intra sanguifera vasa perseverat circuitionis motus, remeari tardante intrà *secretoria* vasa alba portione; adeò ut crebriùs in sanguiferis agatur circumrotatio rubræ partis, altera, quæ alba est, in *secretoriis* segnescente & reside facta. Hinc rutilat *arteriosi* instar, è venis emissus sanguis, quòd succo nutritio intrà *secretoria* se ingurgitante spoliatus, impermixtus & vividus erit conspiciendus in *venis*, qualis in *arteriis*.

Faciei diversæ erit sanguis, si suppressa nutritia *lympha*, in vasis sanguiferis hæserit, hujus enim colorem aut speciem referet venis emissus, glutine obductus albente aut flavescente plus minus, plus minusve lento aut molli. Illius *lymphæ* intra vasa sanguifera hærentis præsentiam testabitur queque *pulsus*, ut enim suppressa isthæc *lympha* densa est ac compacta, chalybis lamellæ instar malleo tusæ, elaterii non parùm contraxit. Mole ergò qua tumet, elatere quo valet, arteriarum parietibus contranitendo, illarum *systoli* impedimento est, dùm suam aliundè *contractilitatem* fortiùs exerentes *arteriæ* tenduntur, obsistentemque sanguinem nituntur vividiùs comprimere. Indè fit durus aut *serratilis* pulsus, sanguis enim quatenus compactus, *solidi* intrà *arterias* contenti *elasticique* vices gerit, quo intro sufultæ, ac distentæ *arteriæ*, a pleniori *systole* cohibentur, dum ab eodem non secus ab extraneo corpore, stimulatæ crebriùs pulsant.

Ut ut sit ubi hæreat succus nutritius, utpotè procul & altè delitescens, in viam non facilè revocabilis erit, temporeque & dexteritate opus habet, ut vellicanti *cathartico* morem gerat. Statim igitur nascente morbo purgantibus illum aggredi, surdo canere est. Flecti amat non cogi, extricari, quod coqui est, postulat, extundi renuit, præcoqui fructus exemplo primo tempore non decidui, at serotini instar, longo sole indigentis ut percoquatur.

Nihilominùs tamen leges sunt quibus obsequitur, conditiones, eæque *astaliciis* mitiores, quibus obsecundat. Verùm enim verò quibuslibet, aut cujusvis naturæ vasis coerceatur ille succus, meabilia sunt, ejusque conditionis & fabricæ, ut ad circuitionem succorum sint comparata, igitur ut expediendis iis quibus irretiuntur apta nata sunt, ab iis ea expedire quoque potis est. Artificis autem animum nihil potentiùs erigit, quàm operis possibilitas; itaque in arduo illo, in viam revocandi deviantis succi negotio, medico animum addet, revocabilis succi fiducia.

Foras autem revocandis seu purgandis humoribus has dixit leges. *Hippocrates, non crudos esse medicandos; fluxilia esse facienda corpora; ducendos humores quò vergunt, ducendos denique per loca convenientia.*

Crudi sunt qui altè longeque impacti sunt, undè cum singularis circuitus opera reducendi sunt, id moræ succo concedendum quo opus habet, ut suum circulum absolvat; id quoque otii imperabit sibi medicus, quod absolvendi circuli tempus succo illi concedat. At quod sanguinis motui in visceribus moris

est,

est, id contingit morborum causis. Universam sanguinis massam *trigesies* horæ spatio ad cor remeare, confessa res est; at illam massæ illius portionem, quæ singula viscera, *hepar*, *lienem*, *pulmones*, *cerebrum* circumeundo peragranda habet, *trigesies* in singulis visceribus orbem suum peragere negatur. Ratione non absimili, succis qui deflectendo morbos committunt, in viam redeundum esse certissimum est, sed æquè constat eorum redituum non idem esse temporis spatium; certo enim *dierum* aliis, aliis *hebdomadum*, *mensium* non paucis, quibusdam annorum numero opus est. Id autem spatii tùm *crisium* aut *desinentiarum* terminos, tùm purgationum locum, tempora, occasiones docebit aut definiet.

Sua igitur aut patrum observatione eruditus noverit medicus, ex morbis alios esse, sub quibus *septenario* dierum circulo moventur humores, alios qui *decimo-quarto* die, seriùs adhùc alios, sub quibus limitibus *coctionum* & *purgantium* tempora concipiet. Rursùs usu didicerit, breviori quidem dierum spatio, contingere *peracutorum*, quam *acutorum* morborum *solutiones*, at observaverit, *solutiones* omnes quæ felices fuerint, *coctionis* esse fructus. Igitur, esto, teneat admittendas esse præcoces *purgationes*, modò præcox fuerit *coctionis* genus, qualiscunque scilicet commoderatio succorum, quæ admonente aut magistra natura monstret tentandos esse purgatione humores. Hanc commoderationem *fluxilitatis* nomine commendat medicinæ princeps, jubendo *fluida* esse facienda corpora, ut purgatio feliciter succedat. *Fluxilitatis* autem vox tria innuit, *solidorum* mollitiem & tractabilitatem (quod rei caput est) *liquidorum* comminutionem, eorumdem pronitatem aut *directionem*. Quamobrem absit oportet a partibus *spasmodica diathesis*, saltem emollitæ sint, & à corrugatione liberæ, ut flecti se patiantur, *purgantis*que stimulo cedant. Hic enim res non agitur cùm ejusmodi purgatione, quæ revalescentium est, quæ curationis sigillum est, & omnis medicationis agmen claudit; sermo est de altera, quæ perfectam morbi solutionem non operatur, sed quæ hanc spondet facitque certiorem. Porrò huic non opus est ea partium libertate, quæ sanitatis opus est; sufficit istiusmodi facilitas, qua *cathartico* in tantùm non rebelles, ut ultrò pareant.

Constabit eventus, si cathartico vellicanti respondeat *liquidorum fluiditas*, ut admoto calcare ad evacuationem currant; *evacuatio* enim ut *excretionis*, sic expressionis genus est, compressionis autem genus est expressio, quæ *occillando* peragitur. At compactior succus, sicque factus *elasticus occillationi* obsistit, excretioni proindè, quæ compressio est, adversatur. Hinc videas *eusarca* ac benè saginata corpora, obscuri esse, parvi ac delitescentis pulsùs, *plethora* enim exuberantes succi se pandunt, vasorùmque spatia tam arctè occupant, ut illorum *systoli* seu compressioni renitantur. Rursus sub nascentibus morbis, gravissima licet interdum sæviant *symptomata*, obscurè micat *arteria*; indicio non dubio, aut copiosiorem intùs tumere succorum molem; aut *elatere* se pandentes succos, vasorum *contractioni* aut *occillationi* impedimento esse. Revera tunc temporis misso sanguine, pulsus erigitur, *systoli* reddente locum sanguine vacuato.

Pergit *Hippocrates*, *admonendo ducendos esse humores quo vergunt*. Medici enim naturæ vicarii in tantùm feliciter cedunt consilia, in quantùm illius vestigia premit; vestigia intellige, fines illius, scopos, tramites, tramitùmve *directiones*, declivitates locorum ac propensiones. Sic ducere ad *stomachum*, quò natura vergit ducere est, si illùc moveat humores: *intestina*, ad habitum corporis, ad vesicam ducendo, quò *vergit natura ducitur*, si illùc ab ea ferantur aut ferendi sint humores. Ferendi, inquam, suæ sunt enim naturæ necessitudines, quibus erudiri aut mancipari medentem oportet. Exemplo sunt ii succi qui certis locis ac viis sic addicti, ut nulla ab iis aliena supplenda reperias. Quaslibet igitur illi vias a suis alienas affectare videantur, cùm ad proprias unicè

inclinent, ad eas necessariò revocandi sunt. *Menses* v. g. aut *lochia* suppressa ad cerebrum, stomachum, pulmones eunt? Insidiæ; morbi insultus sunt, quos si *emeticis*, *bechicis* & *purgantibus* compescere tentaveris, spe cades, illùc enim certò non *vergit* natura, sed ad *uterum* quò necessario reducenda sunt, ut ad unicum evacuationum illarum emissarium.

Sputa quoque in pulmonibus suppressa, quævis in *stomacho*, *intestinis*, &c. moveant *symptomata*, nulla harum via sese usquam expediunt, quemque moveris lapidem, per os illis redeundum erit. Ejusdem allucinationis est urinæ in vesica morantis facta collectio: indè nauseas dat & vomitiones agit enormes, molestat alvum, stimulat, solvitve, attamen hinc abesse naturæ consilia intelliget qui meminerit, unicam urinis patere viam, vesicæ ductum. *Stibiatis* ergò, *purgantibus*ve isthæc lacessere mala umbras ferire est, absolutorio unico erit *catheter* immissus. Hùcque spectat ultima Hippocratis monitio, observantis *per loca convenientia ducendos esse humores*. Ast *locorum convenientiam*, vel opportunitatem indigitat earum partium habita observatio, per quas *solutio* morbi contingere consuevit. Ad *Pulmonem*, *hepar*, *stomachum*, *uterum*, *intestina* humorem morbidum a natura pelli visum est, hoc ipsum medico tenendum iter; sin minùs, spretis scilicet naturæ consiliis mendicando, *Minervam* cogere est, adversoque flumine subigere lembum. Indè *purgationum* pericula, &c.

CAPUT XIX.

Quod præcedentis appendix est:

Ubi

de purgatione *periculis*, *cautionibus*, & *de* humorum præparatione.

HINC intelligitur, undè proveniant *purgationum* pericula, patentque rationes cautionum quas requirit *purgantium* usus. Ordinis causa *purgatio* suscipitur; eam scilicet ob rem, ut sanguinis circuitus æquabilitas restituatur. Quo ergò in discrimine versatur? Melius, in quod periculum ægrotantem adducit medicus, quem agit cœca purgandi prurigo? Malesana animatus illa opinione, in eliminandis humoribus positum esse purgantis officium, *punctum omne tulisse* putabit, sibi gratulabundus, si enormem humorum fuderit copiam. Præoccupatus insuper lentos esse, viscosos & tenaces humores, quibuscum rem habet, labori vel improbo non parcet, neque *mochlica* reformidabit, quò materierum averruncandarum saburram impetret. Crescet periculum; si ab indebita *fermentatione*, *præcipitationem* impuratorum succorum fœturam sibi promiserit, tùm enim ab actuosis nihil metueret, a quibus plùs rediture *fermentandæ* virtutis speraverit. Indè iræ, turbæque minaces, quas invehet ordinis loco. Interim hic nondùm malorum finis, de *liquidis* unicè cogitans, *solida* susdeque habet, oblitus *solidis* contineri *liquida*; *solidis* autem tam teneris, promptis adeò ad sensum, vellicari tam facilibus, in *crispaturas* adeò proclivibus, ut aliquando nihil, pauca sæpè, sæpiùs inutilia fundant; inutilia quidem ægrotanti, sed utilissima morbo, multis enim bonis illum spoliant, hunc aggravant malis; pauperant *sanguinem*, siccant, adurunt; sicque suo balsamo exutum, in *acrem*, *salsum*, muriaticum evehendo mutant, milleque morbis

bis difficilibus, *chronicis*, generis dubii & ancipitis naturæ fundamenta ponunt.

Alias adhuc interminatur calamitates *purgatio*, si solis *fluidis* dicabitur; sæpe enim vel enormiter exinanitis, decrescentibus proinde humoribus, a quibus pendere morbum clamitabant, *symptomata* crescunt, febris sævit magis, æstuant præcordia, resolvitur alvus, vigiliæ ingruunt, succedit *apositia*, tabes, mors tandem consequitur. Sed eò loci *purgationum* ludibriis occœcatas tot medicantium mentes mirari subit, qui *purgantibus*, *mochliciis*, *drasticis*ve ad nauseam & ultra ingurgitatis ægrotantes humore siccos enecari videntes, interim ab infido, infaustoque magis humorum *systemate* non resipiscunt. Immo in sua hæresi firmantur magis, remediorum enim invaliditati imputantes, qui medentium allucinationi debentur, eventus infelices, apud vulgus artem deplorant, de *purgantium* efficacium defectu. Id mali venit a neglecta *solidorum* scientia; hinc enim melius eruditi, ut de arte sensissent dignius, feliciùs eam tractassent, illinc arcendo turbas, ubi præesse pax, & ordo regere consueverunt: œconomiam corporis intellige, quam ut alit rerum æquilibritas, restituit concordia rerum.

Aliud periculum in purgando incurritur, si ad id operis, temporiùs dicam an audaciùs, se accingant. Tunc movent *humores*, non promovent, succos enim a suis *secretoriis* adhuc dissitos longiùs lacessendo, partes ab humoribus purgandis, utpote alio evagantibus, nedumve ad emissaria reductis, vacuas sollicitant. Ad hæc imperitè stupentes, pharmaci vires acuunt aut copiam augent, eventu tam irrito, quam infelici, cœcutientium instar, qui non aperienda ostia pulsant.

Calamitatum cumulus est exlex facta purgatio, neglectis nempe legibus quas invenit usus & observatio firmavit. Ex quo enim rerum medicarum infortuniis accessit temeritas aut inconsiderantia, *crises* risère, naturæ motus ludibrio habentes, crisiumque conditores se jactitare ausi: adeo ut quod hucusque consiliis ac tempore a natura gestum est, vi ac præcipitantia exequi aggrediantur; quod obtinendum erat extorquere volentes. Hunc ambitiosæ mentis errorem castigare debuisset, de medicaminibus tradita a medendi magistris observatio. Admonent infidi prorsus ac fallentes *sudoriferorum*, ac *diureticorum* usus. Id fortean interpretaberis de solaminis defectu, quòd raro hac ex parte medentium votis respondeant, at alteriùs progreditur eorum quærimonia, operatione vacua sæpius ea se comperisse affirmant, adeo ut debita dosi, viribus idoneis, cauteque & ad artis normam exhibita, *sudoris* aut *urinæ* ne stillam fuderint. Arcanam incusant partium *diathesin*, medicaminum operationi absolvendæ necessariam adeo, ut hac absente, opere cassa fiant aut irriti effectus. Sed idem de *purgantibus* dictum puta, eorum enim operatio tyrannis neque est nec imperium; admonitio est, ut partium invitamentum, quæ si immorigeræ monitis obsurdescunt, mandatis rebellabunt magis. Itaque quidquid de *cruditate*; de *fluxilitate*, de viarum proclivitate, ac locorum *convenientia* tam sanctè jubent, id omne refert facta partium consensio. Hæc si detur, vel levissimo *cathartico* fidas licet, ex voto succedet; si desit, vel potentissimo diffidas, surdo canet aut præposterè cedet: quod enim de hominum vita proditum est, in remediorum operationes cadit. Horum magna pars aut malè, aut nihil, aut aliud agendo insumitur. Equidem malè agendo; quævis enim pharmaca fœneratorum instar nocendo juvant, viscerum enim dispendio corpori prosunt, cujus partes quas levant deterunt. Unde videas quàm proximè discrepet ab usu, remediorum abusus, quorum optima vix a noxa vacant. Saltem sæpe nihil agunt, quod vel ne hilum operis edant, vel edant nihil illius quod speras. Ac nihili hujus fidem plerumque faciunt purgantia, a quorum evacuatione cum morbi solatium expectas, evacuationem absque

sola-

solatio obtines. Verùm aliud quoque agunt remedia, quod de *purgantibus* ostendit usus, sæpius enim *quanta*, non *qualia oportet* evacuant, nam inutilium loco utilia fundendo, pro sanguinis peccaminibus, ipsummet partium rorem abliguriunt. Unum tamen monendum huc venit. Audias ex medentibus non paucos criminantes dejectiones alvi, si dilutæ sint & *serosæ*; in his enim *pituitas* amant & glutinum glomeramina, existimantes in unis humorum crassaminibus positam evacuationum laudem. Cum hæc per sapientium manus tradita sint, religioni ducenda erunt & approbanda, interim cum grano salis & interpretamento. Quæ *aquea* sunt & *udatochola* reprobanda sunt, ubi naturæ vim ex *dejectionibus* expiscari convenit & augurari, idque in spontaneis vacuationibus judicandis, æstimandisve, an videlicet *criticæ*, medico proinde verendæ fuerint, an *symptomaticæ*, aut impetu morbi prodeuntes, medico proinde damnabiles. *Criticis* accensentur, si *coctæ* fuerint, *coctis* autem, si spissæ ac coactæ. Hujus adhuc ordinis sunt dejectiones sub *diarrhœis* prodeuntes, quæ spissescendo, sanationem annuntiant. Similia igitur inter medendum firmiter tenenda sunt, eò confidentiùs, si vulgato effato habenda fides, quod narrent periisse neminem ex iis in quibus conspicua se dederint coctionis signa. Ast nunquid non fieri potest, ut conspicuis coctionis signis in communibus ac publicis excretionibus, cruditatis argumenta pergant in privatis. Visi sunt v.g. *soporosis, spasmodicis, spleniticis* affectibus decumbentes, unà cum coctis dejectionibus abiisse ad plures. Nihilominus tamen huic standum medendi regulæ consentietur, at ad illius normam exigere omnes purgandi leges, angustiores intra cancellos purgationis jura coercere est. Saltem altera est eaque verior quia universalior laudabilium dejectionum nota; a morbo nempe levamen. Probanda omnis purgatio quæ certò, licet non ex toto, levat. Exemplo erunt *crises* imperfectæ & dimidiatæ, quæ licet dum singulares sunt non solvant, sed ad minimum auxiliantur, usque dum solvant. *Multis*, inquit Hippocrates, *usu venit, ut non ab una evacuatione judicarentur, sed ut plurimum per omnia percurrerent. Sed hi omnes evaserunt.* Quidni igitur dejectiones serosæ, licet numeris omnibus non absolutæ, juvamini non erunt? Verum enimverò, non adeo definitum est, in spissitudine succorum *coctionem* poni, ut cum *fluiditate* consistere nequeat. Effatur *Hippocrates, liquidam alvi dejectionem ex usu esse, si neque strideat, neque crebro, neque ex intervallis brevibus excernatur.* Igitur ut ex circumstantiis venit, *Hippocratis* testimonio, quod *fluiditas* usui sit, aut non sit, *coctioni* penitus nec *essentialiter*, ut ajunt, *fluiditas* adversabitur. Revera ex veteribus medicis fuere, qui in succorum attennatione *coctionem* stabilierunt. Nobis a quibus *coctio* ponitur in *directionum, determinationum, oscillationum ac motuum* redintegratione, circuitus denique in integrum restitutione, non videtur cur cum *coctione* pugnaverit fluiditas, maxime cum in fluiditate, ac *fluxilitate* consistat sub sanitate succorum coctio; in *fluxilitate*, inquam, succi nutritii, qui *lympha* est, aut aquæ genus; tam longè abest a vero, malè cum fluiditate serosa, *coctioni* convenire. Addendum, *catharticorum* ingeniis sæpe donandum, quod vacuati humores, plùs minùs inspissati prodeant; adeo ut sub iisdem morbis, iisdem morborum temporibus, in iisdemque hominibus, ubi succos inspissant certa *purgantia*, alia eliquent. Sic *manna* fundit humores & in serum extenuat, quos *senna* in glutina glomerat & viscos.

Itaque *purgationem* ægrotanti faustam, artifici non pœnitendam, laudabilem arti si exhiberi cupis, hanc tibi dicito legem, eam propinare nusquam inconsultis morborum ingeniis, temporibus & constitutionibus. Cœcus te non agat medicandi ritus, non imperet consuetudo, opinio non præoccupet, unus te regat amor veri, studium recti, sanandi cupido. Didiceris ex morbis alios esse *purgationis* maximè capaces, alios incapaces maximè, habita ratione constitutionum

aeris,

aeris, quibus grassantibus *purgationi* parent aut obsurdescunt. Id autem assequere non speculando, non philosophando, non sermocinando, sed meditando naturam, corpus intuendo, morbos observando. Tuus te docuerit aut sapientium usus, quibus ex signis purgationis opportunitatem capessere datur, qua occasione instituenda venit, quo duce symptomate, quasi ad purgationem signaculo, ad eam te tutus, & ægri bono accingas. Indubitata hæc te docebunt talibus diebus, tali tempore, talique præsente *symptomate* mollitum esse fibrarum tonum; paratasque & expeditas, faciles saltem & obtemperaturas partium *directiones*. Cæterum ut tempore dato obsequentes ac morigeras se præbeant partes, in his esto toto curationis decursu, eo te & animum conferas, tandem te una occupet sollicitudo, molliendi partes, earum continendi *tonum* ac *directiones* servandi, ut *secretionum* libertatem asseras aut reddas. Aliò referre medendi scopum, delirare est, ut enim in sanguinis circuitus perennitate vita consistit, in illius æquabilitate sanitas ponitur, cujus utriusque author est in *fluidis* fluxilitas, flexilitas in *solidis*, quæ cum sanitati præest, sub morbo desideratur. Hanc & illam sanis dat ciborum simplicitas, reddit ægris eduliorum delectus. Vulgi enim erratum est a remediis expectare, quod a victus ratione meliùs obtineas. Meliùs, quia securiùs; ut enim ad locum quò jam pertingere datum est, redeundi ratio tutior nulla, quàm quod cœptum fuit iter remetiri, sic ut a natura rursus obtineas, quod illi exequi moris fuit, quas insumere materies, quos sequi operandi ritus ei solitum est, hæc una retractanda habes. Terendo agit, pinsendo, comminuendo; hisque illius artibus, ut *fluidorum* agilitatem, sic *solidorum* tractabilitatem tuetur. At trita ecce tibi via est, sub morbis porrigito edulia, teri facilia & eliquari prompta, quæ nascentem *spasmum* dissipent aut arceant, quæque futuræ *ataxiæ* obviam eant, aut præsenti medeantur. Id auxilii a *diluentibus* speres, præterquamquod enim, utpote esurina, mergendis, infatuandisque cujusvis naturæ *acoribus* idonea sunt (si his locum dederit succorum mora) *fluida* pandendo dividunt, humectando *solida* laxant. At in illum, qui non paucorum est, errorem cave impingas, existimantium *diluentium* nomine intelligenda venire sola potulenta. Ejusdem virtutis erunt *juscula* & sorbitiones, si ad Hippocratis mentem instituantur. Revera ad *inspissantia, incrassantia*, aut *inviscantia* pertinebunt, si carnium satura succis, gelascentiâ fuerint, atque compacta. Sed isthæc quæ vulgi palato sapiunt, sapientium decretis ab ægrotantium diæta exulare jubentur; sic ut qui inter ipsos princeps est, tam a carnibus metuendum esse compererit. Salubri huic monito auscultandum suadebat addita sapientiæ authoris dignitas, at quibus cedere novit consiliis cœca consuetudo, ea inprimis quæ gulæ servit & luxuriæ? Saltem a præjudicio revocare debuisset confessa sanguinis constitutio. Palam est sanguinem gemina parte, alba & rubra, illa lubrica ac molli, hac volubili ac *globulosa* constare; an argumentum apertius, in volubilitate, *fluxilitate*, ac mobilitate poni sanguinis essentiam? Quid enim mobilius aut volubilius globulis; pingui ac lubrico succo natantibus? His ergo conservandis aut restituendis *qualitatibus*, ea conveniunt edulia, quæ lubricis, volubilibus ac globulosis particulis coaluerunt. An tales erunt animalium carnes? Ita fortè si de *sulphureis, oleosis*, acido proinde *sale* gravidis ageretur; in hæc enim eluxuriantur animalium carnes. Verùm ut sermo est de lactescentibus non lacteis, insulsis non vellicantibus, mucilaginosis non pinguibus, hæc, utpote quibus constant, facilè suppeditabunt & uberrimè ex seminibus *decocta, succi, cremores, polentæ, sorbitiones & pulmenta*, priscis consueta temporibus, nostris, o utinam renovanda! Eo magis quod cum non solùm non *globulosis* partibus, sed fibratis è contrà compactæ sint animalium carnes, succum nedum volubilem, sed segnem, tardum & densè compaginatum conflabunt; quodque obiter dictum erit, an aliò veriùs referen-

ferenda est albentis glutinis illius scaturigo, quo familiariùs heu! ægrotantium sanguis vestitur? Igitur ut formidandæ huic spissitudini occurras, *hordeata, avenata, orizata, pultes, panatellas*, jusculorum, si potes, loco sufficies; sin minùs, his incoctis juscula castigabis, qua sola industria, mirum quot iisque minacibus symptomatis, anteire aut mederi tibi dabitur; hinc enim obtinebis nativa *fluidorum* mulcimina, innocua *solidorum* blandimenta, *edulcorantibus, alcalibus, contemperantibus, absorbentibus* paratiora simul & utiliora. Aliunde compotes sui factæ partes, liberè non coactè, ordinatè non tumultuanter occillabunt, in suisque directionibus pergendo, futuris evacuationibus faciles patebunt. Interim jusculis ex carnibus indulgere licebit, si partes a suo *tono* non desciscentes molles perseverant; at ubi cutis *aspera*, arentes *bucca*, *stridula* vox, stomachi *inflatio*, hypochondriorum *renisus*, pulsus *durities*, in *spasmum* inclinari partium stamina admonebunt, incunctanter ex seminibus edulia jubebuntur, quibus delinitæ partes ac lubricatæ residant, tendinumque avertant, *subsultus*, quibus *spasmodica* symptomata præludere solent. At quod inprimis laudem meretur, *diarrhœas* quæ inter medendum, tantùm facessunt negotii, avertit aut sanat a carnariis jusculis abstinentia. Equidem in vulgus abiit rumor, ab *atonia* aut laxitate febribus accersi *diarrhœas*, sed hanc opinionem mendacii arguit observatio. *Diarrhœa* enim in illas cadunt febres, quæ *ardentes* sunt, vel *phlegmonodes*, vel *colliquativa*; ubi cum impetu, præcipitantia, &, ut habet *Hippocrates*, *cum stridore dejectiones* prodeunt, denique ubi remedio est hordei aut orizæ usus. Horum omnium rationes prodit sincera *diarrhœarum ætiologia*, hæc autem duplici vitio venit, *fluidorum* nempe & *solidorum*. Sanguis *lympha* est, aut de aqueorum genere; pingues autem sunt & *oleosi* carnium succi, cum sanguine proinde tantum incoibiles, quantùm aqua cum oleo. Posthac a sanguine recusari, alvique fluoris specie præcipitari debere, quæ ex carnibus erunt juscula, intelligis. Si addideris *spasmo* tensas esse intestinorum fibras, strictosque vasorum lacteorum hiatus, hinc a renitentibus fibris, illinc ab obstructis viis expui debere isthæc juscula & resilire necessum est. Remedio autem veniunt ex seminibus edulia; cum enim *oleosi* neque sint, neque pingues, sed macri, mucilaginosi, cum aqueis ergo non incoibiles seminum succi, sanguini *amalgamantur*, aut faciles se dant amicos; eò lubentiùs quò minùs de compacta & fibrata carnium textura participant, magis autem de *globulosa*, quæ sanguinis essentiam seu volubilitatem constituit. Pauca hæc erunt, comparata cum cæteris quæ humorum præparandorum rationem elucidarent, at in his illius artis & industriæ ideas pingi sufficit, quæ supersunt leviter meditata, menti se subjicient.

CAPUT XX.

De humoribus inhabilibus ad coctionem, *tum de* orgasmo.

INcoctiles vulgò habentur humores, qui absque jugo sunt, efferi, evagantes, *coctionis* detrectatores & imperii. Qui mitius cum ipsis agunt, de illorum *coctione* spem non abjicientes, illam serò quidem, sed tandem aliquando venturam pollicentur. At nemo est qui non pronunciet incunctanter, *drasticè* ac sæpius eos esse purgandos. Uno igitur omnium labio, contumacissimi æstimantur, purgationique inidonei, uno interim ore omnium *purgationi* devoventur. Qui mitiores sunt nec immorigeri humores cautè tractant, rebelles & indomitos aperto

to marte lacessunt, sic ut cum illis congredi dubitent, hos vincere polliceantur: illos copiosos licet semel & iterum evacuasse satis habent, hos *qualitate* magis, quàm *quantitate*, mole minùs quàm ingenio timendos exhauriendi finem non faciunt.

Malignitatem prætexerunt, quò suam protegant audaciam, quasi juvet audaces lacessita *malignitas*. Interim si de *malignitate* interrogas? *Coctionis* ineptitudinem audies; si ineptitudinem *coctionis malignitatem*? Sicque vitioso ac damnabili verborum, non rerum circulo, in re omnium seria maximè ludunt; de corio dices humano? Saltem animarum seu vitæ ludibrio vertitur. Revera qui majores lusus, quam humores, quos coquere non datur, purgationi damnare? Cùm necessaria *purgationi* conditio sit *coctio*, adeò ut quandiù crudus humor est, purgari recuset. Allucinationis causa fuit nedùm interpretata *cruditatis* vox, neque *malignitatis*.

At ecce revelatur id mysterii genus. Crudum putabis humorem qui intrà propria vasa hærendo cespitat, atque lentescit, vel qui ab his declinando ad alia deviat. Hæc vasa si aliena tantùm fuerint, *crudus* erit humor, si peregrina, *malignus*. Expressis nominibus res exponenda est. Succus nutritius est qui morbos inchoat, fovet & absolvit, quam scenam agit ab impedita *transpiratione* intrà vasa repulsus. Si intrà sua *excretoria* intercipitur, aut intrà *arterias* retinetur, tunc propria inter aut germana versando adhuc, circuitionisque filo proximus, huic facilè restituendus erit, idque facilè *coqui* vocabitur; si intrà *lymphatica* aut *nervos* insilierit, a sanguinis & humorum fluento nimiùm alienatus, in horum orbem aut vorticem difficillimè remeabit, quod incoctile nuncupabis. Revera, coqui mitescere est; circumrotatus autem crebro succus, tritus diù ac sæpè subactus, mitescit. Verbo, coctilis est humor, qui facilè redux est; incoctilis, qui irredux erit aut ægrè revocabilis. Prior morborum solutu facilium causa est; posterior difficilium, *chronicorum* & *malignorum*. Suis enim *excretoriis* vicinum humorem reducere, in proclivi est, non item si fuerint dissita loca, profunda, peregrinave, quò abreptus fuerit humor, hinc enim revocare gradum & evadere, hoc opus, hic labor est. Pauci quos Deus amavit, aut medicinalis evexit ad æthera virtus, diis geniti potuere, artis heroes & naturæ genii, quos usus animo capaci additus, ad artis prodigia finxit. Itaque in monstra vertunt hæc prodigia, qui a scholis recentes & novitii, his animi dotibus & artis peritia defecti, mirabilibus sapientium eventis stultè tumentes, profanis manibus & ineruditis, eorum operas miserè æmulantur.

Malignitatis nomine abuti pro minimo erat, si in hoc errore conquievissent; quamvis enim pyrii pulveris inventione, infensior humanæ genti fuerit *malignitatis* assertio, non paucis mortalium milliaribus parcitum fuisset, si ulterius strages suas non sparsisset purgandi prurigo. Hæc socium sibi dedit *orgasmum*, idolum recens, cui litare gestierunt; recentis medicinæ delicium, cujus amoribus insanierunt, sic interim amando, ut *Hippocrate* ipso perspicaciores facti, passim & ubique videre sibi visi sint *orgasmum*, quem rarò videbat medicorum oculatissimus. Exindè nascenti morbo adnatum *orgasmum* afferere moris fuit, humoremque *turgere* clamitantes, *purgationem*, quam raram volebat *Hippocrates*; frequentem jubent. Hos decepit malefida, quam sibi finxerunt *orgasmi* imago. Efferum, qualis est animalis œstro veneris perciti, motum esse, cogitarunt, & ad cujus simulacri quod sibi conflarunt, conspectum, temerè furentes, stultè in purgando debacchati sunt, humorum furias purgationum furiis dissipare aggredientes. At furoribus insanias addere fuit, ac turbis tumultum. Aliundè larvas inanes venantur, aut volantes umbras. Certè

 nascen-

nascentibus gravioribus morbis, humorum irrequies, corporisque totius anxietas conspiciuntur, quæ parturientis naturæ nisus fermè diceres; at hos prodit ille quo cùm prorumpunt furor, naturæ motibus malè similis, qui tacitè, clanculùm & toleranter se gerunt. Porrò *orgasmus* naturæ motus est, & invitamentum; cogites ergò ineunte morbo superstites adesse naturæ reliquias, quibus, ab imperio nedum penitus dejecta, medici animum præoccupans, illi se, suasque vias, leges, *tendentias*, propensiones, *vergentias* & pronitates monstrat, *orgasmi* naturam tenes, modum saltèm internoscis. Naturæ ergò erit apparatus ad excretionem materiæ emollitæ, subactæ, excernique gestientis: ceu motio est catulientis materiæ, ad exitùmque prurientis, at materiæ coctæ & exuberantis. Re ipsa ut seminibus turgidam terram, turgentem dixerunt poetæ, sic lac in mammillis exurberans, pus in tumoribus pruriens, sanguinem spiritibus ac copia tumentem, hos omnes succos *turgere* dixit *Hippocrates*: si addideris, aliam quàm habet *orgasmi* seu *turgentiæ* conditionem, morborum scilicet initia illum occupare, sub quibus turgentem materiam utiliter evacuari posse admonet, intelligis *orgasmum* esse nisum succi cocti, exsuperantis, prurientis ad exitum & prorumpere gestientis, qui nascente morbo bonis ægri rebus evacuatur.

Cæterùm cocti humoris surgente morbo feliciter evacuandi ratio eorum preteribit neminem, quibus motùs humorum compertæ sunt *directiones*, series, situs, & ordo. At omnia corporis vasa sub sanitate plena esse, publicum est atque confessum; plena autem succis coctis, evacuationibus, aut *secretionibus* paratis. *Spasmus* autem contingat, qui vasa hæc plena constringat, sic ut succos coctos, quibus turgebunt intercipiendo coerceat, non dissipet, non retropellat, nec ad alia vasa cogat retrocedere, tùnc humorum eorùmque coctorum singuli, sedibus immoti, in suis vasis strangulati tardabuntur. At quia indè veniet primum *spasmodica* compressio, seu ex eo loco quò ad exitum aut secretiones feruntur humores, illùc à corde pelluntur, ubi plus erit *resistentiæ*, eoque versùs arietabunt magis. Hic vides succos vel ipso primo morbi die coctos, exitui paratos, impulsos, arietantes, ad excretionem tendentes, aut evacuari nitentes, *orgasmi* intueris imaginem. Tùm accedente dextera manu, quæ purgantis opera constrictos *secretoriorum* exitus vellicando laxet, laxandoque reseret, succi ineunte morbo cocti evacuatio succedet.

Similia coctorum humorum, ineuntibus morbis exempla produnt pulmones & intestina. Illi, ut in asthmaticis observare est, si jam *catarrho* imbuti, tussim de repentè contrahant, *catarrhi* de novo irruentis prodromum aut comitem; tùnc quæ primùm exeunt sputa, crudo licet adhuc recenti *catarrho*, cocta sunt, ritè subacta, ægrotantisque solatio redduntur. Revera veteranorum, non irruentium recèns succorum effecta sunt; nihilo tamen minùs ægro in tantùm profutura, in quantùm irrumpentibus humoribus spatium non impar, *oscillationibusque* exercendis commodum parant: similiter cùm primùm *dysenteria* corripi incipiunt *intestina*, una cùm *mucosis*, *cruentis ac torminosis* succis, stercorum copiam reddunt. Equidem hac quoque de causa morbi minuunt nihil; interim illis materiebus utpotè natura peregrinis aut inutilibus, moleque gravantibus & præsentia, levatæ partes, ad ferendum malum alacriores fiunt & expeditiores. Itaque quoties ab adventante morbo, non ità feriuntur partes, ut nec à *directionibus*, nec à *determinationibus* suis dejiciantur humores & *oscillationes*, horum serie & sedibus servatis, coctos humores primùm excerni nihil vetat. Hoc autem ad febres translato, patet quo pacto cocti humores purganti morborum initiis adhibito, succedant; hac nempè de causâ, quòd *directionum* situs ac *determinationum*, qui qualis in sanitate erat, nato morbo super-

perstes, sub morbo dat succos, quales sub sanitate erant: *turgere* enim, tumere est, arietare, eniti & ad exitus tendere; exitus autem naturales, qui *secretoria* vasa sunt, aut nativa emissaria. Hujus *turgentiæ* seu *orgasmi*, qui nisus aut *tendentia* est rationem aut modum aperit, *cordis*, omniùmque illius appendicum, *arteriarum*, *membranarum*, &c. vis assiduè impellens & *systaltica*. Hæc enim succos comprimendo jugiter, & impellendo versùs exitus cœcos, qui effugia sunt *spasmo* constricta, suis in secretoriis cuneat illos, impetum a corde impressum versùs vasorum extremitates secum ferentes. At quia clausas fores pulsant, urgent magis; qui urgendi, turgendi modus est, ipsaque *orgasmi* ratio. Igitur hoc sub statu, a *cordis* & *arteriarum* *systole* urgentur succi, vasa turgent; admoto *cathartici* stimulo tument, tumentes & *turgentes* hiant, stagnantesque quos retinebant succos exspuunt.

Posthac genuinum (simplex enim & obvius est) *Hippocratis* effati sensum assequi in proclivi est. Admonet medicinæ princeps, nunquàm purgandos esse crudos humores, sed eos tantùm qui concocti sunt; ideoque a purgatione abstinendum initio morborum, quia tùnc crudi sunt humores; addit, *nisi materia turgeat*; ea nimirùm de causa, quòd *concocta* est quæ turget materia; *turget* enim quæ motibus naturæ tumet, quæ illius impetu fertur, quæ iisdem urgetur ineunte morbo, quibus vigente sanitate urgebatur impulsibus, potentiis, impetu, *directionibus*. Verùm quia his legibus subjecta, his tractata artibus materies, coquitur, cocta est quæ turget. Intereà subjungit Hippocrates, *plurima non turgent*, quòd inchoantibus morbis, motuum, *oscillationum* ac *directionum* mutationes non fieri infrequens est. Quod enim a *spasmodica diathesi* oriri morbos non levis suspicio sit, mutationis aliquid *oscillationibus* hinc accidere concipitur; eò magis, quod in mutabili aut variabili, tenerrimoque subjecto, nervis videlicet *spasmus* enascatur. Sed aliundè multùm & sæpè disjici *oscillationes* periclitantur, in eo maximè, quod omnes inter *determinationes*, versùs quas rapi possunt & trahi humores, sursùm, deorsùm, dextrorsùm, sinistrorsum, antrorsùm, retrorsùm, uniusmodi sint, deorsùm nempè, seu versùs extremitates vasorum tendentes, quæ naturam resipiant, & quæ coctionibus serviant. Undè rarum est præsente morbo perseverare naturæ motus, & *directiones*, rarum proindè *turgere materiam*, cùm a natura urgere materies infrequentissimum sit. Appositè ergò concludit *Hippocrates*, *plurima verò non turgent*.

Hinc immota stat pronuntiati ejusdem *Hippocratis* assertio, *ineuntibus morbis acutis rarò purgandum esse*, quia rara coctio est initio *acutorum*, quandoquidem quæ tunc temporis indulget purgationem unica conditio, rarissima sit, humorum scilicet *orgasmus*. Lex enim generalis est, coctioni deberi *purgationem*, quod idem est, ac purgationem adhibendam esse desinentibus morbis. Ratio obvia est, universus morbi cursus ad *coctionem* labor est, seu naturæ nisus materiæ morbificæ subactionem, *commoderationèm*ve (quæ *Hippocrati* coctio est) molientis. Coctura enim, laboris qui tritus & subactio habetur, consummatio est; igitur nonnisi hoc exantlato labore, purgatio conceditur. Interim cùm insumatur omnis ille naturæ labor, ut quæ a circuitûs tramite deflexit materies, in viam remeet, labori parcetur & tempori, si aliena quam illius laboris opera remeabilis aliquandò veniat. Porrò id operæ minuit perseverans ineunte morbo motuum naturæ *directio*, tunc igitur purgare compendio & naturæ servire est.

Tantùm boni arti ne pereat, sanciendæ leges, dandaque notacula, quæ tempora signent & occasiones, adhibendæ præcocis ejusmodi purgationis. Ut ut enim festiva videatur, & sapientiæ, cui sensim & lentè progredi moris est, fermè dissimilis, re vera spuria non est, nec adulterina, sed filia naturæ, ab il-

lius moribus aut ingenio non degener, imò ejus consona legibus. Has inter conditiones princeps est *concoctio*; *concocta medicari oportet*, &c. sed hanc obtinent, qui *turgent* humores. Equidem illius qui oritur morbi non fit effectus, *turgentium* humorum *concoctio*, at non minùs opus naturæ est, quæ ineuntium quorumdam morborum insultibus ità obsistere novit, ut aliquandiù constare sibi valeat, suasque tueri leges, firma suis & immota *directionibus*. Sic facta sibi superstes, suis præesse pergit & insistere *concoctionibus*, idque intervalli, quod stantis, nedùm dejecti naturæ regiminis est, occasio erit morborum medicatrix optima, quæ medico capessenda venit, ut *faustis avibus* turgentes humores purgare discat.

Momentaneum quidem non est illud tempus, breve tamen & fugax, non multis diebus, sed unica sæpè circumscriptum; quæ *prima* morbi erit, qua, cùm materia *turget*, incunctanter, imperante *Hippocrate*, purgare convenit, *tardare enim in talibus malum est*. Secundo igitur, tertio, aut provectioribus diebus *orgasmum* prætexere, *orgasmum* garrire est. *Tardare* malum fuit, at elapsa semel *orgasmi* opportunitas irrevocabilis fit, quæ enim inchoante morbo *cocta* erat, eodem progresso cruda fit, dispersis & aliò resilientibus succis, qui a suis vasis ac sedibus alienati, suisque defecti *directionibus*, ordines suos ac series deserunt. Sic qui die primo astat *orgasmus*, postero vanescit; pendet enim ab *æquilibritate* partium, quæ uno die cùm incipiente morbo consistens, altero cadit. Hæcque certa erit absentis aut præteriti *orgasmi* nota, ab *æquilibrio* recessus. Prorumpit v. g. alvus, *borborygmi* volvuntur; ructat stomachus, fastidit, nauseat, vomit? Sopore cerebrum, mens delirio laborat? Oculi sero gravantur, nares sanguine stillant, os pituita madet? Tussis fatigat, suffocatio premit, universum angitur corpus? Succorum turbæ sunt, incursus quo ferre natura potest, proferre non potuit. Fortassis talium specie te ludit sparsa in vulgus *orgasmi* acceptio. At non efferus est, non desultorius *turgens* humor; jugo naturæ mancipatus adhuc, regitur non regit, servit non imperat. Prudentes ergò videbis evacuationes enormes, enormes imprimis? Ruptum dicito partium *æquilibrium*, vique sibi viam fecisse pronuntiabis, vel dejectam cessisse naturam, quæ diutius succos continere non potuit. Verùm observabis rupto humorum cataclysmo purgationem adhibere, lusum esse purgantis aut abusum, nam mutato succorum impetu, & apertis exitibus, movere humores versùs aperta loca quæ sæpè aliena sunt, eos urgere est. At ad propria emissaria prorumpunt *turgentes* succi. Igitur aperto alicubi humoribus effugio, *orgasmum* abesse signum est, tempusque illius vel elapsum esse, vel desideratum. Verùm enim verò quantumvis crepent omnes *orgasmum*, monente *Hippocrate*, rarus est, at quotidianus sedat & familiaris tumultus humorum, sic ut non incertus absentis *orgasmi* gnomon haberi possit, indigitans nullo morbi tempore adversari magis *purgationem*, quam ubi humores tumultuantur; tùnc enim aliò quàm convenit vergentes humores, a suis *secretoriis* longiùs recedunt.

Observaveris iterùm ut morbos sic, & *temperamenta* dari, sub quibus *orgasmi* vultu fucum facere solet humorum inquies. Prioris sortis sunt *inflammatorii* affectus, ii maximè qui *universales* sunt, omnem aut occupantes corporis habitum, aut omnibus visceribus insultantes. *Sic variolæ, morbilli, febres scarlatinæ*, tumultuantur adeò, tamque sævè debacchantur, ut doloribus quî *urgent* partes, *inflammationibus* quibus hæ *tument*, evacuationibus quibus *deturgent*, *orgasmum* repræsentent. Similiter vomiturientes intuendo arthriticos, dejicientes, sudantes, imminente pessimi illius mali procella; videndo insuper quæ non impetat aut lacessat viscera morosus & difficilis ille morbus, quamque pauca eorum sint a quibus abstineat, humoris furentis, *turgentis* vulgò imaginem conspicere est. Attamen fraudem faciet eorum nemini, quibus nota

erit

erit *orgasmi* facies, hæcque illius conditio. Præceps est *orgasmus*, una die fluxus & velox, diebus autem plusquàm unis, multis sæpè perseverat morborum ejusmodi tumultus.

Temperamenta inter falsis *orgasmi* imaginibus obnoxia, *melancholica* sunt; quò referes *spleniticos, atrabilarios, hypocondriacos, scorbuticos, studiosos, hystericas*. Horum enim omnium morbi ut *prothei-formes* sunt, variis quos produnt insultibus, umbras *orgasmi* pingunt. At umbras revera, ut enim in his hominibus teneræ sunt, crisparique faciles *nervosæ* partes, obvium fit cur orientibus morbis, quos facit *spasmodica diathesis*, mille surgant concussus viscerum agitatorii, quorum impulsu humores urgent maximè, minimè turgent.

Itaque orgasmus verus, legitimus ac genuinus *rara avis*, artis *sphinx* fortè erit, aut *corvus albus*, non inenarrata quidem res, sed invisa ferè, de qua narrant multa, plurima interpretantur, innumera fingunt. Qui illi fidunt magis, inter rara artis reponunt. At eò majori pretio habendum, quòd cum in eum medicus inciderit, celeriùs, suoque, ut ajunt, *in ovo* morbum præfocet. Ex adverso qui *orgasmo* diffidunt, fabulæ tintinnabulum de illo fermè suspicarentur, jussu omnium, at neminis ausu alligandum. Reipsa ut ut fuerit ritè definitus *orgasmus*, illius præoccupandi consilium, tam arduum est & periculosum, ut aut laudabili careat exitu, aut miserabili cadat; adeo illo uti tardum est, abuti promptum. Patet abusus, cum eorum morborum plurimi, quos *orgasmo*, damnare moris est, *orgasmo* subjaceant omnium minimè. Sic ex *malignis febribus*, quas *orgasmi* prætextu purgantibus cruciant, plures numerabis, sub quibus sanguis emissus venis albo glutine obducitur; non paucas ubi purpureus ac rutilans exit, vix ullas quæ nervis non insultent. Sed hinc intelliges morbidum succum, suis excidisse *secretoriis*, in quibus unis turgere potuisset, tumque vel ad sanguinis, *lymphæ*que vasa, vel ad nervos transvolasse.

Orgasmo tam parùm convenit cum incoctilibus succis, seu iis quos vocant *concoctionis incapaces*; quibus *orgasmi* prætextu *catharsin* adhibere, incoctilium humorum situs & ingenia, *orgasmi*que naturam nescire est. Ideo concoqui tardant humores, quòd tumultuariis & præposteris *oscillationibus* dissipati, procul a suis *secretoriis*, ad *nervos* aut *lymphatica* evagentur. Atqui intra *secretoria* continetur, seque gerit *orgasmus*, hic ergo incoctilibus non competit. Ergone in nullos cadet? Vix in ullos eorum quibus vulgò adjudicatur. Imo vix prototypum delineaveris, ad cujus normam purgandæ turgentis materiæ leges describas.

Gnoma est medicinæ parentis, cujus qui genuini sunt, norunt usum, non definiunt, utpote cum medicæ sapientiæ sit, plura exequi, eloqui pauca; peritia est enim quam format usus, philosophia obscurat. Verbo, methodo continetur medicæ artis arcanum, methodo autem quæ a præceptis minùs, quàm ab ingenio venit. Quod ingenium medicinalis illa est sagacitas, quam in futuro medico requirit *Hippocrates*, quam artis adepto sentire in promptu est, describere impossibile.

Interim, ne in necessariis deficere videamur, huc se sistat corpus eusarcum, habitudinis *athleticæ*, sic *ad summum progressa, ut in meliùs proficere nequeat*: sub hoc statu floret facies, genæ rubent, nitent oculi, lacerti vigent, robustum pectus est, firma latera, tantaque carnium & succorum adest moles, ut gemat sub pondere cymba. Talem hominem onustum pinguedine, & sanitate saturum fortis apoplexia prehendat, tunc *fluidorum* circuitum sisti cogitabis stagnantes proinde suis in vasis liquores. Interea mollis micat pulsus, qui tenoris sui ac ordinis tenax est; a plethora enim *apoplexia* narratur, quid inde? Humores suas ser-

servando directiones, solita versùs secretoria urgentur, turgentem ecce habes materiam, succos nempe omnes a corde impulsos, quos inter eminet nutritius succus, cum intra sanguifera vasa retentus, sanguinem cute pellicea vestiat. Insuper mole sua sanguini pondus addens, quale aquis additæ trabes, impetuosiùs illum unà cum suis satellitibus succis adigi cogit. Inde tumentia vasa rumpi periclitantur, quod ut prævertatur, *talem habitum solvi incunctanter* jubet *Hippocrates*, turget enim materia quam *prima die* vacuandam ille decrevit. Cæterùm ex *ungue leonem*, pingui sub hoc penicillo, pingues *orgasmi* umbras inspici datur, at quæ cruda restant & indigesta, ad purum excoquent recoquenda studia.

CAPUT XXI.

De purgationis *tempore & loco, an illa sit nascituris morbis accommoda, nascentibus utilis, natis indulgenda, denascentibus necessaria?*

TEmpus *purgandi* fuit evacuandi consilium, quandiu videlicet in *humorum* exterminium natum esse purgans creditum est. Hanc opinionem castigat altera de redigendis *oscillationibus solidorum, fluidorum*que *restituendis directionibus*, qua stabilita *purgationis* tempus est, *fluida* inter & *solida* ordinis restituendi locus. Inde, nec immeritò, subodorari licet, quas invitare strages, quantave invehere mala periclitentur illæ *purgationes*, quæ præcavendis morbis adhibentur; quàm enim periculosè instituitur eò revocandi ordinis consilium, ubi perseverat adhuc rerum series. At corporis œconomiæ hic status eorum est, qui propitiandis minitantibus morbis, præmissa purgatione libare solent; saltem *neuter* est, ut loqui amant, ille eorum status, dubius id est aut anceps, quo velut in bivio posita sanitas cespitat aut hæret. Æquilibratam rem cogitabis, ab æquilibrii puncto recedere pronam; hac sub positura momentum addere, *æquilibrium* violare est. At in corporis œconomia, quæ harmonia est, superpondii potentiam vincit stipulationis vis, *fluidis* enim ad stimulatum locum concurrentibus, horum cum *solidis* æquabilitatem decrescere necessum est: Inde *purgationum* illarum discrimina, quibus morbos prævertere anxii satagunt. Suam hanc diligentiam indulgeri volunt, utpote resecandis in dies pullulantibus succis necessariam, licet minùs exuperando mole, quàm ab orbita circuitus delirando liquores, morbos exsuscitent. Sed inde spei parùm, multum periculi ab ejusmodi evacuatione redit, cum corruptelarum aliquantùm exonerationem, corporis rerum horrenda perturbatio rependat; quod incurrere est aut accelerare malum, quod elabi aut evitare cordi fuerat. Imo verò medendi facinus erit, quod cassum sæpius evadet; nam purgationibus præludendo morbis, operam ludere est, sub morbis nascentibus eas aggrediendo sanguinis corruptelas, quæ desinentibus tantùm iis succedunt.

Hic igitur industria opus est, circumstantiarum nempe delectu, ne morbi illius loco quem prævenire consilium est, alter invitetur. Hoc omen ut avertas, memineris in prævertendis morbis purgationis opera, id eligere tempus quo adjuvantem habeas naturam & in tua vota festinantem. Tempus illud erit, cum ex constante functionum integritate senseris, firmum adhuc tueri se, nedum titubare, *directionum* ordinem tum purgans adhibere ipsismet naturæ motibus calcar addere est. Secus, si hunc purgationi dederis locum, qui vel recrudescentis, vel

vel resurgentis ægritudinis tempus erit. Tunc enim fatiscente aut cedente natura, *solidorum oscillationes* perverti, *fluidorum*que directiones deflectere suspicio est. Sub hoc statu naturæ cespitantis, cum mutari incipiunt ac nutare humorum *determinationes*, purgantis addere stimulos, in præceps ire est, & in declivia ferri. Quod ergo vulgi erratum est, in præcavendo morbo cavebis, a purgatione temperando eo tempore quo malum moveri incipit aut caput erigere, aliàs irritæ aut infaustæ purgationis senties piaculum. Quasi enim inopinantes & inconscios aggredi juvaret eos humores quos prævertere volueris, hos moveri incipientes, purgando contingere sacrum erit. *Causarius, arthriticus, scorbuticus, asthmaticus, tabidus*, &c. anxietates, tædia, tacitos dolores aut obscuros, similesque malorum anteambulones persentiscit? Purgationi manum admovere abstineto; diætæ, diluentibus, otio te traditurus, usque dum pacatæ nascentes turbæ, *fluidis* & *solidis* suas reddi *directiones* spondeant. Cautionis istiusmodi specimen offert *purgationis* usus in prævertendis febrium paroxysmis, quos cohibuit *cortex peruvianus*, qui sic cavendus est, ut ni septimanis aliquot a sopita febre dissita sit purgatio, suppressos paroxysmos certè revocaverit.

Interim quælibet selegeris momenta firmandis prosperandisve ejusmodi purgationum successibus, in tantùm morbos non prævenient, ut exsuscitent magis, si posthabita morborum natura, indiscriminatim morbis quibuslibet purgando anteire satagis. Ex morbis alii *spasmodici* sunt, alii *humorales*, ab *humorum* aut *spirituum*, ut ajunt, culpa nati. Prioris ordinis sunt *melancholici, hypocondriaci, hysterici*; posterioris *catharrhosi, apoplectici, arthritici* affectus. Illi ad *solida*, hi ad *fluida* pertinent magis. Priores pariunt non *spirituum ataxiæ*, non *explosiones*, ridicula illa *effervescentiarum* simulacra quibus nuncium sempiternum dixit mechanices doctrina. At facit violata partium structura, aut vitiatum *elaterium*; quibus *catharsin* adhibere, crabrones irritare est. *Humorales* suscitat aucta nimium sanguinis moles. Nam farta vasa ea succorum copia, cui expediendæ impar fuerit *transpiratio*, cumulata tandem *tritui* resistunt, adeo ut inde repagulum, vasorum parietibus non subigendum exurgat. Tanto obice stimulatum vasorum *elaterium* eluctando insurgit & irascitur; interim cum a succis aggestis, *tritum*que renuentibus ponuntur horum morborum initiamenta, his deterendis apta veniet *purgatio*.

Tam cauta hæc erit quæ prævertendis morbis adhibebitur, circumspectior adhuc quæ indulgebitur morborum initiis; dempto enim *orgasmi casu*, qui infrequens admodum est, suspiciosa tunc erit. Enim verò ideo ad *purgationem* curritur, quod, ut ajunt, humor sit tam desperatæ cruditatis, ut ad concoctionem nusquam pertingere possit. Ea de re ad hujus expulsionem illico properant, ne cuniculos agendo, aut viscus quoddam invadat malignè, aut confertim opprimat. Tam falsa quàm damnosa isthæc assertio est, vera tamen observatio, quæ *catharsin* accelerandam jubet. In interpretatione peccatum est, insperabili concoctioni tribuendo, quod humoris conditioni, inclinationi, copiæ imputandum est. Ea non nunquam est copia succi morbidi, quem ineunte morbo natura domandum suscipit, ut par sit implendis simul locis, quæ sub sanitate occupare solet, & aliis quò insilit sub morbo. Inde fit ut plena sint simul *excretoria* vasa, & alia quæ ad oppositas partes eunt. Inde fit ut adhuc ejusdem humoris diversæ sint & oppositæ *directiones*; altera, qua ad emissaria nativa seu *secretoria* vergit; altera, qua ad alias partes rapitur. Hujus inordinationibus prodeunt *symptomata* quibus morbus viscera inquietat, illius serie & ductu contingunt naturæ nisus, aut conamina, morbidæ materiæ exterminationem molientis. Status ille *turgescentiæ*, si libet, titulo veniet; ut ut sit, *orgasmi* qui propriè talis sit, singulari conditione deficitur, qua *orgasmum* intra unius

diei

diei, quæ morbi fortè primus est, limites coercet *Hippocrates*. Aliunde pluribus diebus perseverat, aliquot a morbi initio diebus purgandi copiam faciens. Veriùs dixeris, aliquot a principio morbi dies transigendos esse docet humoris inquies, antequam *purgatio* instituatur. Idem jubet duplicis humorum *directionis* ratio, qua cum geminus contineatur impetus, ab accelerata citiùs purgatione metus esset, ne impulsi humores suum ad opposita viscera impetum sequantur, a sua versùs *secretoria* declivitate aut *vergentia* deflectentes. Ea igitur mora morbo concedenda est, qua fracto humorum impetui succedens purgatio, ad pronitatum aut *vergentiæ* loca devolvantur humores. Hic effectus est *diluentium, humectantium, laxantium, emollientium, diætæ* quoque exquisitæ, quæ vasa inaniendo obsequi cogit; horum enim omnium opera, potu, fotu, cibatu, laxatæ, titillatæque *excretoriorum* extremitates solvuntur, hiant, purgantique obsecundant. Equidem has internosse humorum posituras, situs, *tendentias* & pronitates artis summa est, eò tamen attingere datur illi, quem arti natura formaverit, aut observatio, quem penès erit sincera morborum historia, nativa symptomatum series, graphicaque descriptio; imprimis quem non fugerint morborum *desinentiæ*, modi nempe, dierum numeri, vacuationum genera quibus terminatur. Ita factus familiaris naturæ, ipsius assuescit moribus ingenio, motibus, quos tandem unos operando reddere discit. Te v. g. docuerit usus, sub hoc vel illo morbo, hac vel altera constitutione, hoc vel illo tempore venturas *apostases*, quibus anteire consuevit alvi fluor, ad *purgationem* iter erit, eo tibi tempore locandam, quo bonis ægri rebus alvus solvi solet. *Apostases* autem intellige partium hiatus, ab humorum impetu commissos aut violatas vasorum commissuras, nexus, conniventias; mixtos autem, coactos atque confusos liquorum exitus; tot præpostera recedentis ab *æquilibrio* circuitionis molimina.

Itaque etiamsi purgationis morborum initiis adhibendæ argumento omni careretur, illius omittendæ non incerta lex erit; quoties videlicet gravi *symptomate* lacessitum viscus aliquod conspexeris, utpote cum ejusmodi in partem singulari impetu conjicere liceat, *æquilibrium* nutare; quo tempore vacuationem moliri, ad partem affectam, irrumpique vicinam succos protrudere est. Sic *tussis*, *lateris dolor*, &c. a *purgationis* consilio removebunt. Imo vero ab ea abstinere jubebunt *symptomata*, si de evacuationum genere fuerint; rupti enim *æquilibrii* signa erunt, jamque mutatas esse succorum *determinationes*: tunc autem moveri succos, eò devolvi illos necessum est, ubi minùs erit *resistentiæ*; ad eas igitur partes quæ apertæ sunt & resolutæ. Porro in tam gravi, cujusmodi *purgationis* est, negotio, *facti dimidium* habet, penès quem erit non faciendi notitia.

Monendum tamen humores esse a circuitus *æquabilitate* recedentes, qui non obstante impetu ad viscera facto, sequaces esse possunt & purgationi obsequentes: illos cogita qui *serosi*, *pituitosi* & *lymphatici* sunt, quique feruntur ad partes cœci exitus, aut emissariorum exsortes. Succus sit *nutritius*, qui a sanguine abscedendo serpat ad nervos, *lethargum*, *spasmodicos*que subsultus daturus; hunc mollitum, ut decet, & ritè tractatum ad inferiora deturbat *purgatio*. Triplici autem de causa. Primo. Ad loca ægrè pervia aut difficilis exitus fertur. Secundo. *Lymphaticus* est, *intestinorum* succo congener. Tertio. Coercetur vasis, *secretoriorum* quæ in intestina hiant congeneribus. Hæc autem vasa purgante vellicata, generis ac ductus societate cum superioribus a quibus dependent juncta, hæc ad *excretionem* sollicitant. *Decapulandi* modus est, quo ex superis ad inferiora liquores transeunt.

Infeliciùs cedet purgatio, si factus ad viscera humorum impetus, minùs sit

fit a fucco nutritio a fanguine fegregato, fuifque excepto vafis, quàm ab arietante tota fanguinis maffa, fucco nutritio, quem finu fuo volvit adhuc gravida. *Phlogofeos* cafus funt, fub quibus partes fanguine ftagnate impediuntur, tuncque purgationi indulgere, malum confummare eft. At obfervandum vifcera effe, quæ fanguis non hoc vel illo fui fucco, at tota fua mole impetere folet. Unde concludendum non ab hoc aut illo fucco venire impetus, qui vifcera illa laceffunt; proindeque iftiufmodi impetus ex iis non erunt qui *purgationi* obfequuntur. Verùm de illorum vifcerum numero eft *ftomachus*, qui a fanguine uno pati confuevit, quidquid illi evenit mali. Saltem, quod huc fpectat, a fanguine nafci confueverunt *vomituritiones*, quibus laceffitur ftomachus, cum *menfibus*, & *hæmorrhoidibus* morantibus aut fuppreffis inceffabilis illi veniat vomendi cupido. Inde, quod vix apud vulgus inveniet fidem, a purgantibus finiuntur minùs quàm exacerbantur vomendi molimina, quæ fanguinis vacuatio magis quàm humorum evacuatio fedat. Ratio in promptu eft, *excretoria* vafa funt quæ a purgatione vellicantur, fanguiferis autem continentur qui impetunt fucci. Deeft ergo illa vaforum *rectitudo* purgationi neceffaria, qua ftimulatæ inferiores vaforum extremitates fuccos eliminandos continentes, a fuperioribus a quibus defcendunt *confecutione* quadam fuccos proliciant.

Ut ut fit, non fic accipienda *purgatio*, quæ morborum initiis conceditur, quafi *judicatoria* fit aut abfolutoria. Eo animo inftituenda erit, ut dum fervandis *directionibus* vacabit, ea fucci morbidi portio identidem eliminetur, cui nativas *directionum* feries retinere datum fuerit aut recuperare.

Inde venit quod ifthæc *purgatio*, fub ftatu morbi locum adhuc inveniat, toties iteranda, quoties humor medentis opera fuis redditus *directionibus*, purgationi profpera fpondebit. Id autem ufu venit maximè iis fub morbis, ubi licet non victrix, vincens tamen natura, non imperat quidem, fed moderatur. Hic ille eft fauftus *purgationis* fucceffus, qui audaculis fucum fecit; qui eventus fpecie decepti, naturam quam obtemperantem invenere, mancipatam opinati funt: illius enim quod fenferant obfequium, impotentiæ tribuentes, famulitium crediderе. Inde *crifium*, earumque appendicum *coctionum* nempe & dierum *judicatoriorum* dominos fe dederunt & naturæ imperatores. At *nido*, ut ajunt, *majores extendunt pennas*, imperium in naturam exaggerando perdunt; hæc enim rogata dat; coacta negat; nihilominus tamen ea non eft quæ duci recufet, at amat fui cultores; quos inter cautos adjuvat, temnit audaces. Abfit igitur, ut confeffos hos præcocis purgationis eventus in exempla quotidiana trahas, imitamina erunt non præcepta; decreta non confilia: artis fint femper aut induftriæ opera, nufquam artificum facinora. Princeps enim medicinæ lex eft, principifque medicinæ pronunciatum, morborum initiis non adhibendam effe *purgationem*, quæ ut iis definentibus in univerfùm tutior, fic aptior eft.

Revera cadente febre, fedatoque morbi tumultu, vafa detumefcunt, ad fuas *occillationes folida*, fuas ad *directiones fluida* redeunt. Quid inde? In aperto eft; fluento redditis liquoribus, horum finguli fuas feries repetunt, refumunt ordines, *excretoria* fubeunt; velutique folutis vaforum cataractis, fuccorum irrumpit illuvies, partes merfura: tunc opportuna venit *purgatio*, quæ vafa ftimulando, fuccorum *determinationes* adjuvat, corrivantefque undequaque humores allectat, evocat, exterminat.

Ita providetur, ne *poft morbos relicta recidivas pariant*. Morbis enim fuperftites funt humores, qui refides funt, morantes, ftagnati, aut hærentes. Refidunt autem ubi elanguida aut deflectente *fyftaltica* vi, molliùs, tar-

L diùs

diùs aut præpostere micant alicubi vasa aut *oscillant*. Hac admissa culpa, inæqualiter vasis aut visceribus redditis humoribus, horum stagnationes, aggestus, *apostases* exsurgunt, obstructiones, inflammationes abscedentia daturæ, quæ infaustorum morborum postrema sors est: hanc avertit denascentibus adhibita *purgatio*, quæ vasa vellicando pungit, pungendo prolicit, proliciendo ducit, dirigit, determinat; *solida* ad *oscillationes*, ad *directiones fluida*; utraque ad *depurationes*, *secretiones*; evacuationes; omnia ad sanitatem.

CAPUT XXII.

De accommodanda purgatione variis morborum, temperierum, ætatum, sexuum, conditionum, regionum, & constitutionum differentiis, generibus & ingeniis.

PEndet purgationis felicitas a facilitate partium, flexibilitate, obsequio; tum a succorum ductilitate, fluxibilitate, situ, vicinia, recessu; quorum omnium habito respectu, locanda venit *purgatio*, citiùs aut tardiùs, fortiùs, debiliùs, sæpiùs aut rarius adhibenda. Igitur purgandi norma erit *solidorum* status, situsque *fluidorum*. Hæc ubi longiùs recesserint, hæserintque profundiùs; ubi illa fortiùs obstiterint, vigentia nimirum aut inobsequentia, purgationi parcetur. Enascente *acuto* morbo, utpote cum derepentè oriatur, prope adhuc in januis est morbidus humor; unde octo circiter dierum numerus ei satis erit, quò ad ea, unde abreptus est, *secretoria* regrediatur; quæ temporis mensura, uti *coctionum* terminus observatur, ita *purgationis* tempus esse solet. Fortè ea fuerit vis *spasmi* morbidi humores retrò pellentis, ut fulgurationis instar momento ad dissita feratur. Casus est febrium malignarum, sub quibus pernicitate tanta moventur succi, ut a corporis *peripheria* unde remeant, ad arcana vasa, *nervos* & *glandulas* fulgurire videantur. Inde *cephalalgiæ* immanes, *leipothymiæ*, *comata*, *parotides*, *epiphoræ*, *ptyalismi*, *petechiæ*, *exanthemata*, *maculæ* & alia id genus stagnatorum vasorum *capillarium* indicia, quæ malignas febres infestant. Revera his sub morbis *viginti* & ampliùs diebus purgationis opportunitati opus fuerit. Saltem norunt in *hoc pristino versati*, quàm longa mora, dempto *orgasmi* casu, uti conveniat, ut *purgatio* succedat. Diversum concipies humoris morbidi situm, sub morbis *chronicis*. *Acutorum* ut plurimùm sunt appendices; a mixtis, confusis, implicitisque aut intricatis succis profectæ, succis proinde tam altè longèque cuneatis, ut ex iis ægritudinibus non paucas compererint artis curiosi, quibus *purgationem* vix accommodare detur. Exempla sunt *ascites*, *phthisis*, *scorbutus*, quibus purgationem adhibere, industriæ magis, quàm diligentiæ opus erit, audaciæ minus quàm consilii.

Ejusdem momenti est *temperamentorum* observanda varietas, quâ inconsulta *purgationem* jubere, sapientiam exuere est. Præcipua sunt *temperamenta* quæ a *sanguine*, *bile*, *pituita*, *melancholia* designantur, quorum notiones, salvo etiam titulorum honore, si ut decet, liceatque perpendantur, cautiones in *purgando* plusquam vulgares suggerunt. A sanguinis dominatu intelliges ubertatem succorum mollis texturæ, motus facilis, æquabilis circuitus, exquisitæ volubilitatis, perfectæ trituræ, qui cum in sanis puri maximè nati sunt,

sunt, in ægris impurari minùs periclitantur; talium causa exiguos *purgationum* sumptus facere; peritis usu venit. Non sic de *bilis* imperio statui solitum est, a *bile* enim sanguinem infectum fateri, *purgationi* annuere est. Interim *sulphuream*, *oleosam*, *flammigeram* esse *bilem* pronunciant, quæ sub morbis in succum acrem & *causticum* abit; *volatile* enim quo a natura imbuta fuerat, *fermentando*, ut ajunt, exuens, in acre *lixiviosum exaltatur*. Ea de re *bilem*, a se suaque indole nativa degenerem, *oleo* ignem passo comparant, adeo ut non secùs ac a pingui mitique sapore descìscit *oleum*, quod ignem expertum est, sic a suo *volatili-oleoso* desciscens *bilis*, quæ vim sensit morbidam, in acre *lixiviale*, *muriaticum* facessit. At purgationem, tam parum fatuis humoribus inopportunam, dilaudare, purgatione erudiri minùs est, quàm infatuari.

Sequitur *melancholia*, succus ille sapientium calculo, rebellis & inobsequens, exorandus semper, nusquam extorquendus. Terreus ut habetur, *salinus*, *fixus* & gravis, pondere quo inclinatur, ad inferas, quales alvinæ sunt sedes propendet. Ita quidem fortassis, si juris sui sic esset *melancholicus* humor, ut loco stans pondere premeret, aut mole *gravitaret*. At *fixus* est non tam gravitate molis, quàm molis situ aut positura. Cogita succum quo partes aluntur ex *salinarum* molecularum myriadibus conflatum, hinc liquorem tardum ac hærentem intelligis, illinc interjectos fibrillarum interstitiis salium aculeos, cuspidibus proinde hirta partium stamina, veriùs dixeris tot veluti cuneolis densari aut staturninari partium bases. Igitur obices sunt partium *systalticam* vim, aut *oscillationes* morantes; quod idem est ac suo sibi esse repagulo; sui enim motus authori impedimento esse, sui ipsius tarditatem accelerare est. Atqui hic ipse *solidorum* status, isthæc *fluidorum* conditio, *melancholicis* tribuitur: qui hos alit humor, non *sanguineorum* est mollis succus; non *biliosorum oleosus*; at illius rore, hujus pinguedine defectus, macer est; salsus & asper; gravis & hærens. Gravis, inquam, nigricans enim & ater est *melancholicorum* sanguis, a compressis, compactisque *globulosis* ejus particulis, minùs inde factis volubilibus, aut in motum minùs pronis. Quàm fluxiles parùm sint & inobsequentes istius sortis humores, in aperto est. Eò autem inobsequentes magis, quod sero, quod sanguinis vehiculum est, destituti, pandantur minùs, minusque ductiles sint. Revera *sputatores*, *tussiculosi*, *catharrhosi* sunt, observante Hippocrate, *melancholici*, sed illinc saturum *sero* sanguinem cave credas, ab illius partium compressione & compactura fit, ut *serum* expressum, a sanguine segregatum volvatur. Hic *Tantali* sitim intelligis; *melancholicorum* enim sanguis, sero mersus, humore caret; cujus licet inops, aquam egurgitat: a *soluto mixtionis vinculo* id *paradoxi* venit; indidem veniente *purgationis* adhibendæ *melancholicis* periculo.

Aliis adhuc patet incommodis *melancholicorum purgatio*; suæ sunt enim illius fallaciæ, sic ut in illis interdum cassa fiat aut operatione vacua, interdum præpostera, vix aliquando fida, aut medentis consona consiliis; alios aut alios ab instituto adigens humores. In causa est familiaris & consuetus *melancholicis* fibrarum *tonus*. Hæ *salino* spiritu afflatæ rigent tantillùm, *spasmi* vicinæ. Chordas fingito tibi paulo nimis tensas; dissonas audies si pulsantur; similiter *purgatione* stimulatæ quæ jam præter naturam a *spasmo* nempe dejectæ erant partium fibrillæ, aliò quàm decebat succos asportabunt. Inde videas inter medendum, *purganti* exhibito, *urinas*, *sudores*, ipsum *sanguinem* succedere; aut humores, quos ad ima deturbare animus erat, ad supera ferri. In exempla veniunt *hystericæ*, *scorbutici*, *melancholici*, *hypochon-*

chondriaci, quibus infausta aut infesta est purgatio. Toties fucum facit aut dolum!

Pituita superest, quam sic a natura comparatam crediderunt, ut purgationi lubens obsequeretur. Lubricus enim succus est, *lymphaticus*, volubilis, utpote ex globulosis iisdem partibus quibus alba sanguinis portio, conflatus. Hoc litæ partes humescunt, tractabilesque factæ morem gerunt. Fatuum diceres succum, saltem insulsum, quem audacius aggredi datur; addo ignavum, aut inermem, salium spiculis destitutum, quem in motum ciere audeas, sic morbis, quos *pituita* committit, paratum est effugium, scilicet in ejusmodi humore, qui a sedibus quas hostiliter invaserat ultroneus recedit.

At *pituita*, vox resque dolosa est. Hæc plerisque venit *seri* nomine, cujus specie decepti, *sero* æque ac *pituitæ purgationem* accommodant. Hic autem *pituita* titulo intelligitur *lymphæ* genus, aut succi alibilis, sanguinis partes diluentis, pandentis, adunantisve. Ut ab hujus succi sanguini æquabiliter admixti dominatu, nascitur sanguinis mollities, ab ejusdem exuperantia venit *pituitosi* titulus, qui succosum sonat. De *sero* non item, succus aqueus est, *salinus*, eliquatus, a sanguini partium consortio segregatus. Id observabis in sanguine misso, quem densum ac pelliceum tegit copia seri diffluentis ac segregati a substrato sanguine. Unde quantùm mollitiei dat sanguini, quantùm dulcedinis ei apportat & æquabilitatis *pituitæ* ubertas, tantùm duritiei, salsedinis, & colliquationis in ſeo supponit *seri* copia. Porro quantùm *purgationem* suadet sanguinis mollities, tantumdem ab ea dehortatur succorum *acrimonia*. Fucum fecit & dolum invectus in medicinam *chymiæ analogismus*. *Præcipitationibus secretiones* comparavere, *secretionum*que numero *vacuationes* addiderunt. Unde ad has aperiri viam *colliquatione* creditum est; quasi *seri* eliquamina ad *purgationem* monstrarent iter. At *expressionibus* similiores dixeris *excretiones*, totius rei succum, non succi portionem aliquam reddentibus; adeo ut quæ huic & alteri sanguinis circuitui superest *excernenda* pars, transactis iterum circuitibus aliquot trita magis ac comminuta in *secretiones* cessura sit. Quantùm igitur *præcipitationi* servit *mixti solutio*; tantumdem *secretioni* adversatur *secernendi* succi colliquatio. *Secretio* enim effectio est *systalticæ* virtutis succos adigentis, cui adactioni opus sunt maximè moles & impetus. At hunc frangi, alteramve decrescere intelligis in colliquescente succo, cuius partium vis ut unita minus, imbecillior est, maximè cum inæqualiter mixta pellantur inæqualiter. Inde tantùm metuunt artis magistri a purgaminibus *serosis*, vix unquam eorum calculo salutaribus futuris; hac de causa, quod *symptomaticæ* colliquationis ut plurimùm, vix aliquando excernentis naturæ sint opus. Itaque *pituitosa* corpora & ad *purgationem* paratoria credideris, quæ *lympha* alibili turgidula erunt, *purgationem* ab iis arcendo quæ aqueis, salsis, serosis, eliquatis scatebunt.

Hinc admonemur quæ habenda ratio, qualisve faciendus delectus *purgationum* in curandis harum aut illarum ætatum morbis. Hic autem ætas, non ex annorum numero, neque ex *liquidorum* indole, sed ex *solidorum* conditione definienda est. Ætatis enim mensura hic est partium agilitas, aut virium potentia; quæ venit a molli partium *elaterio* seu *systaltica* vi, quæ *solidis* propria est. At sub senectute, quæ *tabis* genus est, humore defectæ partes durescunt, & a sua flexibilitate desciscentes, de *elaterio* perdunt. Unde ut contractionibus sic & *excretionibus* obeundis sunt impares. Sic constitutas admotis *purgantium* stimulis proritate ad contractiones, *phlogoses*, *spasmos* & *erethismum* excitare est. Inde a *purgatione* cavendum monet *Hippocra-*

tes

tes, in tabidis & ubi partes extenuatæ sunt. Posthac intelliges quantùm in *purgandis* senibus cautus sis oportet aut parcus, nemo enim est qui tolerantiùs ferat purgandi cunctationes. Hinc usu venit, eoque laudabili, ineunte mensa purgare senes, ut a succosa alimentorùm parte, id mulciminis mutuetur *catharticum*, quod ex partium mollitudinis defectu periit.

Longè diversæ sunt habitudinis juvenum partes, eorum imprimis qui juniores sunt. Ut enim lactuaria sunt ea omnia unde orti sunt & crescunt, lactua erunt partium emergentium stamina. Revera ipsa juvenum ossa primùm gelascentia sunt, *lympha* adhuc turgentibus vasis, muco, visco, pinguedine litis aut madentibus fibris, sic ut nihil nisi mollitudinem resipiscat juniorum corpus; re ipsa infantibus feliciùs cedere *purgationem* proditum est. In hujus commodi partem veniunt, qui primam ætatem propiùs contingunt, vel qui non absimilem referunt partium temperiem. Hujus erunt censûs pingues aut obesuli, quorum succo turgidulæ carnes, sanguinis & succi nutritii indolem produnt, dulcem proinde & mollem, *purgationi* igitur accommodam; sic observante *Hippocrate*, qui crassos meliùs purgari solere tradit.

Adhuc aliunde venit juniorum corporibus *purgationis* bonum aut necessitas. Cogita ex ovo fœtus exclusi corpusculum, filarium esse seu glomerem ex innumeris simul & exilissimis tubulis sic compactum, ut a *granis* pauculis quæ embryonis pondus sunt, ad *libras* 100. & ampliùs in adultis dilatando se assurgat: tam enormi supplendæ moli, immensum materiæ pondus impendendum erit & dedolandum. Interim nemo facile crediderit justam adeo fore & æquabilem *assimilandi* succi *anadosin* aut distributionem, ut non secùs ac in dedolandis rebus, plura non redundent superamenta, futuræ morborum materiaturæ. Hoc eò faciliùs credideris, quòd confertim magis infantibus alimenta ingerantur, eaque succosa nimis & crassiora, pultes intellige & panatellas, quibus, vice lactis materni, quod satis fuisset, infantulos ingurgitant. Hac ex culpa proficiscuntur gemina succi nutritii diverticula; affatim enim aggestus, qui sensim tantùm & successivè pinsi, terique indiget ut corporetur, copia majori advenit, quàm ut adunari possit & *assimilari*. Inde deciduæ inutiles reliquiæ utilis materiæ noxia fiunt segmina, necessariæ futura purgationis pabula. Alter sùcci nutritii confertim advecti error est, ab hujus mole simul & impetu additis vasculorum *directionibus* illata vis factaque perversio tumens ille & fortiùs adactus succus, quos evolvere debuisset, involvit tubulos, violatisque *diametrorum* capacitatibus, miscet quæ explicanda erant, hinc *glandulæ*, *struma*, *rachitis*, similesque partium *tumores* & perversiones, infantibus familiares; quibus avertendis aut expediendis opportuna venit *purgatio*: a practicis ideo commendata in infantium morbis, quòd ab *addephagia* hos oriri confessum sit.

CA.

CAPUT XXIII.

Pergitur in aptanda purgatione sexuum, conditionum, regionum & constitutionum *differentiis*.

PRonuntiatum est *pituitosas* esse fæminas, resididibus, ignavis, & frigidis humoribus scatentes. Huic affectioni fidem fortè fecerit illud *Hippocratis*; *fæmina ab aqua incrementum accepit ... Unde rara est & laxa ac veluti fluida ... Cumque rara sit & mollis humiditatem non remittit*, unde pituitosas illas esse crediderunt, unaque omnium voce receptum est. At hæc omnia *ad tactum & visum*, seu sensus & speciem pertinere monuerat sapientissimus ille naturæ magister, non ignarus abstrusiorem esse fæminæ naturam, quàm ut obviæ rei, fatuæque aquæ aut *pituitæ* ingenio comparari satis haberet. Num id injuriæ intulisset sexui imbelli, virorum iniquitas, qui fæminis unde tantùm sibi metuendum sentiebant, malignè invidentes, vindicata sibi ignis natura, vilis aquæ indolem illis adjudicarunt. Mulieris naturam extenuare amantes, verentes definire. Revera de *natura muliebri* & morbis inquit Hippocrates, *ista mihi dicenda sunt, potissimùm quidem in rebus humanis causam esse divinum numen, deinde mulierum naturas*. An quod *numen magnam vim in homines habet, deinde natura mulierum*. Ita sentit spectabilis admodùm *Hippocratis* interpres. Ad sexus potentias aut astus exponere *Hippocratis* consilium tam parùm fuit, ut totum illud naturæ muliebris *divinum*, de mulierum *morbis* exprimat ipse *Hippocratis* textus. Itaque *divinum* illud quod resipiunt mulierum morbi, in illorum morborum dolis, fraudibus, mutabilitate ac insidiis versatur. Ex illa enim densa malorum cohorte, quæ ex infensa humano generi pyxide emersit, ut lethaliora nulla ita nulla maligniora aut dolo pleniora sunt quàm quæ a sexu prodeunt. Ideone id infortunii contigerit mulieribus quòd *uterus, gravis calamitas, sexcentarum ærumnarum author* sit? Suaderint varii ad omnigenas corporis partes facti ab utero insultus: *cùm enim uteri loco moti fuerint, ii alias alio irruunt*. Cum autem *qualibet occasio satis fit ad commovendos uteros, ad caput, ad præcordia; ad cor, ad stomachum, ad hepar, ad coxam, ad lumbos, ad vesicam*, indè pullulant multiplicia *symptomata*, quæ morbos in hominibus simplices futuros, intricant, obscurant, miscent, impediunt in mulieribus; cùmque suus cuique *symptomati* assignetur humor, in mulierum morbis frequentandam esse *purgationem* evulgatum est. Hanc iniquam purgationis interpretationem avertebat *Hippocrates*, submonens *uteri affectus magna ex parte a flatibus ducere originem*; a flatibus autem, qui materiæ aut humoris larvæ sunt & umbræ, quas purgantibus aggredi, aërem verberare est. Revera, non humores, sed sanguinem æstuantem & flatulentum cumulando, morbos accersit uterus. Sanguiferum organum hic est, singulari & proprio circuitu donatum, qui universali totius sanguinis circuitionis æquabilitati consonare debet & consentire. Viscus enim est fæminarum corpori addititium, cujus vasa, quæ innumera sunt, ad circuitùs leges & consonantias, sanguis permeare debet; quasi corporis appendix est, ubi sanguis non minùs quam in cæteris visceribus, ad libellam & æquilibrium præterfluere debet. *Gravis calamitas*! clamat *Hippocrates* de *utero* agens, imò discrimen hinc ingens, ac seminarium morborum ferax! In tantùm ægritudinibus ansam præbens, in quantùm succorum *æquilibrii* rationes, necessitates, occasio-

casiones multiplicat. Constet in virili corpore æquilibritas in *cerebro*, *pulmonibus*, *hepate*, &c. Stabit sanitas, quæ ruet in femiua à cujus utero aberit *æquilibrium*. Id autem calamitatis venturum toties violari contigerit, aut immutari, stringi id est aut dilatari plùs solito vasorum capacitates aut *diametros*. Quam sæpissimè autem futurum id, portendit nervosa uteri, vasorumque undè densè texitur compactura, quam si sexui iracundo non infrequenter molli sæpè, tenero semper unitam cogitabis, vix eris capiendis ægritudinum sexus causis, rationibus, occasionibus, periculis.

Imò verò missis animi *pathematis*, cordisque affectibus in quos faciles adeò sunt, sic a natura comparatæ videntur, ut suapte conditione, aut sexus necessitate perdendo sanguinis circuitus *æquilibrio* pateant. Puellarum ætas in secernendis, excernendis, perennandisque *mensibus* tota occupatur, sic ut, si restiterint, substiterint, aut periodo defuerint, decolores, pallidæ, languentes, *hystericæ*, flatuosæ, *hydropicæ*, degant. His graviora succedent in nupturientibus; interim si viro junguntur, altera cura: matrimonii felicitas fit infelicitas sanitatis; a conceptu enim morantibus mensibus, graviditatis tædia emergunt; tùm partus pericula, a *lochiis* retentis, suppressis, immodicis, vitiatis, verbo a sanguinis inordinationibus na scitura. Verùm utrumlibet fecerint sibi vitæ genus, cœlibes fuerint aut nuptæ, utraque manet ineluctabilis mensium finitionis necessitas, ita ut in eadem mala à quibus mensium accessu emerserunt, eorum recessu immergi periclitentur. Indè consequitur sanguinem esse, non humores, illùmque devium, deflectentem, & a tramite delirantem unde nascuntur mulierum morbi. Reipsa ejus insufficientiæ sunt & inefficacitatis *purgantia* in sanandis uteri morbis, ut hæc cassa tùnc temporis comperias aut periculosa; quæ causa fuerit propter quam tam infrequentes sunt curationum ejusmodi felices eventus. Sic virgunculam, defectam mensibus, chlorosi pallentem, carnibus exsuccam, flatu tumentem, marcentem febre, sero madentem, ardore tabidam, morbo minùs quàm morborum satellitio extingui vides? In causa est medicandi error; minuendis humoribus das operam, quæ in dirigendo, sarciendo, & revocando sanguinis circuitu meliùs erat collocanda. Tam infelix est gravidarum curatio; in humorum enim saburra quæris *vomituritionum*, *picæ*, *malaciæ*, *apositiæ*, *intumescentiarum*, *lassitudinum febrium*, &c. causas, quas in sanguine retrogrado, stagnante, devio invenisses. At graviora nullibi senties *purgationum* delicta, quàm in *parturientium* & *puerperarum* affectibus; sanguinem enim, ubicumque humores evacuandos clamitant, evacuando, artis prodigia quæ pollicentur non promunt, experieris, eas eluctando quas experiuntur *purgationum* calamimitates. Adventantibus senectæ tædiis addita sexus incommoda vides, fæminarum perit faciei flos, languet appetitus, artus ingravescunt, spiratio impeditur, linquuntur animo; ipsa mens ægrescit, aut mœstis territa, aut vanis lusa imaginibus; verbo *hystericæ* fiunt, *melancholicæ*, *hypochondriacæ*, expressa ex mœrore simulacra, quæ jucunditatis & gaudii dixisses spirantia signa. Tam fœdæ *metamorphosi* succos affingis tetros, degeneres, putridos, omnia conspurcantes; quibus exterminandis nullum non fingis purgandi genus, evacuationem vi aut arte invocando. Perditam sæpè, noxiam interdùm fles operam, & meritò, nam morbi causam nedùm assecutus; sanguinem fugas, turbas, a circuitu dejicis; ampliùs quod rei caput est, partes exasperas, viscera torques, vasa stringis, sicque vasorum *diametros* minuis, vias obstruis; malorùmque causas, quæ vasorum *strictura* sunt multiplicas. Quas enim senescentibus fæminis ægritudines accersit partibus inusta labes, ulteriùs ne requiras, violatio est *systaltica* virtutis aut immutatio. Senium enim quid est? *Marasmus*, isque partium *nervosarum*, quæ cùm *spermaticæ* habeantur, seu sanguine defectæ, tabem primæ sentiunt.

t Ac

At hujus fortis sunt uteri stamina, quæ primùm proindè marcent aut arescunt: Indè depressa vasorum latera, connivent & arctantur, à suisque capacitatibus decidentia advectam sanguinis consuetam molem respuunt, quæ aliò *retropressa*, malorum quæ a retrogradis *mensibus* contingunt, dat origines. Hinc abscedentibus *mensibus* succedere *fluorem album* frequens est, purpureo enim rore viduatæ uteri partes, lympham plorant; nimirùm arescendo se contrahunt, quemque sanguinis loco altiùs imbiberunt & cumulatius, succum nutritium exprimunt & eructant. Sed pulsus sic & ejectus ab utero sanguis, doloribus & malis corpus omne sternit. Ad *hepar*, *ilteri*; ad *lienem*, *schirrhi*; ad *mammas*, *carcinomatis*; ad *glandulas*, *strumarum*; ad *pulmones*, *asthmatis & tabis*; ad *nervos*, *spasmi* fomites & materiem vehit. Hanc *purgantibus* exhauriendam objicis? Tutiùs siccabit & meliùs, attemperata sic sanguinis moles, ut æquabilis veniat ad partes, & facilè circumagatur.

Ex abundanti de *lactantium* aut nutricum morbis audies; æquè noxiam iis esse purgationem; succi enim tunc eluxuriantes, a sanguine circuitui reddito resorbentur pleniùs quàm a purgantibus vacuentur, a quibus malè mulctati furiantur, disjiciuntur, cuneantur.

Aptanda quoquè purgatio variis vitæ, diætæ ac conditionis generibus; sic qui rura colunt ac laboribus se miscent, ut exercita sunt, firmatave labore eorum corpora, lacertosa sunt: tùm ex succis *fixioribus* aut minùs *volatilibus* compactus sanguis, ut ignavior, sic ductilior est. In his habes, firmitatem in *solidis*, quæ succos validè excernant, obsequium in *fluidis*, quæ excerni patiantur. Interim admonet rusticorum & similium vitæ genus, a *purgantibus* non rarò abhorrere eorum succos; ita ut *alterantibus* meliùs quam *evacuantibus* curentur. Qua de re videas ruricolas, qui sani abstemii sunt, sanari vino, & reconvalescere; fortè quia refocillari maximè indigent. Revera istiusmodi sunt eorum succi qui raro exsuperent, aut superfluas sui dent aut linquant reliquias. *Olera* sunt, *legumina*, *fructus*, & *lactaria*, undè miseram, longævam tamen trahunt vitam, quæ eliquabilia, mollia, tritùque facilia sunt adeò, ut tota in *transpirationem* abeant. Disparia sunt edulia quæ finxit erudita luxu divitum gula, carnaria sunt enim, fibrata, ægrè discerpenda, tritu difficilia, superamentis ergò mille ac superfluitatibus obnoxia, dignis purgantium pabulis.

Purgationum facilitatem alit spondetque potulentorum consuetudo. Cùm enim nutricatio *fluidorum* opus sit, potus utpotè *fluidus* maximè latè diffluens, & meabilis, communeque alituræ vehiculum, partium ductilitati confert non mediocriter; ab eo enim habent *solida* undè flexibilia sint; *fluida*, undè fluxibilia evadant. Eâ de causa sub morbis observabis, alvum purgantibus obsurdescere aut exasperari iis, quibus familiare est inebriaminibus seu ignitis vinis indulgere. Hinc intelligitur quæ *regionum* habenda ratio in administrandis purgantibus. In summa liberaliorem admittunt purgationem istius modi *regiones*, quæ *transpirationi* favent minùs. Cæterùm cave credas, parciorem esse *transpirationem*, ubi natura sua frigidius cœlum est; *septentrionalium* corpora, ut firmiora sunt, aëris asperitate durata, tardatæ aut impeditæ *transpirationis* affectionibus patere minùs deprehenduntur. Interim purgationis necessitati aliundè obnoxii fiunt *septentrionales*, voraces sunt enim, eduliorum imprimis, vulgò crassiorum, at revera altilium maximè, illius nempè naturæ, ut ex his, cùm trita subactave fuerunt, nulla retrimenta, feces saltem quam minimæ redundent. Nihilominùs tamen, ex his intrà corpus emergit sanguinis succosi, *lymphatici* seu pituitosi luxuries, istiusmodi nempè, quem purgationem suadere & invitare ostensum est. Hæc ad nostrates non adeò spectare nè credideris; ex his enim quæ de septentrionalibus hic habes, profuturam hanc quibusvis

vis

vis terræ plagis purgandi regulam stabilire est: liberaliorem purgationem concedunt illæ regiones, ubi vegetior corporum *systaltica* vis, nec cupidiarum saporibus extremis, nec vinorum familiaritate, vel igniculis labefactata, succorum sed laudabilium exuperantiam parat, aggerit, cumulat. Adde, quæ ad has ideas conferant, locorum campestrium, nemorosorum, montanorum, palustrium incolatum, frugalitatis, sobrietatis, simplicitatis cultùm, corporis exercitationum consuetudinem. Ex horum omnium defectu vel usu, inferre erit qualis futura *solidorum* textura, quale *fluidorum* ingenium, qualis utrorùmque vis, conspiratio, quæ tandem ad purgationem potentia, habilitas, & aptitudo.

Nec te prætereat suum esse morbis ingenium; missa enim nativa quorumdam *idiosyncrasia*, quà universis *in genere*, vel his aut illis *in specie* purgantibus nonnulli repugnant; missis quibusdam morborum generibus, quæ parcissimum in purgando medicum postulant, de quorum numero sunt *inflammatorii, spasmodici, torminosi*, & *hæmorrhoici* affectus; missis iterùm quarumdam partium morbis, quales *pulmonum* sunt, & *renum* & *vesicæ*, turmatim identidem non secus ac sydera nova exoriuntur *epidemici* morbi, has vel illas infestantes regiones, qui primùm sunt incertæ medicationis. Hi quidem cùm rapidè invadant, celerem postulant manum; quam celeritatem a purgationibus vulgus expectat, utpote quæ hostilibus succis de repentè exterminandis aptæ videantur. Ex his tamen sunt qui purgantia despiciunt aut reformidant, horum temnendo ictus aut timendo. Igitur suspenso gradu hic progredi cauti est artificis, sic ut sapientiæ hic lex una esset, ni aliundè medendi jubar affulgeret.

Hic de *purgatione* lis est, quam *constitutionum epidemicarum* absolutoriam judicarunt. Hanc illi haud dubiè apud vulgus obtinuerunt fidem fausti eventus, quam illi derogari nolimus; notacula solùm ostendere consilium est, quibus indicibus *purgatio* opportuna adhibeatur.

Observabitur alterutrius culpa, *solidorum* vel *fluidorum*. eruperit, crescat aut foveatur novus morbus, cùm alteruter prævaleat, illorum *spasmus*, vel horum tumultus. Conjecturam capies a *fluidorum* conditione; an a sua mollitie, volubilitate, fluiditate desciverint; tùm a *solidorum* statu, an suas oscillando retinuerint *directiones*. Hoc testabuntur *secretionum* ubertas, facilitas, periodi. Sic *alvum* non siccari, fluere *urinas*, sputa exire, suis temporibus prodire menses, rectricis adhuc ac dominantis naturæ signa sunt. *Fluidorum* seu humorum conditionem ostendet *linguæ* facies; illorum ardorem, *acrimoniam*, *adustionem* aut *empyreuma* illius siccitas, scabrieties, asperitas: illorum temperiem, dulcedinem, uvorem, illius humor, nitor, mollitudo. Lustrabis quoquè *fluidorum* vestigia, pronitates, *inclinationes*, rimando quò ferantur, quove vergant, an ad *convenientia loca*, & purgationi accommoda, an ad aliena, aut inopportuna *purgationi*. Denique in concilium adhibebis morborum *communitates*, *relationes*, similitudines, *analogias*, contendendo in eam mentis perspicacitatem, quam ex usu venaberis, disces exemplo, studioque obtinebis & medicinali ingenio; qua perspicacitate, ex *symptomatum* certa *syndrome*, meliùs, ex certo morbi & ægrotantis rerum conspectu, quem edocet erudita consuetudo, de *purgatione* augurantur artis magistri non infeliciter, sapienterque decernunt.

M Ch

CAPUT XXIV.

De purgandi ratione & intentionibus in morbis particularibus;

Primùm.

In morbis cerebri.

AD *purgationis* facilitatem faciunt & felicitatem, morbi sedium anfractus, recessus difficiles, remoti, flexuosi. Has difficultates humoribus imputabant *humorum* patroni, qui succos impactos altiùs existimantes, difficiles nimiùm, purgantiùmve potentias eludentes, intactiles purgationi, aut invincibiles pronuntiarant. *Purgantibus cephalicis*, quæ omnia *phlegmagoga* sunt aut *drastica* nomen fecit & fidem isthuc cogitatum; cui fulcro fuit traditum *cerebro* munus: *frigidi & humidi metropolim* illud esse prodidit *Hippocrates*, quod *pituitæ* sedem aut officinam esse interpretati sunt, nobilissimam corporis partem: in fœda seri colluviaria mutando. At in voce æquivocant, de succo ignobili, crudo & inutili exponentes, quod maturo & omnium mobilissimo competit. *Lympham* dicito, quod *pituitam* vocitant, de cerebro verum narraveris. *Lympha* enim, succi nempè *nervosi* promtuarium est aut immissarium, quò confluit *lympha* nervorum omnis. Quid enim amabo tibi monstrat tota illa oculis indigesta cerebri moles? Pultaceam, mollem, humidam frigidamque substantiam? At imò in hac nervorum omnium scaturigo est, fons ergò perennis & assiduus *lymphæ* nervorum, qua madet tota atque mergitur. Ampliùs, in hac habes tubulorum mille glomeramen, omnium animali futurorum motuum, affectionum *sensationum*, cogitationum summam ac compendium. Tapetium *ichnographiam* cogita, mille filorum nodis inconditè, ut videtur, adumbratam, quæ ut ut confusa textorum inter digitos, in elegantes, mirabilesque imagines erumpit; rudem tenes cerebri confusæ molis notitiam. Ut enim illic conduntur emergentium imaginum liniamenta, hic suo velut in ovo concipis, idearum omnium conditas a creatore materies & instrumenta. Milliaria nempè fibrarum mollium, flexibilium, ad omnes motiones, flexus, curvaturas, inclinationes, evibrationes comparata. His omnibus & singulis emotionum generibus ut fibræ promptè serviant & expeditè obsequantur, succo dulci, ductilique natare debuerunt & inebriari, quo ne unquam carerent, copioso immergi curavit natura, ut levioribus titillationibus aut vellicationibus obsecundarent, eas acceptando *directiones*, sitùsque ac flexuras sumendo, ad quas inclinarentur. Igitur mollitiem illam, humiditatem, & frigiditatem, inconsulta natura cerebro venisse ne credas; sic constitui, compingique necesse fuit eam corporis partem, quæ ut cera mollis, facilisque insculpi, totius animalis *œconomiæ* motuum & idearum cælaturis dicabatur; tenacem, ut rerum sigilla servaret: ductilem, ut singula exprimendo, *phantasiæ*, menti, memoriæ redderet; merè tandem *passivam*, ut cælamini nulli repugnaret, omni serviret injussa. Quid hæc, ...quies, ad medendi artem? Certè ad emendandas aspernabiles (quibus fascinantur medentium mentes) cerebri morborum *ætiologias*, dolendosque antiquatæ physices malè sanos conceptus. Cerebri enim affectus, mentisque hallucinationes, quæ a fœda *pituitæ* copia, committi evulgatum fuit, veras esse fibrarum cerebri perver-

versiones & *ataxias*, viziatasque illarum *directiones*, *vibrationes*, *oscillationes*, revelat meliùs erudita *physiologia*. Cogitatus enim *immaginis*, *sensationum*, aut motuum aberrationes sunt, quibus remediorum tormentis medeberis infeliciùs, quam industria aut sagacitate.

Remediorum insidias hic senties imprimis aut ludibria, si de *purgantium* numero fuerint, quorum quò uberiores erunt effectus, eò infensiora evadent; veras enim morborum causas non tangent, dùm eas quæ sanitatis sunt, in succo vel *lympha* nervorum sitas, deprædabuntur. Re vera quò copiosiorem *pituitæ*, (quæ *lympha* est, fomentum nervorum & nutricula) quantitatem evacuando obtinuerint, profusiùs eò prodegerint *vitalem* succum aut vitæ fontes siccaverint. Insuper animadvertere juvat, quàm ægrè ac tardè purgantium vim sentiat aut sequatur isthæc nervorum *lympha*. Hanc operandi difficultatem monstrat nervorum conditio; *arteriarum* (ut & *lymphatica vasa*) appendices sunt, additamenta aut productiones, funiculis, non tubulatis aut alveatis, qui succos ab arteriis sibi venientes sorbent aut bibunt, non alveo proprio condunt aut complectuntur. Hinc consequitur, quantos in sanguine moveris æstus, quibus nervorum *lympham* ad *secretoria* sanguinis prolicias & evoces; qualescumque ad nervorum confinia appellant sanguinis fluctus, silebunt; cœcis enim aut imperviis *solidis* impingendo *fluida*, vi cadent & impetu. In eliquandis ergò *pituitosis* cerebri humoribus, præterquamquòd in deterrendis vitalibus succis operam ludere est, periculis ægrum, opprobriis artem est objicere.

Morbi enim cerebri, utpotè ad nervos pertinentes, *solidis* maximè proprii erunt, proindèque *purgationibus* subjecti minùs. Nam ut contrariorum similes sunt rationes, ab iisdem rerum modis exeunt, morborum & sanitatis causæ. A *solidorum*, quæ fibrillæ sunt, situ, directionibus, positura, affectionibus fovetur sanitas; eorumdem inflexus, distorsiones, distractiones morbos dabunt. At quantùm cum *fluidorum* exuperantiis, excessibus, vitiis, saporibus, convenit purgatio, tantùm *solidorum modis*, aut *rationibus* alienatis repugnat; illa enim *purgationi* morem gerendo in evacuationem cedunt, hæc stimulata in *spasmum* abeunt.

Id intereà donandum, gravissimis cerebri *symptomatis* auxilio præsenti esse *purgationem*. Sic *lippitudine laborantem sponte fluens alvus juvat* Item *quibus biliosæ dejectiones, superveniente surditate cessant*; *& quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus, cessat*. Igitur alvinam regionem inter & cerebrum mutua dari commercia non obscurum est. Id rei evincit faustus interdùm *purgationum* eventus, si tempore & loco prævertendis pessimi *cerebri symptomatis* adhibeantur. Istiusmodi sunt soporosæ affectiones, *lethargi, tendinum subsultus*, quibus *purgatione* mederi docuit observatio. Non minùs confessa res est *apoplexias*, *epilepsias*, *paralyses* catharticis levari sanarive. Undè non temerè inferas cerebri morbis utilem esse, amicam & necessariam *purgationem*.

Hæc ut confiteri decet, observare quoquè convenit, ex purgantibus efficaciora, ex hisque *stibiata*, quæ stimulantia sunt, laudari in cerebri morbis & prosperare. Hoc autem temerè observatum nemo crediderit, undè se prodit purgandi cerebri legitima ratio. Surgente morbo, insurgentibus & exsuscitatis *solidorum potentiis*, *systole*, scilicet & *pressionibus*, *fluida* undequaque pulsa disjectave, eo maximè ferri, quo uberiùs confluere naturâ consueverant, nemo est qui non intelligat. *Fluidorum* autem confluvium est cerebrum, quò nempè rapi solet succorum confluentia major. Indè conjicias omnium corporis partium posse luere pœnas cerebrum, quò videlicet resiliunt, repulsam alicubi passi liquores. His autem deturbandis & ad infera revocandis servit purgatio, quæ stimulationis genus est, corporis centro conscitatæ, in intestinis nempè, iisque partibus

M 2

bus, quæ ut nervis maximè constratæ sunt, sic cerebro, a quo nervi nascuntur, cohærent magis, atque consonant. Igitur cùm a morbi causa cerebro metuitur, præmissis, artis ex consilio, quæ operationis felicitati præludere debent, catharticum miro veniet auxilio, hujus enim vellicatione veluti admonitæ fibræ, cum capiunt, induuntve *tenorem*, qui, venturo succorum impetui obsistat simul, ipsosque succos det præcipites. Ut decet enim stimulatæ fibræ, id *elaterii* acquirunt, quo tuentur se validiùs, efficaciùsque insilientes succos deturbent.

Sed hinc aliundè redit ægro utilitas, securitasque remedio. Millia punctis mille intrà intestina desinunt *excretoria* vasa, blandè sic conniventia, ut titillata facilè dehiscant. Tot parata putaveris humoribus effugia, quibus necessariò elabantur. In propatulo enim est debacchantis ebullitione musti sedari iras atque tumultus, arte facto angusto dolii foramine; liquor enim ferociens, non secùs ac potentia impetum faciens, eò rapitur sponte, ruitque ubi, aut apertior via est, aut resistentia minùs sentitur. Hinc quid accidere debeat succis, sub morbo concitatioribus factis, conjicere in promptu est, dehiscentia enim *excretoria* vasa, vellicatione nempè reserata, tot exitus dant aut aperturas, quibus, difflatis vasis, ventilantur succi, *potentiis*que undequaque prementibus morem gerentes, eò feruntur ubi *resistentia* minor, patentesque se dant exitus. Porrò efficaciùs hanc evacuationis artem succedere necessum est, cùm *cerebrum* versùs, seu ad *nervos* ruentes succi, eos autem arteriis quidem continuos, sed non tubulatos, in quos pleno aut facili alveo transfundi ament, aut decapulari; multùm sentiant resistentiæ ex parte cerebri; dùm intestina tubulorum myriadibus, arteriis continuorum pertusa, effugiorum milliaria iis offerunt.

At indè colligas, quo studio, quave diligentia opus fuerint, in præparandis ad *purgationem* partibus, emolliendis id est intestinorum *fibris*, ac *secretoriorum* tubulis, quò purganti venturo, futuræque stimulationi. Hac enim omissa conditione, profecti eò loci succi, ubi cæci fuerint, aut difficiles exitus, *moti non promovebuntur*, purgantisque puncturis discruciatæ partes aperiri indociles; tormina dabunt, cruciatus, *phlogoses*, intestinorum difficultates, *tenesmos*, tensivos abdominis tumores, flatuosas prominentias, spasmodicas tensiones, similesque miseras præproperæ aut infelicis *purgationis* appendices.

Hac occasione observabis quàm timidè usurpaveris purgationem, isthæc ubi præoccupaverint *symptomata*, argumenta non incerta, *phlogosi* partium aut *spasmodica diathesi*, occlusos *secretoriorum* exitus, compressaque sic eorum oscilla, ut licet stimulata quantumvis, coeant arctiùs, & hiare recusent. Nec aliundè, quod obiter monitum erit, repeti debet cassi aut miserabiles tot *purgationum* eventus.

Cæterùm ut hic in tuto sit adhibenda purgatio; internoveris an à succis stagnantibus in cerebro foveantur, quæ urgent *symptomata*, an ab irrumpentibus succis nascantur. Si prius, loco ac sedibus fixi, stantesque succi, *purgationi* non obsequentur, immotique vacuantis vim eludent. Si posterius, ut mobiles adhuc, remedii vi auscultando, morem gerent. Hinc intelligis purgationum miracula sub *acutis* morbis, si opportunè adhibeantur, à quibus surditates, sopores, deliria fugari illicò vides, ea de causa, quod cùm ab evehentibus se ad cerebrum succis oriantur illa incommoda, ab his facilè adhuc deturbandis sanescunt. Annè colligeres tutiorem ut feliciorem esse purgationem cerebri symptomatis sub *acutis* affectibus; quàm sub *chronicis*? Re ipsa non adeò succedit sub *apoplexia*, *paralysi*, *epilepsia*, *surditate*, *cæcitate*. Paradoxi hujus veritatem aperiet meditatus usus, qui *purgantia* ex consuetudine magis, quàm ratione his morbis vix sanabilibus adhibita ostendet. Verum enim verò vix ex morbis ullos habeas purgationibus exercitos magis, dùm ægrè nonnullos ex illis affecti-

bus

bus *purgatione* sanatos conspicias. Revera qui fiet, ut remedium quod præsentissimum fuerit, felici successu frequentius cadat? Rationem prodit succorum facta quies sub his morbis, qui a sanguine stagnato potiùs, nervorum funiculos, partiùmque cerebri stamina inebriante ortum habent, quàm ab eodem ruente adhuc & in motum acto. Indè observabis nascentibus iis affectibus, aut eorum *paroxysmis* prosperare magis *purgantia*, quæ illis consenescentibus adhibita, ægrorum ac vulgi pascunt meliùs animos, quàm morborum illorum causas depascuntur. An hinc a purgatione abstinendum concludes sub his morbis? Imò huic indulgebis, modò intellexeris minuendis, deterendisque malorum illorum fomitibus eam deberi magis, quàm exhauriendis, siccandisvè eorum causis. In dies enim accrescunt & aggeruntur succi, qui ad affectas ac debiles partes confluentes, augerent malum aut præcipitarent, quos appositè resecabit purgatio: at altiùs hæret, & alterius ordinis est genuina causa, quæ commisit primò istos affectus, cui si purgatione una mederis, *gladio ignem extingues*. Verbo morborum illorum agmen opportunè claudet purgatio, quæ his infaustè præludet.

Observationis illius veritatem aperit *purgationis* eventus, qui dùm in *sanandis tendinum subsultibus* felix esse solet sub *acutis morbis*, artuum *tremores* senibus familiares nimiùm exasperat. Illic sanguis allidens & arietans, suis adhuc vasis coercitus, purgantis incursui, potentiæ ac *determinationi* subjacet adhuc; hic rorem pessimum, quo insuccati sunt, nervi eluctari assiduè nitentes, fortiùs *oscillant*. Igitur sub illis habes *fluidorum* vitium, quod emendare *purgatio* potis est; sub his *solidorum* affectum, quem *purgatio* fovet aut auget.

CAPUT XXV.

De purgandi *ratione & intentionibus*, *in* morbis pectoris.

ETIAM in *morbis pectoris* profusa facta est *purgationum* luxuries, cujus ejectitiorum seu excrementitiorum humorum pretextus causa fuit; suis enim ejectamentis, seu *excrementis* diffluere quoque pulmones opinati sunt. Reipsa, inquiunt, *excrementorum* partis illius, quantitatem æstimare voles? *Glandulas* numera, plusquam fœcundas, prodigas nempè serosi laticis origines. Hæc si pauca sunt, exspirantis halitus densissimam caliginem judicato, sputa, viscos, phlegmata, tot sinceras difflari, expedientisque se sanguinis exuvias inspicito; *lympha* certè, *sero*que quod visceribus cæteris consuetum est, madere non solùm pulmones, ast iis prolui mergique necessum asseveraveris. Hæc cùm ità se habeant in sanis, qualis & quanta non erit exoritura *seri* colluvies in ægris, cùm sanitatis & morbi communes esse soleant causæ? Posthàc ut ab una *seri* luxurie repetendæ sunt pulmonum ægritudines, in expurgando *sero*, siccandave *lympha* ponenda erit illarum medela. Hac cantiuncula canitur, hisque nugis fidem meretur obvia cuique medicinæ illius facilitas. Ast hic [illegible] que effectum cum causa miscent, illoque unicè capti, hanc omisere: nam quod in pulmonibus *serum* aut *lympha* luxuriet, *solidorum* non *fluidorum* culpa contingit, quam rem aperit, visceris hujus non meditata, sed conspecta solum natura, intellectaque functionis illius œconomia.

Pulmonem habeto saccum aut marsupium membranaceum ex lobulis seu locellis mille aut vesiculis compactum. *Nerveum* textum videre videberis, arctari, dilatarique promptum, produci contrahique idoneum, *elasticum* proindè natum.

natum. Fibras adde *contractiles*, *compressiles* & *musculosas*, quibus singulæ illius *vesiculæ* donantur, nullam in corpore partem animadvertes substantia tam *elasticam*, tamve mole sua *muscularem*, imò ne ullius umbram, quæ intrinsecùs & sigillatim adeò *musculosa* sit & *contractilis*, cùm lobulus quilibet aut *vesicula*, *musculus* sit cavus & singularis.

Igitur hic *musculum* habes pendulum; non simplicem sed compositum, tot ex *musculis*, quot vesiculis adunatum; *compressilitatis*, aut compressionis organum, ingentis aut multiplicis potentiæ, eò ingentioris, quod a nulla alternante aut opposita temperetur; fortean, id alternationis officii expectabis ab *elaterio* vesicularum parietibus innato, quo depressi ultrò resilirent: at textus illorum parietum succis illis gravis, quibus turgent illi tubuli quibus constat, spontaneæ *resilitioni* impedimentò erit; at hic *antagonistam* sufficit aër, cujus *compressiles* spiræ, vesicularum cavo coërcitæ, contractos earum parietes, resiliendo dilatant. *Oscillatorii* motus genus est, quo sanguis totus pulmonem permeans, arte mirabili non minùs quàm efficaci tenuatur, comminuitur, *teritur*. Cogites enim ingentem vesicularum numerum, nec numerabiles, quibus texuntur vesiculæ, succorum tubulos, vix fingendo eris, quam multi, quam teretes sint tubuli, quam exigua aut minima sint succorum pervadentium fila, quam numerosæ eorum superficies. Verùm quam tenues, quantumve divisi jam erunt succi qui tot *superficies* induerint? Addito, sic jam tenuatos succos, vesicularum spiris mille, totidem spirarum aëris *compressilium* resilientibus ictibus verberari, incomprehensæ divisionis artem habes & exemplum.

Sed hæc, inquies, quid ad *seri* morbidi propagationem? Exindè intelliges. In dividendis succis ea naturæ mens est, idve consilii, ut ad has vesiculas appellens sanguis diffletur; hoc est, id hic operæ præstet, quod in cute aut corporis habitu. Utrobiquè *transpiratio* est insensibilis, utrinquè immensa. At ut quæ corporis *peripheria* est in *serum* seu *sudorem* abit, si fuerit in vitio; pariter in aqueum laticem degenerat inconspicuus pulmonum halitus, si vitium capiat. Porrò ex *sudoris* copia, metieris sputorum quantitatem, illa enim immanis est, hæc enormis futura.

Aperit eadem *tritûs* ratio, quo pacto ex incospicuo rore, mucosus fiat & corporeus succus. *Tritura* defectus & imminutio est, ut enim perfectè comminutus succus spiritus & aura est, sic ruditer & malè subactus, latex erit, qui non halitus speciei rorabit, sed qui striarum forma stillando sudabit. Posthàc computes tubulorum myriades quibus sudant interiores vesicularum parietes, milliaria oscillorum numerabis, quæ lympham aut gluten eructabunt.

Si interrogas undè *tritura* corrumpatur, aut quæ sint causæ quæ tritum vitiant, ab iisdem id errati enasci audies, a quibus *solidorum systole* aut *oscillationes* interturbantur. Vitæ functionum integritas, ordo est; qui ordo ab *oscillationum* rythmo venit: perdito autem hoc rythmo aut labefactato, ruit sanitas. Igitur *oscillatorii* pulmonis vesicularum motus alienato modulo, sanguinis attenuatio, quæ illius finis & fructus est, impeditur. Deperdita enim semel illa ictuum successiva & æquali alternatione, quæ sensim verberando sanguinem intimè subit ac penetrat, inæqualis ac præceps oritur verberatio, quæ sanguinis corticem solùm attingendo, succos in tantùm non solvit, ut stipet magis ac denset. Jam verò objectis pulmonibus aëris inclementiæ, vocis contentionibus, incluvie succorum, tot inter apertas, familiares & publicas, stimulationum, vellicationúmve causas, in dies interturbari, confundi, miscerive pulmonum *oscillationes* miraberis minùs, quàm non dejici prorsùs ac pessundari. Tam exquisitè nerveum pulmonem commemora, confer crassioris aëris pondus, paludosi gravitatem, *sulphurei* malitiam, *salini* acrimoniam, quales,

les *ataxias*, *spasmos*, *crispaturas* exorituras indè expectabis? Cogita vocis vim aut usum assiduè exercendum; memineris succorum exuperantiæ patere eò faciliùs vasa pulmonis, quò uberiorem ac vicinius a cordis embolo & fortiùs ejaculatam excipiunt sanguinis molem: posthàc stupeas, si licet, quòd a rythmo & ordinatione sua desciscere periclitentur pulmonum *occillationes*. Hinc autem quid non futurum incommodi? Ex sanguinis spissitudine lentor; ex lentore pondus, sicque sanguis *gravitate* premit, mora stagnat, stagnando acet. Indè *tusses*, anhelationes, spirandi difficultates, *asthmata*, *palpitationes*, tot impediti sanguinis, stagnantis, arietantis, motùmque urgentis argumenta; anxius hærens sanguis, eluctari nititur, suaque in motum conamina ingeminat; Febris accedit, verberatus nimiùm sanguis furit, effringit vasa, sputique forma purpurea, flava, nigricante erumpens, peripneumoniam committit. Nec est undè causeris *catarrhos*, fluxiones, & impluvia, quorum scaturigines in cerebro frustrà quæsieris; quotquot pectus lacessunt *symptomata*, ea interpretabuntur facillimè, hinc *solidorum* hærens, præpostera aut inordinata *systole*; illinc *fluidorum stagnationes*, incursus, excursus, evagationes. Amplius, exindè deduces eorum *symptomatum* causas, quæ pulmonum *catarrhos* aut affectus portendunt vel comitantur; stagnantes enim succi intrà pulmones, locorum angustiis expressi ad cerebrum refluunt, gravitates, sopores, dolores, pulsationes daturi. Fortassis, stagnantem intrà cerebrum sanguinem, pectus versùs confluere uberiùs aut descendere, pulmonum affectus commissurum malueris? Perindè erit, cùm utrinque in culpa primo erunt *solidorum occillationes*, undè mutatæ *fluidorum directiones*, *determinationes*, incursiones pervertentur, nullum non symptomatis pessimi genus invecturæ.

Hic non obscuram habes lentescentis sanguinis causam a pulmone pendentem, qui cum vitæ, sic comminuendi sanguinis princeps organum est; quid autem, si lentoris omnis (undè *inflammationes*, morborumque maximam partem venire docet recentior ætas) causa haberetur? Reipsa, tam solemnis, tam publica, tam necessaria pars est pulmo, ut lædendæ non minùs quàm juvandæ corporis œconomiæ apta nata videri possit: cumque terendo sanguini, tenuandove serviat, quidni eundem cogendo inspissandoque, incommodaret? Suspicionis illius argumentum exhibet, pedum tumor, contumacioribus spirandi difficultatibus illicò succedens; indicio non incerto facta sanguinis *systasi* in pulmonibus, hærere eum necessariò in ultimis vasorum extremitatibus; verbo, sanguinis *stagnationem* intra pectus, succorum *stagnationem*, per universum corpus importare. An signaculum evidentius a pulmonibus nasci principem circuitus sanguinis causam?

Hanc firmant conjecturam, vulgares & quotidianæ morborum *desinentiæ*. Quibuscunque *symptomatis* viscera urgeantur sub morbis, reconvalescentiæ vix abjicienda spes, quandiu firmum pectus a morbi vi se tuetur. Hinc videas *cerebrum* torpens, *lienem* schirrhosum, flammatum *jecur*, fastidientem *stomachum*, resoluta *intestina*, *uterum* obstructum, *renes* purulentos, labefactatam *vesicam*, quibuscum vita consistit; hac una de causa, quod *pulmones* sarti tecti perseverent. Cernere est *vomitiones* assiduas, perennes *diarrhœas*, *hæmorrhagias* enormes, contumaces *febres*, immedicabiles *cachexias*, *chloroses* diuturnas; hystericos, melancholicos, *hypochondriacos* nephriticos, ictericos, mille mortis generibus diutissimè vexatos, vitæ tamen superstites, quandiu tusses, anhelationes, suspiria, palpitationes, asthmata, phthises non succedunt, non incertæ mortis prænuntiæ. Taudem lethalia inter morborum in cadaveribus stigmata, tam frequentia nulla sunt, quàm concretiones, *tubercula*, *lapides*, *coagula*, *polypi*: sunt quibus pulmones obstructi, distenti,

ti, indurati conspiciuntur; argumento, de vita tunc temporis tantùm conclamatum esse, cætera licet viscera mors invaserit, cum ei pectoris pomœria attingere morbo inconcessum fuerit.

Ut ut sit a sanguinis stagnatione oriri pectoris morbos non levis conjectura est, quam stagnationem invexerit illius lentor, *oscillationum* culpa, inordinatione, turbis ac tumultu natus. An cum his bene convenit purgantium usus? Sub his quidem affectibus moliendam venire alvum commendant artis sapientes, ast *diluentium*, *potulentorum*, *enematum* arte, qua vellicata, laxatave intestina, succorum portionem ad pectus irruentem, ad inferiora detorqueant. At impactam aut hærentem pulmonibus materiam morbidam purgatione tentare, tam impossibile est, quàm a pulmonibus ad intestina describere vias, quibus ad alvum descendere queat. Igitur, quod fida docuit observatio, fidissima memoria tenebitur, vesiculis pulmonum aut bronchiis coercitos succos, uno ore, unaque sputi forma educi posse. Hanc ob rem *asthmaticis* affectionibus, *humoralibus* dictis, *vomitoria* utilia comperiuntur, si cætera consentiant. Stomachum vacuando id afferre beneficii *vomitoria* clamitant humorum patroni, ex glutinum copia, quæ è stomacho prodierint, remedii utilitatem pollicentes. Non sic *praxeos* medicæ meliùs eruditi; a remedii enim stimulatione, id operæ expectant, qua *oscillantes* fortiùs pulmones, impactas materies extundunt.

Interim, ut id feliciter cadat, integros adhuc esse pulmones necessum est, *inflammationis*, *atoniæ*, *tabis* exortes; his enim sub casibus vitiata aut perdita partium pulmonis *systole*, a *vomitoriis* cavendum, quæ labantes aut labefactatas partes exsuscitando otiantes sollicitabunt evacuationi impares, quamque præfocationem prævertendi consilium erat, accelerabunt.

Hinc altera venit non omittenda admonitio. Ut a *phlegmone* maximam morborum pectoris partem committi frequens est, è *spasmodica diathesi* inferri alteram partem non rarum. Testes sunt quotidiani, tusses quassantes continuò, emolientes nihil, *asthmata sicca*, præfocationes *hystericarum*, *melancholicæ*, *hypochondriacæ*, quas a spasmo fieri in confesso est, Ast ordinis illius malorum numerum densat maximè arcana fibrarum pulmonis *crispatura*, aut *convulsiva* tensio, singulis & omnibus pulmonum affectibus sic familiaris, ut hujus exsortes vix unquam sint vel *inflammatorii* morbi, ipsæ videlicet *pleuritides*, *peripneumoniæ*, prætereundo *catharros ferinos*, qui plùs *ataxiæ* inferunt aut acrimoniæ, quàm educant humoris. Quodque fidem ægrè inveniret, ni cogeret observatio, *phthises* ipsæ plurimæ a spasmo veniunt aut aluntur; præterquamquod enim consuetum tam nihil quàm *chronicas* affectiones *hystericas*, *melancholicas*, *tussiculosas* in *phthises* desinere, *phthisicis* etiam deploratis, auxilium par nullum comperies, *opiatis* comparandum. Ipsa *asthmata*, tum cum etiam maximè premunt, sero crepante, diffluente saltem universo corporis habitu, sic ut aqua cumulari internam pectoris capacitatem fermè crediderìs, *opiatis* miraculi instar consanescunt.

Hæc omnia ut vera sunt, a *spasmo* primùm nasci sæpius pectoris morbos inferendum, unde suos intra canales compressi coercitique succi hærent, & stagnant; quòd necessariò consequatur, facit tum pulmonum situs & inclinatio, tum vasorum, unde dependent positura ac dispositio.

Ad pulmones appellentia vasa, ut ingrediendo lata sunt, sic exeùndo arctissima, utpote cum paulò mox ab ingressu in capillaria vascula obliterentur, adeo ut quod in terris sunt *isthmi* & *peninsulæ*, id in humano corpore pulmones, quo facilis patet ingressus, unde regressus est difficilis. Quod hinc venit incommodi, a vasorum descensu crescet; quasi enim metus naturæ fuisset,

ſet, ne tardius pulmonum penetralia perfunderet ſanguis, ea versùs illum tendere minùs per pendulas arterias, quàm prorui curavit aut præcipitari. Tolerandum, ſi delapſo per locum planitiem ei currendum fuiſſet, at illicò & pulmonum profundo per venas ſursùm ei emergendum eſt. Tali ſub locorum ſitu, tardata, violata, impedita partium *ſyſtole*; vitiato fibrarum *tono*, mutatis inverſis, dejectis *oscillationibus*, *directionibus*, *determinationibus*, morari, hærere, ſtagnare ſuccos neceſſe eſt. Eò autem citiùs, quòd eminùs a corde jaculato ſanguine, id temporis & ſpatii ſit inconceſſum, quò vaſa eadem depleantur celeritate, qua cumulantur.

Equidem cumulata vaſa, quaſi dehiſcerent rimis, multis ſuccis ſudare coguntur, quibus ne purgationes deſtinaveris admonet *ſecretoriorum directio*. Horum nomine intelliges *bronchia*, depluentibus ſuccis ſubſtrata, ſic diſpoſita, ut ſursùm *oscillent*, os nempe versùs, nata proinde iis ſuccis effugia, qui pulmonibus incommodarent. Eodem collimabit pectori medentis opera, morbidos ſuccos ſic tractabit, ut illac fugari poſſint; attemperabitque ea dexteritate & conſilio, non ut ad alvum, quò minimè tendunt, ſed ad fauces quibus exſpuendi a natura jubentur.

Altera eſt nota cuilibet obſervatio, noſtrorum & priſcorum temporum uſu confirmata, edocens quàm parùm conſona ſit naturæ conſiliis *purgatio*, in affectibus pulmonum. Ex ſudoribus petitur, critica illa & ſolemni evacuatione, conſueta naturæ, quotieſcunque domina rerum facta hos ſolvit morbos. Dato enim hanc unam eſſe moribus illius congruam in judicandis illis affectibus, tantùm diſſona venit *purgatio*, quantùm alvo malè convenit cum corporis habitu.

Moris interea eſt, morborum pectoris curationem *purgatione* claudere? Moris equidem, at ſiccine neceſſarii, ut ab eo reſilire nefas? Lepidum morem finito morbo adhibere medicinam! Nunquid non, poſt morbum medicum vocari? Revera impingere poſſunt in hoc purgandi genere, quos purgandi ritus ageret magis, quàm ratio, ſuaſos malè nullum dari morbi genus, cui declinanti aut victo neceſſaria non debeatur purgatio. Enimvero, eam nunc prætermittendo corporum quorumdam *idioſyncraſiam*, quibus torquendis non levandis *cathartica* nata ſunt, morbi ſunt quos una *alterantia* juvant, quos ad *purgantia* cogere, in perniciem conjicere eſt. Tales numerat non paucos uſus, non tantùm *chronicos* inter, cujuſmodi erunt *hyſterici ſcorbutici*, & *convulſivi* omnes affectus; ſed & inter *acutos*, quos a *ſolidorum ſpaſmo* magis, quàm a *fluidorum* corruptela, horum rurſus copia minùs, quàm malitia ali, conjecturam faciunt, dolor aſſiduus, tuſſi inanis, ſicca alvus, rutilantes urinæ, vigilia pertinax, ſimiliaque, unde ſtimulata magis *ſolida* intelligas, quàm exuperare aut colliqueſcere *fluida*.

His fortè demptis, morborum curationes *purgatione* claudes. Sub morbis enim, accitis ad ſedes affectas humoribus, periculum erit, ne perſeverante eorum impetu, duranteque *determinatione* facta, debiles a morbo relictas partes labefactent. Sic laſſos a morbo pulmones, affluentes ſuccos ſorbere tandem metus erit, ni illorum *atoniæ* futuræ, purgando tandem provideas, ut humorum eò pergentium adhuc fracto impetu, recentes a morbo partes ab imminentibus morbidis reliquiis vindicentur. Porro id officii a purgantibus ſub morbi finem adhibitis expectare eſt, a quibus vellicata inteſtina humores ad ſe reinvitant, reſtitutaque ſuccorum motus æquabilitate, quæ ſanitatis teſſera eſt aut argumentum, ægrotans ſit a recidiva tutus.

CAPUT XXVI.

De purgandi *ratione & intentionibus*, *in* morbis abdominis.

ABdomen, commune viscerum reconditorium, non huic vel alteri morbo, sed omnium, quas complectitur, partium affectibus obnoxium est. Interim cloacam esse, quò expostentur universi corporis ejectamenta, dedocent partium illarum usus & functiones. In his meditaberis varios sanguinis vortices, qui ab eodem loco profecti eodem revertuntur, a corde enim evibrati ad cor remeant. Abdominis ergo viscera habeas, non secus ac *circulatoria vasa*, intra quæ circumactus sanguis *circulatur*, *cohobatur* & ulterius tenuatur. *Tritura* ars est, qua tubulorum & plurium, & longiorum parietibus allisus, multiplicium labyrinthis divisus, variorum angulis ac recessibus fractus, omnium *pressionibus*, ictibus, *oscillationibus* multoties verberatus, fluidior fiat, tenuior, teretior. Re ipsa, *lien*, ignobile illud plebeculæ viscus, ex unis ferè arteriis conflatum, *secretorii* vasis aliunde expers, quid aliud innuit, quàm *digerendi*, *exaltandi* & excoquendi sanguinis usum? Eò verisimiliùs quod non sibi, at æmulo visceri, *jecori* nempe laborare videatur. Jam mihi considera *jecoris* operam, quæ *bilis* effectio est, succi illius nobilis, animabilis & animati. An sub his aliud tibi finges, quàm exquisitiorem succorum comminutionem faciendam?

Stomachus, *oscillatorium* illud & agitatorium viscus, non absimilis est destinationis, *trituræ* organum princeps est, perennis aut assidui motus capax: cumque *musculari* motui tam multùm inserviat sanguinis appulsus, quàm copiosè, quàm assiduè illuc affluere eum oportebit, ut motum illum perennet? Verùm in hoc uno non consistit sanguinis ad stomachum accessio, quia in una *tritura* non consistit stomachi functio. Capacitas quam corporis centro efformat, spatium præcipuum est, quo expirant interioris *transpirationis* halitus; verbo sit honos, internum infumibulum est, aut interioris fumi a sanguine exhalantis spiraculum; qualis igitur attenuationis fuerit capax illa pars, quæ quem excipit sanguinem in fumum extenuat? Ejusdem conditionis sunt *intestina stomacho* continua, cujus præterquamquod appendices sunt & colliquiæ, quibus excipiuntur quæ ex eo excidunt, spiraminibus internis, *stomachi* exemplo, allaborant: quò loci mirabilem naturæ industriam mireris, quæ ut immenso *transpirationis* internæ proventui sufficiat, globosi spatii loco, quod immane fuisset, fistulam in longum plicis distinctam porrexit, quæ longitudine pensaret globi capacitatem, spirarumque frequentia spatii minùs occuparet. Exinde venit altera formaturæ hujus opportunitas; declivis facta est isthæc fistula, ne halitus internos morari diutius non patiatur, hi enim aerii ut sunt & *elastici*, tumentes & rarefacti nimiùm, tormina sicca, distensiones, flatus, dolores perpetuos fovissent.

Manifestum quæ invexisset incommoda sanguis *fere* plùs satis dilutus ac diffluens; ut enim quod levius est, utpote mole sufficienti destitutum sursum pelli recusat, ita gravamine convenienti defectus sanguis, prementium partium *systoli* elabens, renueret ad cor remeare. Huic incommodo a natura cautum est stabilitis duplicis generis visceribus, *renibus* ac *pancreate*. In his serosas sanguis ponens exuvias, id sibi facit corporis aut massæ, quæ revehentium

tium partium istuum impetum meliùs sentiat, versùsque cor exportet.

Ad abdomen pertinent *testes* in viris, ubi quantùm attenuationis sanguini addant, evincit prodigiosa pubescentibus accedens immutatio, quæ ea est ut eos ab irremediabilibus morbis liberet, insolitoque robore ditet.

At parilis est energiæ in feminis uterus qui *mensium* eruptione, arti cuivis & industriæ inobsequentes, & remediis surdas affectiones expedit. Igitur hoc quoque viscus, attenuando sanguini famulatur. Re ipsa an evidentior aut conspicua magis tenuati maximè sanguinis nota? Uteri munere fit aut operâ, quòd sanguis transmeandis venis aut arteriis unicè natus, *excretoria lymphatica* possit pervadere. In hoc enim positum est *mensium* elaborationis & eruptionis mysterium. Qui in gravidis asportandæ fœtui nutritiæ *lymphæ* ad uterum confluit sanguis, ab hoc officio vacans in virginibus harum damno cumularetur. Nasciturìs hinc incommodis providit natura, loci angustiis coercitus sanguis, suos inibi iterat circuitus. Id autem necessariò, has enim intrà loci angustias conclusus illorum vasorum numerus, qui tumentem in gravidis & extentum prodigiosè uterum circumdare debet, numerosiores ac crebriores plicas formandas habet, quæ tot labyrinthorum loco erunt, qui in utero virginum sanguini pervadendi veniunt. Num alia *cohobandi* sanguinis solertior ars aut major? Interim ut hinc utero metuendum non fuisset mediocriter, hanc ipsam sanguinis comminutionem (quam *volatilisationem*, aut *spiritua-scentiam* dicerent) lucro apponit natura. Dum se præter morem comminuit sanguis, hunc sumit commensum, hancve induit aptitudinem, qua insuetos tubulorum *diametros* subire possit. Hi *diametri*, *excretoriorum* sunt *vasorum*, quæ arteriis continua sunt, & quæ turgentis tunc, catulientisque sanguinis effugio serviunt. Suspicionis hujus veritatem aperit, *lymphaticus* ille effluxus, qui *fluoris albi* nomine eas vexat virgines, quas malè, aut imperfectè, aut nullatenus purgant *menses*; tum quoque lactea illa, ut vulgus habet, meliùs *lymphatica* evacuatio, quæ puerperarum *lochia* excipit. Cum enim puerperarum, & albarum in virginibus evacuationum communes sint exitiones, conjectura non levis est, eadem esse quæ has exportant vasa. Porro cum *lymphatica excretoria* sint, quæ evacuandis lymphaticis succis destinantur, liquet eadem ipsa esse, quæ memoratis modò evacuationibus lacteis serviunt. Hanc firmant conjecturam medentium observationes. Iis conspicere contingit in lactantibus, lactis loco sanguinem per papillas interdum exire. Vident in mulierosis viris, desperanda libidine abutentibus, seminis loco, sanguinem ipsum in *gonorrhœis* reddi. *Urinæ*, *lacrymarum*, *sudorum*, *sputorum* loco sanguinem prodire conspiciunt, indubitato argumento fieri posse, ut *excretoria lymphatica*, & *serosa*, *arteriis* suas mutuentur vices, vique aut arte a sanguine reserari se concedant.

Hic recognoscas sinceras viscerum abdominis functiones, exinde genuinas intellecturus morborum abdominis causas. Facta majori, densiorive, a ciborum exuperantia, succorum in vasis tenuandorum copia, quantùm inde accedit *fluidis* terendi difficultas, tantùm a *solidis* decedit trituræ potentiæ. Coorto mœrore, quo tota mergitur vita, *solidorum*, quæ vasa sunt, *oscillationes* languent ac tardantur, verberatusque oscitanter & languidè præterfluens sanguis, segnescit, cespitat, lentescit. Aucta spiraminum (quæ partium abdominis cava replent) copia, aut illorum pliùs satis aucto *elatere*, compressi inde vasorum parietes & arctati, quantùm de *capacitatibus* aut *diametris*, tantùm de tritus vi perdunt. Huc non malè referes, calidarum veteris medicinæ, intemperierum aut *cacopragiæ* notiones. Ut ut sit constrictis, his & similibus casibus, vasis, lentor & spissitudo præterlabentibus succis adve-

 niant

niant oportet; in quo tenes spissati & tardigradi sanguinis obviam & facilem causam. Hanc autem ardori, febri, siccitati conjunctam, sic ut dum debilis in arietando fit *solidorum* vis, nisu & luctamine quæ in *fluida* exercet, vibrationum ictus iteret, ægrotantique hos omnes afferat labores, qui febri vulgò tribuuntur. Interea illis ictibus subjecta diutius *fluida* densantur ac spissescunt, ea de causa, quod quantum de motu *progressivo* amittit sanguis, tantum de intestino acquirat. Meliùs, tandiu dividi & tenuari recusat sanguis, quandiu a circuitione cohibetur. Rationem exhibet *systaltici* vasorum motus ratio. Vermicularis genus est, & spiralis motus *occillatio*, qua vasorum spiræ *undulando*, succos quos prætervehunt, non ad perpendiculum sed obliquè verberant. Sic pulsi obliquo ictu succi, illicò fugiunt & elabuntur. Secus erit, si tardescentes fiant occillationes, tum enim contractis a *spasmodica diathesi* partium *occillantium* fibris, annularius evadit aut spiralis minùs, *systalticus* vasorum motus, rectaque non obliquè, sed ad *perpendiculum* sanguinem ferit; unde rectis lineis aut recto librameuto coactus, eodem figitur loco, iisdemque punctis tusus, diutius evadere aut elabi nescius densatur ac lentescit. Lentescens autem moratusque sanguis in abdomine, stupendum quot malis & incommodis ansam præbeat. Cordis ictibus obsistendo, circuitionis legibus & æquabilitati inobsequens factus, *fluidorum* cum *solidis* æquilibrium turbat; inæquali enim facta visceribus succorum *anadosi* aut distributione, contingit, ut dum viscus unum succis affluentibus cumulatur, suo fraudetur alterum demenso. Inde *phlogoses*, inflammationes, *obstructiones*, *scirrhi*, quæ tot sunt succorum remoræ, *ingurgitationes*, *stagnationes* a sanguine impedito, coercito, cuneato. Unde concludere licet viscerum *obstructiones* & inspissationes succorum, ut desides & impeditos liquores arguere, sic sanguinis impetuosiùs insilientis esse sæpissime effectiones.

Inde rationem elicies, cur in morbis tam crebro vitium contrahat *lien*. Arteriis ut totus compingitur, inde mali labem suscipit, unde sanguis vitium capere consuevit. *Arteriæ* sunt, quæ cum *conicæ* sint, *ingurgitari* periclitantur magis. Adde plùs illis a natura contigisse *systaltici* motus, agitabiliores proinde eas esse, spasmoque obnoxias magis, utpote nervosæ magis texturæ. Hoc dato, cogites a qualibet ex prædictis causa, *spasmodicè* affici abdominis partes, id vitii primùm & maximè persentiscent, quæ vasis nervosis magis contextæ sunt. Ejus sunt conditionis *arteriæ*, ex quibus constare lien observatur, igitur morborum insultibus patere magis lienem, in propatulo est. Causa non dissimili tot affectibus obnoxius est uterus in mulieribus. Uterus enim ut sanguini tenuando evacuandove destinatur, innumeris arteriarum mæandris perfunditur. Coortis igitur animi pathematis, in quæ plùs satis propensior est sequior sexus, aut turbata quavis alia ratione functionum œconomia, turbati sanguinis circuitus pœnas luit primus.

Verùm cum tota illa turbatio a deflectente sanguinis circuitu moveatur, & ad stagnationem & ingurgitationem desinant sanguis ab orbita delirautis peccamina, *phlogosi*, *inflammationi*, dolori succedere tandem debere *scirrhos* & *tubercula*, nemo est qui non intelligat. Interim ingurgitatos succis tubulos, *lympham*, *serum*, pariliaque fœda liquamina eructare intelligitur, maximè cum quæ cumulatæ sunt succis arteriæ in glandulas, ut ajunt, seu vasorum *excretoriorum* glomeres desinant. Talibus ejectamentis impluvium paratur in subjectis partibus, hisque ejectamentis everrendis purgantia cumulantur, morbi effectum cum causa miscentes. Quanto autem errore id in artem invectum sit, norunt apud quos est artis usus. Testatur aliunde infausta ejusmodi affectionum curatio, ex quo enim *lienis* affectus, qui ad *melancholicos*, *hypo-*

hypochondriacos, *scorbuticos* referuntur, purgantibus *phlegmagogis*, *panchymagogis*, torquere perrexerunt, illorum pars maxima, insanabilium albo descripta fuit.

Tam molli pede fulta est purgatio, stomachi & intestinorum, seu *primarum viarum*, ut loqui amant, fœda colluvie fundata. Quæ illorum cavo continentur sordes, aut stercoreæ sunt, intestinis propriæ, unis proindè clysmatis eluendæ; aut eliquamina mucosa, *serosa*, *lymphatica*, &c. quæ intestinorum *glandulæ* plorant. Si hujus sortis, *excrementitii* succi revera sunt, verique morborum fomites, at non causæ; constrictionis enim *spasmodicæ*, quæ morbo originem fecit expressiones sunt. His quidem mederi quoque necesse est, sed punctum non omne tulisse, neque omnem morbi mineram siccasse ille putaverit, qui illis exhauriendis apprimè studuerit. Nervorum *ataxias* sedavisse, partiumque *tonum* restituisse oportuerit ac flexibilitatem, quo omisso, vacuationibus unis indulgere, sanguinem pauperare erit, ac morbum perennare.

Similis eorum error erit, qui *flatuum* causam, pituitæ tenaci, crudæ, viscosæ attribuentes, *phlegmagogis* ægrotos miserè cruciant. Secus illis res erit cum ægrotantibus, qui *flatuum ætiologiæ* melioris eruditi, *flatus* esse noverint aerem internum, *elasticum* nimis factum, seu interna spiramina, locorum calore rarefacta nimiùm, eorumque angustiis arctius coercita, quæ *fulminantis pulveris* exemplo, carceres suos & repagula effringere nituntur aut dilatare. Quæ cum vera sint, flatus aggredi purgantibus aera verberare est.

Exinde inferas, quid insidiarum ubique non struant *purgantia*, quæ sub ipsis abdominis affectibus tantùm minantur? Adhuc tamen aliunde ingravescunt hic purgantium pericula. Demptis *hepate* & *pancreate*, cætera quæ abdominis sunt viscera, aut *excretoriorum* exsortia sunt, aut quæ nacta sunt *excretoria*, extra intestinorum pomœria derivantur. *Lien* cæcum viscus est, aut *excretorio* nulli pervium. Quæ *utero*, *renibus*, *vesicæ* data sunt emissaria, foras & ultra corporis *peripheriam* exeunt. Hinc ad corporis centrum revocare velle degeneres succos, *laterem lavare* est; ad intractabiles enim vias, nusquamque relegendas succos cogere est.

Intestina supersunt & *stomachus*, quæ cum aptiores exitus habeant, feliciorem evacuantibus exitum spondent. Sic erit, si gravatus magis, quam stimulatus stomachus vomitionem suadeat; si vitio suo non alieno laboret, si vomat, non vomituriat; si recens, non vetus sit morbus, utpote cum nullum fermè morbum ostendat medendi usus, cui repugnet aut noceat magis purgatio aut vomitio, quàm *chronicus* vomitus.

Itaque felicius ut cedat *vomitoriorum* usus, assiduè tenendum hoc observabile dogma. Incipientibus morbis ea adhibere tutius, quàm iis progredientibus aut *consistentibus*. Id commendare vulgare est, sic efficiendo, ut ajunt, ne stabulantes in primis viis sordes, altiùs vasa subeant; sed *crassa minerva* philosophari est, putidos enim, degeneres & crudos succos inconspicua *lacteorum* oscilla subire posse, is sibi non finget, qui meminerit corruptos succos eo carere commenso, eaque defici aptitudine, qua opus habent eliquati ac puriores succi, ut *lactea* pervadant. *Vomitoriorum*, morborum initio, adhibendorum laus alia & ratio hæc est; tunc temporis aut *exaltati* sunt minùs & evoluti morbidi succi, stomachum gravant potius quàm stimulant, a *phlogosique*, *spasmove*. progrediente morbo venturis, longius abest stomachus. Tum ergo superstite adhuc partium facilitate, succorum evacuatione operam dare convenit, ut *diarrhœam* deinceps invehant. At non omittendum non aspernabile artis præceptum, quod explorare jubet viciniora viscera, hæc

que inter, *hepar*; utpote cui ficcato, obstructo, calenti, inflammato, accepta referenda sit vomituritionum pars maxima. Investiganda quoque viscera remotiora, malo quorum non infrequenter nascuntur *cardialgia*, *nausea*, vomitiones. Hæc autem inter viscera numerabis *uterum*, *renes*, *pulmones*, *cerebrum*, non omissis intestinis, a cæca enim & veteri *enterocele* contumaces foveri vomituritiones quotidie observatur. Istiusmodi autem vomitionum, a dissitorum locorum vitiis profectarum causæ sunt *sympathiæ* atque consensus, quos satis exponunt fibrarum doctrinæ, nervorum distributiones, & *oscillationum* consensiones. Ut ut sit, vomitoria jubere, ubi procul a stomacho semotæ sunt nausearum causæ, aut imperiti stoliditatem, aut periti solertiam arguet.

Non prætereundum dubii adhuc esse eventus purgationes in affectionibus *lienis*; qui cum emissaria non obtinuerit aut exitus in intestina, quod imbibit succos in tantum non dimittit acriter etiam provocatus, ut coerceat eos magis. Revera melancholicos morbos *epitrasi* solum purgandos volebant artis principes: eosdem purgantibus exacerbari observant adhuc ætatis hujus medici.

A stomachi conditione, diversa sors est intestinorum in purgationis negotio; maturiùs vomitoria ille admittit, seriùs hæc purgantia, nascentibus enim *diarrhœis* ac *dysenteriis*, *cathartica* adhibere, *currenti calcaria* addere est, *superpurgationi*que, seu *hypercatharsi superpurgationem*; hujus enim & *alvi fluxus* pares sunt conceptus. Adde dissimiles esse stomachi & intestinorum inclinatus & posituras; hæc tota ad evacuationes per inferiora proclivia sunt, stomachus nonnisi coactus per superiora evacuatur; igitur quantùm stomacho tolerabilis est vomitorii stimulus: tantùm metuenda intestinis purgantium spicula, quæ tolerabilia quoque his futura erunt, ubi sedato suo fibrarum tumultu, stimulis alienis vellicari sustinebunt, ut quos sorbuere succos morbidos libenter dimittant. Hinc *coctis* tantùm humoribus, id est inspissatis purgationem concedunt medendi magistri, isthæc enim humorum spissitudo admonet, factam hanc tumultuantibus antea partibus pacem, quæ succis, suis colatoriis immorari diutius, incoqui proinde concedant. Denique, quod ultimò monendum venit, in abdominis morbis, sic attemperanda purgatio, ut aut excretoria viscerum affectorum a *spasmo* sat libera sint, quo purgantium vellicationibus obsecundent; vel ut sic emollita, reserata & consentientia sint omnia infimi ventris secretoria, quò liquati purgantibus succi, a partibus affectis ad quas ferebantur, ad isthæc *excretoria* divertantur.

CAPUT XXVII.

De purgandi *ratione & intentionibus, in* morbis universalibus.

Morbos universales dixeris, qui non has vel illas partes, non hanc vel illam corporis regionem, sed omnes occupant. De horum censu sunt *febres continuæ*, *intermittentes*, *benignæ*, *malignæ*, *lentæ*, *hecticæ*, &c. universales adhuc tibi morbi erunt, qui totam corporis *peripheriam*, aut omnes *nervos*, aut omnes *musculos*, aut omnes *glandulas*, aut omnes *articulos* obsident. Sub his complecteris omnes *cutis* affectus, *variolas*, *morbillos*, *purpureas maculas*, *erysipelata*, *scabiem*, &c. *Rheumatismos* omnis generis, *nerva*-

les,

les, *serosos*, *inflammatorios*, *arthritides regulares*, *irregulares*, *erraticas*, *periodicas*, *strumas* quaslibet & affectus his congeneres aut *analogos*; non omissis *catarrhis* omnis speciei. Sub quibus omnibus, sigillatim lustrare *purgandi* rationes & consilia, ut immensæ operæ esset, sic nostri non est instituti. Sufficerit universales expiscando illorum *ætiologias*, *purgationis* intentiones commoda aut incommoda designando prælibare.

Hæc ut assequaris, rimaberis morbidorum succorum nidos, an vicini sint aut remoti, superficiales an profundi; quæ sanguinis pars peccet, *rubra* an *alba*; quibus hæreat vasis, *sanguiferis* seu rubris an *albis*; his autem, an *nervosis*, *excretoriis*, vel *lymphaticis*. Ex horum enim omnium anfractibus, distantiis, trāmitibus, exituris, *purgantium* potentias, defectus, utilitates, aut pericula interpretaberis. Hæc ut menti aperta fiant, morborum ideas sub generali conspectu contrahi, & objici animo placet. Cujusvis sortis, classis, aut naturæ fuerint morbi, communem in radice originem habent. *Pressionis* genus est, quæ omnes & singulos committit; vis nempè *solidorum* aucta, fortiorque factus illorum *elater*, qui succos, quos sub sanitate mollis & amica vis, pacatè & æquabiliter, per universum corpus circumagendo, distribuere debuisset, impetuosè & inæqualiter pellendo, adigit. Sub hoc tumultu, sùs deque miscetur corporis œconomia, perit concentus, & harmonia. A circuitus orbita delirans sanguis, quos suis quosque tubulis distribuendos habebat succos, indiscriminatim trudit, sic ut qui intrà sanguiferorum limites coerceri debuissent, per venas reversuri, ad *excretoria* vasa, ad *lymphatica*, ad ipsos *nervos* evagentur. Hic imaginem habes morborum non infſceram, usuique medendi perutilem atque consonam. Quandiù intrà vasorum sanguiferorum pomœria pergit succorum tumultus, *acutos* morbos concipere erit; illos si transcenderit limites, *excretorios tubulos* & *lymphaticos*, ipsos *nervos*, ultimasve vasorum extremitates aut *glandulas* subiens & invadens, *chronicorum* affectuum, *glandulosorum*, *serosorum*, *hecticorum*, *colliquativorum*, *rhumatismorum*, *arthritidum* ideas habes. Affectiones sunt, sub quibus transcendentes, quos a natura habebant limites, succi, aliò quam quò debuissent, irrepserunt. Adeò ut qui per *nares*, *palatum*, *pulmones*, *jecur*, *pancreas*, *intestina*, *renes*, *uterum*, imprimis per cœca cutis spiracula evacuari debuissent, a nativis tramitibus deviando mutent vices, mutuasque *secretoria*, at suo malo misceant operas, succosque confusos & inconditos, mutatos invicem sibi tradant; sic ut, quas vides sub morbis partium *distillationes*, proprii rarò, alieni sæpè reatus, ploratus fuerint & lacrymæ. Motuum aberrationes sunt, quibus fit ut ille succus cui per illas partes circumeundo fluendum fuisset, per alias partes circumactus pellatur. Hæ autem succorum evagationes, albæ sunt imprimis sanguinis *partis*, quæ tota *transpirationi* debetur in sanis; hinc si dejecta fuerit, aberrationum millibus ansa fit & occasio. Tùnc enim intra sanguifera vasa refluens, primùm sanguinem illo glutine albo vestit, quod tam multos parit *inflammatorios* affectus; alias cuniculos agens & undequaquè pressa ab arteriis, in ultimos partium, *glandularum*, *nervorum*, *tendinum*, &c. recessus serpit, illos omnes ibi paritura contumaces affectus, qui has partes torquere solent, aut macerare. Quæ hinc ad *febrium* curam, per *catharsin* exponendam transferri possent, tradere, *eandem incudem* tundere esset, tam multis hùcusque enarratis, quæ ad febres pertinent. De *cutis* affectibus quædam delibare, consultius erit, quæ ulteriori indagine eò magis opus habent, quod ea quæ in vulgus spargitur de iis idea, corporis œconomiæ consentanea minus videatur.

Scabies, *psora*, *lepra*, quid sint aperit intellecta succi nutritii; qui *alba* sanguinis *pars* est, deviatio. Singulares & monstruosos succos sub his morbis fin-

gere

gere cessabis, cogitando quid futurum de succo nutritio reside, otiante, ac suppresso intrà *excretoria vasa*, & *glandulas* cutis, capillamentorum ejusmodi vasorum appendices; lentescens acescit, pungit, vellicat, spissescensque *lymphæ* incrematæ similis, quæ in lamellas concrescit, in *furfuracea* ejectamenta abit.

Eadem *lympha* nutritia quæ *excretoria* vasa pervadenda habebat, intrà sangifera coercita, furensque, *variolarum pustulas* parit. E contra sanguinis *rubra pars*, quæ intrà sanguifera condenda erat, in ultima cutis *excretoria* jaculata, alboris loco, rubore cutem suffundit, febres *morbillosas*, *scarlatinas*, *purpuratas* datura.

Rheumatismos vides *dolore*, *tumore*, *inflammatione* stipatos, intrà *musculorum* carnes insiliisse deviantes succos concludes; eos autem nutritios & chylosos, utpotè cùm a medente malè tractati, *apostemata* dent aut abscedentia, contrarium ostendunt *rheumatismi rubore*, *tumore*, *inflammatione* incomitati, qui *nervales* sunt, oriundi ab ipsis *nerveis fibris*, seu partium staminibus *contractis*, rigentibus & corrugatis, *lymphatico* rore stagnato insuccatis; rore autem succi illius non corpore, prodente illud *rheumatismorum* nervalium *desinentia*, quibus partium affectarum inhabilitas ad motum, nunquam *apostema* succedit.

Si ab innato *inæquali partium robore*, cæca adsit articulis partium debilitas, quæ deflectentes succos ad se invitet, illùc irrumpet deflexus succus, *arthritides* omnigenas pariturus.

Ejusdem delirantis a circuitu succi ad *glandulas* facta excursio, in his si *excretoriis* defectæ sint, quales sunt *conglobatæ*, coercitus durescit; undè *struma*, quæ in *ulcera* maligna dehiscunt, fortè quia stagnando succus acescendi spatium nanciscitur, aut potiùs cùm vascula *glandularum* rumpi contingit. Hæc enim ut exilissima nata sunt, succorum tumore ac turgescentia dilatata, tenuantur eò usque dùm crepent. Secùs adveniet, si secretoriis donatæ sint, quæ insiliuntur *glandulæ*; succum enim quem sorbent, exspuere iis dabitur, undè scaturient tot *distillationum*, *defluxionum*, *catarrhorum* origines, quæ aqua, sero, muco, has vel illas partes mergent. Tandem vile illud quoad speciem, serum, mucùmque ipsissimum succum nutritium esse adeò verum est; ut tandem hujus jactura ægrotantes in *phthisim*, *tabem*, aut *atrophiam* miserè præcipitentur.

Cæterùm est, undè repetere possis, ex his hùc illùc jaculatis adactisque succis, veteri & novæ medicinæ adeò jactatos morborum fomites, quasi hic vel illic nidularentur immoti humores, *catharsi* proindè debiti. At ut ad longinqua ferantur deviati illi succi, naturæ jugum nunquam sic exuunt, ut aut motuum abdicent commercia, aut egressi vasis circuitus temnant leges. Quocumquè secedant, indè revehuntur ad cor. Sicque in his duobus posita est adventitia his succis conditio; circumaguntur enim tardiùs, & in partibus aut vasis sibi alienis; & lentescendo; partes quas præterfluunt gravant, lædunt, incommodant; in hisque hospites & advenæ facti, locorum *diametris*, *elateri*, *oscillationibus* inassueti, *crasin* mutant; suamque exuendo naturam, peregrinam induunt.

Circuitus ergo legibus obnoxii adhuc illi succi, iis maximè castigari indigent & curari artibus, quæ humoribus intrà vasa coercitis adhuc conveniunt. An cùm *catarsi* illæ conveniant artes, penes illos judicium sit, quibus nota est corporis œconomia. Re vera in morbis interdùm opus est, humores *catharsi* evocare vasis adhuc contentos, sed hæc majora sint oportet vasa, in quibus succos tutò agitare licet; nec dissita nimis illa vasa esse debent, in quibus pulsi paulò fortiùs, non adacti cuneatique videantur; tandem a nativis *directionibus* non adeò desciverint, ut *determinationum* suarum tenaces adhuc, nedum obliti, *purgantium* monitionibus aut invitamentis penitùs non obsurdescant.

Verùm

Verùm an ejusmodi conditionis erunt succi, qui *glandularum*, *nervorum*, *musculorum*, *articulorum* recessus occupant? Hic mihi considera, locorum distantias, vasorum immense exporrectorum incomprehensas longitudines animo metire, intrà hæc exilia capillamensa contentos succos incorporeos fermè concipies; *diametros* enim indefinitè arctatos dùm opplent non interrupti, omnis corporaturæ ferè expertes ad glandulas adveniant necesse est. *Volatilisationis* modus est, corporis œconomiæ familiaris; at quantùm *purgationi* adversatur succorum *volatilisatio*, tantùm ejusmodi tenuationem succorum *purgationi* repugnare, intelligere est. *Purgationi* obsistit adhùc non minùs succorum salsitudo aut acrimonia; at salsitudini proximi sunt maximè, tenuati immensè succi, qui succosa sui parte sic spoliati *evehuntur* aut *exaltantur*. Enimverò licet natura sua, *salibus* armati non sint succi corporis, *salium* seminibus ac spiculis fœti sunt, quæ evoluta, ex inconspicuis conspicua fiunt. Evolvuntur autem exquisita tenuatione, quæ succi fluitantes partes cogendo, & uniendo fortiùs efficit, ut quæ dissita erant & natantia spicula coeant approximentur, densentur, sicque *salsitudinem* contrahant. Cum his convenire *purgationem*, certè non adeò obvium est.

Ad stimulationem, tanquàm ad ultimam purgantium potentiæ anchoram, frustrà confugere erit; *stimulantium* enim purgantium effectus, ut ab *elateris* integritate, & *directionum* perseverantia dependet, isthæc stimulatio eventu cadet in universalibus morbis; succi enim qui hos committunt, a suis *directionibus* deflectendo, *ad cutim*, *glandulas*, &c. abrepti sunt. Adde, cùm exilissima nata sint illa vasa, ad quæ deviarunt succi sub *arthritide* v. g. dilatari ea illicò nimium & in *atoniam* conjici, infirmiora proindè evadere, quam ut excitatis in abdomine vellicationibus concinant aut obsequantur. Sic introspicienda se dant *purgationum* pericula, sub affectibus *cutis*, *glandularum*, *articulorum*, &c. in quibus plenis buccis decantantur purgantia. Re vera, inde est, quod *scabies*, ipsius artis medendi *scabies* evadat non infrequenter, ab adhibitis præposterè purgantibus. Eadem culpa insanabiles sæpè fiunt *herpetes*, lethaleque aut ulceratum evadit *erysipelas*. Simili errore in *carcinomata strumæ*, *arthridines* in tormenta abeunt. Tandem facinore non dissimili *variolas* in *sphacelum*, *morbillos* in *phthisin*, in atram mortem mutant febris malignæ *purpuram*. Nihilominùs tamen succos ad habitum exilientes, catharsi revellere satagunt ad corporis centrum, idque artis consilio; verùm cùm id officii a circuitu expectandum veniat, quandoquidem succo intrà vasa coercito, ad cor redeundum sit, ea usurpanda præsidia, quæ reditum sanguinis adjuvant. Hæc inter ut seligenda sunt quæ majora vasa tùm deplent, t m a repletione arcent; is jubendus vivendi ritus, ea sumenda remedia, quæ sanguinem a tumore, ardore, tumultu præservent, ut ad inanitas majorum vasorum capacitates accurrant, redituri ex ultimis vasorum capillamentis succi, qui facta sibi spatia occupent. Id a *purgatione* expectas; *Aquam ex pumice*. Quin imò, inopportunè adhibita stimulatione, illis nempè locis ad quos evocari nequeunt succi dissiti longiùs, aut illis hærentes partibus elatere defectis qui tardantes succos acceleret, his reversuris obices posuisse est; constrictionem enim inferre corporis centro, dum succorum farctura obstruuntur habitus vasa, utrinque vias præcludere est. Id màli certò incurretur, si (quod medicorum plebeculæ consuetum est) *drasticorum*, *phlegmagogorum* ve mala opera, in *cutis* & *glandularum* morbis evacuationem sollicitent; in quibus, si usquam, *lenientibus* & *eccoproticis* alvus movenda magis; quam exasperanda, Hic enim facienda purgatio, *consecutionis* modus est, qua patentioribus factis & apertioribus abdominis viis, ad eas utpotè *resistentes* minùs, confluunt ultro, qui in habitu stagnant succi. Ut enim presso est universalis, motus ille *systalti-*

tus partium omnium, consequentia est aut necessitas ut illac uberiùs & citiùs se conferant succi, ubi minùs erit resistentiæ. Undè exurgit princeps illa purgandi lex in ejusmodi affectibus: *eccoproticis* indulgere multùm, a *drasticis* omninò abstinere.

Observabitur adhuc sua esse horum, ut & *acutorum* morborum, exacerbationum tempora, quæ ex *dolore*, *rubore*, *tensione*, *tumore*, *inflammatione* internosces. Sub his casibus, cùm *spasmodica* intendatur fibrarum constrictio, evacuationem moliri, *surdo canere est*. In tantùm obsecundant *stimulata* partes, in quantùm incontentæ sunt; cùmque *spasmo* convulsæ sint partes, quas dolor angit, urit ardor, tumor premit, aut *phlegmone* tendit, ab his dimittendum esse nihil, pro comperto erit. Undè altera purgationis lex, purgandi tempus hic esse, remissionis intervallum. Tertia lex venit, purgationem hic usurpandam imprimis, *præcautionis* causa, qua provideatur malorum incrementis. Vulgò putant id præsidii necessarium, quò primis viis, ut ajunt, everrendis consulatur; veriùs dicas, ut materiæ minùs asportetur ad partes affectas: derivata enim ad intestina succorum copia majori, horum quantitas minor laborantibus partibus accedet. Ultimum indè nec aspernabile commodum emergit, levatæ sic ægræ partes, paratiores sunt ad *topicorum* operationes, quæ dùm minorem succorum molem tenuandam, liquandamve offendunt, faciliùs subeunt, tenuant pleniùs, feliciùs deterunt, & minuunt, dissipant.

CAPUT XXVIII.

De purgandi *ratione & intentionibus*, *in morbis qui ad* chirurgiam *spectant*.

VULNERA facilè comparaveris & *apostemata* cum *acutis* morbis; cum *chronicis*, *ulcera*, *fistulas*, & *ossium* affectus. In vulneribus & *abscessibus* ubi *coctionem* expectant, *purgationem* cum *coctione* modulantur. In *ulceribus*, *fistulis*, *ossium* affectibus, imprimis si cótumaciora, maligniora, *dysepuloticave* fuerint, ut incoctiles succi habentur, qui ejusmodi alunt ægritudines, posthabita *coctionis critica* spe, ut a purgatione ferè statim curationem auspicantur, in eadem sæpiùs repetita pergunt; non tam coquendam venire materiem, quæ affectas partes perditura esset, quam rati intra vasa siccandam, præfocandamve. Ad rem, ut videtur, si consiliis consentiret eventus; at quam cito ac feliciter *vulneribus*, tam infeliciter ac serò *ulceribus* medentur. Difficiles & infaustas ejusmodi curationes refundere moris est, in *cacopragian*, viscerùmque labem irremediabilem; at cùm infeliciter cedere videas ejusmodi curationes; iis in corporibus, quæ vegetat florens ætas, quæ ornat vividus color, quæ vestit nitens cutis, quæ fovent integra viscera, aliundè inferenda venit curarum illarum infelicitas. Porrò, a certa & consueta curandi methodo resilire convenit, ubi fallax & infida esse consuevit; mutandique in medendo consilii ratio competens est, familiaris plusquam & quotidianus eventus infelix. Atqui crebris, ac sæpiùs repetitis *purgationibus* instituitur *ulceribus* medendi ratio; quid si, quæ in infaustis chronicorum curationibus suspicio injecta fuit, ab ingestis sæpiùs *purgantibus*, repeterentur medicationum illarum infortunia? Hoc dato, *purgationibus* parcere, curationem hic prosperare erit aut accelerare.

Purgationibus suis ut fidem faciant, stabiliant destillantis continuo *seri* putrescentis *epigenesin*, quæ *ulcera*, &c. perennat. Seri autem illius evacuandi necessitatem exaggerant eò magis, quò infensius, acrius atque depascens

magis

magis ipsis sese immisceat partium medullis, aut mille cuniculis partes deterens; Tot inde malis invasuris obviam ire necessum prædicant, quod a *purgationibus* faciliùs, expeditiùs, pleniùs impetrandum pollicentur.

At in eodem luto semper hærere est, *humorum* nempè copia, quorum aut acrimoniam nullibi non videntes, copiæ illius, cùm adest, & acrimoniæ quæ adnascitur causam nunquam animadvertunt. Stupendum quidem quam exuberante succorum quantitate diffluant ulcera, sic ut in *marasmum* deducant laborantes. Interim tantùm ulceris causa est diffluens humor, quantùm *cauterii* causa est exundans indè succus; in utroque proliciuntur succi, utrobiquè suctionis genus est a stimulatione ortus, quæ vellicatas partes stringendo, succos quibus madent, exprimit. Stimulationis illiùs originem altiùs indagando, aliud ab humorum copia invenire est, sanguinis ipsius *systasis* est aut mora, qui stagnando, fibras divellit, angit, inquietat. Revera obvium est & quotidianum a *varicibus* nasci *ulcera* atque nutriri. Coerciti autem sub hac stagnatione succi, cumulando vasa, distendendoque, rumpunt tandem, fonticulos aut rodendo aperiunt, aut hiatus devellendo faciunt. At ratione alterutra ulcerationes committantur, a *pressione* fiunt, *solidorum* proindè non *fluidorum* vi & opera.

Fistularum par ratio; familiares & consuetæ sunt *hæmorrhoidum* appendices, quarum cuniculi seu *sinuositates* pressionis stagnatarum partium effectiones sunt; *systaltici*, at *spasmodici solidorum* motus, succos prementis, extrudentis & exprimentis operationes.

Tàm parùm ab humoribus venit *ossium caries*, quæ pressionis quoque opus est. Tubulorum enim glomeribus constant ossa non secùs ac cæteræ corporis partes, quorum suus est *systalticus* motus, suæque *occillationes*; obscuræ si sensibus fides; certæ, si rationi; cùm enim suus sit intrà *ossium* vascula succorum circuitus, *emboli* vi illis opus est, quæ eò usque jaculatos a corde succos, cordi restituat. *Periostii* munus illud est, *tunicæ* scilicet *densæ*; immensè *compressilis*, quæ *ossium* tubulos arctè vinciendo, digitorum more stringit eos, stringendoque exprimit. Hinc est, quod detrito, corruptove *periostio*, nudata ossa vitium capiant, ponant exuvias, *cariem* contrahant: in propatulo est ratio, vi compressili defecta *ossa*, cùm *periostium* exuerunt, suis defraudantur *occillationibus*, suis autem destituti impulsibus præterfluentes succi, morantur, lentescunt, stagnant, cumulati premunt, divellunt, rumpunt; aut acescendo deterunt, rodunt, exedunt.

Sub his omnibus affectibus contemplari est tardatum hærentemque alicubi sanguinis circuitum; indeque deviantes a cursùs tramite succos, unde *pituitæ*, seri, lymphæque ploratus ac sudationes. Reipsa quidem, rarò primarii esse solent memorati affectus, aut ultrò nascentes, sæpiùs *secundarii* aut vicarii, prioribus succedentes: morborum enim pars non minima est, quæ in *varices*, *abcessus*, *fistulas*, &c. desinit. A crasso, *terreo*, *tartareo*, *calcinato* seu ustulato sanguine (qualem esse illum decedentibus morbis imaginantur) hos affectus manare docent; at meliùs a lasso partium *elatere*, qui diutiùs per morbum primarium excercitus, fatiscit tandem, *occillatas* crebriùs partes in quandam quasi *atoniam* conjicit. Undè fracta vasorum *systole*, præterlabentes succi otiantur, languescunt, stagnant. Hæc a fatiscente, perdito aut absente *periostii elatere*; eadem aut pejora ab eodem aucto nimiùm audies.

Periostium utpote *tendinosum*, proindè *contractile* admodùm; si *spasmodicè* se habeat, hanc in subjectos ossium tubulos exercet *stricturam*, quæ succos omnes illapsos strangulando, moretur & intercipiat. Status eorum ea quos torquet veterata *venerea lues*, strictionis enim memoratæ testes erunt, qui in artus eorum sæviunt immanes cruciatus, qui tandem in arcanas *caries*, *exostoses*que ac *nodos* manifestè erumpunt.

Stringentis *periostii* specimen aliud offert, tunicæ illiùs inflammatio, a qua sic tenduntur arctanturque partes ut dolores mille ægrotanti apportet. Porrò quantùm conferat *ossium* affectionibus succorum aberratio, evincit *rachitidis* vultus aut formatura; dùm enim *carnosæ* partes macie horridæ sunt & alitura defectæ, succis nutritiis adeò luxuriant *ossea*, ut spatia non invenientes in brevi infantium corpore intrà quæ in longum crescant, arcuari cogantur, nimiaque alimonia exuberantes articuli, *lympha* seu *sinovia* turgentes in nodos exuberent. Qua de causa? Ea scilicet quod infantes aut lacte crassiori aut uberiori, aut pultibus farinaceis ad ingluviem oggestis farti, tantam *partis albæ* sanguinis copiam in vasis suis aggerant, ut nauseantes venæ, plurimam illius partem ad *excretoria vasa*, spermaticarum, ut loquebantur, partium nutritia, elabi sinant; meliùs ad eas partes, quales *osseæ* sunt, divertunt succi, quæ rubra sanguinis *portione* propemodum vacuæ, alba nutriri amant. Undè *rachitidis* causam cogitabis succorum deflexionem quos a carnibus ossa suffurantur. Ulteriùs hanc causam scrutari si pergas, in vitiata *solidorum systaltica* vi positam invenies primam originem; *tonicam* intellige *spasmodicam diathesin*, qua *solidæ* partes, vividiori & *elastico* nimis succo ebriæ, stringuntur sic & arctantur, ut angustiores facti vasorum *diametri*, advenientibus succis ingressum renuant; adeò verum est nihil aliud esse morbos, quam mutatas functionum facies, a mutatis succorum & motuum illorum *determinationibus*. In quo animadvertere est, ut alibi innuimus, quibus contingat de causis, ut morborum pars maxima, vix aliqua post se sui linquant in cadaveribus vestigia. Illud autem in *spasmodicis* affectionibus, conspicuum imprimis est, sub quibus, partibus aliis debiti succi, ad nervos abripiuntur. Quæ conjectura ad *lymphatica* & *glandulas* quoque spectat, quo adacti deviantes succi, affectiones ut difficiles & morosas; contumaces pariter apportant. Verùm ut eo unde digressi sumus revertamur, ad morbos nimirùm, qui *chirurgiæ* adjudicantur; hinc confirmare datur traditam alias abstrusam *abscessuum* illorum naturam, qui multiformes *ossium*, *dentium*, *vesicularum* species condunt; ut enim cystide seu involucris *membranaceis* singuli coercentur, quæ *systole* propria, singulari & extrà consuetam naturæ normam nata exercentur, insolitas officinas in illis concipere licet, in quibus devii liquores verberentur, & in has vel illas *concretiones*, hujus vel illius figuræ, vultus aut corporaturæ fingantur, elaborenturve. Denique illinc non malè deduces *verrucarum*, *polyporùm*ve origines; lassatæ enim *contusæ* aut *vulneratæ* partes, ac diversimodè divulsæ, pressis expressisve undequaque a partium nativa *systole* succis dehiscunt, qui sic inopportunis & insolitis spatiis conclusi, ut incondite tunduntur, inconditas quoquè edunt formaturas. Nec omittendum ab iisdem succorum aberrationibus pingi in extima cute varias colorum imagines; ut enim abrepta ad extimam corporis superficiem *bile* nascitur *icterus*, a suppressis *mensibus*, chlorosis; sic a stagnantibus & refluis his vel illis succis, varиis ac fœdis coloribus deturpari cutem cogitabis, multiplicesque enasci *lepræ*, *psoræ* & *elephantiasis* species. Hujus quoque sunt loci *carcinomata*, dirum morbi genus, surdum remediis, purgationibus imprimis, quarum stimulis iratæ partes, curam detrectant. Revera, cogites cuneatos succos *lymphaticos* intra ultimos vasculorum fines, intimisque glandularum recessibus incarceratos; ut illinc ad alvum revocare gradum non datur, stimulationibus irritis exacerbati, suis sedibus figuntur magis, strictiusque coerciti, ut partes quas obsident gravant diutiùs, sic mora vitiantur. Ex præcluso sic ad interiora reditu, concludunt ad exteriora recludendas esse vias, undè ad *diaphoresin*, *resolutionem*, *maturationem* se accingunt, undè *unguentorum*, *cataplasmatum*, *emplastrorum* infinitudo; sed infausto æquè ac molesto consilio, sic enim eo tractis humoribus, quò vi morbi pellun-

luntur, naturæ tramites & propensiones declinare est, morbidorum succorum impetui obsecundando. Absit tamen ne quis credat, hæc dicta esse, ut ab ejusmodi affectuum cura exulent prorsùs externa, seu *topica* medicamenta; his imò suus asserendus honos, sed & locus internoscendus, & occasio observanda quæ curationum anima est, eorundem conditio tenenda, undè medendi legum tutamen. Porrò vix credendo eris quàm paucorum *oleorum*, unguinum, *emplastrorum*, *cataplasmatum* usum admittant *cutis* & *glandularum* affectiones, illi enim ut *erysipelata*, *phlogoses*, dolores, &c. apportant, his *ulcerationes*, malignosque hiatus pariunt, aut inopportunos & infelices *abscessus*. Cedunt feliciùs *lotiones*, *fotus*, *epithemata*, ex aquosis, humentibus, *anodynis*, quæ dùm cuneatorum succorum pressiones mulcent, laxant partes, iisque concedunt id spatii quo indigent ut ad cor; circuitus lege tandem remeare possint.

Hæc auxilia aspernantur ii, quibuscum purgantibus res esse consuevit; illorum enim evacuationibus delusi, morborum fomites in iis suspicantur, in quibus vitæ causas sæpè fuisset invenire. Morbidis quidem quibuslibet succis sua reseranda sunt effugia, at ejus sortis ac positurae, ut succorum locis, sedibus, *vergentiis*, propensionibus concordent. Isthæc autem fuerint in iis ferè omnibus affectibus memoratis, quæ cuti propria sunt, cæca scilicet illius spiramina, quæ succis eo usque advectis exitum parant. Hinc forte inferes *sudoriferorum* & *diaphoreticorum* usum, quo miserabiles illos affectus expediendos esse tibi fingeres, at quam inauspicatò aperit sincera illorum *ætiologia*; quod rebellent in causa est succorum facta impulsio in profundos & remotiores partium recessus; igitur istiusmodi remedia adhibere, quæ *cordis* & *arteriarum elaterem* eleveut, cùm & succorum propulsorum impetus augeant, morbis ipsis manum dare est, currentique malo calcar addere.

Ejusdem infortunii erit, purgantium usus, si iis cuneatos succos revocare volueris, quæ dùm corporis centro tumultus cient, & impetus promovent, succos fortiùs adigunt, pelluntque longiùs. Indè videas his sub casibus una cùm crescente tumorum mole, decrescere corporis molem, detritis non morborum sed vitæ fomentis. Revera ostendunt quotidiani & infelices purgationum exitus in curandis *strumis*, *carcinomatis*, *scirrhis*, &c. quam malè cùm his evacuationibus conveniat talium affectuum medela, moti enim non promoti, qui illos committunt, succi, sæviunt, acriùs fortiùs arietant, cuneantur, divellunt, exulcerant, ultimamque sed infaustam & exitialem malis ejusmodi imponunt manum.

Nunquid igitur in totum ablegauda sunt & proscribenda *purgantia* a curatione *tumorum*, *ulcerum*, &c. in illos cadat hæc objurgatio, quos fugit faustus, qui legitimus erit, purgantium usus sub his morbis; hic enim cum abusu horum expostulatur, seu cum iis qui in purgatione sitam sibi finxere totam illorum curationum summam: obliti, non infrequenter in *alterante* magis quam in *evacuante* vi ponendam esse *purgantium phlegmagogorum* imprimis potentiam. Misso enim *agarico*, qui *alterantis* titulo *theriacam* ingreditur, misso *rhabarbaro* cujus dilutum alterando magis quam evacuando infantium morbis auxiliatur, *mercurius* ipse *alterando* magis medetur illis affectionibus, quam *evacuando*. Ejusmodi enim sortis & texturæ est, ut sub mole minima, insignis sit ponderis, undè dùm tenuitate sua minimis vasorum *diametris* accommodatur, massa sua valet, quem a *systole* partium acceperit motus impulsum & *determinationem*, ad ultimos usque partium recessus constanter transmittere. Hac ratione arcanos partium cuniculos pervadendo, succos tenuat, comminuit, terit, eliquat. Imò terit; explorata enim est *mercurii* partium *elasticitas*, qua sit ut illiùs particulæ tubulorum angustiis compressæ resilire cogantur, *oscillatio*-

nis,

nis, *tritus* proinde genus est, quod arctis tubulorum comprimentium parietibus coercitæ exercere tenentur. Verum quidem est evacuationem succedere, at modo insigni copia offeratur, alias interjectis *purgantiunculis* indiget, quibus eliquatæ materies impetu concepto, in sublime tendentes, ad alvum deturbentur.

Interim hic quoque evacuando juvant *purgantia*, cùm enim succos nutritios depascere soleant, a quibus maximè aluntur memorati morbi, hos præcipitando in intestina, ad anum deturbant; maximè si *mercurialia* sint, quæ ponderis vi intestinorum *peristolen* vincant; aut *lympham* intrà vasa liquando, intestina versùs profundunt. Artificium est, quo depulsis aut amandatis succis morborum illorum nutritiis, marcere morbi ipsi coguntur & extingui. Quæ non pauca supersunt purgationum commoda, ex suprà dictis inferenda sunt aut repetenda.

CAPUT XXIX.

De prospera aut improspera, utili aut periculosa, linquenda aut iteranda purgatione.

PUrgationis felicitas est, bonis ægri rebus, & cum *euphoria*, facta per alvum evacuatio. Quod ut succedat, facit maximè cautus ac prudens *purgantium* delectus. *Eccoproticum* aut *drasticum* adhibere, non perinde est. Illo abuti semper, hoc uti nonnunquam periculosum. Est ubi solis *enematis* insistendum; sæpe ad *eccoprotica* progredi datur, ad *drastica* quoque transcendere indulgetur. Tandem morbi sunt aut morborum casus, quos *purgantia*, sunt quos *emetica* juvant.

Eccoprotica abstergendis primarum viarum sordibus addicunt, rati illam eorum operationem in humoribus tractandis unicè impendi; quam meliùs locabis in laxandis emolliendisve partium fibris. Hinc inter *eccoprotica* principem locum occupant *emollientia*, *diluentia*, medicataque herbis convenientibus jusculа. Hoc sensu, suus erit *eccoproticis* locus, ubicunque rigidior fuerit partium *tonus*, quæ observatio ad *chronicos* æque ac ad *acutos* morbos pertinet; quot enim dat mortuos sub *acutis*, tot sub *chronicis* facit causarios inepta purgatio. Hæc *eccoprotica* si maturiùs intestina non laxaverint, illicò suum *drasticis* fieri locum concludunt; at perperàm, intutus enim nunquam magis est *drasticorum* usus, quàm ubi inobsequentes comperiuntur intestinorum fibræ. Igitur ut votis cedat *drasticorum* usurpatio, opus est ut comperta partium abdominis laxitas, difficiarum partium, quibus humores hærent, obsequia spondeat. Interim in exploranda partium *diathesi* cautus sis adhuc, ne fucum faciat isthæc inobsequentia. *Purgationi* partes obsurdescunt, idque vitii a stupore repetis? Meliùs illum stuporem de *atonia* interpretari putaveris, Ut ut sit, errore ductus, ad *cardiaca* confugies, quibus *purgantis* vires erigas? In decipulam cadis. Enimvero reluctantur partes, quia *phlogosi*, *spasmo*, *crispatura* impeditæ, a suis *oscillationibus* arcentur. Si a *phlogosi*, una *diluentia* locum invenient; si a *spasmo*, *emollientia*, ipsaque *oleosa*, quæ *phlogosi* infensa sunt. Est quoque ubi resistit alvus, ab abreptis aliò humoribus, quo cognito, cæteris consentientibus blandis stimulantibus intestina vellicare conceditur. Ejusdem considerationis est *enematum* usus, sæpissime fotus, interdum stimuli loco erunt. In genere, cum abdomen capacissimum sit succorum confluentum, *glandularum* infinitate, quibus constratæ sunt quotquot illius

sunt

sunt partes, has assidue sub morbis admoneri convenit, ut tantum de succo morbido minuatur, quantùm de succis ad intestina invitabitur. Ut quid autem succorum vacuandorum unicè meminisse? Laudabiliùs & aliunde *enemata* prosunt, maximè si inartificialia, aquea sint & diluentia, *mellis* & eorum omnium expertia, quæ inviscant & obstruunt: quantumvis autem *seri* aut *lymphæ* copiam vacuent intestinorum *glandulæ*, majorem longè perspirabilis intùs materiæ quantitatem fundum & exhalant continuò intestinorum infinitis punctis pertusorum oscilla. Itaque quantæ utilitatis comperiuntur ex aquis balnea, exteriori cutis *transpirationi* perennandæ, tantæ futurus *enematum* aqueorum usus, tergendis nempe intestinorum parietibus; quò largissimè vaporent. Porro, quantùm arcendis malis confert externa, tantùm valebit interna *transpiratio*. Adeo ut *enematum* similiumque beneficia insciтè noverint, qui spe ex iis concepta cecidisse se putant, quòd sordes crassiores ex eorum usu non obtinuerint: faustus erit eventus, si titillatione levi, aut molliori affrictu excretoriorum oscilla tergendo reseraverint, quibus interclusa *transpiranda* materies, expedita liberè vaporet. Hinc inter convalescentium bona numerat *Hippocrates* flatus ano prodeuntes, restitutæ enim internæ intestinorum *transpirationis* signa sunt; hæcque boni ominis, monente eodem *Hippocrate*, si sonori fuerint; argumento scilicet, unà cum redeunte interna *transpiratione*, nativum intestinalium fibrarum *tonum*, *peristolen*, & *oscillationum directionem* restitui, ita ut expressa vaporans materies elidatur vi, & cum strepitu erumpat. Ex his omnibus concipere est, prosperum purgantium eventum, pendere a molli, facili & libera intestinorum habitudine, qua fiat, ut eliquatis protrusisque purgantis opera succis, pateant & obsequantur *excretoria*. Unde in artis purgandi partem quoque venit *tapicerum* abdomini admotorum usus, quorum præsentia emollitæ partes laxantur. Hujus efficaciæ sunt *fotus* calentes, *cataplasmata* imprimis, quæ abdomini accubantia, titulo duplici prosunt; tum fibrarum *spasmum* frangendo, tum evacuationem provehendo, invitandove. Re ipsa ad extremitates vasorum quæ ad cutem tendunt humores provocando, *secretionum* quæ in intestinis peragendæ sunt, promotionem juvare est; succorum enim & *oscillationum directiones* quæ a corde ad habitum feruntur servando aut restituendo, humorum qui ad intestina derivandi purgatione suscipiuntur *determinationem* sequi est, aut æmulari.

At *purgationem* nihil adeo fortunat, ac *diluentium* usus; maximè cum evacuationes unicè adjuvet utraque, *liquidorum* nempe & *solidorum*, facilitas; cui opitulatur hinc succorum tenuitas, mobilitas, & ad *secretionem* aptitudo, illinc partium *secernentium* habilitas. *Transcolatio* enim est *secretio*, qua non hæ vel illæ in vasis segregatæ portiones intra *secretoria* seliguntur, sed qua tenuatione facta meabiles succi, intra partes diffunduntur, diffluunt, forasque stillant. Quod ut intelligas, *glandularum* (quibus corpus perstratum est) nomine concipito, peniculamenta seu fimbrias bibaculas, chartæ emporeticæ similes, quæ quos vehunt succos sorbent; appendices & extrema sunt tubulorum, qui in ejusmodi lacinias molles, succosas, & bibulas desinunt. Posthac si memineris, quo pacto madentes pannorum laciniæ, quam ebiberunt aquam procul & foras trasmittant, artem tenes qua ebriæ succis, madentes & succosæ corporis partium fibrillæ, succos quos ebiberunt, ad *glandulas* traducunt, ad eas nempe in quas, penicillorum more, finduntur ac desinunt lacinias. Addideris suam quoque esse sanguinis fibræ *contractilitatem*; tum præcipuam esse & copiosiorem *albam partem* qua sanguis constat, quæ cum fibra sanguinis coincidit, quæque densari, cogi ac compingi facillime

potest;

poteſt; tunc concipere erit, quoto madore indigeat ſanguis ut aſſidue humeſcens, a ſpiſſitudine & compactura præſervetur, ne, quod illi ſub morbis moris eſt, in gluten firmetur & ſolideſcat, *ſolidum*que ſic intra *ſolidum* compactum, cordi impellenti inſuperabilem obiiciat molem. *Diluentium* autem titulo ea accipienda veniunt, quæ ut inartificialia ſic & meabilia ſunt magis, utpote neutralia & *adiaphora*, qualia ſunt aquea; cum enim *diſſolventium* omnium ſimpliciſſimum ſit aqua, ita & univerſale magis; in quo animadvertere eſt, cur ſuccorum omnium qui in corpore *ſecernendi* ſunt, *lympha*, quæ aqua eſt, commune ſubjectum ſit, publicaque materies; eluendis enim proliciendiſque tam variis ſuccis apta maxime ſunt aquea; unde (quod obiter monendum) inferre licet aquarum ſpecies eſſe omnes illos ſuccos. Revera metus eſt, ne dum diluentibus ſalinis aut ſaporis nimium partes ſollicitaveris ad *ſecretiones*, ſanguinis *fibram* in *contractionem* cogas, *ſecretoriorum*que fibras in *ſpaſmum* (qua mala arte irrita fiet & caſſa *evacuatio*) una & eadem *fidelia* compreſſis *ſecernendis* & *ſecretoriis*.

Inde concipitur quorundam corporum, *melancholicorum* imprimis conditio, quorum partes dum ſuccis herbarum mollientium (quæ *Hippocratis* medicina fuit) macerantur, oleorum interno mulcimine plures per dies ingeſto indigent, quò quos ſuo ſinu coercent ſuccos concedant, ſed hæc aliàs tradita huc revocare inopportunum; hæc iterum innuiſſe ſatis erit, quò inutilis & periculoſæ *purgationis* rationes attendenti pateant.

Alea enim res plena maxime eſt, *ſolidas* partes ſtimulando in tantùm non laxare aut aperire, ut ſtringantur magis; unde *ſpaſmorum* diſcrimina, variarumque *metaſtaſium*, quæ motos, non promotos humores aliò exportent. Ulterius progreditur exinde emergens damnum, mutatis inde perverſiſque *oscillationibus*, inconditè & præpoſterè verberati ſucci a *coctione* recedunt, inſuetaſque indoles, texturas, habitudines induunt, naturæ moliminibus, motibus, *determinationibus* contrarias. Hinc *apoſtaſes* multiformes, *colliquationes* multigenæ, totque difficilia *ſymptomata*, quæ ægrotantibus labores apportant, crucemque figunt medico.

Creſcet periculum ſi aliò quàm convenit feratur *purgantium* impetus, aut ſtimulantium vis; ut enim partes laxari indociles aggredi facinus eſt, ab iis exitus indebitos extorquere artis crimen erit. Interea ſi peccatur, quoties humores qui deorſum vacuari amant ſurſum deturbantur, *purgantibus emetica* ſufficiendo; quaſi perinde ſit, æqualibuſque armis decertare, *purgantibus* aut *emeticis* uti. At non oblitis humorum *vergentiis*, quæ memoriæ medentis nunquam excidant, attendendum imprimis, an excutiendi humoris voluntas ſit; aut inde quò irruit dimovendi, an evacuandi finis ſit; ſi prius, *emetica purgantium* loco poterunt uſurpari, imo non infrequenter *purgantibus*, his ſub caſibus anteponenda venient *emetica*, quæ cum ſtimulando potiſſimum agant, dimovendis humoribus aut aliò rapiendis aptiora comperiuntur. Secus ſe res habet, cum ſub febre contumaci, a ſanguine extricandus humor diſpellendus eſt; tunc temporis *accommodatiora* ſunt *purgantia*, quæ expediendis a ſanguine humoribus utiliora ſunt. Eſt quoque ubi *vomitoriis* indulgendum præ purgantibus; naſcentibus v.g. morbis, aut ſub ingluvie recenti, ubi ſub pondere ſuccorum & mole gemit abdominis cymba.

Neque omittendum, affectiones eſſe & conſtitutiones, in quibus per *epicraſin*, diluendo & in plures doſes propinandæ ſunt purgationes. Exemplo erunt *chronici* affectus quam plurimi, ubi non tam affatim præcipitare ſuccos & evacuare convenit, quàm ſuffurari, minuere, ſubducere. Tractandæ ſimiliter *malignæ febres* non paucæ, ubi cum anceps eſſe poſſit, an ceſſurus ſit

aut

aut indocilis futurus humor, diluendo mulcendus venit, ne indomitus sæviat effrænatiùs, imo ut fractus saltem cicuratusque recedat. Tanti momenti hic est *diluentium usus*, ut ab eo pendeat quoque facilis *purgantium* operatio, utpote quorum beneficio ea debeatur *euphoria*, quæ faustas purgationes spondet & comitatur. Quapropter jubebatur ab antiquis medendi magistris, *lentium* decocti aut similis sed liberalis potus ab assumpto *cathartico*, videlicet ut dum *purgantium* stimulis partes vellicarentur, potulentorum mulcimine laxatæ obsecundarent.

Arrident delicatulorum palatis, *pilularum*, *bolorum*, *opiatorum*, *extractorum formulæ*; sunt etiam quæ juvant *potionum eliquatarum*, *clarificatas* dicunt, usus; sed quæ sub his quæruntur palati solatia, latent morborum suscitamina. Suis enim cum exuviis sua posuerunt *extracta* & *eliquatæ potiones* mulcimina, quibus aliunde carent omnino *pilulæ*, & similis sortis formulæ. Igitur illis abstinuisse, præcordiorum molliciei ac tutelæ prospicere est, quorum *eupragia* in eo sita est, ut mollia sint, facilia, tractabilia.

Famam quoque hac ætate sibi fecerunt *fundentia* (quæ verè *colliquativa sunt*) inter quæ *mercurialibus* primas concedunt. At non aliunde veniunt majores insidiæ; quam enim obtinuerunt energiam, a suarum particularum insigni *elasticitate* habent, quæ *excretoriorum diametros* cogendo, dilatandoque impensiùs, invitos reserant. Verùm quid futurum de iis remediis in corporibus aut morbis, ubi *phlogoses*, tumultus, *spasmi* dominantur? Ubi ardore rigentes partes adversus stimulum recalcitrant, novos daturæ labores?

Rebellantium viscerum ingeniis accommodatiora sunt *opiata catharticis* maritata; quantùm enim sub *acutis* morbis, a purgationibus natos tumultus pacant *opiata*, vespertinis horis exhibita, tantùm in tractandis *chronicis* affectionibus eadem valent *catharticis* admixta, nascituris tumultibus præcavendis idonea; exempla prudentibus artis præbebunt *colici*, *hysterici*, *nephritici*, *scorbutici* affectus, in quibus industria non furca, expellendus est hostilis succus.

Huc spectant adhuc *idiosyncrasiæ*, quæ arcanæ sunt corporum *diatheses*, unde fit ut ægrotantium quosdam invenias, quos lædit *cassia*, alios quos *senna*; *manna*, *rhabarbarum*, &c. cæteros.

Quapropter cauti medentis est, ab ægrotis sciscitari, nunquid ab aliquo purgante medicamento lædi soleant, ne pro pharmaco toxicum propinetur. Huic tamen examini deesse ideo periculosum esset, eique annuere ideo necessarium, quod illo omisso aut spreto, insigni ægrotantis damno verteret purgantis perperàm sic exhibiti operatio.

Definiendum superest, quandiu aut quoties repetendum veniat *catharticum*, quandove linquendum sit, & ab eo desistendum. Videas quibus cordi est *purgantis* operatio quæ liberalis est & copiosa, adeo ut a *purgatione* non cessent, quandiu affatim prodeunt humores. Contra alios reperias, quos ad *purgationem* iterandam mirè provocat cassa *purgatio*, quæ parùm eduxit. Si priùs, in motu humores esse clamitando, ad *catharsin* recurrunt; si posteriùs humores fortiùs impactos esse pronuntiantes a *purgatione* in tantùm non resiliunt, ut acuendum esse aut iterandum pharmacum asseverent. Medium tenet beatus in medendo *Hippocrates*, qui non ex copia æstimat *purgantis* efficaciam, sed ex levamine, unde pronuntiat laudabilia quæ excernuntur, si fuerint *talia qualia oportet*, si reddantur cum *euphoria*; denique si prosint. Itaque quantumlibet copiosa fuerint *cathartico* prolicita, insida erunt, *inrata*, calamitosa, si ægrotantis levamini non fuerint. A *purgando* quoque abstinebis, quoties irrita *purgatio* movet humores, non promovet, talem enim *facilè non fert* ægro-

tans,

tans, qui inde eò minùs levatur, quò torquetur magis aut conturbatur. Ultimam etiam minabitur perniciem, si a purgatione vehementiùs stimulatæ partes, *spasmo* concepto, tenduntur, tument, prominent. Re vera ininde cumulari uberiorem humorum quantitatem argnunt, qui minùs emunctæ naris in medendo sunt; secus artis sagaciores, qui *solidorum spasmi* inibi augurantes, a *purgatione* cessant, ne *crabrones irritent*; aut utiles succos eliquando, vitam pro humoribus minuant aut tollant.

CAPUT XXX.

De fortuitis purgantium *successibus*.

QUorsum autem, inquient, tot ac tantæ cautiones? Quò tot observationes, tot præcepta quæ ad rem non spectant? Quæ videlicet ad eam non pertinent artem ubi sors dominatur, quamve fortuna regit. *Quisquis enim, monente Hippocrate, fortunam ex arte medica ejicit, is mihi, contra quàm debet, sentire videtur*. Porro quæ bona affert, quæ infert mala *purgatio*, hæc *perpetrat fortuna*, quemadmodum narrat idem *Hippocrates*, *exhibito medicamento, quod bilem aut pituitam deorsum purgat, menses retardati erumpunt. Lienem suppuratum habenti, medicamento exhibito quod bilem aut pituitam deorsum educat, pus ex liene per inferiora expurgatur, & morbo ægrotans liberatur. Calculum habenti exhibito medicamento purgante, calculus in meatum urinarium vi protruditur, ita ut cum urina exeat. Ei qui pus in superiore ventre ex tuberculo collectum habet, idipsum ignorantes medicamentum quod sursum pituitam educat exhibuerunt, isque pus vomitione rejecit, sanusque evasit*.

Suaque habet incommoda purgatio, quæ casus operatur. *Exhibito*, ut pergit Hippocrates, *medicamento quod pituitam sursum educat*. venam in pectore præ vomitione rumpit. *Mulieri utero gerenti exhibito medicamento sursum purgante, alvus affatim deorsum erumpens fœtum abortione rejicit*, &c. Posthac fortunæ fœtus facilè dixeris purgantium opera, aut artis ausa, quæ fortitudinem animi in medente arguent magis quàm industriam. Maximè cum *optimis medicis similitudines imponant & difficultates pariant*.

Re vera, sapientiæ est, *similium dissimilitudines, & dissimilium similitudines dignoscere*; sed sua habet principia medendi ars, *quæ tota firma est, cujusque perceptiones pulcherrimæ; ejus enim soror est sapientia, nec aliunde quam a medicina venit manifesta naturæ cognitio*. Sua igitur illius est certitudo, sua constantia, quæ in eos cadit, *quibus non satis est eam ratiocinatione nosse, sed & in usum exercitatione traduxisse*. Hanc exercitationem edocet occasionum scientia in qua medendi peritia versatur. Ut ut enim *fortuita sit & anceps occasio medendi, plerumque attendenti se offert cum lenitate*, ait idem *Hippocrates*; quæ *lenitas* naturæ caracter est & ingenium, cujus cum firmæ sint leges non fortuitæ, consequitur *occasionum* cognitionem, quæ illius motuum scientia est, non fortuitam, cæcam, aut abnormem constituere artem; imo *occasiones*, quas profert, ipsius tramites ostendere, aperire mores, promere consilia.

Quod ut intelligas non eventa cum eventis comparabis, in quibus produnt se non infrequenter judiciorum fallaciæ; doctus enim perinde ut indoctus, rudis ut peritus, juvenis ut senex, medetur ac sanat. An propterea felices utrosque putaveris? Perperam; fortè feliciter curabunt imperiti, at infeli-

felices erunt medici, *improbi*, ut ait *Hippocrates*, *occasionum* ignari, fortunati aliunde, in morbis nempe levioribus qui periculo vacant, aut in iis corporum constitutionibus, quibus evertendis vix par esse potuerit aliquis morbus. *Medicorum* enim *plerique*, ut pergit Hippocrates, *navium gubernatorum malorum mihi simillimi videntur, qui si tranquilliori mari navem regant, nemo eos peccare deprehendit. Quòd si eos vehemens ventus aut tempestas oppresserit, jam omnibus constat eorum imperitia, & culpa navem perditam. Eodem sanè modò improbi plerique* (*medici*) *dum leviter affectos curant, in iis quidem si delinquant, plebejos latet, ubi verò in magnum & vehementem & periculosum morbum inciderint, tunc illorum ars & errores sunt omnibus conspicui*. Itaque si *purgandi* felicitatem in aliquo explorare volueris, hanc non ex eventu prospero in morbo leviori auguraberis, æstimabis autem ex industria aut sagacitate qua *purgandi* ansam subolfecerit, captaveritque in morbo difficili & periculoso, in constitutione debili, tenera, *atrabilaria*, *melancholica*, *hysterica*.

Interim (quod concedendum est) fortunæ genus in medendo recognoscere oportet, quo quis fractus morbo, fastidita vulgari methodo, ad alienigenarum medicorum manus confugiens, *catharticis* aut vehementioribus, aut crebrioribus usurpatis convalescit: sic est profectò, *at non minùs temeraria est*, ut habet *Celsus*, *ista medicina*; *quia plures si protinus a principiis excepit, interimit*. Ideoque pergit idem, *ejusmodi medici meliùs alienos ægros quàm suos* (curant aut) *nutriunt*. Porro alienos nuncupat eos quos alibi felices verè aut fortunatos describit; asseclas nempe *illius medicinæ cui fides est, quòd nimirum multò sæpius, perque multò plures ægros prosit. Talis* enim *sit* oportet medicina, ut *cum sæpius responderit, interdum tamen fallat. Non itaque, si quid vix millesimo in corpore aliquem decipit, id fidem non habet, cum per innumerabiles homines respondeat*. Fortunam igitur in medicina amabis quæ perpetua aut ordinaria felicitas erit, cavendo ab ea quæ audaculorum aut medicastrorum est, qua tamen capitur hominum plebs, quæ ad insolita stupet, licet eam illorum audaciam regat impetus non ratio, casus non sapientia,

Interim ut fortuitam ejusmodi *purgationum* utilitatem intelligas, illarum efficientiam definire & aperire convenit. Vehementiora sunt aut crebriora, utraque fortassis, illa medicastrorum purgantia; talia proinde quæ sanguinem impensè eliquent & solvant. Hac sub enormi eliquatorum succorum copia delitescere ac foras abripi & deturbari morbi causam, verisimile est. Id offert exempli, *mercurii* operatio, qua *syphilis* curatur. Morbi hujus causa ut recondita est & inconspicua, ita altè succis aut sanguini miscetur. Huic extricandæ impar solita medendi ratio, a *mercurio* id operis obtinet, cujus omnipotentia suis cum exuviis ponit quidquid morbi condebat sanguis. Re ipsa, densis his *lympharum*, *seri*, *pituitarumque involucris*, quibus litum *mercurio* corpus diffluit, quidquid delituerit morbidi succi eliminabitur. Ampliùs, facta hac ex *glandulis* & *membranis* omnibus humorum colluvione, mollescere, laxari, solvi & a *spasmis* recedere, sicque mutare *tonum* partes necesse est, sic ut dum *fluidorum* motus convertuntur, dum *stagnationes* solvuntur, dum cursus divertuntur, *solidorum pressiones*, *potentiæ*, *occillationes* frangantur, alienentur, invertantur; unde *directionum*, *undulationum*, *determinationum* immutatio, conversio, inversio. Porro quàm tumultuaria esse potest, confusanea, fortuita proinde isthæc curandi ratio, tam incerta, ominosa, inconstans est illarum *purgationum* operatio, quam promit cæca aut audax purgandi libido.

P 2 Ejus-

Ejusdem aleæ sunt, discriminis & fortunæ *purgationum* tentamina, quibus humores impares *purgationi* & indebitos, aut a *purgationum* semitis alienos trahere aggrediuntur malè sani artifices. Sanguis fuerit in vitio, a circuitu desciscens, ab æquabilitate motus degener, a *directionibus* delirans, a *determinationibus* abreptus, stagnans, lentescens, impeditus, qualem habent non infrequenter mulierum ac virginum morbi: sub his humorum saburram suspicari placebit, mille purgantium stimulis lacessendam? Sanguinem turbare erit, succos remiscere, *secretiones* sistere, provocare partes, non laxare, stringere non solvere. Similiter, morbum fecerit animi *pathema*, sanguinem accenderit ira, coegerit melancholia; in culpa sit *succus nervosus*, morbum alant *pressiones* auctæ, exleges *oscillationes*, *undulationes* inversæ, præposteræ, abnormes; his omnibus in auxilium vocare *purgantia*, præterquamquod humores evocare frustra est (qui fortè nunquam sunt) ad invia loca, ad alienas vias, declinare est; tam dissimiles enim sunt succi nervorum excursus, tantùm ab inferioribus locis alieni, quantùm qui sublimes sunt parum concordant cum iis qui sunt ad superiora proclives. Interim his sub casibus audacula manu propinata *purgantia* succedere videbis? Casus & fortuna est; aut improspera, insidiosave prosperitas, quam æmulari & in artis exemplum adoptare, temeritati medicastrorum aut insaniæ auscultare erit.

Attamen non diffitendum fortuitos dari *purgationum* successus & abnormes, ut videtur, si vulgari & solitæ curandi methodo comparantur, quos aliunde condonat aut finit, artis prudentia. Ineuntibus v. g. *variolis confluentibus*, in *plethoricis* & juvenibus, adhibita qualibet diligentia, exuberans & evoluta nimiùm morbida materies *apostases* subitaneas minatur; aut partes quas de repentè invaserit opprimere; tunc temporis maturiùs propinatum *mochlicon* imminentem discutis procellam. Id certè novit qui artifex est, at præceps casus est, ubi ambigua remedia experiri satiùs est quàm nulla, toleranda tamen, imo laudanda, si legitimæ methodo non præiverint, fuerint igitur pedissequi illius non anteambulones, quæ sequantur, non antegrediantur: sunt enim medendi *occasiones* quas si a fronte præoccupare non datum est, a tergo usurpare concessum; cæterùm medicinalis operæ pretium est quod docuit & commendat usus, quo abuti dedecet artis novitios, quibus salivam moverit fortè id exempli, sed non *licet omnibus adire Corinthum*. Id igitur audentiæ ad artis magistros pertinuerit.

Quidquid enim de methodo medendi clamitent, regimen & consilium est non tyrannis, injussu cujus aliquandò sapientibus mederi licet; docet enim magis quàm imperat, aut quas jubet leges tempori, loco, occasioni, asservire finit. Nam ut certamina dantur, ubi præliandi legibus mancipare se, periculo est assentiri; ubi v. g. athletæ vis & impetus magis, quàm certandi scientia terrori est, sic a severiore medendi arte recedere, ars est, ubi debellandus humor, naturæ jugo excussus, inclementia sævit & malitia. Hinc insperati *purgationum* felices casus sub his morbis, ubi sic a circuitu delirarunt succi, ut ægrum perimerint priùs, quàm circuitui restituerentur. Hos iterùm obtinebis casus, quoties ab ingeniis & moribus suis adeo desciverunt liquores, ut viscera labefactassent, antequàm ad suam se recepissent indolem.

Denique illi ipsi se produnt *purgandi* casus non aspernabiles, quando partibus sic corporati sunt hostiles succi; ut sensim minuendi sint potiùs ac per *epicrasin* deterendi sint, quàm affatim exturbandi. Verùm quod inculcandum sæpiùs est, ut raræ sunt aves, rara erunt artis ausa, quæ ab usu aut experien-

rientia] tenenda erunt & edifcenda, utpote quæ obfcuret ratio aut obnubilet.

Similem, & infolitum purgationis eventum felicem peritos edocuit idem ufus, qui norunt narium *hæmorrhagiarum* reditus *purgatione* prævertere: ubi videlicet fanguinis *elafticitatem* nimiam diluentibus, *concentrantibus*, *anodynis*, mulcentibus frænare fruftra tentabitur, nifi tandem occafione nata, mollitis nempe tempore fimul & diluentibus fuccis, eorum fublimes impetus frangere detur, idque idonea *purgantis* ufurpatione, quæ emollitas diù inferiorum partium fibras ftimulando, deorsùm efficaciùs *occillari* cogat; ficque *determinationes* mutando, *directiones* inftauret.

Alia fi vis exempla, oculatis enim & ufu ad praxim informatis identidem fe produnt, *vomitionum*, *diarrhœarum*, *dyfenteriarum* fanationes, proferent. Sub his omnibus morbis, intra vafa quæ partes illas texunt, cefpitans aut hærens fanguis, has infultat, fuccutit & in *fpafmum* conjicit; unde exafperatæ *occillationes* turbantur, motufque promunt aut nifus inconditos, a quibus tormina, dolores, anxietates, excretiones morbidæ. Triftis totius illius tragediæ author eft fanguis, quàm compefcit interdùm *purgans* opportunè datum. Sic eft, fed cafus opus eft, qui enim exturbantur humores ftimulatarum partium fortuitæ expreffiones funt, dum revera eadem ftimulationis opera exfufcitatæ partes, *tonum* mutant & occillationes, impeditumque & hærentem fanguinem verberando fortiùs, pellunt efficaciùs, circuituique reftituunt.

Verùm fortuitæ *purgationis* efficaciæ evidentius argumentum nullum eft, quàm illius effectio qua parturientibus auxiliari obfervatur. Fœtus hærens, ignavus aut inftupens uterus parturienti mortem minatur? Acrioribus injectis *clyfteribus*, aut tempeftivè dato *purgante* folvitur uterus, & excluditur infans. Num in infantem agere ifthæc *purgantia* credideris? Pallidis virginibus lethi minas intentat pallida mors? In caufa eft menfium defectus? Adhibita *purgatio* auxiliabitur: an quia fanguini eliminando adjudicatur *purgatio*? Hæc quafi incogitando operatur. Quas mordet partes ad contractionem cogit, quæ ars illa eft qua *purgante* (vel tantùm enema fuerit) vellicatus uterus ad exclufionem fœtus fe accingit. Pari ratione quæ pungit vafa, ad *fyftolem* provocat, crefcenteque aut inftaurato *elatere* fanguinem vegetiùs premunt, & excretionem illius promovent, fed tunc fortuita vis eft, qua *purgans* fuam præter inftitutionem, fanguinem educit.

Hæc igitur omnia concedenda funt, quia comperta; at ut cafus funt, iis affuefieri minùs convenit, artis enim rara funt, quæ medendi induftriam oftendunt non legem. Igitur ut illa non omittenda funt, ita hæc abfervanda: imo verò eò fcrupulofiùs tenendæ *purgandi* leges, quò pluribus obnoxia videtur cafibus *purgatio*, tot enim incommodis parens & erroribus, tot infidiis circumfepta, prudentia & cautionibus maximè indiget, quæ dum tutum illius ufum tueantur, ab abufu præfervent. Interim cum adhibita quavis cura, ftabilitis quibuslibet legibus, ut *aliquando bonus dormitat Homerus*, fic luditur quoque *purgando* cauta medendi lex, fit.

CA-

CAPUT XXXI.

De emendandis purgationum *delictis*.

OMissionis sunt purgationum peccata, vel *commissionis*; delinquunt enim, vel nihil vel perperam agendo. Meliùs, quod de vita traditur, de infelici *purgatione* dictum puta; hujus *magna pars* insumitur *nihil agendo*, *maxima*, *malè agendo*, *tota*, *aliud agendo*. Revera, aut nihil, aut malè, aut aliud operantur purgantia emolumento morbi, ægroti detrimento. Si *nihil*, supplendum iterando statuunt artis rudes; si *malè*, acuendum pronuntiant; si *aliud*, non intelligunt ii, quibus perindè est, modò humores affatim exterminatos prospiciant. Secus definiunt artis prudentes. Si vacuatione cassa fit *purgatio*, a purgando resiliunt, benè conscii facinora esse medentis opera, quæ invita ac reluctante natura suscipiuntur: in animo aliunde habentes, aut longiùs adhuc abreptos esse a *secretoriis* succos, quàm ut ad *intestina* revocentur; aut sanguini intimiùs esse remistos quàm ut extricentur, vel rigidiores spasmo esse fibras, strictioraque *secretoriorum* oscilla, quàm ut succos elabi sinant. Unde intelligunt evacuationem aggredi sub hoc *solidorum*, *fluidorum*ve statu, *æthiopem esse lavare*. Hunc statum *cruditatis* nomine indigitabat medicina vetus, quo perseverante, piaculo ducebat *purgationem* tentare, imo crimini, frustra tentatam iterare. Enim vero tunc temporis meminisse convenit, morbos dari sub quibus evacuationem *purgatione* obtinere, aut difficile esse periculosum, aut impossibile; quales eos comperit usus, qui a *phlogosi*, ardore, remora sanguinis committuntur magis, quàm ab humorum putredine, corruptela, saburra; ejusdem quoque conditionis sunt, qui a siccitate, ut ajebant, præcordiorum nati erant, quod de fibrarum *tono* firmiori, rigidiori, *spasmodico* interpretaberis. Irritam denique se præbet *purgatio* in quibusdam corporum, regionum & aeris constitutionibus, quæ ad siccum & calidum vergunt; cæterùm quotiès sub his casibus cassa *purgatione* peccatum fuerit, consilio magis quàm opere, cunctando non festinando, sarcietur delictum; frustrata enim sic evacuatio, præproperæ *purgationis* argumentum est; præproperæ, inquam; quamvis enim interposito plurium dierum intervallo exhibita fuerit; festinatam hanc dices, quoties intractatas partes, indocilesque succos invenerit; his enim conditionibus obtinendis, vix aliquando hebdomadum intervalla satis erunt.

Cunctationi accedet *diluentium*, *mollientium*, *mulcentium* usus; *apozematum* v.g. herbarum succi aquosi, per *residentiam depurati* aut eliquati, non decocti, utpote qui ignem experti alvum subducunt minus. Nec omittendum non infrequenter resistere ideo partes *purgantium* operationi, quòd *phlebotomiæ* parcitum fuerit, quæ postliminio in usum revocata, alvo solvendæ confert; astipulante observatione familiari; non raró enim dum sanguis è secta vena manat, derepentè bonisque ægri rebus laxatur alvus. Neque id fortuitò contingere ostendit partium *mechanismus*; illæ enim ideo laxantur, quia tractabiles illarum fibræ, occillationibus facilè serviunt. Porro vasorum capillamenta, quibus contextæ fibræ sunt, impeditis, hærentibus ac cuneatis succis sæpe turgida, partium *systoli* impedimento sunt, quæ quia a suis contractionibus arcentur, succorum expressioni, evacuationi proinde adversantur. At educto per venæsectionem lentescente sanguine, liberæ factæ & expeditæ partes; faciliùs *occillant*, fortiùs comprimuntur, efficaciùs expellunt & eva-

& evacuant; unde fit ut *venæsectio* laxantis medicamenti partes impleat & æmuletur.

Verùm, quod fidem vix inveniet, restituendæ quæ semel irrita fuerit, *purgantium* operationi, nihil adeo conferet atque *opiatorum* sapiens usus. Laxandi enim ars purgandi scientia, a *solidorum tono* dependens; ast *tono solidorum* molliendo nihil tam idoneum quàm *opiatorum* vis. Aliunde, ex medicaminibus nulla dantur tenuandis *fluidis* sive succis aptiora *opiatis*, quæ sanguini admixta, liquare illum, coloreque purpureo induere comperiuntur. Id autem, quod mirari subit, exequitur *opium* pacando sedandove, ea ratione cæteris medicaminibus dissimile, quæ sanguinem tenuando, tumultus movent. Rationem aperit *opii* indoles, ea est, ut præ cæteris mixtis, quæ *volatilibus spiritibus* turgent, iis maximè abundet: sic ut ex una *opii* libra unciæ sex *spiritus volatilis* eliciantur. Igitur cogitabis ex *opio* corpus statim ingresso, levissimam & uberrimam *halitus* aerii nubem vaporare, qui halitus a spiritibus impetum & *explosionem* facientibus dispar, non mole quam vix habet, non gravitate qua exuitur, non pondere quo caret; sed pernicitate fulguris instar, non arietando, non dispellendo, non disgregando, sed permeando, pertransenndo, pervadendo operatur. Hac arte fit, ut sanguinem subeundo, *lymphamque* nervorum ingrediendo, penetrando singula, turbet nihil; imo vi nulla succorum *stagnationes* (quæ *dolorum*, *laborum*, *spasmorum* & anxietatum causæ sunt) solvendo eliquandove, *liquidis* fluiditatem, *solidorum occillationibus* ordinem, sanguinis circuitui æquabilitatem, & utrisque (quod curæ omnis & operæ medicinalis apex & fastigium est) æquilibrium reddat & pacem.

Porrò ea ut plurimùm de causa irritæ fiunt, evacuatione defectæ, aut mutilæ *purgationes*, quòd sanguis compactus nimiùm ac glutine lentescens parùm diffluat, ineptus proinde qui a *secretoriis* combibatur, ut *secretionibus* serviat. Cum enim purgationum materiatura sit *lymphatica* seu *alba* sanguinis *portio*, compactior facta aut glutinosior; in eliquamina, quæ purgantium effectiones sunt diffluere nequit. Unde *opiatorum* energia tenuatus & eliquescens, *purgantibus* materiem suppeditat, purgationumque auget evacuationem.

Purgationis peccatum frequentius est evacuatio depravata, quæ cum *dysphoria* fit & torsionibus, succedentibus vigiliis, angoribus, febrium auctariis, tensionibus partium, doloribus, *renitentiis*, &c. prominentiora enim a purgatione facta *hypochondria*, renitensque factum aut tensum abdomen, miseræ purgationis aut ominosæ vix incerta erunt indicia. Huic autem admisso malo, eadem quæ modò tradita sunt medicina erit; saltem idem medendi scopus; sic interim, ut cautio major fit, & certus minùs eventus. Hostiles enim & exitiabiles facti purgantium stimuli, id roboris partium *elateri* addunt, ut abnormi *elasticitate* sævientes in succos quos vehunt & pellunt, exlegesque & effrænes facti huc illuc succi, cæco casu & incerto abripiantur, ardores, *phlogoses*, tumultus, *stagnationes* daturi. His remedio erunt venæsectio & *opiata*, ea cura illico adhibenda & diligentia, quæ imminentem cladem ultimam avertant. Ingenti huic malo non inepta adhuc medela erit, a carnium aut jusculorum quæ ex iis comparantur abstinentia, quorum locum supplebunt *oryzata*, *hordeata*, *avenacea*, quæ cum *sulphureis* partibus fœta minùs sint quàm carnaria, fomitum minùs suppeditabunt sanguis ardoribus, minùsque agitatorii *spasmis* ac tumultibus, quibus ansam dederit anxifera purgatio. Malæ purgationis & difficilis medela aliquando fuerit purgantium permutatio. Fortè *catharticorum* loco usurpanda erunt *laxantia*; *emetico-*

ulcerum vices implebunt fortaffis *cathartica*, cum dentur morborum corporumque conftitutiones, ingenia, *vergentia*, occafiones, quæ hæc vel illa præ cæteris admittunt.

Biliofis, ait Hippocrates, *ea exhibeto quibus bilis repurgetur; melancholicis, quibus bilis atra: hydropicis ea ex quibus aqua . . . . . Si verò alia quàm hæc purgaveris, quæ verò non convenit evacuabis. Quare bis peccabis*. Indè manavit folemne illud *Hippocratis* axioma, *fi talia purgantur qualia conveniunt, confert & facilè tolerant*. Ex harum autem obfervationum neglectu provenit ominofarum purgationum pars maxima. Reipfa purgationis ut ut faustæ & utilis incommodum neceffarium eft, fanguinem fpoliando pauperare; at calamitatibus auctarium erit, fi inacto fucco qui morbum alit, alterum exhaurias qui fanitatem foviffet. Hinc auguraberis quid non nafciturum mali, ex eorum rudi & incondita curatione, qui *bili, pituita, uni fero* evacuando ftudent in iis morbis, qui ab hujufmodi humoribus non pendent: qui humores venantur in iis quibus caufa eft fpirituum *ataxia*, quos fecit *animi pathema*, quos invexit inverfus fanguinis curfus. Quæ illorum non infrequens culpa eft qui *hyftericas* catharticis torquent, qui *fpafmodicas colicas*, quales funt quæ pictorum aut pictonum vocantur, *emeticis* tractant; qui *melancholicos, atrabilarios, fcorbuticos, hypochondriacos* purgando vexant. Simile peccatum eorum eft qui morbos qui fanguinis funt, in humoribus poni prepofterè cogitantes, purgantibus fanguinem eliquant, ficcant, exhauriunt; quod delicti ad eos pertinet qui in plerifque virginum, mulierum, prægnantium, puerperarum morbis purgantibus indulgentes, devium a circuitu fuo fanguinem alienant magis ac disjiciunt. Non minùs periculosè impingunt, qui alterius ab eo loci ubi fedet morbus parem fuccum educunt, quod in eos competit, qui *pituitam*, cujuslibet fuerit loci perindè habentes, illam quæ narium pulmonùmve eft eduxiffe putaverint, fi eam omnem quæ ftomachi & inteftinorum eft penitùs everrerint. In eodem errore conquiefcunt, qui in fero evacuando tam fecuri funt, ut pars quælibet, vifcus quodvis, qualis aut quæ fuerint regio corporis, officio medentis feciffe fatis arbitrantur, fi ferofam colluviem tranxerint. Tales decipit *feri, pituitæ*que ex cathartico proventus, in curatione morborum qui jecori proprii funt; fub his enim affectibus quantus quantus purgando exierit humorum acervus, ægri damno, utilium jacturæ, morbi incremento prodierit, ufquedùm bilis affatim deturbata, obftructionem folvi, expedirique jecur & liberari oftendat. Imo *bilem* uberrimam prodire minimi erit, nifi flava, non plùs nimiò diluta, levis, æqualis & facilis exeat, fubacta nimirùm ut decet aut cocta, naturæque congrua moribus. *Porracea* enim, viridis aut pallida nimiùm ut cruditatem fic acredinem arguit, laborantemque adhuc ac militantem non victricem naturam.

Quas purgandi cautelas, fi *acutis*, fi *chronicis* affectibus aptaveris; fi cum *capitis, pectoris, abdominis*, totiùfque corporis habitus morbis contuleris, ad impendentia purgationum pericula ftupebis, adeo alios ab humoribus, qui illos committunt affectus, educere confueverunt, nifi purgandis artis erudita manus providerit. Sic purgantia fanandis *apoplexiis* mendofa fe produnt, ea autem una de caufa, quod *bilem, pituitam*ve educant è ftomacho, cùm fanguis lentefcens, hæret, ftagnatur, tardefcit in cerebro. Similis delicti exemplum habes in *peripneumonia*, ubi purgationi vacare, cuneatum & impactum fanguinem turbare eft, agitare, & in tumultum agere. Tam malè olet purgatio fub *tabe*, ubi dùm pulmo tuberculis horret & induratur, humores primarum viarum extrudere fatagunt. Quid plura? *Stomachi, inteftinorum, renum, veficæ, morbos* purgationibus exafperari comperies, fi humoribus educendis, quibus illos affectus attribuunt, affueverit; aliud enim a caufis extrudendo, moleftiam afferes

feres laborem. Intereà cavebis sedulus, ne credas penitùs exulari debere purgantia ab omnibus his memoratis affectibus; enimverò qua de causa, quibus occasionibus, quo tempore & loco, sub qua constitutione, quove sexu, purgando juvare norint artis magistri, traditum alias: undè meminisse tantùm hic convenit omnes quotquot ingruunt purgationum calamitates, huic adscribendas venire errori, quod purgationes in tantùm auxiliari persuasum vulgo sit, in quantùm humores educendi sunt, hosque humores ipsissimos esse, qui morbos faciunt, fovent, curabilesque reddunt aut incurabiles.

Sed *aliud* adhùc aut incongruum operari purgatio deprehenditur, cùm febrem, cujus extinctioni studetur, auget aut exasperat, quod cùm contingit a repetenda *catharsi* manum abstinebis, nisi purgandi indeclinabilis urgeat necessitas; quo dato casu, *corticem peruvianum*, *opiata* quoque fortassis, purgantibus proximè secuturis admiscere è re futurum, ut *una & eadem fidelia* mulceas & eblandiaris, quas stimularis partes.

Est quoquo ubi operando nimiùm purgationes nocivæ comperiuntur; sic delinquunt cum exturbatis hostilibus succis, utiles quoque & amicabiles eliquati succedunt & exterminantur; *superpurgationem* nuncupant, quæ enormem evacuationem sonat. Purgationis enim legitimæ & laudabilis muneris est, morbidos succos eliminare, eos videlicet qui in *secretoriis* hærentes; ad *excretionem* parati accingebantur; in his autem excretis consistens evacuatio *confert*, talemque *facile ferunt*. Succi enim sunt manumissi a natura, damnatique exilio, qui detrimenti nihil apportant; secùs erit si fortiori stimulo vellicatæ partes vehementiùs, crebrioribusque *oscillationibus* exasperatæ, sanguinis interiores succos, totiès verberando dividunt, divellunt, atque lacerant; quo in casu lethiferas accersunt *colliquationes*, eò exitiabiliores, quod *spasmo tonico* dehiscentia *secretoriorum* oscilla, patula permanean aut dilatata, *determinatis*, corrivantibus, stimuloque percitis, & impetum facientibus succis excipiendis continuo subjecta & obnoxia. Calamitatis summa erit, si immaniter ferociens irritata *systaltica* vis ipsissimam rubicundam sanguinis portionem divellendo extrudat, adeò ut humorum loco, quod *hypercatharsi* familiare est, sanguis ipse cacando reddatur. Ulterius procedens *deleteria* purgantis præposterè oblati malignitas, ad *nervos* serpit, quos ipsos acriùs lacessendo, mordet, pungit & angit; undè *tendinum spasmi*, *subsultus*, *tremores*, *spirituum ataxiæ*, *comata*, *deliria*, infelicissima (si quæ dantur) portenta.

Cruenta dejectio purgationi succedens, ut ut malis ægri rebus contingat, curam feliciorem admittit, illi enim *specificè* auxiliatur *theriaca*, hoc titulo artis prudentibus commendata. Revera, ut insigni sapore condita sentitur, metus est non mediocris ne salibus aspera, odore gràvis, fœtaque aromatis intra sanguinem febrilem & flammantem evoluta, tumultus cieat & incendia; sed his providebitur incommodis, eam exhibendo *alcalinis* pulveribus iisque *fixis*, tùm aceto impiægnatam; pulveribus enim impedita, acetive *acido fixata*, minus habet undè se pandat, evolvat se, vel exaltetur, aut *volatilium* turbas exsuscitet. Comitem adhibebis *diluentium* & edulcorantium usum, quo castratæ vel depressæ *theriacalium* potentiæ, mitiùs se gerunt cum sanguine. Nec omittendum eum esse *theriacæ* ardorem, qui formidinis minus incutere debeat; *opio* enim gravida multis occurrit malis; partes enim laxat, mollit, expedit, viasque sanguini reserando, circuitionem illius restituit, qua ratione ardores arcet aut sedat.

Tendinum spasmis, &c. auxilio quoque erit *theriaca*, efficaci tamen minùs ea enim sunt memorata *symptomata*, quæ ipsissimam *solidorum* substantiam infici monstrent, intimasque partium medullas, quod idem est ac vinci naturam, sic

ratus subitò gelidus aer invexerit; id mali sanum quemlibet derepentè corripit, redundante adeò seri affluxu, ut nares, oculi, fauces, pectus ferè merganrur. Neque id diluvii aliundè quam a sanguine repetes, quandoquidem sæpius in *coryza* emuncto *sero*, in *tussi*, exputæ pituitæ naribus aut ore sanguis ipse succedat; adeò verum est, aliam a corruptela aut putredine sanguinis proficisci humorum eliquationem! Diversam proindè esse a *cacochymia* purgandi rationem. Imo fortean rationum omnium quæ purgationem suadebunt, infrequentior nulla dabitur, quam *cacochymia*. Sexcentorum enim morborum pars maxima sanos corripit & inopiantes, sic ut qui functionibus integer pridiè versabatur, postridiè gravissimè decumbat, his subitò tactus affectionibus, quæ altam saburram vulgò arguerent. At verò vix tunc concipias, qua mala arte, aut quam infelici diligentia factum sit, ut tam promptè, tantùmque impuretur sanguis: Aliquis v. g. sitis impatiens, labore fractus, fervens calore, sudore diffluens, aquam nive gelascentem, aut gelu rigentem absorbeat, *colicam*, *dysenteriam*, *pleuritidem aut rheumatismum* is sibi consciscit; nùm brevi adeò tempore in *bilem*, *serum*, *pituitam* resolvi sanguinem cogitabis? Rem sic se habere concludes, aut aliam a *cacochymia* purgandi necessitatem stabilire erit. Adde contagiosos, malignos & pestilentes affectus, qui afflatu momentaneo obvios quosque & athleticos infestant tanta vi ac potentia, ut omnes functiones illicò pessundent; an tunc purgationis utilitates eliminandæ succorum saburræ imputabis? Itaque tantùm abest a vero medicinæ inutilem esse purgationem, aut ea carere posse medendi artem, ut necessaria conspiciatur, etiamsi ex paucis & simplicibus instituerit ur frugalissima victus ratio, imò verò etiamsi laudabilis, corruptelæque aut vitii purus omninò esset sanguis, qui morbum committeret. Neque enim paradoxi argues hanc de sanguine opinionem, quam excusso præjudicio innuit rerum corporis scientia, quamque confirmat usus. Enimverò a sanguine purissimo, intaminato, & ut decet constituto, gravissimos committi posse, imò revera indies committi morbos suspicio non levis est. Talium morborum causam esse *plethoram* olim stabilitum est, at dempta etiam illa veterum *plethora*, id est exuberante totius sanguinis plenitudine, imò posita sanguinis exigua mole, ab illo vehementissimos affectus invehi, conjectura non aspernabilis est. Denique fidem non excedit sanginem, qui paucus nec illaudabilis fuerit in succos redundantes & degeneres solvi posse.

Absente enim universali plethora, qui paucus intra vasa vehitur sanguis, ejusdem conditionis manet, iisdem affectionibus & *ataxiis* obnoxius, hærere, tardari, lentescere capax. Mole quidem sua is non erit qui ultroneo pondere impetum moveat, resistentiasque aggerat, aut faciat obices; at vasa quæ sanguinem agunt ejusdem sunt *contractilitatis*, eadem eorum teneritudo, vis systaltica similis, quæ cùm omnipotentia sit in humano corpore, quæ *fluida*, seu succos omnes animalis œconomiæ pellit, urget & circumfert, iisdem *spasmis*, contractionibus, *crispaturis* vasa subjicit, facitque idonea quæ sanguinis & cæterorum succorum moras, hæsitantias, lentores, stagnationes inducant. Insuper iisdem homo animi *pathematis*, curis, sollicitudinibus, ægritudinibus exponitur, iisdem aeris insultibus, inclementiis, inconstantiis necessario patet; undè superstitibus morborum potentiis, possibiles supersunt morbi, quibus minùs licèt subdatur materiæ, non minùs suberit potentiæ,

Quod autem fidem ferè excederet; supposita minori morbida materie, pauciora non sunt quæ morbis superveniunt eliquamina; hinc videas macilentos sputaminibus assiduis stillantes, tabe confectos sudoribus, hecticos *diarrhæis* colliquescere. Enimverò sanguinem alicubi hærere satis est, ut stimulati & corrivantes succi exundent. Argumento est spina digito infixa, quæ partem quam

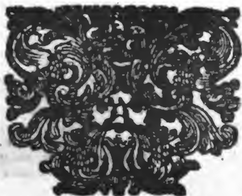
obſidet pungendo, in eum tumorem attollit, qui nativam illius molem duplo & ampliùs ſuperet.

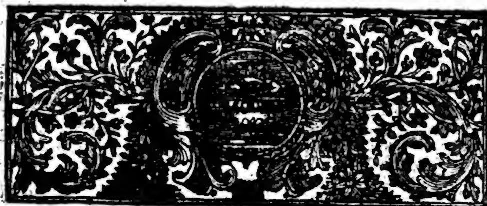
Neque id mirum videbitur ei qui attenderit quamlibet corporis particulam vaſis innumeris, hæc glandulis non numerandis eſſe contextam; undè conſequitur ſtagnato alicubi ſanguine, reſides fieri & hæſitare tot, quot vaſa ſunt, ſuccos, qui impulſi continuo a corde, expulſique quia compreſſi, ab indigna partium *syſtaltica* vi cuneantur & hærent. Secùs erit ſi inguirgitatæ partes aut ſuccis gravidæ, emiſſariis inſtructæ ſint, quæ ſuccos ſtagnantes & interclusos fòras aut in ſubjectas capacitates eructare poſſint; hinc enim eliquaminum, defluxionum, evacuationùmve mille genera. Teſtes appellabis *epiphoram*, *coryzam*, *tuſſum*, quas invadens inopinato frigus invehit; deulata enim hac occaſione vaſa, *lympham* immodicè plorant. Patet igitur omiſſis etiam *plethora* & *cacochymia*, duplicem adhuc dari pullulantium humorum fontem, *ſpaſmodicam* ſcilicet *ſolidorum diathesin*, quæ *fluidorum* vitium accerſit, tum *fluidorum* ipſorum expreſſionem, expulſionem, eliquationem, quæ *ſpaſmi* ſtringentis & exprimentis effectus ſunt. Poſthac ſi morbum fingere dabitur, undè abſit *ſolidorum ſpaſmus* vel *ſtrictura*, hincque ſucce lendes *fluidorum extruſio*, morbum tenes, qui purgatione non indigebit, utpotè qui ſic conſtitutus, humoribus nullis aut nullis ſuccorum vitiis & eliquationibus ſubjaceat. In medium proferes morbos, qui *atoniæ* imputantur, ſub quibus *lympha* madentes partes, aut humoribus diffluentes animadvertis? Sed hic quoquè in *ſolidis ſpaſmodicam* vim, in *fluidis* extruſionem reperies. Vix enim, enormem quamvis evacuationem obſervabis, quæ a laxatis, flaccidis aut reſolutis partibus omninò dependeat; hæc enim dùm victi *elateris* in parte qua manat humor, argumentum eſt, vincentis *elateris* in parte mittitur indicium erit. Quod ut intelligatur, animo tenendum, excretum aliqua parte humorem, interclusi, ſtagnati & pulſantis alicubi ſanguinis non infrequenter ſignum eſſe. Vomituritione v. g. humor aliquis excernitur; ſi prægnans fuerit in utero; ſi *hepatitis* in jecore; ſi *nephritis* in renibus; ſi *cephalæa* in cerebro ſtagnabit ſanguis. Porrò ſtagnatæ partes, ſuccorum quibus turgent mole graves, in *ſyſtolem* nituntur ut ſe liberent & expediant. Vis eſt *ſyſtaltica* fortiùs comprimens, cujus conatibus & impetui dùm obſiſtunt quæ firmiora ſunt vaſa, dehiſcendo cedunt quæ firma minùs ſunt *extretoria*. Vehementiores cogita *undulationes* a longè ad remota deſcendentes, quæ a robuſtioribus partibus profectæ, ad imbecilliores pergendo deſinunt, adeò ut quantùm illæ ad mittendum pollent, tantùm ad emittendum aut excernendum valeant. Hæc ad alvinas evacuationes transferendo, concipere erit qui fiat, ut enormis *diarrhœa*, potentiæ vehementioris ſæpiùs, quam dejectæ vis aut peſſumdati inteſtinorum *elateris* teſtimonium fuerit. Febris enim ardet, ſæviunt ſpiritus, vaſa ferociter *oſcillant*, ipſe ſanguis rigentes fibra qua tumet impetum ciet, tùnc compreſſi undecunquè ſucci inteſtinis evadendo exiliunt, an conſpicuum magis deſideres *elateris* vincentis in vaſis, victi verò in inteſtinis argumentum?

Cùm igitur confeſſa res ſit, cuilibet morbo ſubeſſe *ſtricturam*, *criſpaturam*, deliteſcentemve *ſpaſmum*, qui *ſolda* ligando conſtringendove, *liquidorum* ſeu ſanguinis motum interturbet, aut circuitum mutet vel dejiciat, vix ullum morbum reperias ſub quo ſanguis moram trahendo vitium non capiat. Ampliùs, nullum habebis, ſub quo vitiatus ſanguis mille corruptelarum generibus non ſoboleſcat. Non aliundè quidem mutuaberis validius argumentum & efficacius purgationis neceſſario adhibendæ; ſic nempè ſtabilita purgandi neceſſitatis duplici ratione, *ſpaſmum* ſcilicet partes alicubi ligantem ſolvendi, tùm pullulaſcentes indè ſuccorum corruptelas evacuandi; interim cum grano ſalis id accipiens

pieudum est. Enimverò licet curandi finem & intentiones intellexisse, ad artis apicem gradus si, illas attigisse felicitas & fastigium est; prius enim, iter est ad sanitatem, posterius, terminus est quem assequi artis caput & summa est. Hic igitur si alicubi curationis anima erit occasio, quam aucupari in purgando, artificis industriæ est. Esto resciat, vix ullum dari morbum cui purgatio non accomodet, sed non immemor nullum prorsùs esse cui non possit incommodare. Quod ne committat medendi curiosus, tenaci tenebit memoria, purgandi finem in solvenda alvo positum esse minùs, quàm in solvendo *solidorum spasmo*, quem autem solvi spondet cum *euphoria* profluens alvus. Ideoque adhibito purgantis stimulo, morbido *spasmo* vim inferre nusquam attentabit, inconscius an emollita satis intestinorum emissaria sint obsecundatura. Cui observationi ne desit, iterùm meminerit id obsequii temporis esse ordinario, interdùm industriæ, sapientiæ semper opus, quod rarò inter initia morborum, ut plurimùm sub finem locum inveniet; sic ut in medendo summus futurus sit, qui quantùm fuerit in acceleranda purgatione sagax, tantùm fuerit in tardanda prudens,

FINIS.

INDEX RERUM.

Numerus vulgaris, textûs, Romanus, proloquii pag. indicat.

A

— *Ejus*

Fi-

R Ju-

Natu-

Spas-

Vita.

FINIS INDICIS.

005659352

MC